

№2 (6) 2024

Алтынсарин Академиясының
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Академии Алтынсарина

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

Министерство просвещения Республики Казахстан
Национальная академия образования им. И.Алтынсарина

Алтынсарин Академиясының
ХАБАРШЫСЫ
Әдістемелік журнал

ВЕСТНИК
Академии Алтынсарина
Методический журнал

№ 2 (6) 2024

Басылымның кезеңділігі -
жылына 4 рет шығады

Периодичность издания –
4 номера в год

№ KZ35VPY00064971 есепке қою,
қайта есепке қою туралы
КУӘЛІК

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет, переучете
№ KZ35VPY00064971

Қазақстан Республикасы Ақпарат және
қоғамдық даму министрлігі Ақпарат
комитетінде берілген

Выдано Комитетом информации
Министерства информации и общественного
развития Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:

білім беру саласындағы оқу-әдістемелік,
ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық
-сараптамалық, педагогикалық
инновациялық тәжірибелерді тарату
бойынша материалдар жариялау

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:

публикация материалов по распространению
учебно-методического, научно-практического,
информационно-аналитического,
педагогического инновационного опыта в
области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Каратабанов Р. А. – бас редактор
Смайлов С. Ш. – философия докторы (PhD),
бас редактор орынбасары
Актанова А.С. – ф.ғ.к.
Галимжанова М.А. – п.ғ.к., доцент
Гриневицкая А. – психология докторы,
доцент (Польша)
Искакова М. О. – философия докторы (PhD)
Караев Ж. А. – п.ғ.д., профессор
Мазбаев О. Б. – г.ғ.д., профессор
Нурумжанова К. А. – п.ғ.д., профессор
Сырымбетова Л. С. – п.ғ.к., профессор
Танирбергенова А. Ш. – п.ғ.к.
Фахрутдинова Г. Ж. – п.ғ.д., профессор (Ресей)
Аушахманова Б. Т. – педагог-шебер, магистр
Усерова Ш. А. – педагог-шебер, магистр
Сатыбалдин А. С. – магистр, жауапты хатшы

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Каратабанов Р. А. – главный редактор
Смайлов С. Ш. – заместитель
главного редактора, PhD
Актанова А.С. – к. филол.н.
Галимжанова М.А. – к.п.н., доцент
Гриневицкая А. – доктор
психологии, доцент (Польша)
Искакова М. О. – доктор философии (PhD)
Караев Ж. А. – д.п.н., профессор
Мазбаев О. Б. – д.г.н., профессор
Нурумжанова К. А. – д.п.н., профессор
Сырымбетова Л. С. – к.п.н., профессор
Танирбергенова А. Ш. – к.п.н.
Фахрутдинова Г. Ж. – д.п.н.,
профессор (Россия)
Аушахманова Б. Т. – педагог-мастер, магистр
Усерова Ш. А. – педагог-мастер, магистр
Сатыбалдин А. С. – магистр,
ответственный секретарь

Материалдардың анықтығына
авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды
қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность
материалов несут авторы.
Редакция оставляет за собой
право отклонять материалы.

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

1

Білім беру саясаты Образовательная политика

Абишев Т.Р., Жанғазы Г.С., Кошкимбаева А.С.
Мектептің даму бағдарламасын әзірлеу тәсілдері..... 6

Зонова Л.А.
Система внутришкольного контроля как инструмент обеспечения качества образования16

Смаилова М.Т.
Бағалау құралдарының сапасы бағалау нәтижелеріне қалай әсер етеді?25

Танирбергенова А. Ш., Сапарқұл Б. Н., Итешова Г. С.
Білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыру: проблемалар мен ұсыныстар33

2

Оқыту әдістемесі: тәжірибе және жаңашылдық Методика обучения: опыт и новаторство

Амантаева С. К., Дюсекеева Л. К.
Цифровые творческие задания как фактор мотивации обучающихся к чтению литературных произведений42

Бигазилова Р. М.
Мектеп химиясын факультативтік курстар арқылы тереңдетіп оқыту әдістері.....57

Грушина М. Н., Мурзалинова А. Ж.
Организация целеполагания и самоконтроля учебно-познавательной деятельности первоклассников посредством To-Do List и Check List..... 70

Молдашева К. А.
География сабағындағы өздігінен оқу технологиясы81

Смагулова Ж. Ж.
Білім алушылардың ұлттық музыкаға қызығушылықтарын арттыру жолдары 94

Умерханова Г.М.
Қазақ әдебиетін оқытуда графикалық
органайзерді қолдану әдістері101

Хазимова Ә.Ж.
Қазақ тілін оқытуда мотивациялық бағдарламалардың
тиімділігі: мектеп тәжірибесі 111

3

Білім алушылардың функционалдық сауаттылығы
Функциональная грамотность обучающихся

Алексеева О.В.
Развитие навыков устного счета у младших школьников 119

Батпанаева Ж.М., Агажанова Р.А.
Развитие навыков говорения на основе
«Модели аргументирования» 127

Кенжебаева Г.М., Балтабекова Р.Т., Арысбаева Ж.А.
Білім алушылардың мәтінмен жұмыс
дағдысын қалыптастыру әдістері..... 136

Есембаева Г.Т.
Формирование профессиональной компетентности студентов
посредством методического обучения «Всемирной истории»143

Жумабекова Л.Ж.
Оқушылардың тарихи ойлау дағдыларын
қалыптастырудағы концептуалды оқытудың тиімділігі154

Закарьянова А.К.
Қазақ тілін меңгеруде ӨТШТ (ТРИЗ) технологиясы
арқылы оқушылардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру 163

Контрбаева Ж.Д.
Функциональная грамотность будущих
специалистов («Учёт и аудит») через призму WorldSkills.....170

Смагулова А.К.
«Гендік инженерия» таңдау курсының оқыту
арқылы тереңдете білім беру әдістері 183

Шатенова Г.К., Жондыбаева М.С.
Развитие речевой и коммуникативной компетенций
обучающихся для классов с казахским языком обучения..... 192

4

**Тәрбие үдерісі және психологиялық қызмет
Воспитательный процесс и психологическая служба**

- Бородина М. В.**
Эмоциональный интеллект педагога как фактор
создания психологически безопасной среды202
- Дроженко Г. Г.**
Семейное воспитание в представлении
современных подростков..... 213
- Алиева Э. М., Сакенова А. К.**
Психологическая адаптация обучающихся первого класса..... 225

5

**Арнайы және инклюзивті білім беру мазмұны
Содержание специального и инклюзивного образования**

- Амренова Н. Т., Сагадатова А. Х.**
Применение песочной терапии в работе по формированию
коммуникативных навыков у младших школьников с РАС 233
- Есениязова А. К.**
Ерекше білім беру қажеттілігі бар
балаларды оқу әрекетіне үйрету241
- Искакова А. А.**
Бастауыш сынып оқушыларының оқу және жазу
қиындықтарын анықтау мен алдын алу жолдары..... 256
- Умарова С. А.**
Развитие зрительного восприятия у детей
с расстройством аутистического спектра264
- Әдістемелік компас / Методический компас 273
- Құттықтаулар / Поздравления..... 277

1

БІЛІМ БЕРУ САЯСАТЫ

**ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ
ПОЛИТИКА**

FTAMP 14.01.11

МЕКТЕПТІҢ ДАМУ БАҒДАРЛАМАСЫН ӘЗІРЛЕУ ТӘСІЛДЕРІ

Абишев Т.Р.

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

Жанғазы Г. С.

Павлодар облысы білім басқармасының

«Жас Дарын» мамандандырылған мектеп-лицейі» КММ, Павлодар қ.

Кошкимбаева А.С.

Астана қаласы әкімдігінің «№95 мектеп-лицейі» ШЖҚ МКК, Астана қ.

Аңдатпа. Бұл мақалада еліміздің орта білім беру ұйымдарының даму бағдарламасын әзірлеу ерекшеліктері туралы мәселе қарастырылды. Мектепті дамыту бағдарламасының мазмұны мен құрамына, қағидаттары мен тетіктеріне, әзірлеу алгоритмі мен тиімді шарттарына талдау жүргізілді. Орта білім беру мекемесін дамыту құжатының қалыптасу тарихы мен жетілдіру жолдарына шолу жасалды. Сонымен қатар аталған стратегиялық даму құжатының практикалық аспектісі зерделеніп, мектеп басшылығына ұсыныс-кеңестер берілді.

Мақала білім беру саласындағы мүдделі орган мамандары мен мектеп әкімшілігі, білім саласының менеджерлері мен әдіскерлері, барлық педагогтер мен болашақ мұғалімдер үшін жалпы білім беру ұйымдарының даму тұжырымдамасын жасау және жетілдіру мақсатында пайдалы болады деген ойдамыз.

Түйінді сөздер: даму, мектептің даму бағдарламасы, стратегиялық жоспарлау, мектептің болашақ бейнесі.

Кіріспе

Даму – өзгеріс, ал даму бағдарламасы – өзгеріс бағдарламасы. Даму бағдарламасы білім беру ұйымының стратегиясын, білім беру процесіне қатысушыларды, серіктестерді осы рәсімге тартуды, мектептің «болашақ бейнесін» және оған жету жолдарын бірлесіп қалыптастыруды көздейді. Даму бағдарламасы білім беру ұйымының өзгеруіне тікелей немесе жанама қызығушылық танытқандар үшін түсінікті әрі ашық болуы тиіс.

Кез келген білім беру ұйымы үшін ең маңызды құжаттар – мектептің даму бағдарламасы және мектепшілік бақылау жоспары. Мектептің даму бағдарламасы – білім беру ұйымдарының проблемаларын тиімді шешуді қамтамасыз ететін іс-шаралар кешенін қамтитын құжат. Мектепті дамыту жоспары қоғамның қажеттіліктеріне, білім беру ұйымының даму стратегиясына және мектептің дәрежесіне (ауылдық, қалалық, мамандандырылған және т.б.) байланысты әзірленеді. Мектептің даму бағдарламасы сол ұйымның алдағы жылдар даму траекториясын, басымдықтарын, жоспарланған жұмыстарын, ресурстарын және күтілетін нәтижелерін айқындап көрсетеді.

Білім беру ұйымының даму бағдарламасының үлгілік құрылымы «Мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарын дамыту бағдарламасының құрылымын және оны әзірлеу қағидаларын бекіту туралы» ҚР Оқу-ағарту министрінің 2023 жылғы 28 тамыздағы № 273 бұйрығында және «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту, орта, арнаулы, қосымша, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының педагогтері жүргізу үшін міндетті құжаттардың тізбесін және олардың нысандарын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 6 сәуірдегі № 130 бұйрығында ұсынылады.

Мектептің даму бағдарламасын әзірлеуге кіріспес бұрын білім беру ұйымы алдын ала өз қызметін бағалауы, күшті және әлсіз жақтарын анықтауы, ресурстық әлеуетін, сыртқы ортадағы шарттарды, мүдделі тараптардың пікірлеріне сараптамалық

терең талдау жүргізу өте маңызды. Осы мақсатта білім беру ұйымы Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 59-бабының 4-1 тармағын «Білім беру ұйымдары жыл сайын білім беру қызметін өзін-өзі бағалауды жүргізеді және өзін-өзі бағалау материалдарын білім беру саласындағы уәкілетті органның ведомствосына, оның аумақтық бөлімшелеріне, денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті органға және Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотына ұсынады» негізге ала отырып, өз қызметін бағалаудың нәтижесін пайдалана алады. Мектептің өзін-өзі бағалауды жүргізудің негізгі мақсаты – мектептің ұйым ретінде сапасын арттыру, оқу және оқыту үрдісін жетілдіру. Өзін-өзі бағалау жұмыстары барысында орта білім беру ұйымдары Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 5 желтоқсандағы № 486 бұйрығымен бекітілген Білім беру ұйымын бағалау өлшемшарттарын басшылыққа алады.

Мектеп әкімшілігіне Мектептің даму бағдарламасын әзірлеуде Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА әзірлеген нұсқаулық көмекші құрал бола алады. Бұл нұсқаулық Академия сайтында қолжетімді. Сонымен қатар қосымша ақпарат ретінде Академия қызметкерлері ұйымдастырған вебинардың жазбасы да ұсынылады: <https://youtu.be/qzOx6OrR0hI>

Білім беру ұйымының түріне, мақсатына, міндеттеріне және өзге де қызметтік ерекшеліктеріне байланысты әр мектептің даму бағдарламасы әртүрлі болуы заңдылық.

Әдістеме

Мектепті дамыту бағдарламасын әзірлеу үшін команда\жұмыс тобын құру қажет. Оның құрамына мектеп әкімшілігі, мұғалімдер, ата-аналар және мектеп серіктестері міндетті түрде кіреді. Аталған команданың немесе топтың қызметін ұйымдастыру үшін сыртқы модераторды – маманды шақыру қажет. Аталған білікті модераторды білім беру жүйесін басқару органының немесе білім беру жүйесінің әдістемелік қызметінің көмегімен табуға болады.

Мектепті дамыту бағдарламасына қандай талаптар қойылады

1	Презентацияның логикасы мен үйлесімділігі. Әрбір бөлім алдыңғы бөліммен мазмұндық байланыста болуы тиіс;
2	Кәсіби емес менеджерлерге арналған жазудың түсінікті болуы мен айқындылығы;
3	Сапалы сараптамалық талдау. Бұл бөлім мектептің неге белгілі бір бағытта қозғалатындығын түсіндіреді;
4	Күтілетін нәтижелердің сипаттамасы. Күтілетін нәтижелерді өлшеу тәсілдерін көрсету;
5	Күтілетін нәтижелерге қол жеткізу жөніндегі нақты іс-қимыл жоспарының мазмұны;
6	Бағдарламаны іске асыру үшін қажетті ресурстарды айқындайтын бюджеттің болуы;
7	Жоспарды іске асыру тетігінің болуы және олардың шынайылығы;
8	Бағдарламаны әзірлеуде оны дамытуға мүдделі барлық топтар өкілдері қатысуы тиіс;
9	Бағдарлама құжат ретінде нақты күшке ие болуы үшін оны тиісті түрде бекіту керек.

Даму бағдарламасына қойылатын осы талаптарды тәжірибелі зерттеуші-педагогтер тобы ұсынысымен жасалды. Бағдарламаға қойылатын бұл талаптар ашық әрі ерікті болып табылады. Аталған талаптар бойынша мектептің даму бағдарламасын жасақтауда сапалы стратегиялық құжат әзірлеуге болады деген сенімдеміз.

Мектепті дамыту бағдарламасы үш маңызды сұраққа жауап беруі керек:

1) Біздің мектеп бүгін не істеді, оның күшті және әлсіз жақтары, жетістіктері мен қиындықтары қандай?

2) Екі-үш жылдан кейін біздің мектеп пен оның түлектерін қандай тұлға ретінде көргіміз келеді?

3) Мектептің бүгінгі жағдайынан қалаған болашағына сәтті өтуі үшін не және қалай жасаймыз?

Бағдарламаны жасаушыларға бірнеше көмекші сұрақтар көмектеседі:

Келесі сұрақтарға жауаптар осы бөлімде жұмыс істеуге көмектеседі:

- 1 -сұрақ • Біздің білім беру ұйымының миссиясы (негізгі мақсаты) қандай?
- 2 -сұрақ • Біздің түлектер өмірде табысты болу үшін 3-5 жылдан кейін қандай қасиеттерге ие болуы керек?
- 3 -сұрақ • Түлектердің бойында осы қасиеттерді қалыптастыру үшін біздің мектеп қандай болуы керек? Оқу процесін қалай ұйымдастыру керек?
- 4 -сұрақ • Педагогикалық ұжымда қандай ортақ құндылықтарды қалыптастыру қажет?

Бұл бөлімді әзірлеуге мектепті дамытуға мүдделі барлық топтар өкілдері қатысуы керек. Аталған бөлімде мектептің «педагогикалық кредосының» негізгі ережелерін тұжырымдаған жөн.

Даму бағдарламаларын әзірлеуде келесі сапа салаларын есте ұстау ұсынылады:

- ▶ оқу және оқыту. «Оқу» деп оқушының іс-әрекетін, ал «оқыту» деп мұғалімнің іс-әрекетін түсінеміз. Бағдарламаны әзірлеушілер мектеп түлектері кейінгі өмірде қажетті қасиеттерді меңгеруі үшін осы салада нені және қалай өзгерту керектігін талқылайды;

- ▶ мектептің өмір сүру кеңістігі – білім беру мекемесінің шекарасында орналасқан барлық нәрсе:

- ▶ мектеп пен сыртқы ортаның қарым-қатынасы. Мектеп қарым-қатынас жасайтын барлық ұйымдар мен субъектілер (оған білім алушылардың ата-аналарымен байланысы да жатады);

- ▶ мектеп менеджменті – мектепті басқару. Әрбір білім беру ұйымында оның өзіндік ерекшеліктері болады. Мысалы: басқару шешімдерін қабылдау тәртібі (стилі, тәсілі);

- ▶ кадрлардың кәсібилігі. Жетілу мен дамудың шегі жоқ.

Даму бағдарламасының құрылымы (болуы мүмкін)

- 1 • Бағдарлама паспорты
- 2 • Жағдайды талдау
- 3 • Мектептің болашағының бейнесі
- 4 • Стратегиялық өзгерістердің негізгі салалары
- 5 • Бағдарламаны іске асырудан күтілетін нәтижелер
- 6 • Нәтижелерге қол жеткізу бойынша іс-қимыл жоспары
- 7 • Іске асыру механизмі
- 8 • Бағдарлама бюджеті

Әзірлеушілер қажет болған жағдайда бағдарламаға басқа да бөлімдерді қоса алады.

Бағдарламаның төлқұжаты – бұл өте маңызды бөлім, ол басқа бөлімдер жазылғаннан кейін қалыптасады. Онда мақсаттар мен нәтижелерден бастап бюджетке дейінгі барлық стратегия қысқаша түрде ұсынылады.

Төлқұжатты қарап шыққаннан кейін кез келген адам білім беру ұйымын дамытудың бүкіл бағдарламасы туралы түсінік алуы керек. Жағдайды талдау білім беру мекемесіне қатысты сыртқы ортаны да, оның ішінде не болып жатқанын да Аналитикалық бағалауды қамтиды.

«Бағдарламаны іске асырудың күтілетін нәтижелері» бөлімінде мәтіндік нұсқада бағдарламаны іске асырудың күтілетін нәтижелері жазылады. Бағдарламаны басқаруға жауапты адамдар кепілдік беретін барлық нәрсені тізімге енгізуі қажет, мысалы: физика кабинеті 100% жабдықталған, жобалық технологияларды мұғалімдердің кемінде 30 пайызы пайдаланады және т.б.. Әрбір күтілетін нәтиже үшін іс-қимыл жоспарын жасау керек. Тізімге енген барлық қадам нақты ресурстық тұрғыда бағалануы керек. Осы бөлімді жазу арқылы әзірлеушілер бағдарламаның болашақ бюджетін қарастырады.

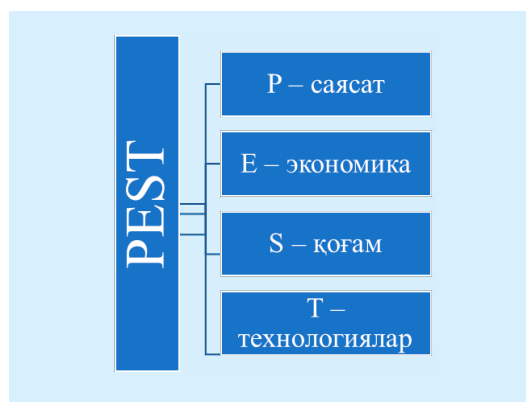
«Бағдарламаны іске асыру тетігі» тармағында бағдарламаның қалай (не арқылы) іске асырылатынын көрсету қажет. Бұл білім беру ұйымының жылдық жұмыс жоспары және жобалар жүйесі болуы мүмкін.

«Бюджет» бағдарламаның міндетті бөлімі болып табылады. Бұл бөлімді қалыптастыру кезінде бағдарламаның стратеги-

ялық принципін сақтау маңызды, себебі ресурстар мақсатқа немесе күтілетін нәтижелерге бағытталуы/жоспарлануы керек.

Көптеген адамдар білім беру ұйымының сыртқы ортасын талдайтын құралдармен таныс: бұл, ең алдымен, PEST және SWOT талдаулары.

PEST құралының атауы өзінде тұр.

Саясатта, экономикада, технологияда және қоғамда қандай өзгерістер болып жатқанын және жақын арада болуы керек екенін, олардың білім беру мекемесінің қызметіне қалай әсер етуі мүмкін екенін және оның бұл өзгерістерге қалай жауап беруі керектігін талдау қажет. Pest құралының көмегімен білім беру ұйымының макроортасы мен қоршаған ортасына талдау жасауға болады.

SWOT талдауы білім беру мекемесінің күшті және әлсіз жақтарын, сонымен қатар даму бағдарламасын жүзеге асыруда сыртқы мүмкіндіктер мен қауіптерді зерттеу болып табылады.

Мұнда біз нақты сұрақтарды тұжырымдауға мүмкіндік береміз. Оларды SWOT талдау матрицасында қолдануға болады.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
<ul style="list-style-type: none"> - Біз әсіресе не істей аламыз? - Біз не нәрсеге сенімді бола аламыз? - Біз нені бағалаймыз? - Нені сақтау керек? 	<ul style="list-style-type: none"> - Бізге не жетіспейді? - Біз әлі немен айналыспаймыз? - Біздің жұмысымызға не кедергі? - Біздің түлектер неге иелік етпейді? - Біз неден бас тартуымыз керек?

Мүмкіндіктер	Қауіптер
<ul style="list-style-type: none"> - Мектептің сыртқы ортамен қарым-қатынасы қалай қалыптасады? - Бізге кім көмек пен қолдау көрсете алады? - Бұл қандай жағдайда мүмкін? 	<ul style="list-style-type: none"> - Біз қандай сыртқы қауіптер мен қауіптерді жеңуіміз керек? - Бізге бәсекелес болатын мектептер қандай жаңалықтар енгізе алады?

Сыртқы ортаны талдаудан басқа білім беру нәтижелерін талдау қажет. Бұл мәселе бағдарламаны әзірлеудің негізі болып табылады. Білім беру нәтижелері бойынша біз арнайы ұйымдастырылған білім беру процесінің арқасында болатын білім алушылардың жеке басындағы өзгерістерді түсінеміз.

Даму бағдарламасы мазмұны мен әзірлеу алгоритмі

Даму бағдарламасын жазу іс-шараларды іске асырмас бұрын оларды терең ойластыруды талап етеді, бұл өз кезегінде кейіннен ойластырылмаған практикалық әрекеттерден аулақ болуға көмектеседі [5, 246.].

Даму бағдарламасын әзірлеуде келесі мәселелерге назар аудару керек

1. Білім беру ұйымын дамыту бағдарламасын әзірлеу үшін келесі сұрақтарға дәйекті түрде жауап беру қажет:

1. Біз нені өзгерткіміз келеді? (Мақсат).

2. Біз не нәрсеге қол жеткізгіміз келеді және білім беру қызметінің қандай өзгерістері арқылы? (Негізгі жоба идеясы).

3. Бұл үшін бізде не бар және не қажет болады? (SWOT талдау).

4. Қалай өзгертеміз? Біздің негізгі әрекетіміз? (Болжалды басқару моделі және кезең-кезеңмен өзгерту жоспары).

5. Қойылған мақсаттарға қол жеткізуді қалай бағалаймыз? (Білім алушылардың жаңа білім беру нәтижелерін диагностикалаудың өлшенетін критерийлері мен көрсеткіштері, педагог қызметін

бағалау, білім беру қызметін іске асыру).

6. Мақсаттарға жетуде бізге не кедергі болуы мүмкін? Алдын алу жолдары қандай? (Тәуекелдер және оларды азайту шаралары).

7. Бағдарламаны жүзеге асыру үшін қандай қаржы қажет болады? (Қаржылық жоспар)

Мектепті дамыту бағдарламасы 5 жылға жасалады.

Мектептің даму бағдарламасын әзірлеу процесінің ерекшеліктері

Білім беру ұйымының даму бағдарламасын әзірлеу – командалық жұмыс. Егер мектеп ұжымы бағдарламаны дайындауға қатыспаса, ол ешқашан мектептің дамуын анықтайтын құжат болмайды. Даму бағдарламасын әзірлеу тобын әкімшілік жолмен (мектеп басшысының бұйрығымен) тағайындауға болады.

- ▶ *Бағдарламаны әзірлеудегі алғашқы қадам* - бағдарламаны жазуға қатысушылардың құрамын анықтау. Білім беру процесінің барлық қатысушыларын осы процеске қатыстыру керек. Олар, нақты айтқанда, мектеп әкімшілігі, педагогтер ұжымы мен мектептің қамқоршылық кеңесінің мүшелері кіреді. Проблемалық жағдайларды сапалы шолуға, дамудың көп қырлы жолдарын таңдауға ықпал ететін жұмыс тобын құру қажет.
- ▶ *Келесі қадам* - проблемалық талдау. Мұнда білім беру ұйымының бастапқы жағдайы жазылады, проблемалық өрістер анықталады, өткен кезеңдегі мекеме қызметінің нәтижелері бағаланады, білім беру ұйымының жұмыс істеу жағдайларына талдау жүргізіледі

[8, 3-9 бб.]. Бұл кезеңде жұмыс тобын стратегиялық талдаулар жүргізу үшін кіші топтарға бөлу керек. Бұл қадамның нәтижесі білім беру ұйымының бастапқы жағдайын сауатты тұжырымдау болуы керек. Команданың оңтайлы мөлшері 7-9 адам, мұндай құрам бүкіл топқа бөлінбестен қарым-қатынас жасауға, талқыланған мәселелер бойынша пікірлердің алуан түрлілігіне мүмкіндік береді. Бұл жағдайда тапсырмалар мен күтілетін нәтижелерді тұжырымдайтын жүргізушінің рөлі ерекше маңызды, сонымен қатар топтың әр мүшесінің ашық және белсенді позициясы қажет [9, 56б.]. Жұмысты бастамас бұрын қатысушыларды нақты өнімдер мен нәтижелерге бағыттау қажет, олардың әрқайсысында нәтижені жалпы іске енгізуге мотивация болуы керек [10, 45-47 беттер]. Кез келген топ бір-бірімен өзара әрекеттесуге дайын адамдардан тұруы керек екені маңызды, қатысушылар арасында шешілмеген жанжал жағдайлары болуы керек.

- ▶ **Үшінші қадам** - жоспарлау. Мұнда болашақ жүйенің идеалды моделін және білім беру ұйымын қажетті күйге ауыстыру алгоритмін анықтау қажет. Бұған білім беру ұйымын даму режиміне ауыстыру бойынша қолма-қол және қосымша ресурстарды айқындау, білім беру ұйымын ауыстыру мониторингінің көрсеткіштерін әзірлеу және эксперименттік бағдарламалар шеңберінде барлық педагогтер мен мамандар қызметінің біріккен негізін құру кіреді [11, 66-бет].
- ▶ **Төртінші қадам** - ұйымдастыру. Бұл кезеңде эксперименттің барлық қатысушыларының тиімділігі мен тиімділігін қамтамасыз ететін жағдайлар жасау қажет. Мүдделі ұйымдармен ынтымақтастық орнатылады және экспериментті ғылыми-консультациялық қолдау қамтамасыз етіледі, эксперименттік бағдарламалар іске асырылады, ата-аналар, жоғары оқу орындары мен әлеуметтік институттардың мамандары, жұртшылық, білім беру ұйымының педагогтері мен балалар

бірыңғай шығармашылық қызметке тартылады [10, 52-53 бб.].

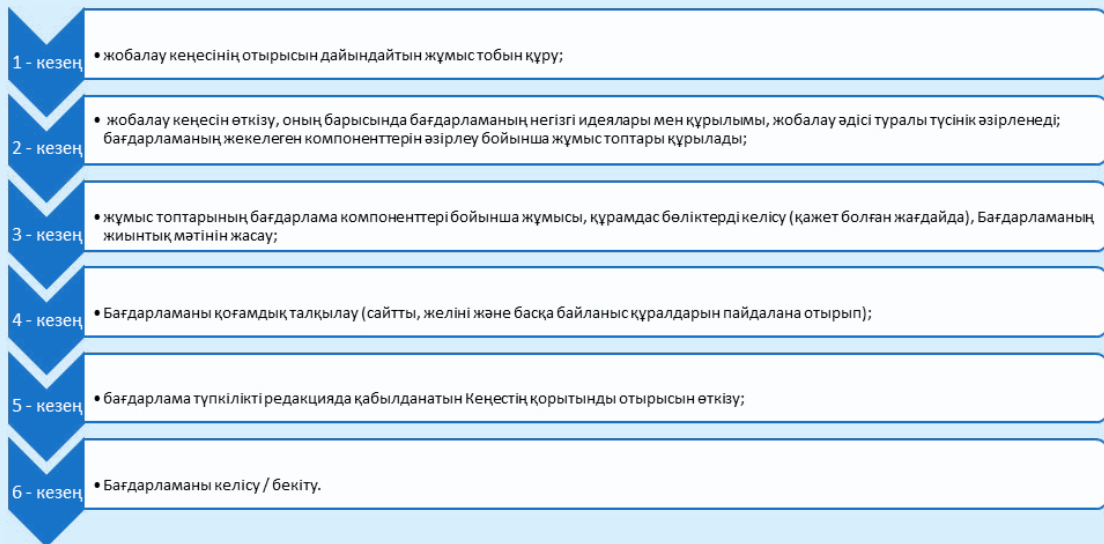
- ▶ **Келесі қадам** іс-шаралардың орындалуын бақылауды қамтиды. Ағымдағы және қорытынды бақылау, эксперименттің барысы мен нәтижелеріне мониторинг ұйымдастырылады. Алынған мәліметтер негізінде эксперимент барысын уақтылы түзету және реттеу, сонымен қатар рефлексияны ұйымдастыру жүргізіледі [10, 62-63 бб.]. Бұл кезең кемшіліктерді түзетуге және даму бағдарламасын дұрыс бағытта тексеруге мүмкіндік береді. Егер сіз бұл қадамды елемейтін болсаңыз, даму бағдарламасы күтпеген нәтижеге әкелуі мүмкін.
- ▶ **Соңғы қадам** – қорытындылау. Мұнда эксперимент барысының қорытындыларын жалпылау және даму бағдарламасын орындау немесе орындамау туралы шешім қабылдау көзделеді. Келесі үш нұсқа жиі кездеседі:

1. Түпкілікті нәтиже мақсатқа жақын немесе одан асып түседі.
2. Соңғы нәтиже қойылған мақсатқа сай келеді.
3. Түпкілікті нәтиже мақсатқа қайшы келеді.

Іс жүзінде мектеп өмірінің кез келген бөлігін жаңартудың бес жолы қалыптасты:

1. Мектептің өзінде бар тәжірибені жетілдіру (модификациялау, жаңғырту, рационализациялау, оңтайландыру);
2. Өз мектебінен тыс құрылған тәжірибені игеру;
3. Дайын ғылыми-әдістемелік әзірлемелерді игеру;
4. Сынақ және қателік жолы (кері байланыс сынақтары);
5. Ғылыми негізделген және әдістемелік қамтамасыз етілген эксперимент жүргізу арқылы білім берудің жаңа тәжірибесін құру.

Ұйымдастырушылық тұрғыдан бағдарламаны құру алгоритмі алты кезеңнен тұрады:

Ұсыныстар

Мектепті дамыту бағдарламасы белгіленген мақсатқа жауап беру үшін белгілі бір талаптарға сай болуы тиіс. Атап айтқанда, олар:

- ▶ Өзектілігі (осы білім беру ұйымы үшін) – бағдарламаның мектептің болашағы үшін ең маңызды мәселелерді шешуге бағдарлануы.
- ▶ Болжамдылығы – бағдарламаның өз мақсаттары мен жоспарланған іс-әрекеттері үшін бүгінгі күнді ғана емес, сонымен бірге мектепке қойылатын болашақ талаптар мен шарттарға сәйкес келуі.
- ▶ Рационалдылығы – бағдарламаның шешілетін мәселелері мен қолда бар ресурстардың осы кешені үшін бәрінша пайдалы нәтиже алу.
- ▶ Жүйелілігі – бағдарламаның қалаған және мүмкін болатын, яғни жоспарланған мақсаттар мен оларға жету үшін қажетті құралдар арасындағы сәйкестікті қамтамасыз ету.
- ▶ Бақылануы – бағдарламаның түпкі және аралық мақсаттарды (күтілетін

нәтижелерді) жалпыұлттық анықтау, яғни оларды нақты алынған нәтижелерді олардың мақсаттарға сәйкестігін тексеру тәсілі болатындай етіп анықтау.

- ▶ Сәтсіздікке сезімталдық – бұл бағдарламаның мақсатқа жету үшін қауіп төндіретін бағдарламада көзделген жағдайының ауытқуын уақытылы анықтау.
- ▶ Реализм (нақты мүмкіндіктерге сәйкес келетін нәрсе). Авторлық сипат; даралық; терминдердің үйлесімділігі, анықтығы, дұрыстығы; бағдарламаның көрнекілігі; ақпараттылық; сауатты дизайн.

Мектеп тұжырымдамасын қалыптастыру әрекеттерін келесі **қадамдар алгоритмі** түрінде көрсетуге болады.

1-қадам. Іске асырылуы, талдау кезінде анықталған мәселелерді шешуге, идеяларды қалыптастыруға мүмкіндік беретін идеяларды іздеу және бағалау.

2-қадам. Жаңа мектептің «миссиясын» нақтылау (ол қандай балаларға арналған).

3-қадам. Тұжырымдама үшін идеяларды олардың технологиялық даму деңгейін, мүмкіндіктерін, жағдайларын және «мектеп миссиясын» жүзеге асыруды қамтамасыз ететін басқа факторларды ескере отырып таңдау.

4-қадам. Жаңа мектеп тұжырымдамасын қалыптастыру (басқарылатын объект тұжырымдамасы).

5-қадам. Жаңа объектіге сәйкес келетін жаңа басқару жүйесінің тұжырымдамасын қалыптастыру.

Мектептің дамуы әртүрлі жолдармен жүзеге асырылуы мүмкін, олар арқылы қозғалу үшін қандай күш жұмсау керек. Олардың негізгілерін анықтау және ең аз уақытты қажет ететін жолды таңдау - бағдарлама жасаушылардың маңызды міндеті.

Қорытынды

Даму бағдарламасын әзірлеу – бұл педагогикалық, технологиялық, әлеуметтік және басқарушылық инновацияларға сүйенуді көздейтін процесс. Бұл процесті тек құжаттың өзі ғана емес, сонымен бірге білім беру қатынастарының барлық қатысушыларының бірлескен қызметін ұйымдастыру тұрғысынан қарастыру қажет.

Даму бағдарламасы заманауи білім беру процесінің моделін құруға, өзара тиімді ынтымақтастық негізінде білім беру қатынастарының барлық қатысушыларының бірлескен қызметіне ықпал етуге арналған.

Мақала үлгісінде ұсынылған Мектепті дамыту тұжырымдамасы білім беру ұйымының әкімшілігі мен болашақ директорлық лауазымға үміткер педагогтерге көмекші құрал болады дегенге сенім білдіреміз.

Қолданылған деректер тізімі

1. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>
2. **Ковени М., Гэнстер Д., Хартлен Б., Кинг Д.** Стратегиялық алшақтық: корпоративтік стратегияны жүзеге асыру технологиясы. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2011. - 18-216б.
3. **Князев Е.А.** Білім беру жүйесі және оның стратегиялары туралы // Университетті басқару: тәжірибе және талдау. - 2010. - № 4-9-17 бб.
4. Жалпы білім беру ұйымын дамыту бағдарламасын әзірлеу бойынша әдістемелік ұсыныстар / ред. Посохина Е. В..- Белгород қ.-2014. 87б.
5. **Моисеев, А.М.** Басқарушы кеңес және стратегия: мектепті жақсартайық, [Мәтін] / А. М. Моисеев-М.: 2015.-103б. («Мектеп менеджерінің кітапханасы» сериясы)
6. **Бережнова, А.П.** білім беру мекемесін дамыту бағдарламасын әзірлеу бойынша әдістемелік ұсынымдар [Электрондық ресурс] // URL: <http://mkunmic.beluo.ru/doc/metodicheskie%20rekomendacii%20beliro.pdf>
7. **Бақурадзе А.Б.** Кеңес «Мектепті дамыту бағдарламасын қалай жазуға болады?» «Әдіскер» журналы Бақурадзе А. Б., Пилдес М. Б. [Электрондық ресурс] // URL: http://baseold.anichkov.ru/files/gzrdo/metod_GDTU/zhebrovskaya.pdf
8. **Егорова В.** Мектептің білім беру бағдарламасын әзірлеу бойынша ұсыныстар [Мәтін] / В. Егорова // Мектептегі әкімшілік жұмыс тәжірибесі. – 2003. – № 3. 3-9б.
9. **Моисеев А.М.** Даму бағдарламасын жазамыз. Мектептің негізгі стратегиялық құжатын қалай дұрыс құруға болады [Мәтін] / А.М. Моисеев // «Мектепті басқару» газеті. – 2009. – № 24. – 15-17 бб.
10. **Злобин Э.В.** білім беру ұйымындағы сапаны басқару. [Мәтін] / Злобин Э.В., Мищенко С. В., Герасимов Б. И.; Злобина Э. В. Тамбов: басылым Тамб. Мемлекеттік техника. ун-та, 2004. 88 б.
11. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 6 сәуірдегі № 130 бұйрығы.
12. Орта мектептердің білім беру ұйымдарының педагогтерін әдістемелік сүйемелдеу - Астана қ.: Ы. Алтынсарин атындағы КЕАҚ, 2022. – 385 б.

● ПОДХОДЫ К РАЗРАБОТКЕ ПРОГРАММЫ РАЗВИТИЯ ШКОЛЫ

Абишев Т.Р.

Национальной академии образования
имени Ибрая Алтынсарина, г.Астана

Жангазы Г.С.

КГУ «Специализированная школа-лицей «Жас Дарын»
управления образования Павлодарской области, г. Павлодар

Кошкимбаева А.С

ГКП на ПХВ «Школа-лицей №95» акимата города Астаны, г. Астана

Аннотация. В данной статье рассмотрен вопрос об особенностях разработки программы развития организаций среднего образования страны. Проведен анализ содержания и состава программы развития школы, принципов и механизмов, алгоритма и эффективных условий разработки. Проведен обзор истории становления и путей совершенствования документа развития среднего образовательного учреждения. Также был изучен практический аспект данного документа стратегического развития, даны рекомендации руководству школы.

Мы считаем, что статья будет полезна для специалистов заинтересованных органов в области образования и администрации школы, менеджеров и методистов сферы образования, всех педагогов и будущих учителей в целях разработки и совершенствования концепции развития общеобразовательных организаций.

Ключевые слова: развитие, программа развития школы, стратегическое планирование, образ будущего школы.

● APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF A SCHOOL DEVELOPMENT PROGRAM

Abishev T.R.

National academy of education named after Y.Altynsarın, Astana city.

Zhangazy G.S.

The Principal of PSI «Specialized school-lyceum «Zhas Daryn»
of the Department of Education of Pavlodar region, Pavlodar city.

Koshkimbayeva A. S.

State utility institution «School-lyceum № 95» of the Akimat of Astana, Astana city.

Abstract. This article examines the issue of the specifics of developing a program for the development of secondary education organizations in the country. The analysis of the content and composition of the school development program, principles and mechanisms, algorithm and effective development conditions is carried out. The review of the history of the formation and ways of improving the document of the development of a secondary educational institution is carried out. The practical aspect of this strategic development document was also studied, and recommendations were given to the school's management.

We believe that the article will be useful for specialists of interested bodies in the field of education and school administration, managers and methodologists in the field of education, all teachers and future teachers in order to develop and improve the concept of development of educational organizations.

Keywords: development, school development program, strategic planning, image of the school's future.

МРНТИ 14.15.15

СИСТЕМА ВНУТРИШКОЛЬНОГО КОНТРОЛЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Зонова Л.А.КГУ «Налобинская средняя школа»
с.Налобино Кызылжарского района СКО**Аннотация.**

В данной статье освещается организация внутришкольного контроля, подчеркиваются основные направления работы и их соответствие требованиям ГОСО. Направления внутришкольного контроля включают в себя учебные процессы, работу с учащимися, методическую подготовку педагогов и воспитательные мероприятия. Статья подчеркивает цикличность и важность всех направлений контроля на протяжении всего учебного года. Подробно описывается работа по каждому направлению контроля, а также предлагаются рекомендации по организации процесса контроля, включая установление целей, мониторинг, анализ, корректировку и развитие системы. Большое внимание уделяется коммуникации и сотрудничеству с различными участниками образовательного процесса, что способствует достижению общих образовательных целей.

Ключевые слова:

внутришкольный контроль, эффективность, система, образование, качество

Введение

В современном быстроразвивающемся мире школы полагаются на эффективные системы внутреннего контроля для обеспечения и улучшения качества образовательных услуг. Поскольку организации образования стремятся удовлетворить разнообразные потребности общества, они полагаются на системы для поддержания высоких стандартов и гарантии качества.

Внутренний контроль играет центральную роль в школах, обеспечивая поддержание высоких стандартов. Согласно приказу Министра образования и науки Республики Казахстан от 6 апреля 2020 года № 130, осуществление внутреннего контроля - это сложная система, которая охватывает различные аспекты дея-

тельности школы, такие как разработка программ обучения, методы обучения, оценивание и управление. Организации образования используют внутренний контроль как средство выявления сильных и слабых сторон, а также возможностей для улучшения внутренних процессов организации [1].

Важность реализации внутришкольного контроля (далее - ВШК) изучалось в работах различных деятелей, такими как Селевко Г.К., Махового А.П., Федотовой М.В., Демидовой М.Ю. и др. Под внутришкольным контролем понимается проведение членами администрации школы наблюдений, опросов, проводимых в ознакомительном порядке, а также контроль в пределах их компетенции за соблюдением работниками школы нормативно-правовых актов.

Актуальность данной темы заключается в том, что благодаря внедрению эффективного внутреннего контроля школы могут гарантировать, что их образовательные программы отвечают потребностям будущих выпускников. Внутренний контроль помогает обеспечить подотчетность, прозрачность и справедливость в организациях образования, создавая благоприятную среду обучения для всех учащихся. Отслеживая и оценивая различные аспекты работы школы, система внутреннего контроля может помочь выявить области для улучшения и снизить вероятность недобросовестного поведения.

Методика

Руководство внутришкольным контролем осуществляется руководителем школы. Руководитель несет личную ответственность за организацию и поддержание мероприятий внутришкольного контроля. Помимо руководителя, контроль также осуществляется заместителями, методистами и руководителями методических объединений. Положение о внутришкольном контроле утверждается руководителем школы по согласованию с методическим советом организации образования.

Система внутришкольного контроля предполагает систематический мониторинг, оценку и корректировку образовательных процессов в школьной среде. Она направлена на поддержание или улучшение качества образования путем выявления слабых мест и принятия корректирующих мер. В контексте удовлетворения потребностей учащихся с низкой успеваемостью эта система приобретает особенно важное значение [2].

Управленческие решения:

Внедрение эффективной системы внутришкольного контроля требует принятия упреждающих управленческих решений. Школьные администраторы должны стремиться к созданию условий, способствующих постоянному совершенствованию. Это предполагает распределение ресурсов, установление приоритетов и

развитие культуры сотрудничества среди сотрудников.

Функции контроля:

Функции контроля в рамках внутришкольной системы охватывают различные аспекты, включая реализацию учебной программы, методики преподавания, оценку учащихся и механизмы поддержки. Регулярные оценки, как формирующие, так и итоговые, помогают выявить учащихся, испытывающих трудности в учебе. Кроме того, мониторинг посещаемости, поведения и уровня вовлеченности может дать представление о потенциальных препятствиях на пути обучения.

Функции ВШК можно разделить на три части: информационно-аналитическая, контрольно-диагностическая, регулятивная [3]. При этом, задачи внутришкольного контроля включают следующие аспекты: проверка состояния учебно-воспитательной работы, деятельности педагогического коллектива; осуществление контроля исполнения нормативно-правовых актов в области образования; изучение передового педагогического опыта и использование современных педагогических технологий; выполнение требований ГОСО [4]; анализ и оценка результатов педагогической деятельности; накопление информации о результатах деятельности; мониторинг качества образования; повышение квалификации педагогов.

Рекомендуется, чтобы все решения или мероприятия, принимаемые администрацией школы, были обоснованы в соответствии с планом внутреннего контроля школы, и, соответственно, издавались соответствующие приказы. Как показал многолетний опыт, при управлении организацией образования, каждое действие должно иметь какое-либо обоснование в виде официального документа. Применяются меры контроля, включая анализ отчетов, анкеты, интервью и наблюдений.

Постановка целей:

Постановка четких и достижимых целей необходима для успеха любой системы контроля. При работе с учащимися с

низкой успеваемостью цели могут быть следующими - улучшение успеваемости, повышение посещаемости, поощрение позитивного поведения и содействие социально-эмоциональному благополучию. Эти цели должны быть конкретными, измеримыми, достижимыми, актуальными и привязанными ко времени (SMART).

Выбор методов:

Выбор методов осуществления внутришкольных мер контроля зависит от различных факторов, включая ресурсы школы, демографические данные учащихся и образовательные цели. Стратегии могут включать индивидуальные учебные планы, дифференцированное обучение, репетиторство со стороны сверстников, внешкольные программы, консультационные услуги и инициативы по вовлечению родителей. Использование технологий с помощью образовательного программного обеспечения и инструментов анализа данных также может способствовать целенаправленным вмешательствам.

Распределение ответственности:

Эффективное внедрение системы внутришкольного контроля требует совместной ответственности всех заинтересованных сторон, включая администрацию школы, учителей, вспомогательный персонал, учащихся и родителей. Администраторы должны обеспечивать руководство и распределение ресурсов, в то время как учителя обеспечивают высококачественное обучение и вспомогательные услуги. Учащиеся несут ответственность за результаты своего обучения, а родители играют жизненно важную роль в поддержке образования своих детей дома.

Проверяющий должен уметь использовать следующие формы и методы контроля:

- ▶ **Персональный.** Наблюдение ведется за отдельным учителем на протяжении определенного периода времени;
- ▶ **Классно-обобщающий.** Контроль осуществляется над деятельностью всех

педагогов, работающих с конкретным классом в данной школе;

- ▶ **Предметно-обобщающий.** Подразумевает изучение результатов работы учителей по определенной, выбранной дисциплине;
- ▶ **Обзорный.** В ходе контроля идет подробное исследование отдельного вопроса или педагогической проблемы (состояние внутришкольной документации, техническая оснащенность кабинетов и т. п.);
- ▶ **Комплексно-обобщающий.** Контроль над качеством образования и воспитания в параллели классов, когда отслеживается и анализируется результаты комплексной работы педагогов, работающих в этих классах.

В качестве методов используются наблюдение, подробный разбор занятий, хронометраж урока, беседы с обменом мнениями, изучение документации, анкетирование, тестирование, проверка знаний обучающихся (устная, письменная и др.), изучение продуктов их учебной и других видов деятельности.

Практическое применение

Рассматривая на примере составленного плана внутришкольного контроля на 2023-2024 учебный год, отметим что основными направлениями работы являются: контроль за выполнением нормативных документов и ведением школьной документации согласно требованиям, контроль за качеством учебного процесса, контроль за состоянием по восполнению пробелов в знаниях и работой слабоуспевающими, учебно-исследовательская деятельность, контроль за уровнем мастерства и состоянием методической готовности учителя, контроль за качеством воспитательного процесса и проведением мероприятий. Данные направления отвечают всем требованиям в ГОСО [4] к среднему образованию.

Все направления ВШК цикличны и отражены на протяжении всего учебного года. Так, в разделе «Контроль за выполнением нормативных документов и ведением школьной документации согласно требо-

ваниям» включена работа администрации школы, методических объединений и социального педагога школы. При этом, отражены фронтальный и тематический виды контроля. Данное направление включает в себя работу по комплектованию классов, заполнению НОБД; рассмотрению и утверждению рабочих учебных планов на педагогическом совете; оформлении журналов ТБ; проверку администрацией КТП по предметам, программам, факультетам, составлению по итогу справок с выводами и рекомендациями; заполнению педагогическим коллективом электронного журнала; планированию ШМО; анализу работы библиотекаря и социального педагога по вопросу распределения учебников; организацию питания в школьной столовой.

«Контроль за качеством учебного процесса» включает работу коллектива по проведению и анализу нулевых срезов, СОР, СОЧ, анализ посещаемости учащихся, мониторинги качества знаний, анализ адаптации учащихся, анализы преподавания отдельных предметов. Данный аспект напрямую влияет на работу по восполнению пробелов в знаниях и организацию работы со слабоуспевающими. Здесь возможна работа по посещению уроков с целью оказания методической помощи, совместному планированию по работе по восполнению пробелов в знаниях учащихся.

«Контроль за качеством воспитательного процесса и проведением мероприятий» реализуется за счет усиления методической работы с классными руководителями, организации помощи начинающим классным руководителям, организация различных акций и их реализация, мониторинг участия в данных акциях учащихся и педагогов школы, еженедельное проведение классных часов.

Результатами отраженных выше мероприятий являются: мониторинги, анализы и аналитические отчеты о проделанной работе, проверка документации, организация и проведение семинаров и педагогических советов, обмен опытом по применению тех или иных методов и

приемов обучения, совещаний администрации при руководителе, организация творческих групп, секций, клубов, кружковой и факультативной работы, встреча с родителями учащихся школы, анкетирование учащихся и их родителей, собеседования, беседы профилактического и общего характеров, разработки контрольных срезов и классных часов. Именно внутришкольный контроль показывает всю структуру и возможность единого развития школы в учебном и воспитательном процессе. Также внутришкольный контроль регламентирует сроки проведения запланированных мероприятий, критерии оценивания результатов и проверку выявленных нарушений, способов их устранения.

На примере «Контроль за состоянием по восполнению пробелов в знаниях и работой со слабоуспевающими» (рис. 1) видим, что выбранным объектом контроля может быть процесс, деятельность, ведение документа, качество проведения мероприятия и т.д. А принятое решение может быть направлено на изменение методики преподавания отдельных предметов, включение в учебный процесс дифференцированных заданий, организацию сопутствующего повторения. Или же коснется исследования урока, потребует проведения семинаров, коучингов для учителей, чьи учащиеся показали отрицательную динамику качества знаний [5].

Все это формирует единую и целенаправленную работу педагогического коллектива в разрезе различных областей работы. Увеличение требований к современной школе отражается именно в работе внутришкольного контроля, посредством которого регламентируются все подструктурные деятельности.

Рассмотрим ситуацию со слабоуспевающими учащимися по математике. Система внутришкольного контроля будет включать следующие шаги:

1. Оценка: Проведение диагностических оценок для выявления конкретных слабых мест среди учащихся.

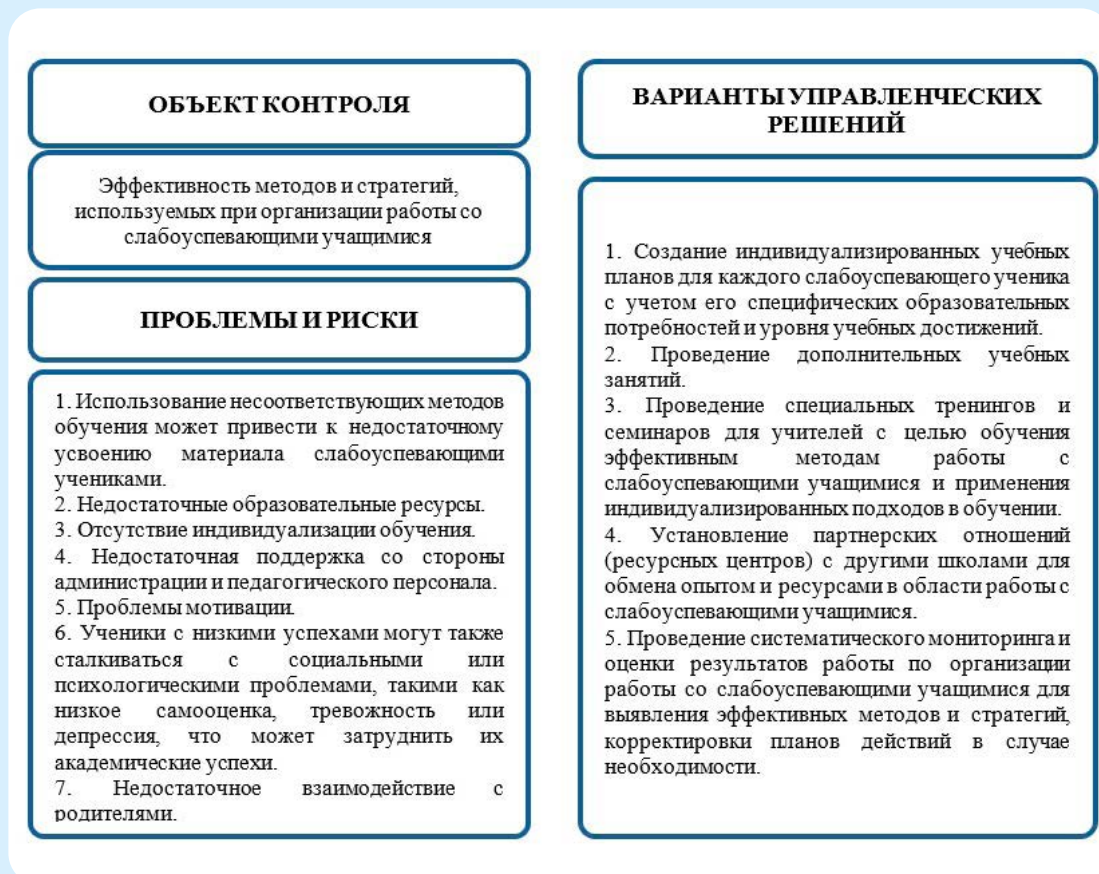

Рисунок 1 – Образец матрицы управленческих решений

2. Постановка целей: Постановка цели по повышению уровня владения математикой среди учащихся с низкой успеваемостью, на определенный процент, в течение определенного периода времени.
3. Вмешательство: Внедрение целенаправленных мероприятий, таких, как, обучение в небольших группах, индивидуальные занятия и интерактивные онлайн-ресурсы, адаптированные к индивидуальным потребностям учащихся.

4. Мониторинг прогресса: Постоянный мониторинг прогресса учащихся с помощью формирующих оценок, регулярных сеансов обратной связи и анализа данных.
5. Корректировка: Корректировка стратегий обучения и планов вмешательства на основе текущих данных оценки и обратной связи.

Рассмотрим анализ состояния качества знаний слабоуспевающих учащихся по результатам успеваемости на текущий учебный год (табл. 1).

Таблица 1 - Анализ состояния качества знаний по результатам успеваемости

Класс	Кол-во слабоуспевающих	1 четверть		2 четверть		3 четверть	
		% кач.	% успев.	% кач.	% успев.	% кач.	% успев.
7	5	20	80	20	100	40	100
8	6	16,27	83,3	16,27	100	33,33	100

Из данных таблицы можем заметить значительное сокращение слабоуспевающих учащихся в 7 и 8 классах. Что говорит об успешном внедрении внутришкольного контроля.

Системы внутришкольного контроля служат мощными инструментами повышения качества образования, особенно для учащихся с низкой успеваемостью. Внедряя проактивные управленческие решения, определяя четкие цели, используя соответствующие методы и эффективно распределяя обязанности, школы могут создать среду, способствующую академическому успеху и целостному развитию. Благодаря постоянному мониторингу, оценке и корректировке преподаватели могут гарантировать, что каждый учащийся получает поддержку, необходимую ему для успешного обучения и за его пределами.

Рекомендации

На основе целей организации образования возможно дать ряд рекомендаций по организации работы внутришкольного контроля. Так, необходимо определить основные цели и задачи внутришкольного контроля на каждый учебный год. На основе установленных целей и задач необходимо разработать план действий, включающий в себя все направления работы, описанные в плане на учебный год; обеспечить необходимыми ресурсами (людскими, материальными, информационными) для эффективной реализации плана; распределить обязанности между педагогическим коллективом и администрацией школы. Регулярное проведение мониторинга выполнения плана и достижений поставленных целей дает трезвую оценку результатов работы в каждом из

направлений внутришкольного контроля.

Анализ данных о проделанной работе выявляет сильные и слабые стороны, проблемные области (рис. 2). Подготовка отчетов о результатах работы внутришкольного контроля и предложения по улучшению процессов на основе результатов анализа позволяет внедрить корректировки в план работы и методики контроля. Стремясь к улучшению процессов внутришкольного контроля и опираясь на полученный опыт и обратную связь необходимо предоставить педагогическому коллективу возможности для профессионального роста и развития. Сюда входит организация тренингов, семинаров и курсов повышения квалификации [6].

Обеспечение открытых и эффективных коммуникаций между всеми участниками процесса контроля, сотрудничество с родителями, учащимися и другими заинтересованными сторонами ведет к достижению общих образовательных целей. Ведение документации о ходе и результатах внутришкольного контроля для последующего анализа и отчетности дает совершенствование системы внутришкольного контроля, учитывая изменения в образовательной среде и потребности учащихся.

Заключение

Следовательно, контроль тесно связан со всеми функциями процесса управления. Эта взаимосвязь особенно очевидна в случае функции педагогического анализа, поскольку информация, собранная в ходе внутришкольного контроля, формирует основу для такого анализа.

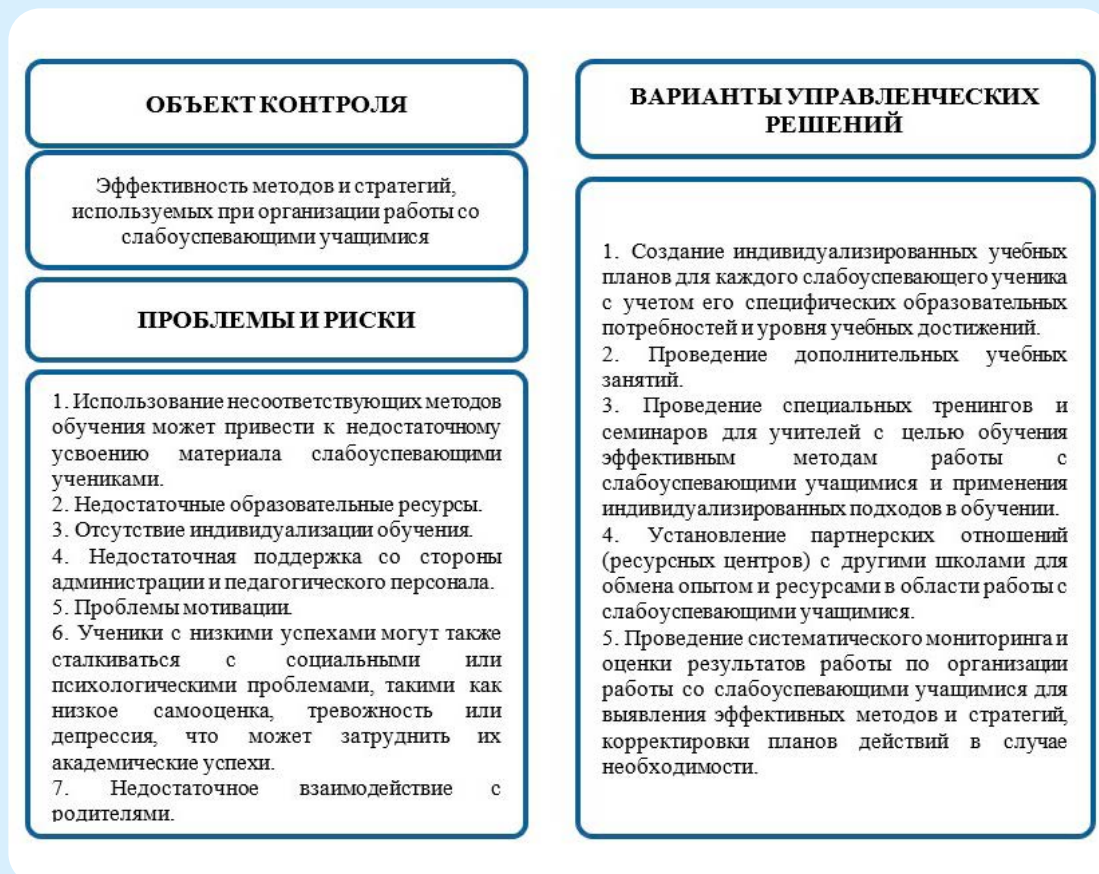

Рисунок 2 – Организация работы по направлению «Исследование уровня функциональной грамотности»

Внутришкольный контроль предоставляет обширные систематизированные данные, которые выявляют разрыв между предполагаемыми и фактическими результатами, в то время как педагогический анализ направлен на выявление глубинных причин и обстоятельств этих несоответствий и отклонений. Следует отметить, что фактические данные, собранные в процессе внутреннего контроля, становятся основой для педагогического анализа.

Эти факты подчеркивают тот факт, что в центре внимания внутришкольного кон-

троля и педагогического анализа находятся одни и те же области деятельности школы. Специфика внутришкольного контроля заключается в его оценочном характере, который подчеркивает индивидуальность педагогов. Эта мера контроля может оказать значительное влияние на профессиональное развитие молодого педагога. Поэтому важно, чтобы руководитель школы обладал высоким уровнем профессиональных знаний и компетентности для эффективного осуществления мер контроля.

Важным направлением является поддержка профессионального развития педагогического коллектива. Важное значение имеет открытая коммуникация и взаимодействие между всеми участниками образовательного процесса, включая родителей и учащихся, что способствует достижению общих целей. Ведение документации и подготовка отчетов о результатах работы внутришкольного контроля позволяет систематизировать информацию и принимать обоснованные решения для совершенствования системы образования.

В целом, организация внутришкольного контроля является неотъемлемой частью образовательного процесса, которая направленной на обеспечение качественного образования и всестороннего развития учащихся. Реализация плана внутришкольного контроля требует совместных усилий всех участников образовательного процесса и постоянного стремления к совершенствованию.

Список использованных источников

1. Приказ Министерства просвещения Республики Казахстан от 6 апреля 2020 года № 130 «Об утверждении Перечня документов, обязательных для ведения педагогами организаций дошкольного воспитания и обучения, среднего, специального, дополнительного, технического и профессионального, послесреднего образования, и их формы» // URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000020317>
2. Приказ Министерства просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования» // URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>
3. Инструкция по организации внутришкольного контроля // URL: <https://uba.edu.kz/storage/app/media/2022%20Оку-әдістемелік%20ұсынымдар/%20ВШК%20рус.яз.pdf>
4. Лазарев В.С. Системное развитие школы. – М.: Педагогическое общество, 2002. – 203 с.
5. Матрица управленческих решений по результатам проведения процедур контроля и оценки качества образования // URL: <https://irorb.ru/wp-content/uploads/2019/12/primery-upravlencheskihreshenij-po-rezultatam-ocenochnyh-procedur.pdf>
6. Методические рекомендации для учителей по формированию функциональной грамотности обучающихся // URL: https://tikhvin.org/files/str_podr/kpo/Методические%20рекомендации%20по%20подготовке%20к%20ОГ.pdf

● МЕКТЕПІШІЛІК БАҚЫЛАУ ЖҮЙЕСІ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Зонова Л.А.

«Налобин орта мектебі» КММ,
Солтүстік Қазақстан облысы
Қызылжар ауданының Налобино ауылы

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепшілік бақылауды ұйымдастыру, жұмыстың негізгі бағыттары және олардың орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкестігі атап көрсетілген. Мектепшілік бақылау бағыттары оқу процестерін, оқушылармен жұмысты, педагогтерді әдістемелік даярлауды және тәрбие іс-шараларын қамтиды. Мақала бүкіл оқу жылындағы бақылаудың барлық бағыттарының циклділігі мен маңыздылығын көрсетеді. Бақылаудың әрбір бағыты бойынша жұмыс егжей-тегжейлі сипатталған, сондай-ақ мақсат қою, мониторинг, талдау, түзету және жүйені дамытуды қоса алғанда, бақылау процесін ұйымдастыру бойынша ұсыныстар беріледі. Жалпы білім беру мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін білім беру процесінің әртүрлі қатысушыларымен қарым-қатынас пен ынтымақтастыққа баса назар аударылады.

Түйінді сөздер: мектепшілік бақылау, тиімділік, жүйе, білім, сапа.

● THE SYSTEM OF INTRA-SCHOOL CONTROL AS A TOOL FOR ENSURING THE QUALITY OF EDUCATION

Zonova L.A.

KSU « Nalobinskaya Secondary school» of Kyzylzhar district
village of Nalobino, North Kazakhstan region

Abstract. This article highlights the organization of intra-school control, highlights the main areas of work and their compliance with the requirements of the state mandatory standards of secondary education. The areas of intra-school control include educational processes, work with students, methodological training of teachers and educational activities. The article emphasizes the cyclical nature and importance of all areas of control throughout the academic year. The work in each area of control is described in detail, along with recommendations on the organization of the control process, including setting goals, monitoring, analysis, adjustment and development of the system. Much attention is paid to communication and cooperation with various participants in the educational process, which contributes to the achievement of common educational goals.

Keywords: intra-school control, efficiency, system, education, quality.

FTAMP 14.01.11

БАҒАЛАУ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ САПАСЫ БАҒАЛАУ НӘТИЖЕЛЕРІНЕ ҚАЛАЙ ӨСЕР ЕТЕДІ?

Смаилова М.Т.

Quantum Stem School, Астана қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада педагогикалық тәжірибені жақсарту мақсатында мұғалімдер өткізген зерттеу сипатталады. Зерттеу барысында сапа мен нәтиже арасындағы тәуелділікті құрайтын себеп-салдар әдісі қолданылды. Бағалаудың сапалы құралдарын құру жоғары жауапкершілікті жүктейді, әрі бағалау нәтижесін арттыруға ықпал етеді. Мақала өзінің тәжірибесін жақсартқысы келетін ұстаздарға пайдалы болады.

Түйінді сөздер: тест, тест тапсырмалары, тестілеу теориялары, бағалау құралдары, оқыту сапасы.

Кіріспе

Қазақстан Республикасында білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау Қазақстан Республикасында білім алушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін енгізу тұжырымдамасы бойынша әзірленген ережелерге сәйкес жүзеге асырылады [1, 2]. Бұл ережелер қалыптастырушы бағалауды (ҚБ) және ішкі жиынтық бағалауды (ІЖБ) ұйымдастыру және өткізу тәртібін анықтайды. Ішкі жиынтық бағалауды пән мұғалімдері жүргізеді, жұмыс тапсырмаларын спецификацияға сәйкес пән мұғалімдері құрастырады. Ішкі жиынтық жұмысты орындағаннан кейін, әдетте, пән мұғалімдері оқушылармен қателер бойынша жұмыс жасайды, әр тапсырманың шешімін талдайды, оқушының белгілі бір пән бойынша максималды балл алмау себебі неде деген сұраққа жауап іздейді.

Астана қаласындағы Quantum Stem School мектебі оқу жылының басынан тест тапсырмаларын құрастыратын шығармашылық топпен жұмыс істеу-

ге кірісті. Курстарды сертификатталған тренер, СІТО халықаралық тренерлерінен (Білімді бағалаудың Голландиялық институты – әлемдегі ең жақсы тестілеу және бағалау орталықтарының бірі) білім алған М.Т.Смаилова жүргізді. Бұл институт адам әлеуетін өлшеу мен бақылауға және оның дамуына ерекше көңіл бөледі [5,6,7]. Шығармашылық топ құрамына математика пәнінің мұғалімдері кірді. Оқу барысында аптасына бір рет семинар-тренингтер өткізілді. Аталған семинарларда әріптес педагогтер оқушылардың дағдылары, қабілеттері, жетістіктері мен қабілеттерінің өлшемдері ретінде заманауи тестерге қойылатын талаптармен таныстырылды, сынақ түрлерін (ашық, жабық) талқылады, тест тапсырмаларын жазу кезеңдерін, стандарттары мен ұпайларды есептеу талаптарын анықтады. Осы семинарлар мен тренингтерде ҚБ және ІЖБ-да қолдануға арналған тест тапсырмаларын сапалы дайындауға назар аударылды. Зерттеу Астанадағы Quantum Stem School мектебінде жүргізілді. Зерттеуге математика пәнінің мұғалімдері мен 9-сыныптардың 56 оқушысы қатысты.

Әдістеме

Оқу жетістіктерін объективті бағалау барлық тапсырмалар талаптарға сай құрастырылған жағдайда ғана тестілеу процедурасы арқылы жүзеге асырылады. Е.В. Дозорова мен В.А. Дозорованың «Современные средства контроля и оценивания результатов обучения в школе» атты зерттеу жұмысымен танысқаннан соң, тест тапсырушылардың білімін бағалау барынша шынайы болуы үшін ұсынылған тапсырмалардың қиындық деңгейімен жұмыс істеумен қатар, тест тапсырмаларын тексеретін дағдыға байланысты барлық талаптарға сай етіп жасау керек деген қорытындыға келдік [4]. Көптеген зерттеушілер өз еңбектерінде оқушылардың білім деңгейін анықтауға бағалау тапсырмалары сапасының әсерін қарастырады. Ал М.С. Седов пен Н.Е. Соколовтың зерттеу жұмысында тестілеу нысандарын бағалаудың объективтілігіне баса мән берілген [8]. Сонымен қатар білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау мәселесіне қатысты В.В. Белоус пен А.П. Карпенконың ғылыми-зерттеу жұмыстарынан терең әдістемелік көмек алдық. Аталған зерттеуші ғалымдар білім сапасын бақылаудың сынақ әдісін және білім беру тестілерінің сапа критерийлерін жан-жақты қарастырады [9]. Оқушылардың жұмысын зерттеу барысында бір көрсеткіштің өзгеруі басқа көрсеткіштерге қалай әсер ететінін анықтауға мүмкіндік беретін талдаудың себеп-салдарлық түрі таңдалды [3].

Себеп-салдарлық талдау зерттеуге негізделген гипотезадан басталады. Біздің жағдайда біз тест тапсырмаларының сапасы (жабық, ашық түрі) бағалау нәтижелеріне қалай әсер ететінін зерттедік. Тесттерді құрастыруға қойылатын талаптарды ескердік:

- ▶ сенімділік – қатесіз бағалау, бағаланған нәтижелерге сенуге болатын-болмайтынын көрсетеді, яғни нәтижелердің қаншалықты дәйекті, дәл және қайталанатындығы;
- ▶ валидтілік (негізділік) – берілген сынақтың нақты нені сынау және өлшеу керек екендігіне сәйкестік дәрежесін көрсетеді;

- ▶ ашықтық – барлық қатысушылардың тестілеуге қажетті алдын ала керек ақпаратты (пән, дағдылар, бағалау процесі) білуін қамтиды.

Себеп-салдарлық талдау осы зерттеуге негіз болған себеп-салдарлық байланыстарды модельдеу үшін қолданылады. Зерттеудің нәтижелік мәндерін нәтижелік мәндермен салғастыра салыстырғанда, нәтиже мәндері әртүрлі әрекетте қандай болатынын түсінуге болады.

Бағалау үшін тапсырмаларды құрастыру кезінде жоғарыда аталған талаптардың бірін орындамау білім алушы жұмысын объективті бағалау нәтижесінің себебі болуы мүмкін. Бұл зерттеуде мұндай себептің болуын анықтау, нәтижелерді талдау және сынақтардың сапасы мен жұмыс нәтижелері арасындағы себеп-салдарлық байланысты бағалау, содан кейін мұндай себептерді алып тастау қажет болды, бірақ себеп-салдарлық талдаудың бірқатар шектеулері мен болжамдары бар және олардың себеп-салдарлық байланыстарын бағалау объективті және сенімді болуы үшін ескерілуі қажет. Себеп-салдарлық қатынастар мен өзгермелі өзара әрекеттесуді оқып-үйрену үшін қолданылған түрлі нәтижелер (сынақ сапасы мен бағалау нәтижелерінің объективтілігі) графиктер мен кестелер түрінде ұсынылған, сонымен қатар ауызша сипатталған. Ішкі жиынтық бағалауға арналған тест тапсырмалары сапалы құрастырылуы керек және оқушылардың білім сапасына әсер етпеуі керек, сондықтан сапалы тест тапсырмаларын дайындау оқушының үлгерімін бағалаудың басты қағидаты болып табылады.

Практикада қолдану

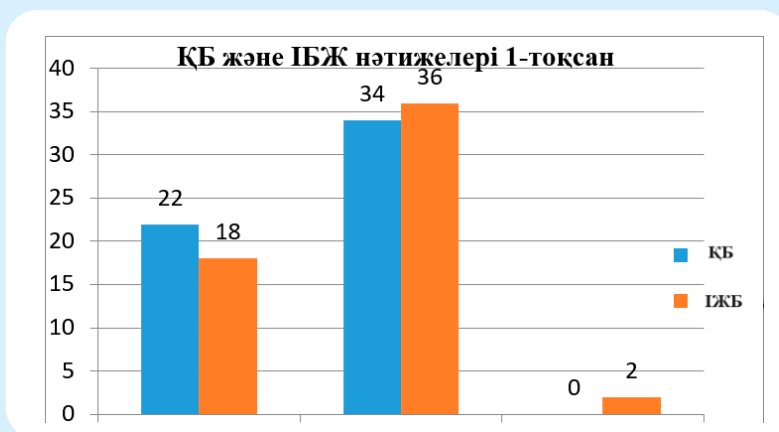
2023-2024 оқу жылының бірінші тоқсанында ІЖБ жүргізгеннен кейін 56 оқушының қатесімен жұмыс жасау барысында кейбір тапсырмалардың шарттарын түсіну қиын болғаны анықталды (тапсырмаларда қажет емес ақпарат болу немесе ақпарат жеткіліксіз болуы), кейбір тапсырмаларды шешу үшін бірнеше нұсқалық шешімдер қажет болды. Орындалған тапсырмаларды талдау барысында ІЖБ-ның кейбір

тапсырмалары арқылы оқушылардың білім деңгейін объективті бағалау мүмкін екенін көрсетті. Математика пәні бойынша бірінші тоқсандағы жиынтық бағалау нәтижелерін талдауды ескере отырып, алған білімдеріне сүйене отырып, шығармашылық топ мұғалімдері тест спецификациясына сәйкес 9-сыныптың жиынтық бағалауына арналған тест тапсырмаларын құрастырды. Тест тапсырмаларында тексерілетін дағдылар мен екінші тоқсан бағдарламасының бөлімдері көрсетілді.

Білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау бойынша атқарылған әдістемелік зерттеу іс-шаралары төменде сипатталады.

1. СІТО талаптарына сәйкес қалыптастырушы және ішкі жиынтық бағалауға тест тапсырмаларын дайындау: сенімділік, негізділік, ашықтық.
2. Мектепте орындалған тапсырмаларды әріптес математиктердің тексеруі (мектеп жүйесінде қабылданған процедура).
3. Жиынтық бағалау аяқталғаннан кейін оқушылардың рефлексиясына сұрақтар құрастыру (8 сұрақ құрастырылып, 1-кестеге енгізілді).
4. Алынған рефлексияны талдау (ІЖБ соңында 56 оқушының рефлексиясын талдау және сегіз сұрақтың әрқайсысы бойынша жалпы қорытынды).
5. Оқушылардың жұмыс нәтижелерінің себептік талдауы (рефлексияның талдауын ескере отырып, бағалау схемасы бойынша жұмысты тексеру).
6. ҚБ және ІЖБ тапсырмаларын дайындау кезінде кездесетін қиындықтар туралы әріптестермен талқылау кеңесі жүргізілді. Осы мәжіліс барысында математика пәні педагогтеріне келесі сұрақ-сауалдар қойылды:
 - ▶ Сіз ҚБ және ІЖБ үшін ұсынылған тестерді пайдалана отырып, оқушылардың бағдарлама бойынша білім деңгейін анықтай алдыңыз ба?
 - ▶ бұл тест тапсырмалары оқушылардың біліміндегі қандай кемшіліктерді анықтауға көмектесті?
 - ▶ жабық тест тапсырмаларын жазу кезінде қандай қиындықтарға тап болдыңыз?
 - ▶ ашық тест тапсырмаларын құру кезінде қандай қиындықтарға тап болдыңыз?

Төменде 1-диаграмма берілген, оның абсциссасында ІЖБ нәтижелері және 9-сынып оқушыларының ҚБ-да қол жеткізген оқу мақсаттарының саны ұпаймен, ал ордината бойынша оқушылар саны көрсетілген.

1-диаграмма

1-диаграммада оқушылардың жетістіктерінің білім беру мақсаттары бойынша ҚБ және ішкі жиынтық бағалау нәтижелері арасындағы сәйкессіздік көрсетілген. Осы көрсеткіш негізіне практикалық бөлікке көбірек назар аудару туралы шешімге келдік. Бұл шешімді нақты тарқатып айтқанда, ашық және жабық тест тапсырмаларын дайындау, орындалған тапсырмаларды талқылау, екі циклде ішкі жиынтық бағалау нәтижелеріне зерттеу жүргізу (екінші, үшінші тоқсанның қорытындысы бойынша), ішкі жиынтық баға-

лау аяқталғаннан кейін оқушылармен 8 сұрақтан тұратын рефлексиялық жұмыс жүргізу, шығармашылық топтағы әріптестер үшін сауалнама нәтижелері бойынша қосымша тренингтер өткізу туралы іс-шаралар жүргізу қажет екендігі туралы шешім қабылданды.

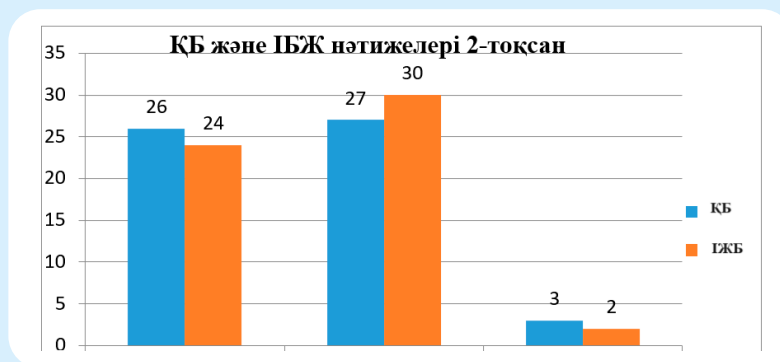
Нәтижелері:

Төменде 2-тоқсан (1-цикл) бойынша жиынтық жұмысты орындау бойынша оқушылардың рефлексия парақтарын талдауы берілген.

1-кесте

Сұрақтар	9-сынып
1. Шарттары сізге түсініксіз болып көрінген тапсырмалардың нөмірлерін көрсетіңіз	6,8
2. Сызбалары сізге түсініксіз болған тапсырмалардың нөмірін көрсетіңіз (бар болса)	7,9
3. Сызбалары сізге жеткілікті ақпарат бермеген тапсырмалардың нөмірлерін көрсетіңіз (бар болса)	7
4. Тапсырманы орындау үшін ақпараты жеткіліксіз тапсырмалардың санын көрсетіңіз	6,7,8
5. Сізді ІЖБ орындаудан алшақатқан себептерді көрсетіңіз (бар болса)	Себеп жоқ
6. Орындау үшін жеткілікті орын болмаған тапсырмалардың санын көрсетіңіз	3,8,4,6,5
7. Жауап нұсқалары сізге түсініксіз болып көрінген тапсырмалардың нөмірлерін көрсетіңіз	2,7
8. ІЖБ орындауға кететін уақытты көрсетіңіз	70, 80 мин

ІЖБ жүргізгеннен кейін ҚБ және ІЖБ нәтижелеріне талдау жасалды, ол 2-диаграммада көрсетілген.

2-диаграмма

Бірінші тоқсанның қорытындысымен салыстырғанда математикадан 25 балдан жоғары және одан жоғары нәтиже алған оқушылар саны 12%-ға өсті, алайда оқушылардың жауаптарына сәйкес жиынтық жұмысты орындау кезінде олар келесі мәселелерге тап болды:

- ▶ тапсырма шарттарының дұрыс құрастырылмауы;
- ▶ тапсырма бойынша ақпараттың жеткіліксіздігі.

Рефлексия нәтижелерінің талдауы шығармашылық топтың жалпы талқылауына ұсынылды, оның барысында келесі қорытындыға келдік:

- ▶ шарты түсініксіз тапсырма ретінде белгіленген тапсырма сызбасыз және сызбаны құрастыруға қиындық туғызды;
- ▶ оқушылар ақпараты жеткіліксіз тапсырма ретінде белгілеген тапсырма, шын мәнінде, оқушылармен әңгімелесуден кейін түсінікті тапсырма ретінде белгіленді, бірақ бұл құрылымдық тапсырманы орындау үлкен сандарды есептеумен, пайдаланумен байланысты болды, калькулятор қажет болды.

Осылайша, бірінші циклде кейбір тест тапсырмаларының сапасы ішкі жиынтық бағалау нәтижелеріне әсер етті.

3-тоқсан бойынша жиынтық жұмысты құрастыру кезінде рефлексияда жауап па-

рақтарын талдау ескерілді. Құрастырушылармен кездесуде нақты нұсқаулары бар жазбаша тапсырмаларға қойылатын талаптар тағы да талқыланды; қолданылған сызбалар тапсырманы орындау үшін бұл сызбаны не үшін және қалай пайдалану керектігі туралы нақты ақпарат беруі керек; құрылымдық тапсырмаларды шешу кезінде калькуляторларды пайдалану. Жабық типті сынақтар үшін ұзындығы бойынша немесе өсу ретімен реттелген сәйкес дистракторлар таңдалынды. Жиынтық бағалауға арналған тест тапсырмаларын әзірлеуді бастамас бұрын тапсырма авторларына сауалнама жүргізілді.

Тапсырмаларды жасау кезінде құрастырушылар келесі мәселелерді атап өтті:

- ▶ жабық тест тапсырмаларын құрастыру кезінде тексерілетін дағдылар мен тапсырманың берілген ұпайларға сәйкестігін ескеру;
- ▶ ашық тест тапсырмаларын құрастыру кезінде орындау уақытын ескеру.

Сауалнама нәтижелері шығармашылық топтың одан әрі жұмысы үшін пайдаланылды. Тренер жоғарыда аталған есептер бойынша жұмыс істеді және математика кафедрасында 3-тоқсандағы БЖБ-да орындалған тапсырмалар сарапқа салынды.

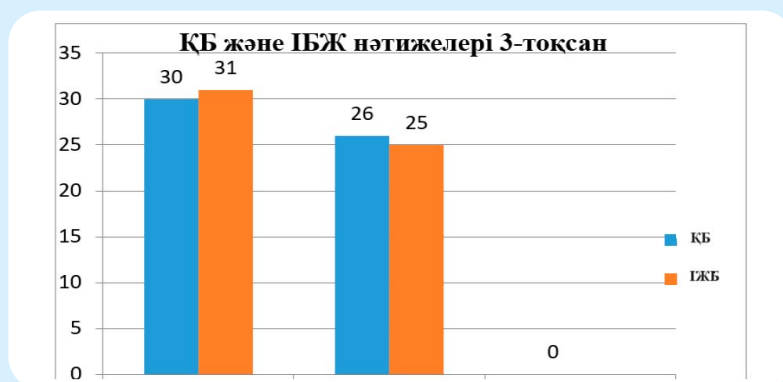
2-кестеде 3-тоқсандағы ішкі жиынтық бағалауды аяқтағаннан кейін берілген оқушылардың рефлексиясының талдауы берілген.

2-кесте

Сұрақтар	9-сынып
1. Шарттары сізге түсініксіз болып көрінген тапсырмалардың нөмірлерін көрсетіңіз	5, 10
2. Сызбалары сізге түсініксіз болған тапсырмалардың нөмірін көрсетіңіз (бар болса)	-
3. Сызбалары сізге жеткілікті ақпарат бермеген тапсырмалардың нөмірлерін көрсетіңіз (бар болса)	-
4. Тапсырманы орындау үшін ақпараты жеткіліксіз тапсырмалардың санын көрсетіңіз	5, 8, 10
5. Сізді ІЖБ орындаудан алшақтатқан себептерді көрсетіңіз (бар болса)	себеп жоқ

Сұрақтар	9-сынып
6. Орындау үшін жеткілікті орын болмаған тапсырмалардың санын көрсетіңіз	4, 7, 8
7. Жауап нұсқалары сізге түсініксіз болып көрінген тапсырмалардың нөмірлерін көрсетіңіз	-
8. ІЖБ орындауға кететін уақытты көрсетіңіз	70, 80 мин

ІЖБ жүргізгеннен кейін ҚБ және ІЖБ нәтижелеріне талдау жасалды, ол 3-диаграммада көрсетілген.

3-диаграмма

Бұл диаграмма ҚБ мен ІЖБ нәтижелерінің арасында үлкен айырмашылықтар жоқтығын, сонымен қатар жүргізілген зерттеу жұмыстарының тиімділігін көрсетеді.

3-тоқсанға тапсырманы құрастыру кезінде құрастырушылар келесі талаптарды ұстанды:

- ▶ тапсырмалар тексерілетін дағдыларға, оқу мақсаттарына және орындалу уақытына сәйкес келеді; сұрақтан негіз бөлінеді, тапсырманың негізінде барлық қажетті деректер келтіріледі;
- ▶ қолданылған сызбалар тапсырмаға сәйкес келеді және толық ақпарат береді.

Ұсынымдар

Мектеп жасындағы білім алушылардың оқу нәтижесін бағалау әдістемелік зерт-

теу жұмысы барысында және шығармашылық топ мүшелері – математика пәні педагогтерімен бірлескен жұмыс нәтижесінде келесі ұсыныстар туындады. Әріптес педагогтерге арналған ұсыныстар:

- ▶ тексерілетін дағдылар мен бағалаудың оқу мақсаттарын алдын ала айқындап алу қажет;
- ▶ білім алушыларға бақылау тапсырмаларын орындау уақытын нақты хабарлау керек;
- ▶ тапсырмалар бойынша нұсқаулар түсінікті және тұжырымды болуы тиіс;
- ▶ тапсырма туралы ақпараттың жеткілікті болуын ескеру керек;
- ▶ тапсырманы орындау шарттарында қажетсіз ақпарат болмауы керек;
- ▶ пайдаланылған сызбалар тапсырмаға сәйкес болуы тиіс;

- ▶ жабық тестер үшін ұзындығы бойынша немесе өсу ретімен реттелген дисктракторлар таңдалуы қажет;
- ▶ тапсырмалардың тиімділігін үнемі тексеріп отыру қажет;
- ▶ оқушылармен кері байланыс жұмыстарын жүргізіп, оның нәтижесі бойынша тапсырмаларды оңтайландыру керек.

Осы ұсыныстарды ескере отырып, оқырмандар оқудың объективті нәтижелеріне қол жеткізетін тиімді бағалау құралдарын әзірлей алады деген ойдамыз.

Қорытынды

Әдістемелік зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, қалыптастырушы және жиынтық бағалау нәтижелерінің сәйкес келмеу себептерін дер кезінде анықтау, оқушылардың рефлексия нәтижелерін өңдеу, тапсырма құрастырушылары тап болған қиындықтарын анықтау, сынақ спецификациясымен неғұрлым мазмұнды жұмыс істеу және СІТО талаптарын ескеру, құрастырылған тапсырмаларға сараптама жүргізу тиімді нәтиже береді деп айта аламыз. Жоғарыда аталған талаптарды сақтай отырып, тестілеудің оқушы білімінің сенімді және негізді өлшемдеріне айналуына мүмкіндік бере отырып, ішкі жиынтық бағалаудың нәтижелерін жақсартуға болады. Сонымен қатар біздің

зерттеуіміз бойынша ІЖБ бойынша жоғары балл жинаған оқушылар саны 1-тоқсанның қорытындысымен салыстырғанда 20%-ға артқанын көруге болады.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Бастауыш және жалпы орта білім беретін мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық // «Назарбаев Зияткерлік мектептері» АҚ «Педагогикалық өлшемдер орталығы» филиалы, 2017.
2. Орта білім, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында білім алушылардың білімін бағалау критерийлерін бекіту туралы // «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі, 2016.
3. **Демин А.Н.** О совмещении количественного и качественного подходов в исследовательском цикле//Социология: методология.
4. **Дозоров Е.В., Дозоров В.А.** Современные средства контроля и оценивания результатов обучения в школе//Магнитогорск: МаГУ, 2007.
5. Краткая информация о CITO, Cito Instituut voor Toetsontwikkeling//Arnhem, 2015.
6. Функции тестов в области образования, Cito Instituut voor Toetsontwikkeling//Arnhem, 2015.
7. Адаптация разработанных заданий, Cito Instituut voor Toetsontwikkeling//Arnhem, 2015.
8. Исследование влияния формы проведения педагогического теста на объективность оценки, Гуманитарные науки// Педагогика, 2015.
9. **Белоус В.В., Домников А.С., Карпенко А.П.** Тестовый метод контроля качества обучения и критерии качества образовательных тестов. Обзор// Наука и образование, 2011

● КАК ВЛИЯЕТ КАЧЕСТВО ИНСТРУМЕНТОВ ОЦЕНИВАНИЯ НА РЕЗУЛЬТАТЫ ОЦЕНИВАНИЯ?

Смаилова М.Т.

Quantum Stem School г.Астаны

Аннотация. В данной статье описывается исследование, проведенное учителями с целью улучшения своей педагогической практики. При проведении исследования был использован причинно - следственный метод, устанавливающий зависимость между качеством и результатом. Составление качественных инструментов оценивания возлагает большую ответственность и позволяет повысить результат оценивания. Статья полезна будет учителям, желающим улучшить свою практику.

Ключевые слова: тест, тестовые задания, теории тестирования, инструменты оценивания, качество обучения

● HOW DOES THE QUALITY OF ASSESSMENT TOOLS AFFECT ASSESSMENT RESULTS?

Smailova M.T.

Quantum Stem School of Astana city

Annotation. This article describes a study conducted by teachers to improve their teaching practice. The study utilized a cause-and-effect method that establishes a relationship between quality and outcome. Making qualitative assessment instruments gives more responsibility and allows for better assessment results. The article will be useful for teachers who want to improve their practice.

Key words: test, test tasks, testing theories, assessment tools, quality of learning

FTAMP 14.15.01

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА КӘСІПТІК БАҒДАРЛАУ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ: ПРОБЛЕМАЛАР МЕН ҰСЫНЫСТАР

Танирбергенова А.Ш.

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы,
Астана қаласы

Сапарқұл Б.Н.

«№2 мамандандырылған үш тілде оқытатын мектеп-интернаты» КММ
Шымкент қаласы

Итешова Г.С.

«Ақтөбе өнеркәсіптік технологиялар колледжі» МКҚК
Ақтөбе қаласы

Аңдатпа. Мақалада еңбек нарығындағы өзгерістерге сәйкес білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдарлау жұмысының өзектілігі ашып көрсетіледі. Мамандық таңдау мәселесінде ғылыми зерттеулерге талдау жасалып, зерттеу жұмысының ғылыми әдістемелік негіздері ұсынылады. Мақалада білім беру ұйымдарында оқушылардың мамандық таңдау мәселесіне қатысты қазіргі білім беру ұйымдарындағы, мектеп бітіруші талапкерлердің арасындағы проблемаларға талдау жасалған. Бұл талдау негізінде білім беру ұйымдарындағы кәсіптік бағдарлау жұмысының моделі және «Болашаққа жолдама» кәсіптік бағдарлау жұмысының бағдарламасы ұсынылады. Берілген ұсынымдарды білім беру ұйымында кәсіптік бағдарлау мәселесімен айналысатын мамандар өз тәжірибелеріне бейімдеп қолдануына болады.

Түйінді сөздер: мамандық таңдау, кәсіптік бағдар, мектеп пен отбасы ынтымақтастығы, еңбек нарығы.

Кіріспе

Цифрлық прогресс пен технологиялардың қарқынды дамуы еңбек нарығының ұдайы өзгеруі жастардың мамандық таңдау мен оған ерте бейімделу мәселесін өзектендірді. Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзінде еңбекқорлық және кәсіби біліктілік құндылығына баса мән беріп, еңбекқорлық табысқа жетелейтіндігіне, ал еңбек нарығында бәсекеге қабілетсіз болу масылдыққа әкелетініне баса назар аударды [1].

Білім алушылардың мамандық таңдау мәселесі үздіксіз жалғасқан күрделі процесс. Қазақстандық зерттеулерге шолу жасасақ, Ы. Алтынсарин балаларды еңбекқорлыққа тәрбиелеуге [2], А.Байтұрсынұлы «Баулу мектебінің» негізін қалап, білім беру ұйымдарындағы мамандыққа баулу [3], Ж.Аймауытов жалпы білім мен мамандықты меңгерту [4] мәселесін көтереді. Қазіргі уақытта елімізде Х.Т. Шерьяданова, Ғ.Б. Бейсембаев білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастырудың жаңа технологияларын ұсынса [5], Н.Саясат еліміздегі еңбек на-

рығындағы басты трендтерді атап, мамандықтардың түрленуі мен болашаққа қажетті құзыреттердің жүйесін ұсынады [6]. Джайссо Ваутеро, Мария ду Сей Тавейра, Ана Даниэла Силва, Надя Фуад (Jaisso, Vautero., Maria, do, Céu, Taveira., Ana, Daniela, Silva., Nadya, A., Fouad) [7] (2020) баланың мамандық таңдауы отбасылық құндылықтар мен ата-ананың қолдауы басым рөл атқаратындығын атаса, Эмма Болгер Emma Bolger (2018) [8] баланың кәсіптік бағдарының қалыптасуына отбасының ұстанымдары ықпал етеді деген тұжырым жасаған, Жианвэй Лю J, Ianwei, Liu (2016) [9] және басқалар баланың мамандық таңдауына ата-ананың, отбасы мүшелерінің тәжірибелері ықпал ететіндігін жазады.

Мамандық таңдау мәселесіне қатысты жан-жақты зерттеулер жүргізілген. Дегенменде мамандық таңдауға қатысты проблемаларда жиі кездеседі. Қазақстанда кәсіптік бағдарлау мәселесіне қатысты жүргізілген зерттеулерге сәйкес еңбекке қабілетті халықтың 60%-ы мамандығы бойынша жұмыс істемейтіндігі аталған. Оның себебі жастардың өз қызығушылығы мен мүмкіндіктердің сезінуінің төмендігінен, өзі тұратын өңірдегі еңбек нарығына сұранысқа ие мамандықтар туралы ақпараттарды білмеуі салдарымен байланысты екендігі аталады. Зерттеу нәтижесі мектеп оқушыларының 87% ата-аналардың, мектеп мұғалімдерінің ықпалымен мамандық таңдайтындығы, ал ата-аналардың 75% балаларының қандай мамандық таңдағысы келетіндігі туралы түсініктері жоқ екендігі және 90% ата-аналар мен оқушылар нарықта сұранысқа ие мамандықтар туралы нақты ақпаратты мақсатты түрде іздемегендігін көрсетеді [10].

Зерттеу нәтижесі қазақстандық қоғамда мамандық таңдаудың қалыптасқан тенденциясы бар екендігін көрсеткен. Олар:

- ▶ отбасылық дәстүрлер – бала болашақ мамандығын ата-анасының кәсіби жолымен немесе олардың пікірінің ықпалымен мамандық таңдайды;
- ▶ әлеуметтік трендтер, ҰБТ-ны сәтті тапсыруға, мемлекеттік гранттарға ие болу мүмкіндігіне орай мамандық таңдау;

- ▶ әлеуметтік ортаның ықпалы, достарының, туыстарының көзқарастарына сәйкес мамандық таңдау.

Білім алушылардың мамандық таңдаудағы қиындықтары бар және оларды отбасымен ынтымақтасу арқылы шешуге болады деп тұжырымдадық. Сол себепті біздің зерттеу жұмысымыз білім алушылардың мамандық таңдау мәселесінде мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықты нығайту мақсатын көздейді.

Әдістеме

Білім алушылардың мамандық таңдау және кәсіптік бағдарлау ұйымдастыруда отбасымен ынтымақтастық орнатуда отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулеріне сүйеніп әдістемесі әзірленді.

Баланың болашақ мамандық таңдау және кәсіптік бағдарлау мәселесінде отбасы мен мектеп ынтымақтастығының моделі (1-сурет) әзірленді. Бұл модель білім беру ұйымдарында білім алушыларға кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыруда қолдануға болады. Модельді әзірлеуде мектеп пен отбасының психологиялық-педагогикалық ынтымақтастығына негізделген.

Баланың мамандық таңдау мәселесінде мектеп пен отбасының психологиялық-педагогикалық ынтымақтастығының моделін әзірлеудің келесідей себептері бар:

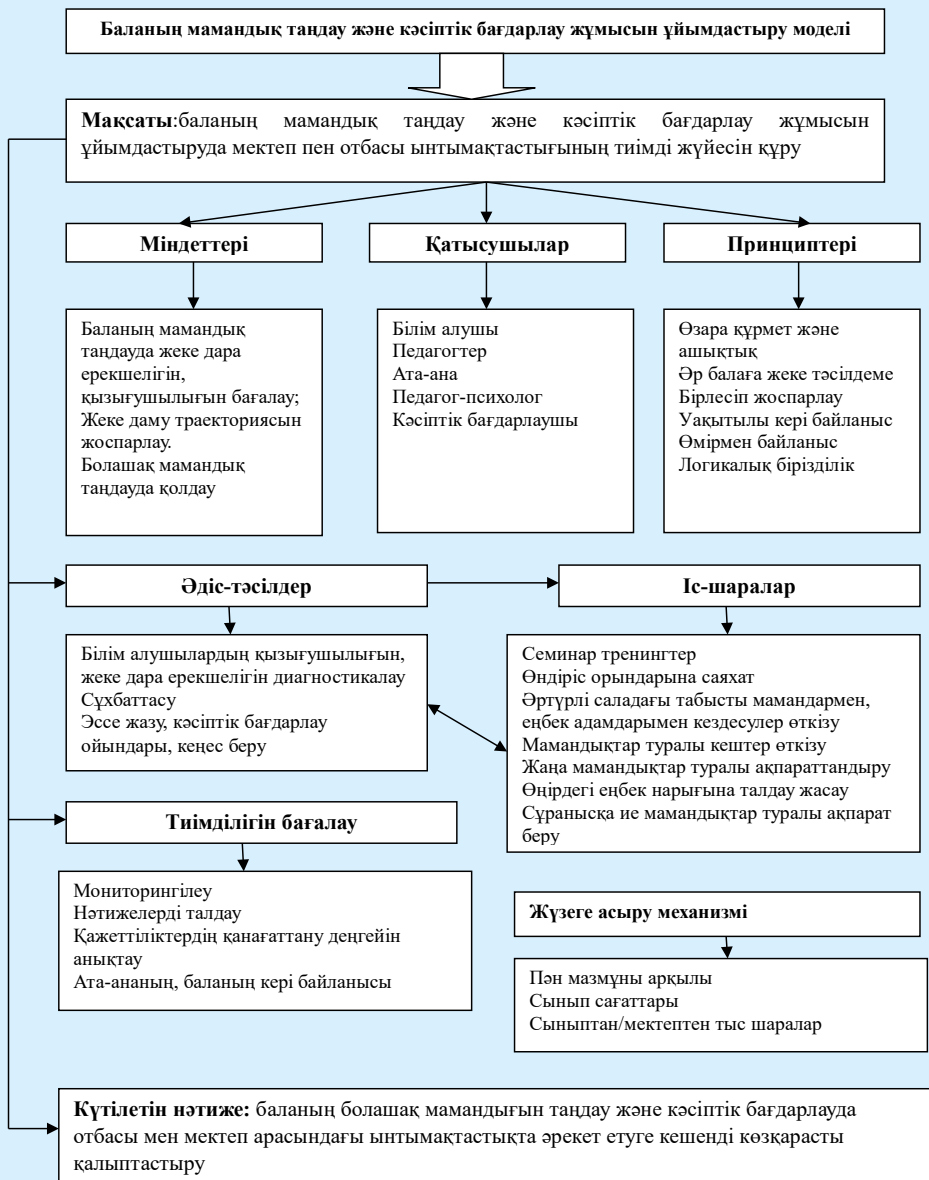
1. Модель баланың эмоционалды, әлеуметтік, интеллектуалды және кәсіби аспектілерін ескере отырып, оның дамуына кешенді көзқарасты қолдайды.
2. Модель ата-аналарға баланың болашақ мамандығына қатысты таңдауының маңызын бағалауға ықпал етеді.
3. Жылдам өзгермелі еңбек нарығында баланың қызығушылығы мен бейімділігіне сәйкес мамандық таңдауда мектеп пен отбасының бірлесіп әрекеттесуін белсенді етеді.
4. Баланың мамандықты таңдауда туындайтын ықтимал қиындықтарын бірлесіп болжау және алдын ала жақсартуға сәйкес әрекет ету.

5. Өмірдің шынайы жағдайына және еңбек нарығына қажетті дағдыларды меңгертуде отбасы мен мектептің бірлесіп қолдау көрсетуін жоспарлау.

Тұтастай алғанда, мұндай модельді әзірлеу және оны тәжірибеге енгізу оқушы-

ларды олардың дамуының барлық кезеңдерінде қолдайтын және қоғамдағы болашақ өмірге бейімделетін білім беру жүйесін қалыптастыруға бағытталған маңызды қадам болып табылады.

Ұсынылған модель оқушыларға болашақ мамандығын таңдауға бағыт беру үшін

1-сурет. Оқушының болашақ мамандығын таңдау және кәсіптік бағдарлауда отбасы мен мектеп ынтымақтастығының моделі

білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдарлау жұмыстарын ұйымдастыруда қолдануға болады. Осы бағытта отбасы мен мектеп ынтымақтастығы маңызды рөл атқарады. Отбасы бала дамуындағы жетекші әлеуметтік институты ретінде әлеуметтік дағдылар мен құндылықтардың негізін қалайды. Ал, мектеп бұл процесті баланың тұлғалық қасиеттеріне негізделген эмоционалды жайлы білім беру ортасын қамтамасыз ету арқылы толықтырады. Сол себепті баланың мамандығын саналы таңдауы үшін отбасы мен мектептің өзара әрекеттесіп жүйелі жұмыстар ұйымдастыруы қажет.

Практикада қолдану

Оқушыларды болашақ мамандық мен кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыруда 1-суретте ұсынылған модельге сәйкес «Болашаққа жолдама» кәсіптік бағдарлау жұмысының бағдарламасы әзірленді.

Білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыру бойынша әзірленген «Болашаққа жолдама» кәсіптік бағдарлау жұмысының бағдарламасының тиімділігін ата-аналардың көзқарастары арқылы бағаланды. Ол үшін 7,8,9,10,11 сы-

ныптың ата-аналары арасында 167 респондент таңдалды. Ата-аналар арасында сауалнама алу үшін алдымен зерттеуге қатысу талаптары талқыланды. Біз зерттеу жұмысын ұйымдастыруда Білім беру саласындағы зерттеушілердің қазақстандық қоғамдастығы (KERA) мен Назарбаев университетінің Жоғары білім беру мектебі ғалымдарының бірлесіп әзірлеген «Қазақстан білім беру зерттеушілерінің әдеп кодексі» (KERA) [11], Оксфорд университетінің [12] зерттеу әдебінің этикасы (Research ethics policy), О’Лири Зина зерттеу жобасын жүргізу бойынша негізгі нұсқаулығы [13] басшылыққа алынды. Соған сәйкес зерттеу жұмысын ұйымдастыру мен жүргізуде құрмет, жауапкершілік, әділдік, адалдық, кәсібилік принциптеріне сүйендік және зерттеуге қатысушылардан ақпараттық келісім алынды.

Бағдарлама кәсіптік бағдарлау процесінде барлық мүдделі тараптардың белсенді өзара әрекеттесуін қамтиды және оқушыларға болашақ мамандықты саналы түрде таңдауға көмектесу және оған қажетті дағдылар мен құзыреттерді дамытуды көздейді.

1-кесте. Бағдарлама бойынша 7-11 сыныптарға арналған кәсіптік бағдарлау жұмысының тақырыптық жоспары

№	Тақырыбы	Жауапты	Өткізу форматы	Мерзімі
7-8 сынып оқушыларына				
1	Еңбегі адал жас өрен	Сынып жетекшілері	Әлеуметтік жоба	Қазан-қараша
2	«Адал еңбек» құндылығы	Кәсіптік бағдарлаушы	Еңбек адамдарымен кездесу	Қаңтар
3	XXI ғасыр мамандықтары	Кәсіптік бағдарлаушы	Тренинг	Сәуір
4	Ата-анамның жұмысындағы бір күнім	Сынып жетекшісі	Ата-ананың жұмыс орнына экскурсия	Мамыр
9-сынып оқушыларына				
1	Мамандық және менің болашағым	Сынып жетекшілері	Сынып сағаты	Қыркүйек
2	Кәсіптік бағдарды анықтау	Педагог-психолог	Психологиялық диагностика	Қазан
3	Мамандықтар тұсбағдары	Педагог-психолог	Тренинг	Желтоқсан

№	Тақырыбы	Жауапты	Өткізу форматы	Мерзімі
4	Болашақ мамандығы	Кәсіптік бағдарлаушы	Шеберлік сағаты	Ақпан
5	Мамандыққа алғашқы қадам	Өңірдегі колледж мамандарымен кездесу	Колледждің кәсіптік бағдар беруші мамандарымен кездесу	Наурыз-мамыр
10-11 сынып оқушыларына				
1	Табысқа жету қадамдары	Кәсіптік бағдарлаушы	Дөңгелек үстел	Қазан
2	Ашық есік күні	Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлары, Сынып жетекшілері	ЖОО мен колледждерге өтетін ашық есік күндеріне бару	Жыл бойы
3	Мамандық және болашақ	Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасар	ЖОО түскен мектеп бітірген түлектермен кездесулер өткізу	Желтоқсан
4	Еңбек адамы әрдайым биік құрметке лайық	Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, Кәсіптік бағдарлаушы	Өңірдегі еңбекте үлгілі маман иелерімен кездесу	Ақпан

«Болашаққа жолдама» кәсіптік бағдарлау жұмысының бағдарламасын әзірлеуде бастауыш білім беру, негізгі білім беру және орта білім беру деңгейлері бойынша келесідей жұмыстар ұйымдастыру ұсынылды:

1) Бастауыш білім беру деңгейінде кәсіптік бағдар беру

Бұл кезеңде сабақтың ойын түріне және кәсіби әлемнің алуан түрлілігімен танысуға баса назар аударылады.

Бастауыш сынып оқушылары мамандықтар туралы ақпаратты неғұрлым мағыналы қабылдауға қабілетті, сондықтан мамандықтар туралы ақпараттар таныстырылып, әр мамандықтың қоғамдағы орны, оның пайдасы туралы түсініктер беріледі.

Осы мақсатты іске асыруда тақырыптық апталар ұйымдастырылып, кәсіби тапсырмаларды және ойындарды ұйымдастыру арқылы кәсіптер әлемі туралы білімді кеңейту көзделеді.

Мектеп бағдарламасының пәндерінің болашақ кәсіби қызметпен байланысын түсіну, әртүрлі салалардағы жетістіктерін көрсететін табысты адамдармен кездесу арқылы оқуға деген ынтаны арттыру жұмыстары да жоспарланады.

2) Негізгі білім беру деңгейінде кәсіптік бағдар жұмысын ұйымдастыру

Бұл кезеңдегі кәсіптік бағдарлау жұмысында оқушыларға болашақ мамандығын таңдауға және кәсіптік техникалық білім беру ұйымдарындағы жұмыс мамандықтарына назар аударылады.

Ата-аналармен бірлесіп кәсіпорындар мен ұйымдарға экскурсиялар ұйымдастыру, өңірлердегі сұранысқа ие мамандықтар бойынша ақпараттар беру, әртүрлі мамандық күндерінде еңбек адамдарымен кездесулер ұйымдастыру т.б. жұмыстар ұйымдастыру ұсынылады. Сонымен қатар, кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыруда оқушылардың қызығушылықтарын, қабілеттері мен

бейімділігін ескере отырып КВЕСТ және басқада ойындар ұйымдастырылады.

3) Жоғары сынып оқушыларына кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыру

Жоғары сыныпта кәсіптік білім алу жолдары және талапкерлерге қойылатын талаптар туралы ақпарат беру, жоғары оқу орындары мен колледждердің өкілдерімен кездесулер ұйымдастыру, түсу емтихандарына дайындалуға көмектесу бағытында жұмыстар ұйымдастырылады.

Өңірдегі және еліміздің басқа да өңірлеріндегі еңбек нарығындағы мамандықтарға деген сұраныстармен таныстыру, алдағы 5-6 жыл көлемінде сұранысқа ие болатын мамандықтар топтамасы туралы түсіндірме жұмыстарын жүргізу қажет. Мамандық таңдаудың адамның өмірлік жолының қалыптасуындағы маңызы туралы ақпараттандыру керек. Өңірлерден шыққан атақты тұлғалармен, кәсіпкерлермен, еңбек саласында белгілі жетістіктерге жеткен шынайы маман иелері майталмандармен кездесулер ұйымдастыру арқылы адал еңбек арқылы жетістікке жету туралы түсінікті қалыптастыру көзделеді.

Барлық кезеңдердегі кәсіптік бағдар беру жұмысының маңызды құрамдас бөлігі оқушылардың ата-аналарымен белсенді бірлесіп өзіндік әрекеттесу, балалардың кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелерін талқылауға және олардың таңдауын қолдауға бағытталған ата-аналармен бірлескен іс-шаралар мен семинарларды ұйымдастыру болып табылады. Ең бастысы әр баланың әлеуетін барынша арттыру үшін жағдай жасау және оған болашақ мамандықты саналы түрде таңдауға көмектесуге ата-ананы тарту, өзара ынтымақтасуға әрекет етуге тарту маңызды.

Жалпы бағдарлама шеңберінде ұйымдастырылатын іс-шаралар кәсіптердің тақырыптық бұрыштарын, кәсіби тақырыптағы ойындарды ұйымдастыру арқылы әртүрлі қызмет түрлеріне қызығушылықты дамытуды; шеберлік-сыныптар, кәсіпорындар мен ұйымдарға экскурсиялар өткізу, түрлі кәсіптердің өкілдерімен кездесулер ұйымдастыру арқылы оқушылардың

шығармашылық және зерттеу әлеуетін ынталандыруды; топтық жобалар мен зерттеулерге қатысу арқылы ұжымдық жұмыс дағдыларын қалыптастыру және коммуникативтік дағдыларды дамытуды көздейді.

Ұсыныстар

Біздің зерттеу жұмысымыздың шеңберінде ұсынылған модель және білім беру ұйымдарында баланың мамандық таңдау және кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыруға бейімдеп қолдануға болады. Осы ұсынылған бағдарлама шеңберінде кәсіптік бағдарлау жұмысына ата-аналарды тартып, мектеп пен отбасы ынтымақтастығын нығайту маңызды. Себебі, зерттеулер көрсеткендей оқушылардың мамандық таңдауына ата-аналардың таңдауы немесе көзқарастары ықпал етеді [10]. Сондықтан ата-аналардың көзқарастары бойынша «Болашаққа жолдама» кәсіптік бағдарлау жұмысының бағдарламасы шеңберінде жоспарланған шаралар қаншалықты тиімді деп саналғандығына талдау жасалды. Талдау нәтижелеріне сәйкес, кәсіптік бағдар беру тестілерін тиімді және өте тиімді деп 60,8%, кәсіби бағдарлау сайттардың қажеттілігі – 51%; зауыттарға кәсіпорындарға т.б. еңбек орындарына экскурсияның тиімділігі туралы – 72,5%; еңбек адамдарымен кездесудің тиімділігі туралы – 74,8% атап өткен. Бұл бағдарлама мазмұны оқушылардың мамандық таңдауына ықпал ететіндігін ата-аналар атағандығын және осы бағытта бірлесіп әрекеттесуге ниетті екендіктерін 71,8% ата-ана мақұлдады. Жалпы зерттеу жұмысына қатысқан ата-аналардың 53,6% білім беру ұйымдарындағы кәсіптік бағдарлау жұмысының дұрыс жолға қойылуы, мамандық таңдау мәселесін шешуге, өңірде сұранысқа ие мамандық бойынша саналы таңдау жасауы үшін маңызды екендігін 61,2% қатысушылар атап өтті. Білім беру ұйымдарындағы кәсіптік бағдарлау жұмысында мектеппен бірлесіп әрекет етуге 63,8% дайын екендігін көрсетті.

Жалпы «Болашаққа жолдама» кәсіптік бағдарлау жұмысының бағдарламасын білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдар-

лауға жауап беретін маман білім беру ұйымының ерекшелігіне, оқушылардың жас және жеке дара қызығушылықтарына, өңірдің ерекшелігіне орай қолдана алады. Білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыруда келесідей мәселелерді ескеру ұсынылады:

- ▶ кәсіптік бағдарлау тестілері;
- ▶ кәсіптік бағдар туралы сайттар;
- ▶ кәсіпорындарға, зауыттарға және басқада өңірлердегі еңбек орындарына экскурсиялар;
- ▶ білім беру ұйымдарында мамандықтар күнін өткізу, яғни еңбек нарығында беделді, үлгілі еңбек адамдарымен кездесулер ұйымдастыру;
- ▶ өңірлердегі еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтар мен еңбек орындары туралы ақпарат т.б.

Қорытынды

Жалпы ойымызды түйіндей келе келесідей қорытындылар жасалды:

Біріншіден, білім беру ұйымдарында оқушылардың мамандық таңдау мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесі және білім беру ұйымдарындағы кәсіптік бағдарлау жұмысын үздіксіз ұйымдастырумен қатар, қазіргі оқушылардың қызығушылығын, еңбек нарығындағы сұраныстарды ескере отырып жаңаша құруды қажет етеді. Өйткені оқушылардың мамандық таңдау мәселесінде ата-ананың көзқарасының басымдыққа ие.

Екіншіден, білім беру ұйымдарында оқушылардың мамандық таңдауда кәсіптік бағдарлау жұмысына ата-аналарды тарту маңызды. Өйткені, зерттеу барысындағы эксперимент жұмыстарының нәтижесінде білім беру ұйымдарындағы кәсіптік бағдарлау мәселесінде мектеп пен отбасы ынтымақтастығын нығайту керектігін көрсетті.

Үшіншіден, кәсіптік бағдарлау жұмысы тиімді жүзеге асырылуы үшін отбасымен бірлесіп әрекет ету моделі қажет және сол модельді тәжірибеде іске асыру үшін әр қадамында өткізілетін шаралардың

тақырыптық жоспары болуы маңызды. Сондықтан зерттеу нәтижесіне сәйкес ұсынылған «Оқушының болашақ мамандығын таңдау және кәсіптік бағдарлауда отбасы мен мектеп ынтымақтастығы» моделін іске асыру үшін «Болашаққа жолдама» кәсіптік бағдарлау жұмысының бағдарламасы әзірленіп, оның тиімділігі ата-аналардың кері байланысы арқылы бағаланды.

Төртіншіден, білім беру ұйымдарындағы кәсіптік бағдарлау пәнінің мазмұны және сыныптан тыс іс-шаралар арқылы іске асырылады. Біздің зерттеу жұмысымыз жағдайында білім беру ұйымдарында бастауыш сыныптан бастап жоғары сынып оқушыларының мамандық таңдау мәселесін шешуде мамандықтар туралы түсініктер бастауыш сыныпта пән мазмұны арқылы берілсе, орта және жоғары сыныптарда пән мазмұнындағы мамандық иелері туралы ақпараттармен қатар, сыныптан тыс іс-шаралар арқылы беріледі. Демек, барлық білім алушылардың жас ерекшелігіне орай кәсіптік бағдарлау жұмысы ұйымдастырылды.

Қолданылған деректер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзі. 2024 жылғы 15 наурыз [Электронды ресурс] [https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ulttyk-kuryltaydyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshiotyrysynda-soylegen-sozi-1525727\(10.05.2024](https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ulttyk-kuryltaydyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshiotyrysynda-soylegen-sozi-1525727(10.05.2024) жылы қаралды)
2. Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық көзқарастары. [Электронды ресурс] URL: <https://oqu-zaman.kz/?p=15692> (Сайт 09.12.2023 қаралды)
3. **Ахмет Байтұрсынұлы.** Баулу мектебі. [Электронды ресурс] URL: https://adebiportal.kz/kz/news/view/axmet-baitursynuly-baulu-mektebi__16521 (Сайт 09.12.2023 қаралды)
4. **Аймауытов Ж.** Алты томдық шығармалар жинағы. / Тәрбиеге жетекші. Жаңа ауыл (оқу құралдары). – Алматы: «Ел-шежіре», - 2013. [Электронды ресурс] <http://e-kitap.kz/book/5127/read> (Сайт 03.02.2024 ж. қаралды)
5. **Бейсембаев Гани Бектаевич, Шерьязданова Хорлан Тохтамысовна** Новая технология проведения профориентационной работы // Высшее образование сегодня. 2015. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/novaya-tehnologiya-provedeniya-proforientatsionnoy-raboty> (дата обращения: 11.02.2024).

6. **Саясат Н.** Атлас новых профессий – это путеводная звезда в выборе специальности. Қазақстан.[Электронды ресурc]https://bilimdinews.kz/?p=113988(Сайт 09.12.2023 қаралды)
7. **Jaisso, Vautero., Maria, do, Céu, Taveira., Ana, Daniela, Silva., Nadya, A., Fouad.** (2020). Family Influence on Academic and Life Satisfaction: A Social Cognitive Perspective. Journal of Career Development, [Электронды ресурc] doi: 10.1177/0894845320902270(дата обращения: 11.12.2023)
8. **Emma, Bolger.** (2020). Addressing gendered career decision-making: adapting career guidance and counselling practice to the contemporary family structure. [Электронды ресурc] URL: https://research-portal.uws.ac.uk/en/publications/addressing-gendered-career-decision-making-adapting-career-guidan(дата обращения: 11.12.2023)
9. **J. Ianwei, Liu, and Mary, McMAHON.** (2016). Child career development in family contexts. [Электронды ресурc] doi: 10.4324/9781315683362-18 (дата обращения: 11.12.2023)
10. Қазақстанның жаңа мамандықтар мен қызметтер атласы. [Электронды ресурc]https://www.enbek.kz/atlas/kk/proforient (10.05.2024 жылы қаралды)
11. Этический кодекс исследователей образования Казахстана. –Первое издание. – Нур-Султан: Казахстанское общество исследователей в области образования, 2020. – 68 с.[Электронды ресурc] http://surl.li/rnqwo (қаралған күні 25.08.2023 ж.)
12. Research ethicspolicy /University of Oxford [Электронды ресурc] https://researchsupport.admin.ox.ac.uk/governance/ethics/committees/policy (қаралған күні 25.08.2023 ж.)
13. **О’Лири Зина** Зерттеу жобасын жүргізу: негізгі нұсқаулық – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры. – 2020. – 472 бет. [Электронды ресурc] https://kitap.kz/book/6456/read (қаралған күні 25.08.2023 ж.)

● **ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ: ПРОБЛЕМЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ**

Танирбергенова А.Ш

Национальная академия образования имени И.Алтынсарина
г. Астана

Сапарқұл Б.Н.

КГУ «Специализированная школа-интернат№2 с обучением на трех языках»
г. Шымкент

Итешова Г.С.

ГККП «Актюбинский колледж промышленных технологий»
г. Актюбе

Аннотация. В статье раскрывается актуальность профориентационной работы в организациях образования в соответствии с изменениями на рынке труда. В вопросе выбора профессии проводится анализ научных исследований, предлагаются научно-методические основы исследовательской работы. В статье проведен анализ проблем в современных организациях образования, среди абитуриентов-выпускников, касающихся вопроса выбора профессии учащимися в организациях образования. На основе данного анализа предлагается модель профориентационной работы в организациях образования и программа профориентационной работы «Направление в будущее». Данные рекомендации могут быть адаптированы и использованы специалистами, занимающимися вопросами профориентации в организации образования.

Ключевые слова: выбор профессии, профориентация, сотрудничество школы и семьи, рынок труда.

● **ORGANIZATION OF CAREER GUIDANCE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS: PROBLEMS AND RECOMMENDATIONS**

Tanirbergenova A.S.

National Academy of Education named after Altynsarina, Astana

Saparkul B.N.

Specialized boarding school No. 2 with instruction in three languages
Shymkent

Iteshova G.S.

SCCP «Aktobe College of Industrial Technologies»
Aktobe

Annotation. The article reveals the relevance of career guidance in educational institutions in accordance with changes in the labor market. In the matter of choosing a profession, an analysis of scientific research is carried out, scientific and methodological foundations of research work are proposed. The article analyzes the problems in modern educational organizations, among graduate applicants, concerning the issue of choosing a profession by students in educational organizations. Based on this analysis, a model of career guidance in educational institutions and a career guidance program «Direction to the future» are proposed. These recommendations can be adapted and used by specialists dealing with career guidance in the organization of education.

Keywords: choice of profession, career guidance, cooperation between school and family, labor market.

ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ: ТӘЖІРІБЕ ЖӘНЕ ЖАҢАШЫЛДЫҚ

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ: ОПЫТ И НОВАТОРСТВО

МРНТИ 14.33.09

ЦИФРОВЫЕ ТВОРЧЕСКИЕ ЗАДАНИЯ КАК ФАКТОР МОТИВАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ К ЧТЕНИЮ ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ

Амантаева С.К., Дюсекеева Л.К.

КГКП «Костанайский политехнический высший колледж»
Управления образования акимата Костанайской области
г. Костанай

Аннотация. Данная статья посвящена рассмотрению вопроса применения цифровых творческих заданий по литературе на занятиях в организациях технического и профессионального образования. Авторами раскрыт потенциал творческих заданий по литературе с применением IT-инструментов в развитии у обучающихся мотивации к чтению художественных произведений и навыков читательской и медийной грамотности. Практическая ценность работы заключается в частичном представлении опыта работы преподавателей и даче рекомендаций коллегам по применению данной методики.

Ключевые слова: литературное образование, цифровизация литературного образования, цифровые творческие задания, фанфик, буктрейлер, подкаст.

Введение

В современном мире цифровизация проникает во все сферы нашей жизни, включая образование. В Казахстане дей-

ствует Государственная программа «Цифровой Казахстан», которая направлена на развитие человеческого капитала через цифровые технологии, активизирующие

жизнедеятельность общества и интенсификацию всех сфер [1]. Осуществляется полномасштабная цифровизация системы образования.

Перед современным обществом стоит одна из важнейших задач, направленная на создание уникальной, новой и перспективной образовательной системы, способной подготовить человека к жизни в новых условиях цивилизации. Невозможно перейти в цифровое общество без высококвалифицированного специалиста, способного качественно выполнять необходимую работу в различных сферах жизни общества. Таким образом, задачу подготовки специалистов необходимого качества следует признать главной задачей любого государства, стремящегося к быстрому и целенаправленному развитию в современных условиях [2, с.5].

Сегодня в системе технического и профессионального образования наблюдается кризис литературного образования. Современные студенты в большей своей массе не читают литературные произведения, не умеют анализировать тексты и писать творческие сочинения. У многих ребят отсутствует подлинный интерес к литературе. Исследования показали, что 36% казахстанских подростков не читают художественную литературу [3]. В этих условиях напрашивается вопрос – как преодолеть эту проблему? Выход в одном – сегодня литературное творчество обучающихся может и должно быть поддержано с помощью цифровых инструментов. Цифровизация литературного образования, в том числе и через включение в учебный процесс творческих заданий нового типа, – условие его развития в XXI веке, так как цифровые образовательные технологии делают процесс обучения более релевантным в современном мире [4]. Эффективное использование цифровых технологий обучения в техническом и профессиональном образовании способствует его быстрой адаптации к изменяющимся потребностям общества и рынка труда [5].

Выполнение цифровых творческих заданий обретает для обучающихся ценность и смысл, потому что эти задания отличает

конвергентность (сближение с чем-либо при решении творческих задач) и партиципаторность (соучастие, включение в творческий процесс). Именно через них происходит вовлечение современных студентов в культуру соучастия, в рамках которой сегодня живут тексты художественной литературы. Система творческих заданий цифрового характера, безусловно, является необходимым условием постижения обучающимися художественного текста и продуктивного диалога с ним.

Для формирования базовых компетенций обучающихся организация технического и профессионального образования предусматривает изучение общегуманитарных дисциплин, в том числе дисциплины «Русская литература» [6]. Изучение дисциплины «Русская литература» призвано воздействовать на интеллектуально-нравственное и мировоззренческое развитие личности, на освоение передовых современных технологий, использование и трансферт которых способны обеспечить личностный, профессиональный и карьерный рост. Одной из ключевых задач изучения русской литературы является применение, обучающимися, приобретенных знаний, умений и навыков при создании собственного текста аналитического характера, в процессе создания собственной интерпретации изученного текста с привлечением информационно-коммуникационных технологий [7]. Решению этой задачи будет способствовать применение, преподавателями колледжей, цифровых творческих заданий по литературе.

Сегодня творчество современного студента погружено в коммуникативную среду, в актуальные для него жанры – инфографику, записи в блоге, создание постов в социальных сетях и их активное комментирование, фанфики (любительские сочинения по мотивам популярных литературных произведений), буктрейлеры (короткие видеоролики, рассказывающие в произвольной художественной форме о какой-либо книге), интерактивные комментарии и другие медийные форматы.

Одной из эффективных методик освоения художественного произведения обучающимися является применение цифровых творческих заданий по литературе. Эта методика построена на индивидуальной работе обучающихся с текстами литературных произведений, что способствует последовательному формированию у них мотивации к чтению книг, развитию навыков читательской и медийной грамотности, критического и креативного мышления. Современные виды творческих заданий по литературе (фанфик, подкаст, буктрейлер, интерактивный комментарий и другие), выполненные с использованием IT-инструментов, есть необходимое условие приобщения студентов к чтению литературных произведений и постижения ими художественного текста.

Целью данного исследования является определение эффективности цифровых творческих заданий по литературе в развитии интереса обучающихся к чтению художественных произведений и способности работать с литературным текстом. В задачи исследования входит определить первоначальные показатели мотивации обучающихся к чтению художественных произведений, навыков осмысленного чтения и постижения содержания текста, умений интерпретировать текст и создавать собственные тексты на основе художественного произведения, способности делиться плодами своего литературного творчества с помощью интернета, навыков рефлексии, самооценки и обратной связи.

Методика

Вовлеченность студента в чтение и создание собственных текстов поддерживают его познавательный интерес к занятиям по литературе. Без культуры соучастия нет эффективного учебного процесса на занятиях по литературе, нет развития и движения вперед. В этих условиях задача педагога – организовать деятельность обучающихся по овладению важнейшими компетенциями, развитию способностей, приобретению опыта применения знаний в повседневной жизни [5].

Мотивация обучающихся к чтению художественных произведений, навыки осмысленного чтения и постижения содержания текста, умения интерпретировать текст и создавать собственные тексты на основе художественного произведения, способность делиться плодами своего литературного творчества с помощью интернета, навыки рефлексии, самооценки и обратной связи последовательно формируются через выполнение творческих заданий мультимедийного характера по литературе [8].

Для проведения исследования по данной теме осуществлялось динамическое наблюдение студентов 1 курса (25 человек, из них 14 юношей и 11 девушек, возраст 15-16 лет), обучающихся по различным специальностям в Костанайском политехническом высшем колледже.

Первоначальный уровень развития вышеназванных навыков и умений студентов был определен на основе комплекса диагностических методик: анкета по выявлению уровня мотивации к чтению художественных произведений; методики «Превращаем текст в инфографику», «Интерактивный комментарий», «Сочинение фанфика», «Литературный подкаст», «Рекламный буктрейлер к литературному произведению», «Самооценка и обратная связь».

Результаты оценивались следующим образом:

4 балла – высокий уровень: студент продемонстрировал выдающиеся навыки и полное выполнение заданий.

3 балла – средний уровень: студент справился со всеми заданиями на приемлемом уровне, но без выдающихся результатов.

2 балла – низкий уровень: студент показал ограниченные навыки, испытывая трудности в выполнении заданий.

1 балл – очень низкий уровень: студент не смог выполнить все задания, либо отказался от их выполнения.

Общий уровень определялся по сумме баллов за все задания диагностической методики.

В результате первоначальной диагностики у студентов отмечался низкий уровень мотивации к чтению художественных произведений, развитости навыков осмысленного чтения и постижения содержания текста, умения интерпретировать текст и создавать собственные тексты на основе художественного произведения, способности делиться плодами своего литературного творчества в сети, навыков рефлексии, самооценки и обратной связи. В подавляющем большинстве обучающихся не мотивированы к чтению литературных произведений, испытывают затруднения в осмысленном чтении художественного текста и постижении его содержания, не умеют самостоятельно интерпретировать текст и писать собственные тексты, включая творческие сочинения, не умеют преобразовать текстовую информацию в графическую форму, не владеют навыками рефлексии, самооценки и обратной связи.

Эти наблюдения указывают на необходимость системной и целенаправленной работы в направлении развития интереса обучающихся к чтению художественных произведений и способности работать с литературным текстом (таблицы 1-6 с пометкой «До»).

Практическое применение

На формирующем этапе было проведено исследование с целью выявления мотивации обучающихся к чтению художественных произведений, навыков осмысленного чтения и постижения содержания текста, умений интерпретировать текст и создавать собственные тексты на основе художественного произведения, способности делиться плодами своего литературного творчества с помощью интернета среди студентов 1 курса.

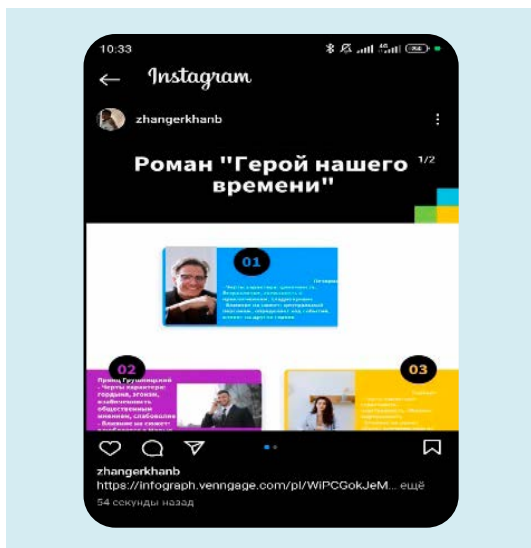
Для выявления уровня мотивации студентов к чтению художественных произведений было проведено анкетирова-

ние. Анкета содержала такие вопросы, как: «Любите ли Вы читать художественную литературу?», «Как часто Вы читаете художественную литературу?», «Что мотивирует Вас читать литературные произведения?», «О чем Вы больше всего любите читать книги?», «Какой формат чтения книг – традиционный бумажный или цифровой – Вы предпочитаете?». К каждому вопросу предлагались альтернативные ответы.

Задание «Превращаем текст в инфографику» предполагало зашифровку большого массива информации по содержанию литературного произведения с помощью средств визуализации – иконок, картинок, наглядных элементов. Обучающиеся должны были прочитать произведение, определиться с темой, найти в тексте нужную информацию, сделать наброски и визуализировать эту информацию с помощью удобного и простого сервиса для создания инфографики. При изучении романа Ф.М. Достоевского «Преступление и наказание» обучающиеся создавали инфографику о психологическом развитии главного героя, динамике преступления и наказания. И первое, с чего они начали работу по выполнению задания, с определения «цветовой» гаммы произведения. Они читали текст с карандашом в руках, отмечая все цвета – синий, красный, черный и т.д., отраженные в романе.

По роману М.Ю. Лермонтова «Герой нашего времени» студенты создавали инфографику о главных персонажах, их чертах характера и влиянии на сюжет. В инфографике обучающиеся показывали глубокий внутренний конфликт главного героя как с самим собой, так и с окружающим миром через визуализацию характеристик второстепенных героев, с которыми Печорин вступает в сложные, порой весьма драматические взаимоотношения. Ключевой принцип, который усвоили студенты – инфографика создана для демонстрации неочевидных фактов.

Методика «Интерактивный комментарий» направлена на формирование уме-

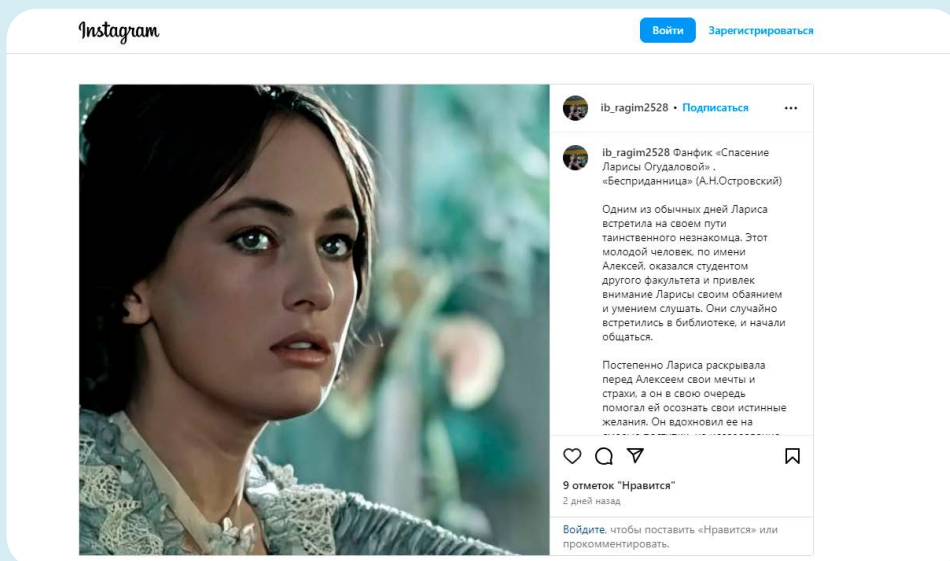
ния писать комментарии к прочитанным книгам. Главное условие, которое должны были соблюсти обучающиеся при написании интерактивного комментария, это создание оригинального контента к прочитанному тексту. Интерактивный ком-

ментарий по литературному произведению должен содержать такие ключевые элементы, как: эмоциональные реакции и личные взгляды автора, цитирование конкретных фрагментов текста, которые особенно ценны или вызвали особый интерес у автора, сравнение литературного произведения с другими произведениями, событиями в реальной жизни или личными опытами, задавание вопросов автору, выяснение непонятных моментов, обсуждение возможных интерпретаций и исследование структуры произведения, выявление особенностей композиции, персонажей, времени и места действия. На занятии при изучении романа М.А. Булгакова «Мастер и Маргарита» обучающиеся визуализировали ключевые сцены с Мастером и Маргаритой, добавляя комментарии к важным моментам. По роману А.С. Пушкина «Евгений Онегин» студенты создавали интерактивный комментарий к отношениям между Онегиным и Татьяной, демонстрируя развитие сюжета и характеров.

Методика «Сочинение фанфика» направлена на популяризацию интереса обучающихся к чтению с помощью создания произведений в жанре фанфикшн. Сочинение фанфика – это литературные эксперименты над персонажами: помещение их в другие жизненные условия, комбинирование их с другими образами и т.д. [9] Сочиняя фанфики, студенты осваивают прием амплификации («пополнения» произведения, расширения его границ), который будит их творческую фантазию. Сочинение любительских произведений про героев известных книг усиливает читательскую активность студентов, способствует развитию социального чтения, как новой практики, раскрывает их креативный потенциал. Участие в фандоме (или в фандомах) не «уводит» студента от программного чтения, а, наоборот, «возвращает» к нему. Педагогический потенциал фанфикшена заключается в том, что он является инструментом приобщения современного подрастающего поколения к чтению классической литературы [10]. Студенты, перед тем как написать любительское сочинение по мотивам литературного произведения, должны обязательно прочитать его, так как очень важно понять его тему, идею, авторскую позицию. На занятиях по литературе нами часто используется эта методика. Познавательными для студентов явились такие темы для фанфиков, как «Продолжение «Мастера и Маргариты» в современности: представьте, что произошло бы с Мастером и Маргаритой в современном мире. Как бы они адаптировались к современным технологиям и обществу?»; «Артемий Лебедев в Интернет-эпоху»: перенеси Артемия Лебедева, героя «Мастера и Маргариты», в современный интернет-мир. Как бы он использовал свои навыки и познания в сфере IT-технологий?»; «Спасение Ларисы Огудаловой» – представьте, что действие романа А.Н.Островского «Бесприданница» происходит сегодня и в судьбе Ларисы Дмитриевны случился поворот. Как бы изменились события в ее жизни?».

Методика «Литературный подкаст» предполагает создание обучающимися звукового художественного контента – монолога или беседы нескольких человек по теме. Задача, стоящая перед студентами, – донести информацию до целевой ауди-

Методика «Литературный подкаст» предполагает создание обучающимися звукового художественного контента – моно-

лога или беседы нескольких человек по теме. Задача, стоящая перед студентами, – донести информацию до целевой ауди-

дитории, поделиться контентом с теми, кому это интересно. Ребятам предлагается альтернатива – можно подготовить аудио или видеоконтент. Для создания подкастов по литературе студенты должны детально изучить произведение и затем подготовить литературный подкаст. Ребята чаще готовили видеоролики с записью процесса беседы участников, так как многие лучше воспринимают именно визуальную информацию. При изучении романа Л.Н.Толстого «Война и мир» студенты обсуждали в подкасте жизнь русского общества в начале 19 века, образы героев и воздействие произведения на восприятие истории того времени. По пьесе А.В. Вампилова «Утиная охота» студенты создали литературный подкаст о скрытых смыслах пьесы, о нравственной деградации главного героя. При изучении поэмы А.А. Ахматовой «Реквием» обсуждали тему народной памяти и скорби, материнского сострадания, любви и патриотизма. Такие задания способствовали как развитию мотивации обучающихся к прочтению литературного произведения, так и формированию умения организовывать увлекательное обсуждение книги в подкасте.

Методика «Рекламный буктрейлер к литературному произведению» направлена на развитие умения обучающихся рассказывать о книге, заинтересовать потенциального читателя. Это своего рода видеореклама литературного произведения. Мы знакомим ребят с главным правилом при создании буктрейлера – чем короче, тем лучше. По времени хороший буктрейлер должен идти от одной до трех минут. На занятиях преподаватели учат ребят, как делать буктрейлер по литературе, советуя начинать с создания слайд-шоу. Интересным материалом для создания буктрейлеров стали такие программные произведения по литературе, как роман А.Рыбакова «Дети Арбата», поэма О.Сулейменова «Земля, поклонись Человеку!» и другие.

На этапе анализа и интерпретации содержания художественного произведения нами используются рефлексивные задания, направленные на выявление

понимания обучающимися содержания данного произведения. Эти задания основаны на следующих рефлексивных приемах.

Рефлексивный прием «достраивания» предполагает привнесение чего-то нового в содержание произведения. Владение этим приемом поможет студентам при написании фанфика, подготовки обсуждения книги в подкасте. Прием «жизненной правды» основан на сходстве отмеченных в тексте переживаний с имеющимся в рефлексивной реальности студента опытом, что оптимизирует переживания, пробуждая рефлексию. Этот прием очень эффективен при написании интерактивного комментария по литературному произведению. Рефлексивный прием идентификации предполагает «вживание», перенесение в изучаемый объект, познание его изнутри, создание образных картин с целью актуализации представлений в сознании воспринимающего. Этот прием актуален при создании инфографики, рекламного буктрейлера, подготовки подкаста. Прием постановки вопроса к герою – это прием, когда читатель задает вопросы герою произведения, чтобы понять, что он чувствует. Владение этим приемом необходимо для выполнения таких заданий по литературе как создание инфографики, написание фанфика или интерактивного комментария, подготовки обсуждения художественного произведения в подкасте. Рефлексивный прием гипотезы, прогнозирования построен на том, что надо предположить, что будет дальше, какова будет реакция героя на поступки других героев? Этот прием применяется обучающимися при написании фанфика, интерактивного комментария, создании инфографики, подготовки обсуждения в подкасте.

Как уже говорилось выше, на этих приемах основаны рефлексивные задания, применяющиеся на занятиях по литературе. Например, при изучении романа Ф.М. Достоевского «Преступление и наказание» был применен прием «жизненной правды»: «Ребята! В вопросе о наказании Раскольникова вы все были единодушны: в его душе шла борьба совести, протесту-

ющей против пролитой крови, и разума, оправдывающего, разрешающего кровь, – и это составляет его душевную драму. А сейчас подумайте: Бывают ли в жизни обстоятельства, когда можно поступиться своей совестью? А теперь подумайте еще раз и вспомните, были ли у вас обстоятельства, когда приходилось заглушать голос совести? Что вы при этом испытывали? Что помогало вам восстановить после этого душевный комфорт?».

Таким образом, применяемые рефлексивные задания способствуют переходу обучающихся на более высокий этап осмысления, росту уровня осознания содержания литературного произведения, активизации их познавательной деятельности. А это важные условия при выполнении цифровых творческих заданий по литературе.

Методика самооценки и обратной связи рассчитана на обучение студентов техникам рефлексии и анализа. Она помогает студентам осознать себя в собственной деятельности – что они делали, с какой целью, что у них получилось и что – нет, с какими трудностями они столкнулись и как преодолели их. Рефлексия позволяет обучающимся увидеть реальную картину дел и наметить точки развития навыков читательской и медийной грамотности, навыков критического и креативного мышления. После презентации творческой работы студенты получают обратную связь от преподавателя, своих товарищей и присутствующих, сами могут высказаться свое мнение и сделать выводы. Цель обратной связи – обеспечение студентов информацией о качестве проделанной ими работы и предоставление практических рекомендаций по улучшению и дальнейшему развитию необходимых навыков.

Процесс самооценки и обратной связи состоит из нескольких этапов:

- ▶ презентация каждым студентом своего проекта, то есть выполненного цифрового творческого задания: студенты демонстрируют проделанную

работу перед аудиторией, что становится отправной точкой для последующего анализа и оценки;

- ▶ после презентации каждый обучающийся дает оценку своей работы, акцентируя внимание на сильных сторонах и обозначая области для улучшения: студенты оценивают свой уровень сформированности навыков работы с художественным произведением, умений интерпретировать текст, писать собственные тексты, создавать творческие проекты;
- ▶ обратная связь от преподавателей и студентов: присутствующие предоставляют конструктивную обратную связь выступающим по их презентациям, включающую в себя анализ сильных сторон и предложения по улучшению;
- ▶ открытая дискуссия – на данном этапе участники дискуссии высказывают свои точки зрения, обсуждают предложенные идеи, что способствует конструктивному обмену опытом и взаимному обучению;
- ▶ рефлексия и разработка плана улучшений: на основе самооценки и полученной обратной связи студенты проводят рефлексию и разрабатывают план дальнейшего совершенствования собственных навыков и умений.

После проведения формирующей работы было проведено контрольное исследование уровня мотивации обучающихся к чтению художественных произведений, навыков осмысленного чтения и постижения содержания текста, умений интерпретировать текст и создавать собственные тексты на основе художественного произведения, способности делиться плодами своего литературного творчества с помощью интернета, навыков самооценки и обратной связи (таблица с пометкой 1-6 с пометкой «После», результаты диагностики в графическом виде, представленные в столбцах «До» и «После» в рисунках 1-6).

1. Уровень мотивации обучающихся к чтению художественных произведений

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	0	-	7	28
Средний	3	12	13	52
Низкий	4	16	5	20
Очень низкий	18	72	0	-

2. Уровень сформированности навыков осмысленного чтения и постижения содержания текста

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	0	-	6	24
Средний	2	8	16	64
Низкий	6	24	3	12
Очень низкий	17	68	0	-

3. Уровень сформированности умения интерпретировать текст

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	0	-	4	16
Средний	2	8	15	60
Низкий	8	32	6	24
Очень низкий	15	60	0	-

4. Уровень сформированности умения создавать собственные тексты на основе художественного произведения

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	0	-	4	16
Средний	1	4	14	56
Низкий	5	20	7	28
Очень низкий	19	76	0	-

5. Уровень сформированности способности делиться плодами своего литературного творчества с помощью интернета

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	0	-	5	20
Средний	2	8	16	64
Низкий	8	32	4	16
Очень низкий	15	60	0	-

6. Уровень сформированности навыков самооценки и обратной связи

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	0	-	8	32
Средний	2	8	11	44
Низкий	7	28	4	16
Очень низкий	16	64	2	8

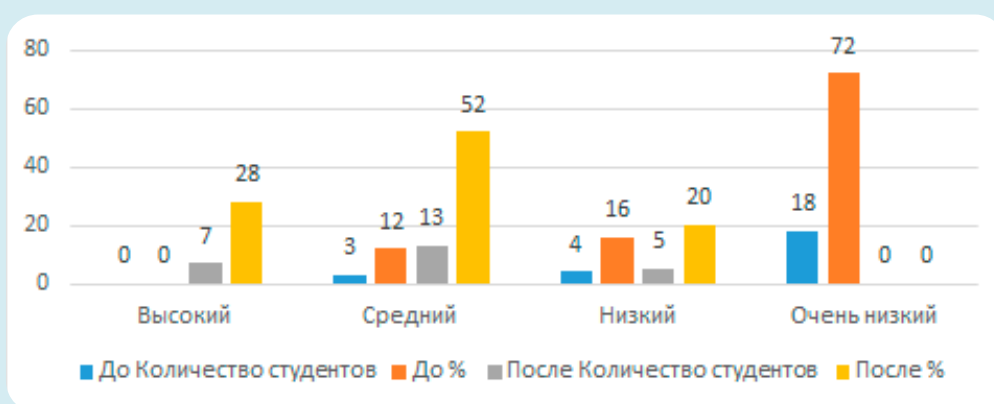

Рисунок – 1. Уровень мотивации обучающихся к чтению художественных произведений

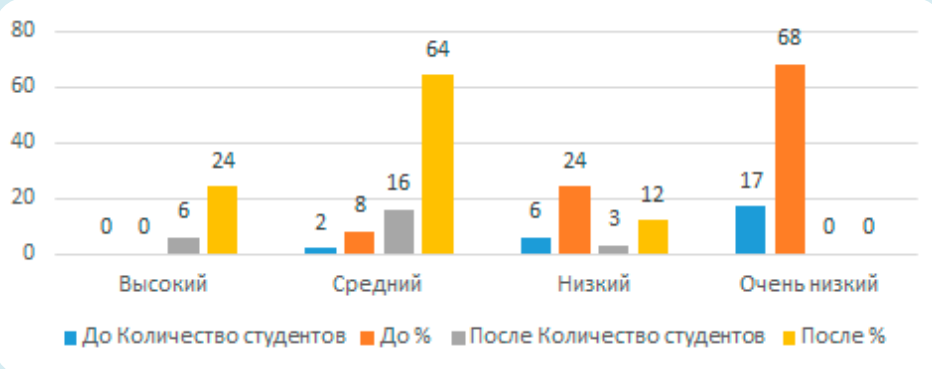

Рисунок – 2. Уровень сформированности навыков осмысленного чтения и постижения содержания текста

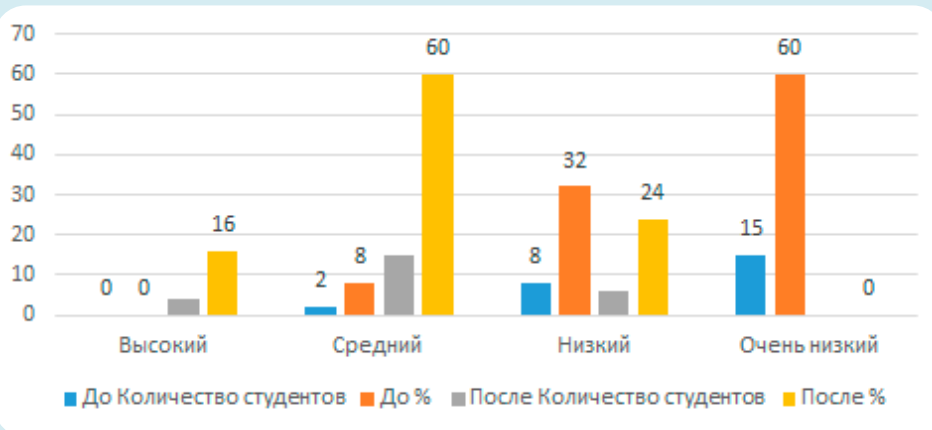

Рисунок – 3. Уровень сформированности умения интерпретировать текст

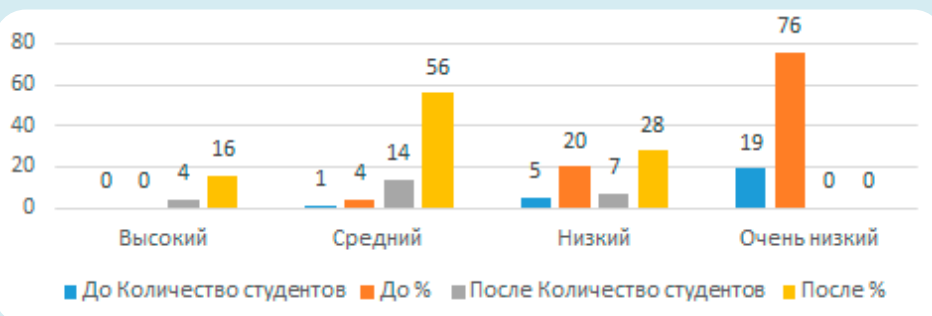

Рисунок – 4. Уровень сформированности умения создавать собственные тексты на основе художественного произведения

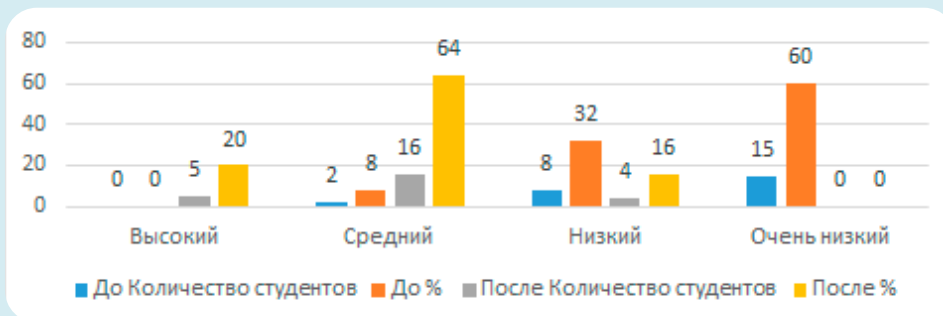

Рисунок – 5. Уровень сформированности способности делиться плодами своего литературного творчества с помощью интернета

Таким образом, контрольный этап исследования показал, что, несмотря на то, что у незначительной части студентов сохраняется низкий уровень мотивации к чтению художественной литературы, развитости навыков осмысленного чтения и постижения содержания текста, умений интерпретировать текст и создавать собственные тексты на основе художественного произведения, навыков рефлексивной культуры, большинство обучающихся продемонстрировало положительную динамику развития навыков читательской и медийной грамотности. Это стало возможным благодаря системной работе по применению цифровых творческих заданий на занятиях по литературе.

Рекомендации

Таким образом, цифровые творческие задания по литературе являются необходимым условием мотивации студентов к чтению литературных произведений и постижения ими художественного текста. Они могут успешно применяться на занятиях по литературе в организациях технического и профессионального образования, так как позволяют качественно решать задачу обучения студентов методике создания собственного текста аналитического характера, собственной интерпретации изученного текста с привлечением цифровых технологий.

Рекомендации преподавателям по применению цифровых творческих заданий на занятиях по литературе:

1. Творческие задания по литературе, выполненные с привлечением IT-инструментов, обязательно должны соотноситься с традиционными заданиями, являясь их логическим «продолжением».
2. При применении данной методики необходимо соблюдать принципы постепенного усложнения и взаимодополнения, на которых предлагаемая система выстроена.
3. Предлагаемое цифровое творческое задание должно быть «адекватным» поэтике прочитанного текста, выполнение задания должно способствовать дальнейшему самостоятельному осмыслению содержания художественного произведения.
4. Обязательно проведение предварительной работы со студентами – ознакомление с конкретными цифровыми творческими заданиями через просмотр предложенных в сети фанфиков, интерактивных комментариев, буктрейлеров, подкастов и т.д. и их обсуждение.
5. Необходимо работать в тесном контакте с преподавателями информатики, программистами колледжа для

оказания практической помощи студентам при выполнении творческих заданий по литературе с применением IT-инструментов.

6. Преподаватели должны вести постоянное методическое сопровождение творческой деятельности обучающихся по созданию мультимедийных проектов по литературе.
7. Необходимо развитие у студентов навыков коммуникации, коллаборации, критического и креативного мышления через применение на занятиях по литературе различных приемов, стратегий, техник, игровых технологий, способствующих развитию «мягких» навыков.
8. Преподаватели должны создать систему обратной связи и самооценки, которая позволяет студентам рефлексировать себя в собственной деятельности, видеть свои «сильные» и «слабые» стороны, работать над ошибками и стремиться к достижению успеха.

Самое главное – преподаватели должны усвоить, что предложенная методика – это не дань моде, а необходимость в условиях цифровой реальности.

Начиная эту работу, преподаватели могут столкнуться с рядом трудностей. Во-первых, многие студенты не готовы читать произведения классиков: они говорят о том, что это очень большие тексты, много непонятных слов, неинтересно. И, соответственно, у них пропадает желание выполнять задание, которое вначале их заинтересовало. Во-вторых, это неумение ребят анализировать произведения, поверхностное понимание сюжета. В-третьих, неграмотная и устная, и письменная речь, скудный лексический запас. И, в-четвертых, невладение, некоторыми ребятами, необходимыми IT-инструментами. Поэтому предстоит очень кропотливая работа по преодолению этих трудностей, которые со временем успешно преодолеваются.

Заключение

Данное исследование было направлено на изучение эффективности методики

применения цифровых творческих заданий по литературе, являющейся необходимым условием постижения современными студентами художественного текста и продуктивного диалога с ним. В статье представлена система работы преподавателей по применению творческих заданий по литературе с применением IT-инструментов, выявлены показатели развития навыков читательской и медийной грамотности обучающихся до и после, на основе проведенного исследования определены основные направления работы по развитию вышеназванных навыков.

После проведения формирующей работы по применению цифровых творческих заданий по литературе отмечается повышение уровня освоения указанных навыков:

- ▶ отмечается повышение уровня мотивации обучающихся к чтению художественных произведений;
- ▶ наблюдается развитие у студентов навыков осмысленного чтения и постижения содержания текста;
- ▶ обучающиеся продемонстрировали сформированность важнейших умений интерпретировать литературный текст и создавать на основе художественного произведения собственные тексты;
- ▶ студенты научились размещать свои литературные творческие проекты в сети;
- ▶ обучающиеся овладели навыками рефлексии, самооценки и обратной связи.

В результате студенты показали положительную динамику развития навыков читательской и медийной грамотности благодаря применению на занятиях цифровых творческих заданий по литературе.

Таким образом, применение творческих заданий по литературе с привлечением IT-инструментов является важнейшим фактором повышения мотивации и читательской активности студентов, развития социального чтения как новой практики, раскрытия креативного потенциала

личности. Создание смешанных, включающих в себя вербальную и «невербальную» (визуальную), текстов – первый шаг к широкому и последовательному использованию в процессе изучения литературы собственных цифровых текстов, востребованных и привычных в современном коммуникативном пространстве, куда погружена сегодняшняя молодежь. Включение в практику работы педагогов предлагаемых форматов предполагает не отказ от наработанных и апробированных форм, а их развитие на уровне, адекватном сегодняшним партиципаторным практикам чтения. Практические результаты данного исследования могут быть интересны преподавателям общеобразовательных дисциплин колледжей и учителям литературы средних школ.

Список использованных источников

1. Государственная программа «Цифровой Казахстан». URL: www.adilet.zan.kz
2. Бузаубакова, К.Д., Елубаева, М.С., Кудабаяева, П.А. Теория и практика формирования цифровых компетенций будущих педагогов в условиях дистанционного обучения в РК: монография / К.Д. Бузаубакова, М.С. Елубаева, П.А. Кудабаяева. – Тараз: «ИП Бейсенбекова А.Ж.», 2023. – 331 с.
3. 36% всех детей и подростков в Казахстане являются читателями публичных библиотек и читают художественную литературу. URL: <https://www.inalmaty.kz/news/3020538/do-36-detey-i>

podrozkov-v-kazahstane-citaut-hudozestvennuu-literaturu

4. Digital-технологии в школах и вузах Казахстана: шесть ярких примеров использования. URL: <https://informburo.kz/stati/digital-texnologii-v-skolax-i-vuzax-kazahstana-sest-yarkix-primerov-ispolzovaniya>
5. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года №319-III «Об образовании» (с изменениями и дополнениями на 23.02.2024 г.). URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs>
6. Государственный общеобязательный стандарт технического и профессионального образования (Приложение 5 к приказу Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года №348). URL: <https://info@nao.kz>
7. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 6 января 2023 года №1 «Об утверждении типовых учебных программ цикла или модуля общеобразовательных дисциплин для организаций технического и профессионального образования». URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs>
8. Борисенко, Н.А., Миронова, К.В., Шишкова, С.В., Граник, Г.Г. Особенности цифрового чтения современных подростков: результаты теоретико-эмпирического исследования // Science for Education Today. 2020. Т. 10. №5. С. 28-49.
9. Что такое фанфики и как их писать. URL: <https://www.nur.kz/leisure/entertainment/1838280-ctotakoe-fanfiki-i-kak-ih-pisat/>
10. Мокшина, Ю.Л. Фанфикшн как инструмент приобщения современных школьников к чтению классической литературы. Санкт-Петербург: 2019. – 455 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/fanfikshn-kakinstrument-priobshcheniya-sovremennykh-shkolnikov-k-chteniyu-klassicheskoi-lit>

● ЦИФРЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАР БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ӘДЕБИ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚУҒА ЫНТАЛАНДЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Амантаева С.К., Дюсекеева Л.К.

Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы
«Қостанай политехникалық жоғары колледжі» КМҚК
Қостанай қ.

Аңдатпа. Бұл мақала техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарындағы сабақтарда әдебиет бойынша цифрлық шығармашылық тапсырмаларды қолдану мәселесін қарастыруға арналған. Авторлар студенттердің көркем шығармаларды оқуға деген ынтасын, оқу және медиа сауаттылық дағдыларын дамытуда IT - құралдарды қолдана отырып, әдебиет бойынша шығармашылық тапсырмалардың әлеуетін ашты. Жұмыстың практикалық құндылығы - оқытушылардың жұмыс тәжірибесін ішінара ұсыну және осы әдісті қолдану бойынша ұсыныстар беру.

Түйінді сөздер: әдеби білім беру, әдеби білім беруді цифрландыру, цифрлық шығармашылық тапсырмалар.

● DIGITAL CREATIVE TASKS AS A MOTIVATION FACTOR FOR STUDENTS TO READ LITERARY WORKS

Amantayeva S.K., Dyusekeeva L.K.

KGKP «Kostanay Polytechnic Higher College»
of the Department of Education of the Akimat
of Kostanay region, Kostanay

Abstract. This article is devoted to the consideration of the issue of the use of digital creative tasks in literature in classes in technical and vocational education organizations. The authors have revealed the potential of creative tasks in literature using IT tools in developing students' motivation to read works of art and reading and media literacy skills. The practical value of the work lies in partially presenting the experience of teachers and giving recommendations to colleagues on the application of this technique.

Keywords: literary education, digitalization of literary education, digital creative tasks.

FTAMP 14.25.09

МЕКТЕП ХИМИЯСЫН ФАКУЛЬТАТИВТІК КУРСТАР АРҚЫЛЫ ТЕРЕҢДЕТІП ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Бигазиева Р.М.

«Ж.Молдағалиев атындағы №2 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ БҚО, Орал қаласы

Аңдатпа. Мақалада орта және мамандандырылған мектептерде химия пәнінен оқушылардың білім сапасын арттырудың тиімді жолдары қарастырылады. Мақала авторы оқушылардың стандарттағы оқу бағдарламасынан алған білімдерін практикалық есептер шығарту арқылы кеңейту қосымша факультативтік курс бағдарламалары негізінде оқытылады деген қорытындыға келді. Химия пәні мұғалімдеріне әдістемелік көмек ретінде қолдануға болатындығы туралы баяндалған.

Түйінді сөздер: химия, сандық есептер, факультативтік курс, білім сапасы.

Кіріспе

Химияны оқыту әдістемесі педагогикалық ғылым әрі оқу пәні. Химия – заттардың бір-біріне өзгеруін зерттейтін ғылым. Демек, химияны оқыту әдістемесі мектептің химия курсындағы осындай заңдылықтарды оқушыларға үйрету жолдарын, түсіндіру тәсілдерін зерттейтін педагогикалық ғылым деп түсіну керек. Оған оқу процесін ұйымдастыру, оқушылардың танымдық іс-әрекетіне басшылық, сарамандық дағдылар мен іскерліктер қалыптастыру, шығармашылық қабілеттер мен ғылыми дүниетанымдық көзқарастарды дамыту жатады.

Химияны оқыту әдістемесіне ғылыми тұрғыдан қандай анықтама беруге болады? Бұл әлі күнге дейін толық шешімін таппаған мәселелердің бірі болып саналады. Кейбір оқу құралдарында мынадай анықтама берілген: бұл - жасөспірімдерге химия ғылымын үйретудің қоғамдық әрекеті және оларды білім алуға тәрбиеле-

леп, дамыту, мектептегі химия курсының мазмұнын оқушыларға игерту заңдылықтары туралы педагогикалық ғылым.

«Химия» пәні мектеп бағдарламасында оқу жоспарына сәйкес аптасына 1 сағаттан берілген. Ал химиядағы бағдарлама өте ауқымды. Әсіресе химия пәнін жаңадан бастаған 7-8 сынып оқушылары үшін пәннің теориялық негізін практикамен ұштастыра отырып оқыту үшін сағат санының жеткіліксіздігі мамандар үшін қиындық тудыруда. Екінші мәселе химия пәнінен ұйымдастырылатын жас-өспірімдер олимпиадасы мен түрлі химиялық конкурстарда тапсырма мазмұнының оқу мақсатына сай келмейтіндігі. Химиялық білім беруде есептерді шығару маңызды орын алады, өйткені ол химия пәнінен оқу материалын тереңірек және толық меңгеруді қамтамасыз ететін және алған білімдерін өз бетінше қолдана білуді дамытатын оқыту әдістерінің бірі. Химия пәнін меңгеру үшін химия ғылымының белгілі ақиқаттарын жүйелі түрде меңгеруді ал-

дымен шағын, содан кейін үлкен мәселелердің шешімін өз бетінше іздеумен ұштастыру керек [1].

Әдістеме

Осы мәселелерді шешуге байланысты төмендегідей әдістер іріктеліп алынды: ғылыми еңбектерге шолу жасау, оқытудың дидактикалық принциптерін саралау, жалпылау, бақылау, сауалнама жүргізу, нәтижені шығару. Тақырып бойынша ғылыми еңбектер зерделенді, 8-сынып оқушыларының химия пәнін оқуда кездесетін қиындықтары анықталды, оқу бағдарламасын зерделей отырып қосым-

ша факультативтік курс бағдарламасы жасалды. Курс бағдарламасы жалпы білім беретін мектепке апробацияға енгізілді. Жыл соңында курс бағдарламасына түзетулер мен толықтырулар енгізіліп, облыс көлемінде таратуға ұсынылды. Жыл соңында оқушылардың білім сапасына салыстырмалы түрде талдау жасалды.

Химиялық есептерді шығару химия ғылымының негіздерін меңгерудің маңызды аспектісі болып табылады. Есептерді оқу үдерісіне енгізу оқытудың келесі дидактикалық принциптерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді:

1-сурет. Оқытудың дидактикалық принциптері

Химия курсының теориялық материалын сәтті игертудің тиімді жолдарының біріне химиядағы типтік есептерді шығару дағдыларын қалыптастыру мен меңгерту жатады. Химиялық есептер – оқушылардың химиядан білім сапасын анықтаудың негізгі құралдарының бірі. Химия есептері сан және сапа есептері болып екіге бөлінеді [2].

Оқушылардың есеп шығару дағдылары қалыптаспаса, күрделі есептерді шығаруда химияның теориялық курсына жақсы білу жеткіліксіз. Өкінішке орай, мектептегі химия курсына оқытуда есептер шыға-

руға тиісті деңгейде сағат бөлінбеген. Жалпы алғанда, есептерді шығарудың өзіндік реті, шығару әдістемесі болады. Сондықтан да, қиындық деңгейлері қарапайым типтік есептерді шығаруды меңгерту арқылы, қиындық деңгейлері күрделі типтік есептерді шығару дағдыларын қалыптастыру қажет.

Көрсетілген қиындықтарды шешудің тиімді жолдары қосымша факультативтік курстар арқылы оқыту болып табылады деп есептейміз. Мектептегі факультативтік курстардың мақсаты – оқушылардың химиялық білімдерін одан әрі тереңдету,

қабілетін дамыту, олардың пәнге ынтасын арттырып, кәсіптік бағдар беру. Бүгінгі таңда химиядан факультативтік курстар енгізіліп, оқушылардың жалпы химиялық білімдерін арттыруда ерекше орын алады. Факультативтік курстарды оқытудың әдістері мен тәсілдерін таңдағанда, алдымен курстың мазмұнын, оқушылардың дайындық деңгейін, олардың бағдарламалық материалдарға ынта-ықыласын ескеру керек. Сонымен бірге олардың ой-өрісі мен дербестігіне де назар аударған дұрыс. Әдетте факультативтік курстардың дәріс, әңгімелеу, практикалық жұмыстар, қосымша әдебиет бойынша тапсырмаларды талқылау, оқушылардың баяндама жасауы, экскурсия ұйымдастыру сияқты формалары мен әдістері кең пайдаланылады. Факультативтік курстың маңыздылығын арттыру жолдарының бірі – практикалық жұмыстар орындау. Сабақтың бұл түрі оқу процесін білімді іс жүзінде қолданумен ұштастыруға жол ашады. Мұғалім оқушыларды практикалық жұмыстың мақсатымен, жұмыс істеу тәртібімен таныстырып, қажетті нұсқаулар беруі тиіс. Берілетін практикалық тапсырмаларды жеке ерекшеліктеріне қарай берген дұрыс, ал жұмыс нәтижесін жалпы сыныптың қызметі ретінде бағалау керек. Факультативтік курстарда оқушыларға еркіндік беріліп, олардың өзіндік жұмыстарды көп орындауын қадағалау керек. Ол үшін оқушыларға қосымша әдебиеттерді кеңінен пайдаланып, іздену жұмыстарына үлкен көңіл бөлу қажет. Оқушылардың қиындатылған есептерді талқылап түсіндіріп, шешімін табуды үйрету - факультативтік курстардың негізгі мақсаты [3].

Факультативтік курстардың тағы бір мақсаты оқушыларды оқыту емес оларды оқуға үйрету. Осыған байланысты факультативтік курстардың құрылымын анықтап алу керек. Ол үшін факультативтік курстарда жүйелі бірізді жеңілден қиынға біртіндеп көшу керек болады. Әрбір жеке тапсырма тек сол тапсырманы орындайтын оқушыға ғана пайдалы болып қалмай, басқа оқушыларға да пайдалы болуы тиіс [4].

Факультативтік курстардың аталған ерекшеліктеріне сай, оқушылардың білімдерін

толықтырып, қажеттіліктерін қанағаттандыратын арнайы бағдарламалар табу да үлкен мәселе болып табылады. Осы мақсатта «8-сынып химиясына сандық есептер» атты факультативтік курс бағдарламасы жасақталып, облыс көлемінде таратуға ұсынылды. Факультативтік курс бағдарламасының ерекшелігі жалпы білім беретін орта мектептердің оқу стандартында берілген тақырыптарды толық меңгертіп, түрлі деңгейдегі есептерді шығарту арқылы теориялық білімдерін тереңірек жетілдіруге арналған. Дайындалған факультативтік курс бағдарламасы жалпы орта білім беретін мектептер мен арнайы мамандандырылған мектептердің 8-сыныптарына қолдануға ұсынылды.

Факультативтік курс бағдарламасы сандық есептерді шығаруды көздейді. Курс бағдарламасындағы орындалатын жаттығулар және шығарылатын есептер стандарттың барлық тарауын қамти отырып, жекелеген тақырыптар бойынша есептер шығаруға арналған. Курс бағдарламасының құрылымының осы үлгіде берілуі өтілген тақырыптардың оқу мақсаттарын толық орындауға мүмкіндік береді [5].

8-сыныптарға арналған үлгілік оқу бағдарламасының 13 тарауы 8 тарауға біріктіріліп теориялық тақырыптарды пысықтау мақсатында сандық есептер шығартуға арналып жасақталды. Факультативтік курс бағдарламасы жалпы орта білім беретін мектептер мен арнайы мамандандырылған мектептердің 8-сыныптарына қолдануға ұсынылады. Аптасына 1 сағат, жылдық жүктеме 34 сағатты құрайды. Бағдарлама құрылымы 2-суретте сағат сандарымен көрсетіліп берілді.

8-сыныпқа дайындалған «8-сынып химиясына сандық есептер» факультативтік курс бағдарламасының 10-тақырыбы: «Масса, молярлық масса және зат мөлшері арасындағы «үштік байланыс» бойынша сандық есептер шығару» тақырыбынан есептер шығарудың тиімді жолдары мысалдар арқылы келтірілді:

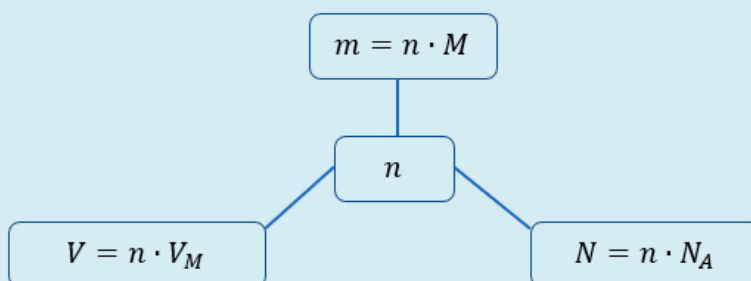
Зат мөлшері химиядағы негізгі ұғымдардың бірі. Масса, көлем және олардағы бөлшектердің саны сияқты физикалық шамалардың мәнін олардың зат мөлшері

2-сурет. Бағдарлама құрылымы

бойынша оңай есептеп шығуға болады. Кернекті болу үшін олардың бір-бірімен

байланысын келесі схемамен көрсетуге болады:

мұндағы $V_M = 22,4$ л/моль – газдардың мольарлық көлемі.

Егер есептің шартында осы үш шаманың кем дегенде біреуі белгілі болса, онда

сол арқылы алдымен зат мөлшерін тауып алып, қалғандарын оңай есептеп табуға болады.

Белгілі шама	Зат мөлшерін есептеу	Басқа белгісіз шамаларды есептеу формулалары	
		$\frac{m}{M} = \frac{V}{V_M} = \frac{N}{N_A}$	
m	$n = \frac{m}{M}$	$m = \frac{M \cdot V}{V_M}$	$m = \frac{M \cdot N}{N_A}$
V	$n = \frac{V}{V_M}$	$V = \frac{m \cdot V_M}{M}$	$V = \frac{V_M \cdot N}{N_A}$
N	$n = \frac{N}{N_A}$	$N = \frac{m \cdot N_A}{M}$	$N = \frac{V \cdot N_A}{V_M}$

Типтік есептерді шешу үлгілері

1-мысал. Сутек газының 2 моль мөлшерінің массасын, көлемін (қ.ж.) және ондағы сутек молекулаларының санын есептеңіз.

Шешуі.

$$V(\text{H}_2) = n(\text{H}_2) \cdot V_M = 2 \text{ м о л ь } \cdot 22,4 \text{ л / м о л ь } = 44,8 \text{ л}$$

$$N(\text{H}_2) = n(\text{H}_2) \cdot N_A = 2 \text{ м о л ь } \cdot 6,02 \cdot 10^{23} \text{ 1 / м о л ь } = 12,04 \cdot 10^{23}$$

2-мысал. Массасы 40 г оттегі газының көлемін (қ.ж.) және ондағы молекулалар санын есептеңіз.

Шешуі.

$$V = \frac{m \cdot V_M}{M} = \frac{40 \text{ г } \cdot 22,4 \text{ л / м о л ь } }{32 \text{ г / м о л ь } } = 28 \text{ л}$$

$$N = \frac{m \cdot N_A}{M} = \frac{40 \text{ г } \cdot 6,02 \cdot 10^{23} \text{ 1 / м о л ь } }{32 \text{ г / м о л ь } } = 7,525 \cdot 10^{23}$$

3-мысал. Көлемі 44,8 л (қ.ж.) азот газының үлгісіндегі молекулалар санын және олардың жалпы массасын табыңыз.

Шешуі.

$$m = \frac{M \cdot V}{V_M} = \frac{28 \text{ г / м о л ь } \cdot 44,8 \text{ л } }{22,4 \text{ л / м о л ь } } = 56 \text{ г}$$

$$N = \frac{V \cdot N_A}{V_M} = \frac{44,8 \text{ л } \cdot 6,02 \cdot 10^{23} \text{ 1 / м о л ь } }{22,4 \text{ л / м о л ь } } = 12,04 \cdot 10^{23}$$

4-мысал. Көмірқышқыл газының миллиард молекуласының көлемін (қж.) және жалпы массасын табыңыз.

Шешуі:

$$V = \frac{V_M \cdot N}{N_A} = \frac{22,4 \text{ л/моль} \cdot 1 \cdot 10^9}{6,02 \cdot 10^{23} \text{ 1/моль}} = 3,72 \cdot 10^{-14} \text{ л}$$

$$m = \frac{M \cdot N}{N_A} = \frac{44 \text{ г/моль} \cdot 1 \cdot 10^9}{6,02 \cdot 10^{23} \text{ 1/моль}} = 7,304 \cdot 10^{-14} \text{ г}$$

22-тақырып: Ерігіштік тақырыбына сандық есептер шығару сабағына есептер шығарудың тиімді жолдарынан мысалдар:

Оқу мақсаты:

- ▶ Ерігіштік қисығын қолдану дағдыларын қалыптастыру;
- ▶ Ерігіштікке байланысты есептеулерді кесте арқылы есептеуге үйрету.

1-мысал. Калий хлоридінің 300С-да ерігіштігі 10 г/100 г болса, 400 г қаныққан ерітінді дайындау үшін қанша зат, қанша су керек?

Шешуі:

100 г суда 10 г зат ерісе, 400 г қаныққан ерітіндіні дайындау үшін қажет су мен еріген заттың массасы:

температура	$m_{\text{еріген зат}}$	$m_{\text{су}}$	$m_{\text{ерітінді}}$
30°C	10	100	110
	x_1	x_2	400

2-мысал. Егер 50 г қаныққан ерітінді буланған кезде құрғақ тұздың массасы 13,02 г-ға тең болса, калий нитратының қалыпты температурадағы (20°C) суда ерігіштігін есептеңіз.

Шешуі:

100 г суда x г калий нитраты ерісе, қаныққан ерітінді массасы g болады.

температура	$m_{\text{еріген зат}}$	$m_{\text{су}}$	$m_{\text{ерітінді}}$
20°C	x	100	100+x
20°C	13,02		50

$$\frac{x}{13,02} = \frac{100 + x}{50}$$

$$50x = 1302 + 13,02x$$

$$36,98x = 1302$$

$$x = 35,2$$

3-мысал. Қорғасын нитратының 1000С кезіндегі ерігіштігі 140 г, ал 200С кезіндегі ерігіштігі 55 г. 33,6 г қаныққан ерітіндіні 1000С-ден 200С-ге дейін салқындатқанда неше грамм тұз тұнбаға түседі?

Шешуі:

температура	$m_{\text{еріген зат}}$	$m_{\text{су}}$	$m_{\text{ерітінді}}$
100°C	140	100	240
	x_1	x_2	33,6

$$x_1 = \frac{140 \cdot 33,6}{240} = 19,6 \text{ г}$$

$$x_2 = \frac{100 \cdot 33,6}{240} = 14 \text{ г}$$

температура	$m_{\text{еріген зат}}$	$m_{\text{су}}$	$m_{\text{ерітінді}}$
20°C	55	100	155
	x_1	14	-

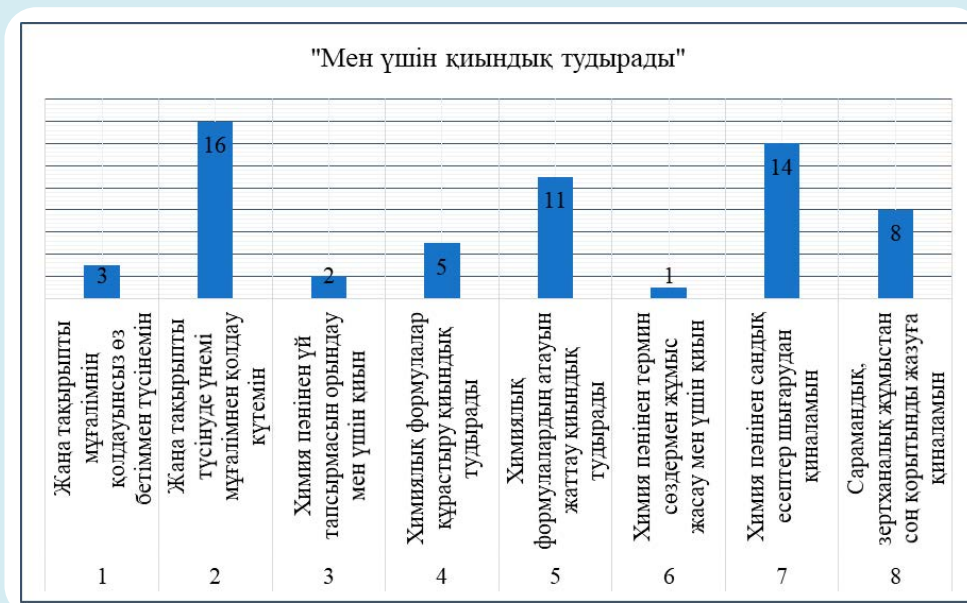
$$x_1 = \frac{55 \cdot 14}{100} = 7,7 \text{ г}$$

$$m_{\text{түнба}} = 19,6 \text{ г} - 7,7 \text{ г} = 11,9 \text{ г}$$

Практикада қолданылуы

2023-2024 оқу жылының қыркүйек айында 8-сынып оқушыларынан химия пәнінен тақырыптарды түсіну, есептерді шығару дағдыларын жетілдіру, пәнді меңгеруде-

гі кездесетін қиыншылықтарын, мұғалім тарапынан нақты қандай көмек керек екенін анықтау мақсатында «Мен үшін қиындық тудырады» атты сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға 20 оқушы қатысты.

3-сурет. Сауалнама қорытындысы

Сауалнама қорытындысы 3-суретте берілді. Сауалнамадан шығатын қорытынды оқушылардың 80%-ы жаңа тақырыпты түсінуде үнемі мұғалімнен қолдау күтетін болса, 55%-ы химиялық формулалардың атауын жаттаудан және 70%-ы химия пәнінен сандық есептер шығарудан қиналатындығы анықталды. 50%-дан жоғары

көрсеткіштердің бір-бірімен тығыз байланысты екенін байқауға болады.

I оқу тоқсаны бағдарламасындағы химиялық формула бойынша есептеулер жүргізу дағдыларын анықтау мақсатында алынған сауалнама нәтижесі төмендегідей болды (2-кесте)

2-кесте. Химиялық формула бойынша есептеулер жүргізу дағдыларын анықтау

Формула бойынша есептеу типі	Бұл формула бойынша есептеу жүргізе аламын	Толық түсінбедім, қосымша жаттығулар керек	Мүлдем түсінбедім, маған мұғалім көмегі керек
Зат құрамына кіретін элемент атом сандарының қатынасын табу	18 (100%)	2 (10%)	0 (0%)
Зат құрамына кіретін элемент атомдарының массалық қатынасын табу	16 (80%)	4 (20%)	0 (0%)
Молекула құрамындағы элемент атомдарының массалық үлесін табу	14 (70%)	4 (20%)	2 (10%)
Белгісіз заттың құрамына кіретін элементтердің массалық үлестері бойынша оның қарапайым формуласын табу	12 (60%)	5 (25%)	3 (15%)
Массалық қатынастары арқылы белгісіз заттың қарапайым (эмпирикалық) формуласын анықтау	12 (60%)	5 (25%)	3 (15%)
Жай заттың берілген массасын алу үшін қажет күрдеі заттың массасын есептеу	9 (45%)	6 (30%)	5 (20%)
Күрделі заттың берілген массасын алуға болатын жай заттың массасын есептеу	9 (45%)	4 (20%)	7 (35%)

Сауалнаманы жүргізудегі мақсат алдағы тақырыптарда шығарылатын сандық есептерде формулаларды қаншалықты қолдана алады, оқушылардың формуланы қаншалықты түсіне алғандығын анықтау. Сауалнамадағы пайыздық көрсеткіштер жалпы сыныптың орташа есеппен алғандағы меңгеру дағдысы 65,7%-ды құрады. Қалған 34,3% оқушының толық меңгеруі үшін мұғалім тарапынан жеке жұмыстар қажет екендігі анықталды (4-сурет).

Қосымша факультативтік курстарда оқушылармен жеке жұмыстар жүргізілді. Тапсырмалар бір типтен бірнеше есептер шығарту арқылы жүзеге асты (5-сурет).

Химиялық формула бойынша есептеулерге жеке жұмыстар жүргізу нәтижесінде оқушылардың тақырыпты меңгеру деңгейі жоғарылады. 34,3% көрсеткен 7 оқушылармен I оқу тоқсанының соңында алғашқы сауалнама қайта жүргізілді. Сауалнама нәтижесінде оқушылардың

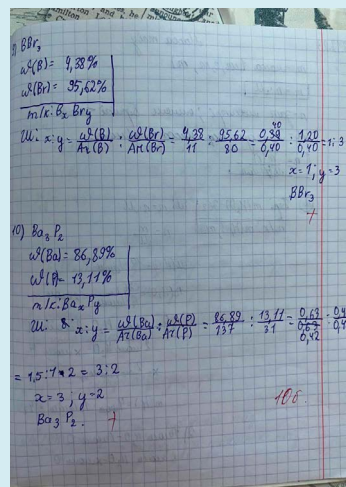
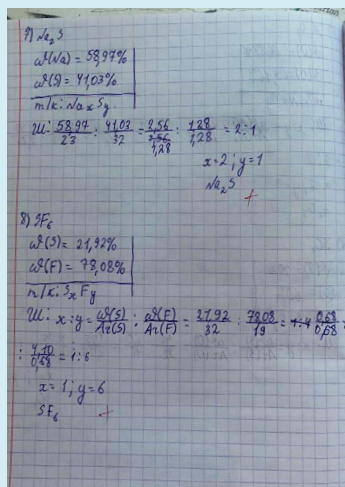
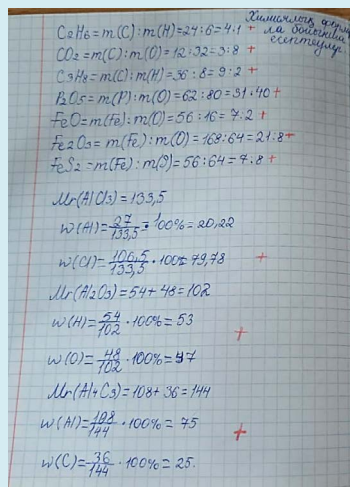
химиялық формула бойынша есептеулер жүргізу дағдысы 100%-ды құрады.

Сандық есептер шығартуда оқушыларға тиімді әдістерді ұсыну қажет. Ерігіштік тақырыбындағы есептерді шығартуда

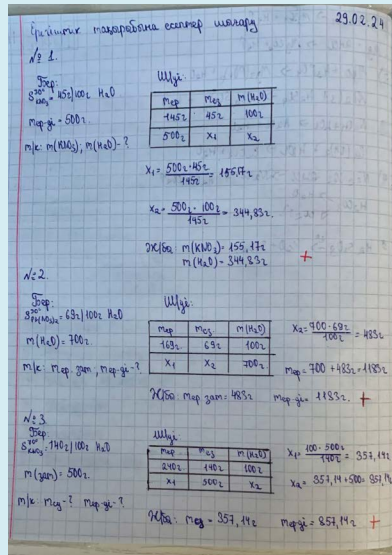
кестеге толтыру арқылы шығарту есеп мазмұнын нақты түсініп, есеп шығару амалдарын дұрыс қолдануға көмектеседі. Оқушылардың жұмысы 6-суретте көрсетілді.

4-сурет. Химиялық формула бойынша есептеулер тақырыбын меңгеру дағдылары

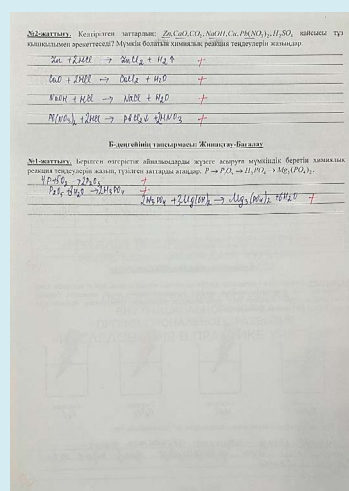
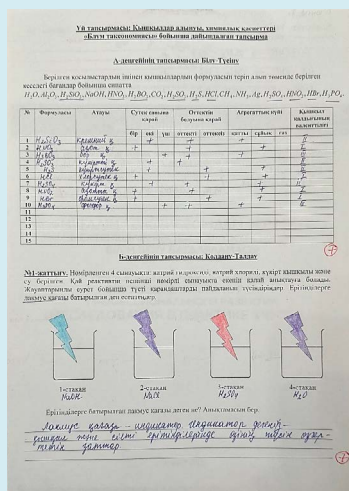
5-сурет. Жеке жұмыстағы оқушылардың жұмыс дәптері

6-сурет. Есеп шығарудағы тиімді әдістер

Сандық есептер шығартуда оқушылардың білімін жан-жақты дамытып, оларды қызықтыратын әдістердің біріне саралап оқыту технологиясын атауға болады. Саралап оқыту білім деңгейі білім деңгейі әртүрлі оқушыларды топтарға жіктеп, әр топты өз деңгейіне сай оқытып, білімдерін одан әрі жетілдіру үшін қолданылады. Факультативтік сабақтар барысында саралау

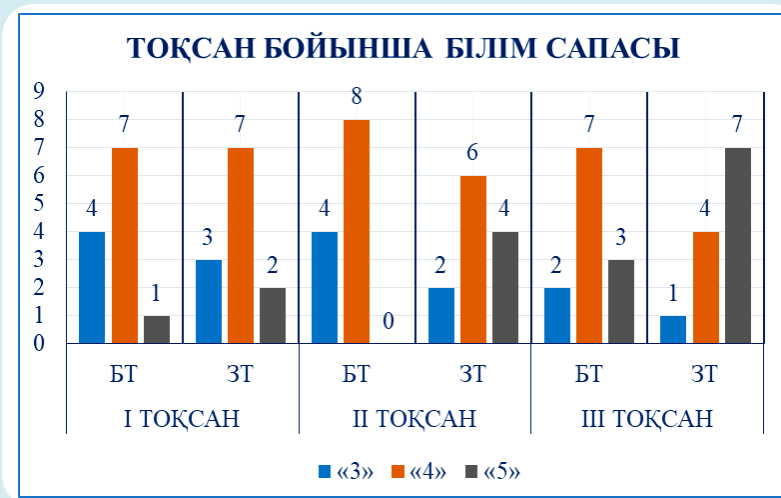
әдістері Блум таксономиясы арқылы жүзеге асты: А-деңгейі білу-түсіну, Б-деңгейі қолдану-талдау, С-деңгейі жинақтау-бағалау деңгейінің тапсырмаларын қамтиды. Мысал ретінде «Қышқылдардың алынуы, химиялық қасиеттері» ақырыбынан оқушылардың жұмыс дәптері берілді (7-сурет)

7-сурет. Сараланған тапсырмалардың үлгісі

Факультативтік курс енгізген сынып зерттеу тобы ал факультативтік курс енгізілмен сынып бақылау тобы етіп белгіленіп, I, II, III оқу тоқсаны бойынша білім сапасына талдау жүргізілді (4-сурет). Талдау нәтижесінде I тоқсан бойынша зерттеуге алынған зерттеу тобының (86 сыныбы) білім сапасының көрсеткіші 75% құраса, бақылау тобының (8в сыныбы) білім сапасы 66,7%-ды құрады. II тоқсан бойынша көрсеткен білім сапасы зерттеу тобында I тоқсанға

қарағанда 8,3%-ға өсіп 83,3%-ды құраса, бақылау тобында өзгеріссіз 66,7%-ды көрсетті. III тоқсан білім сапасының қорытындысы бойынша зерттеу тобының білім сапасы – 91,2%-ды құраса, бақылау тобының білім сапасы 83,3%-ға өсті, яғни зерттеу тобының білім сапасы бақылау тобымен салыстырғанда 7,9%-ға жоғары екендігі анықталды. Зерттеу тобының білім сапасы I тоқсанмен салыстырғанда 16,2%-ға жоғарылады.

4-сурет. I-III тоқсан бойынша бақылау және эксперимент топтарының білім сапасы

Ұсынымдар

8-сынып білім алушылары үшін стандартта берілген 1 сағаттық оқу бағдарламасына қосымша 1 сағаттан тұратын факультативтік курс бағдарламасын мектептерге енгізуге байланысты әріптес педагогтерге ұсынымдар:

- ▶ Стандартта берілген тақырыптардың теориялық жағын меңгерту үшін әр тақырыпқа кемінде 7-8 сандық есептер шығарту;
- ▶ Тапсырмалар тақырыптың теориясын толық аша алатындай, оқушылар үшін түсінікті тілде құрастырылуы;

- ▶ Сандық есептер шығарту дағдысын дамыту үшін бір типтегі есептердің сандық мәндерін өзгерте отырып кемінде 10 есептен шығаруға беру;
- ▶ Сараланған тапсырмалар беру керек, әрбір сабақ сайын болмаса да сабақты қайталау мен тарауды қорытындылау кезінде қолданса болады;
- ▶ Әртапсырмаға арнайы дескрипторлар әзірлеп, оқушылардың талпынысын көтеру керек.

Факультативтік курстарға оқушылардың жауапкершілікпен қатынасуы үшін ата-аналарға ұсынымдар:

- ▶ Балаларға оқудың маңыздылығы туралы әңгімелеп, оқуға деген жауапкершілігін арттыруға көмектесу;
- ▶ Факультативтік курстарға балалардың жүйелі түрде қатынасуын назарда ұстау;
- ▶ Баланың сабаққа дайындығы үшін қолайлы жағдай жасау да маңызды болып табылады.

Қорытынды

Есептерді шығару химияны оқыту процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ең жақсы нәтижелерге жазбаша, ауызша және тәжірибелік әртүрлі есептерді жүйелі түрде шешу арқылы қол жеткізуге болады. Түрлі деңгейдегі сандық есептерді шығару мен жаттығулар орындау білімді тексеру ғана емес, сонымен қатар оқушыларды өздігінен ізденуге де дағдыландырады. Оқушылар өз білімдерінің жетіспейтін жерлерін анықтап, онымен жұмыс істеуге, қосымша және арнайы әдебиеттерді пайдалануға үйренеді. Есептер шығару барысында оқушының білімі, зердесі, ойлау қабілеті дамумен қатар, химиялық білімді, заңдарды, құбылыстарды тереңірек түсінуі қалыптасады. Көрсетілген білім, білік дағдыларын қалыптастыруда қосымша факультативтік курстардың маңызы зор [6].

Елдің ертеңі білімнің тереңдігі мен өлшенеді демекші үздіксіз өзгеріп тұрған әлем адамнан да қабілет пен қажеттіліктерді үздіксіз дамытуды талап етеді. Сондықтан білім беру саласының басты мақ-

саты оқушылардың өзгермелі өмірде қорықпай, еркін өмір сүруге, білім мен білігіне сай келетін бағдар таңдап алатындай дәрежеге, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға, аналитикалық ойлау қабілеттерін дамыту және олардың шынайы өмірде дара тұлға етіп қалыптасуына ықпал ету.

«Шәкірт – ішін толтыра беретін ыдыс емес, керісінше тұтандыруды талап ететін шырақ» демекші оқушылардың жеке шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту және оларды шынайы өмірдегі дара тұлға етіп дайындау мектептің басты мақсаттарының бірі.

Қолданылған деректер тізімі

1. Химия: Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында жоғарғы орта білім беру деңгейінің жаратылыстану-математикалық бағыттың 8-сыныбына арналған оқу жоспары. // Нұр-Сұлтан, 2019.
2. **Оспанова М.Қ., Аухадиева Қ.С., Белоусова Т.Г.** Химия. Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 8 сыныбына арналған оқулық // Алматы, 2018.
3. **Пильникова П.Н.** Система элективных курсов по химии в средней школе: книга для учителя / Н.Н.Пильникова. - СПб.: «Реноме», 2014. - 216 с.
4. **Козлова Т.Л.** Формирование профессиональной компетентности учителей химии; Преподаватель XXI век - 2019 год, 101-106 стр.
5. **Алпысбаев М.Ж.** Сабақ беру әдістері // Химия ғылымы мен химиялық білім берудің өзекті мәселелері атты республикалық ғылыми конференция материалдарының жинағы. – Нұр-Сұлтан: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2022. – 65-69 бб.
6. **Даупбаев Ә.А.** Химия пәнін оқыту негіздері // Молодой ученый. – 2019. -8(67). – 56-60 бб.

● МЕТОДЫ УГЛУБЛЕННОГО ИЗУЧЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ ХИМИИ ЧЕРЕЗ ФАКУЛЬТАТИВНЫЕ КУРСЫ

Бигазиева Р.М.

КГУ «Общеобразовательная школа №2 имени Ж.Молдағалиева»
Западно-Казахстанская область, г.Уральск

Аннотация. В статье рассматриваются эффективные способы повышения качества знаний учащихся по химии в средних и специализированных школах. Автор статьи пришел к выводу, что расширение знаний, полученных учащимися из учебной программы стандарта, путем выхода практических задач, будет изучаться на основе дополнительных программ факультативного курса. Изложена возможность использования в качестве методической помощи учителям химии.

Ключевые слова: факультативный курс, 8 класс, химия, численные задачи.

● METHODS OF IN-DEPTH STUDY OF SCHOOL CHEMISTRY THROUGH ELECTIVE COURSES

Bigazieva R.M.

Secondary school No.2 named after

J.Moldagaliev,

West Kazakhstan region, Uralsk city

Abstract. The article discusses effective ways to improve the quality of students' knowledge of chemistry in secondary and specialized schools. The author of the article came to the conclusion that the expansion of knowledge gained by students from the curriculum of the standard, through the release of practical tasks, will be studied on the basis of additional optional course programs. The possibility of using it as a methodological aid for chemistry teachers is outlined.

Keywords: elective course, 8th grade, chemistry, quantitative problems.

МРНТИ 14.25.09

ОРГАНИЗАЦИЯ ЦЕЛЕПОЛАГАНИЯ И САМОКОНТРОЛЯ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕРВОКЛАССНИКОВ ПОСРЕДСТВОМ TO-DO LIST И ЧЕК ЛИСТ

Грушина М.Н.

КГУ «Областная специализированная школа-лицей-интернат для одаренных детей ЛОРД», г.Петропавловск СКО

Мурзалинова А.Ж.Северо-Казахстанский университет имени М.Козыбаева
г.Петропавловск**Аннотация.**

В статье рассматривается актуальная для образовательной практики проблема целеполагания и самоконтроля младших школьников учебно-познавательной деятельности. Авторы предлагают To-Do List и Check List как рамку для визуализации контента целей и результатов достижения целей учебно-познавательной деятельности, к разработке и оформлению которых могут быть привлечены первоклассники посредством особой методики. Данное решение указанной проблемы обосновано в статье технологией критериального оценивания, когда обучающимся важно четко и конкретно представлять цели обучения, а также критерии эффективности и инструменты их достижения. Содержание статьи основано на результатах исследования в областной специализированной школе-лицее-интернате для одаренных детей ЛОРД и сопровождается результатами диагностики, подтверждающими развитие соответствующих навыков, личностных качеств младших школьников.

Ключевые слова:

младшие школьники, целеполагание, самоконтроль деятельности, To-Do List, Check List, методика работы с целями и результатами, развитие навыков.

Введение

Продуктивность учебно-познавательной деятельности младших школьников, как и их академических достижений, во многом определяется сформированностью умений работы с целями обучения и анализа их выполнения.

В основу нашего исследования положена гипотеза: *если на уроках системно и последовательно применять To-Do List и Check List, то у первоклассников будут*

формироваться умения целеполагания и самоконтроля качества деятельности, т.к. содержание предстоящей деятельности будет осмыслено ими как набор личных прямых и конкретных целей-действий.

Методологической основой нашего исследования служат:

- 1) диссертация S. R. Nunamaker «Teaching Goal Setting Strategies In A Title I Elementary School», в которой обосновано: привлечение обучаю-

щихся к постановке целей стимулирует их академическую активность посредством таких инструментов, как саморегуляция, самоэффективность и ориентация на будущее [1];

- 2) очерк Chase Nordengren «Goal-setting practices that support a learning culture», в котором утверждается: когда обучающиеся ставят собственные цели и контролируют свой прогресс, это – культура, а не механическое следование предписывающим шагам [2];
- 3) исследование Sides Jacklyne D., Cuevas Joshua A. «Effect of Goal Setting for Motivation, Self-Efficacy, and Performance in Elementary Mathematics», в котором подробно фиксировались условия и факторы влияния постановки целей в течение 8 недель на мотивацию, самоэффективность и успеваемость по математике у 70-ти учащихся 3-4 классов. Результаты подтверждают концепцию теории постановки целей в академической среде, предполагая, что учителям может быть полезно включать постановку целей в свою повседневную учебную практику, хотя необходимы дальнейшие исследования ее влияния на аффективные характеристики [3];
- 4) концепция социально-эмоционального обучения (social-emotional learning), согласно которой постановка целей – важный навык, который помогает обучающимся развивать и укреплять такие социально-эмоциональные навыки, как самомотивация, настойчивость и мышление роста, помогает стать уверенными и стойкими личностями, обладающими необходимыми навыками для достижения своих целей [4].

Наше исследование направлено на такое содержание среднего образования, когда «в центре учебной программы — сам обучающийся и его способность к самостоятельной работе по разрешению задач и ситуаций», «с фокусом на развитие у обучающихся компетенций и мягких навыков» [5, с. 23].

Работа учителя по обсуждению первоклассниками личных целей и оценивания их достижения объективно трудна. Но мы разделяем позицию М. Тыныбаевой: «новые педагогические технологии порой требуют от учителя не просто пересмотра практик, но переоценки его убеждений, что ведет к осознанному и потенциально эффективному изменению практики» [6, с. 11].

Цель статьи – обоснование возможности целеполагания и самоконтроля учебно-познавательной деятельности учащихся 1 класса посредством To-Do List и Check List.

Задачи статьи: 1) предложить методику разработки и создания To-Do List, и Check List; 2) проанализировать ресурсные возможности To-Do List и Check List в организации учебно-познавательной деятельности первоклассников; 3) представить результаты диагностики влияния работы с To-Do List и Check List на развитие первоклассников; 4) обобщить исследовательские результаты.

Актуальность статьи связываем с решением имеющейся проблемы, когда учителя не следуют рекомендации: «При формулировании целей урока важно отнести их не к деятельности учителя, а учеников. Если цели урока формулируются по отношению к учителю («рассказать...», «показать...», «проверить...»), то мотивация и деятельность учеников окажется вне зоны внимания педагога. В этом случае невозможно будет проверить результативность образовательного процесса для учеников, поскольку цели типа «рассказать и показать» учитель может достичь даже при отсутствии учеников в классе. Более эффективным является первичное формулирование предполагаемых целей деятельности именно учеников, и лишь затем — соответствующих целей деятельности учителя или его совместной с учениками деятельности» [7, с. 26-27].

Методика

Перейдем к методическим инструментам организации целеполагания и самокон-

троля учебно-познавательной деятельности учащихся 1 класса - To-Do List и Check List. Их структура и оформление являются авторскими, но названия даны нами по аналогии с формами, принятыми в деловом мире.

Формирование и практические применение методики выполнялись в условиях образовательной практики в начальных классах областной специализированной школы-лицея-интерната для одаренных детей ЛОРД в 2023-2024 учебном году (1 класс).

To-Do List и Check List рассматриваем в качестве средств обучения, которые «помогают возбудить и поддержать познавательные процессы учащихся, улучшают наглядность учебного материала, делают его более доступным, обеспечивают наиболее точную информацию об изучаемом явлении, интенсифицируют самостоятельную работу и позволяют вести её в индивидуальном темпе» [8, с. 49-50].

Подчеркнем, что предлагаемые нами средства обучения отвечают технологии критериального оценивания, согласно которой «каждый урок должен начинаться с постановки, озвучивания, демонстрации целей обучения и критериев их достижения» [9, с. 46]. Более того, они дополняют данную технологию.

To-Do List в нашей методике – рамка для визуализации, посредством авторского иллюстрирования, контента целей учебно-познавательной деятельности обучающихся, представленных в классификации «знать», «понимать», «применять» (в соответствии с таксономией учебных целей Б.Блума), вследствие чего осуществляются восприятие и запоминание учебного материала по предмету, формируя такие свойства памяти, как: объем, точность, длительность сохранения информации.

При создании *To-Do List* учтены возрастные особенности памяти и мышления первоклассников, в связи с чем учебный материал обновленного содержания образования представлен в ключевых/опорных схемах и иллюстрациях.

Согласно нашей методике, *Check List* – рамка для визуализации, посредством авторского иллюстрирования, результатов реализации целей учебно-познавательной деятельности, представленных в соответствии с таксономией учебных целей Б.Блума и сопровождаемых символами, рисунками, ключевыми словами, что помогает формировать когнитивные способности учащихся 1 класса.

Приведем примеры To-Do List и Check List, разработанные нами по математике, 1 класс. Тема программы: «Литр. Помогаю дома» (1 класс, 1 четверть).

Цели учебной программы:

1.1.3.2. Производить измерение величин, используя единицы: сантиметр, дециметр, килограмм, литр.

1.1.3.3. Сравнивать значения величин см, дм, кг, л и выполнять действия над ними.

Формируемые предметные компетенции: вычисление именованных величин по образцу; решение ситуативных задач по теме «Литр»; сравнение и анализ именованных величин.

Исходя из целей учебной программы по предмету и содержательного наполнения урока математики, создаётся To-Do List с таксономией учебных целей Б.Блума, где первоклассникам наглядно представлен материал для быстрого восприятия и осознанного запоминания знаний (образы ёмкостей, содержащих мерную единицу-литр), умений (сравнивать и складывать новую величину), функциональных применений полученных знаний (рисунок 1).

Check List позволяет поддерживать обратную связь с учеником, являясь системным алгоритмом критериев и дескрипторов для формативного самооценивания.

При заполнении первой половины Check List, представленных в классификации «знаю», «понимаю», «применяю», обучающиеся аккумулируют учебный материал.

При заполнении второй половины Check List, у первоклассников формируются

элементы анализа и синтеза, гибкость, оригинальность, беглость и разработанность мышления, навык формулировать простые умозаключения.

Так, из заполненного Check List видно, что учащийся анализирует связь между именованными величинами, обобщает принцип вычислений и даёт себе оценку в виде эмоциональной фишки (рисунок 2).

Check List	ЗНАЮ	АНАЛИЗИрую
	Литр (л) + -	см, дм, кг
	ПОНИМАЮ	ОБОБЩАЮ
		$2\text{ см} + 3\text{ см} = 5\text{ см}$ $2\text{ дм} + 3\text{ дм} = 5\text{ дм}$ $2\text{ кг} + 3\text{ кг} = 5\text{ кг}$ $2\text{ л} + 3\text{ л} = 5\text{ л}$
	$3\text{ л} + 2\text{ л} =$ ☐	
	ПРИМЕНЯЮ	ОЦЕНИВАЮ
		

To-do List	№1	Литр
	Единица измерения количества жидкости - литр (л)	
ЗНАТЬ		
ПОНИМАТЬ		
	$1\text{ л} < 4\text{ л}$	$1\text{ л} + 3\text{ л} = 4\text{ л}$
ПРИМЕНЯТЬ		

Рис. 1-2 - To-Do List и Check List по предмету «Математика», 1 класс

Методика разработки и применения To-Do List и Check List учитывает уже условия начального образования, требования образовательной политики Казахстана: «Быстро меняющийся мир, новые способы восприятия информации, культурное разнообразие, технологизация среды в XXI в. обуславливают необходимость акцентировать цели обучения на достижении обучающимися метапредметных и личностных результатов, их способности и готовности решать задачи в реальной жизни, применяя полученные знания, принимать решения в ситуации реального мира на основе актуальной информации, используя цифровые технологии» [10, с. 10].

Проиллюстрируем сказанное на примере реализации регламентируемых педагогических подходов [10, с. 10-15]:

- ▶ *ценностно-ориентированного*, предусматривающего формирование, у

младшего школьника, ценностей постановки задач и их исполнения в условиях организуемой собственной учебно-познавательной деятельности;

- ▶ *компетентного*, заключающегося в формировании у младшего школьника готовности и способности к структурированию своей учебно-познавательной деятельности и оценке ее результативности;
- ▶ *STEAM-подхода*, связанного с обобщенно-образным представлением, младшим школьником, контента учебно-познавательной деятельности и достигнутых в ней результатов.

Практическое применение

Практическое применение возможно на всех уроках в начальной школе. Учитывая регламентируемый объем статьи, проил-

люстрируем применение на уроках математики и обучения грамоте.

Приведем примеры To-Do List и Check List по предмету «Обучение грамоте», применение которых позволяет реализовать требуемые педагогические подходы, осмысленные нами для условий начального образования.

Тема программы: «Буква Бб и её звуки» (1 класс, 1 четверть).

Цели программы:

1.1.3.2. Познакомиться со звуками [б], [б], буквами Б, б; формирование умения различать гласные и согласные звуки; звонкие и глухие согласные; понимать значение слова, идею, выраженную в предложении;

1.1.3.3. Понимание и применение знаний в написании буквы Бб, месторасположения звуков в словах.

Формируемые предметные компетенции: дифференцирование твёрдых и мягких звуков [б], [б]; чтение и составление небольших текстов с буквой Бб; прописывание буквы Бб в соответствии с правилами каллиграфического письма.

Критерии и дескрипторы оценивания, ввиду безотметочного обучения в 1-м классе, не указываем.

To-Do List позволит сконцентрировать внимание ученика на целях урока через знакомые ему классификации и образы (рисунок 3).

Check List предоставит ученику возможность рефлексировать свою деятельность (рисунок 4).

На рисунке 4 можно видеть поле для аналитического рассуждения ученика, которое заполняется им самостоятельно.

Рис. 3-4 - To-Do List и Check List по предмету «Обучение грамоте», 1 класс

К принципам нашей методики относим:

1) мотивированной самостоятельности младшего школьника в целеполагании и контроле учебно-познавательной деятельности, когда он сам в условиях постепенно уменьшающейся поддержки учителя определяет цели и результаты достижения целей;

2. перехода обучающегося из зоны актуального развития в зону ближайшего развития, когда вначале учитель, а затем младшие школьники определяют и представляют содержание To-Do List и Check List;

3. перспективы роста младшего школьника, когда он может попробовать предположить результаты достиже-

ния целей учебно-познавательной деятельности на уровнях «анализирую», «обобщаю», «оцениваю», выполняя рефлексию методов и действий, к которым он прибегал на уроках.

Приведем пример применения To-Do List на уроке обучения грамоте (интегрирующий чтение и письмо) в 1-м классе.

Тема программы: «Как хорошо уметь читать. Вспоминай, повторяй»

Цели программы:

1.3.2.2 Учить высказывать отношение к прослушанному, прочитанному; читать и составлять схемы слов; использовать основные виды чтения (плавное слоговое чтение с переходом на чтение целыми словами, осознанное чтение в стихотворении);

1.3.2.3 Писать слова, написание которых надо запомнить; писать заглавную букву в именах собственных, в начале предложения (с помощью учителя).

Формируемые предметные компетенции: запоминание стихотворения через применение мнемотаблицы, грамотность письма словарных слов; ведение диалога.

Надо *знать* стихотворение (организуем заучивание на уроке). Для этого используем мнемонику, переводим стихотворение в таблицу образов. Следует *понимать*, что относится к овощам, что - к фруктам, и составлять звуковые модели слов. Требуется *применять* правильное написание словарных слов, имён собственных).

Действенность нашей методики подтверждается формированием – в условиях организуемого целеполагания и

Рис. 5 - To-Do List по предмету «Обучение грамоте», 1 класс

самоконтроля учебно-познавательной деятельности – личностных качеств обучающихся, актуальных для культуры обучения и – в перспективе – ключевых навыков и компетенций.

Для диагностики формирования познавательных и творческих способностей младших школьников, посредством To-Do

List и Check List, нами отобраны действенные методики, согласно возрастным особенностям учащихся 1 класса.

Перейдем к результатам исследования свойств памяти, творческого мышления, гибкости, оригинальности, беглости и разработанности мышления наших обучающихся – учащихся 1 класса (25 чел.).

«Заучивание 10 слов» - диагностическая методика А.Р.Лурия https://ppms22.ru/upload/medialibrary/d59/fry2e3mnibqysnwf5auq6pn1ehwv69w1/6.-Pamyat_10-slov_Luriya.pdf

Цель - исследование процессов памяти: запоминание, сохранение и воспроизведение.

Результаты входной (18.10.2023г.) и промежуточной (15.03.2024г.) диагностики по А.Р. Лурия представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Результаты входной и промежуточной диагностики учащихся 1-го класса по методике А.Р. Лурия

Результаты диагностирования по количеству воспроизведенных слов	Количество первоклассников (в % отношении) по результатам входной диагностики	Количество первоклассников (в % отношении) по результатам промежуточной диагностики
Низкий уровень памяти – механической и кратковременной	6 (24%)	2 (8%)
Средний уровень памяти - более оперативной и устойчивой	15 (60%)	11 (44%)
Высокий уровень памяти – осознанной и долговременной	4 (16%)	12 (48%)

Тест креативности Торренса <https://psycabi.net/testy/577-test-kreativnosti-torrensa-diagnostika-tvorcheskogomyshleniya> выявляет в нашем случае творческие способности обучающихся, связанные с преобразованием и ассоцированием, их нестандартное мышление,

поиск решений в сложных задачах и разработку новых идей.

Приведем на рисунке 7 результаты диагностики по Тесту креативности Торренса (входная диагностика - 15.09.2023, выходная диагностика - 01.03.2024 г.).

Оценка развития творческого мышления младших школьников (тест Торренса) в динамике 2023 г. - 2024 г.

Рис. 7 – Результаты входной и выходной диагностики учащихся 1 класса

Методика для определения уровня умственного развития младших школьников Э.Ф. Замбацявичене <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2020/02/12/standartizovannaya-metodika-dlya-opredeleniya-urovnya>

Для младших школьников разработаны 4 субтеста - 40 вербальных заданий, подобранных на основе программного материала начального образования.

В 1-м субтесте – задания на дифференциацию существенных /несущественных признаков предметов или явлений.

Во 2-м субтесте - задания, представляющих словесный вариант исключения «пятого лишнего».

В 3-м субтесте - задания на умозаключение по аналогии: установить логические связи и отношения между понятиями.

В 4-м субтесте - задания на выявление умения обобщать: назвать понятие, объединяющее два слова, входящих в каждое задание субтеста.

Интерпретацию полученных результатов провели в соответствии с инструкцией.

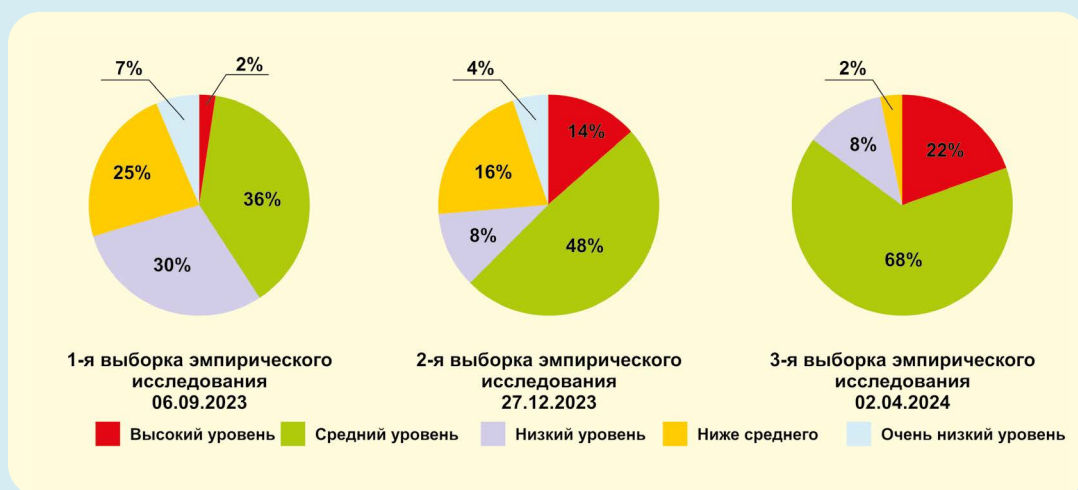

Рис. 8 – Результаты 3-х диагностических процедур по методике Э.Ф.Замбацявичене

Таким образом, результаты диагностики подтверждают развивающее влияние участия первоклассников в формировании и обсуждении собственных целей учебно-познавательной деятельности с последующим осознанным оцениванием их достижения.

Рекомендации

Учителям, начиная с 1-го класса, следует применять разнообразные методы по-

становки целей и определения результатов их достижения с постепенным увеличением доли самостоятельной работы младших школьников в данном направлении. Разнообразные методы должны обеспечить конкретные шаги для обсуждения целей в их иерархии, определения ресурсов и инструментов их достижения, способов самооценки использования этих инструментов и результатов деятельности. Последовательное применение названных методов позволяет, начиная с

1-го класса, сосредоточиться на конкретных результатах учебно-познавательной деятельности, мотивировать обучающихся устанавливать, что и как следует делать, и определять связь между непосредственными, прямыми и краткосрочными целями-действиями и будущими достижениями.

Учителям следует учитывать, что форма постановки целей, стимулирующая обучение, должна учитывать следующие мотиваторы: 1) создание условий для индивидуализации целей и развития; 2) сочетание академической свободы и самоконтроля по результатам учебно-познавательной деятельности; 3) поддержка познавательного интереса; 4) понимание обучающимися собственных способностей.

Учителям необходимо создавать условия для мотивированной постановки целей обучающимися и объективной оценки их достижения, посредством организации следующих процессов:

- а) рефлексия - обучающиеся должны выявить свои сильные стороны и те, что требуют улучшения, что позволяет определить значимые личные и учебные цели;
- б) целеполагание - после рефлексии сильных сторон и требующих улучшения, обучающиеся формулируют свои прямые и конкретные цели учебно-познавательной деятельности. Чем конкретнее и вместе с тем содержательнее цели, тем валиднее оценка/самооценка их достижения;
- в) отбор инструментов достижения целей - после того, как цели сформулированы, обучающиеся определяют способы их достижения (при поддержке учителя). На этом этапе им следует разбить общие цели обучения на более мелкие, конкретные и выполнимые, и наметить последовательность действий для реализации целей;
- г) feed back и оценка - обучающиеся должны подумать и обсудить, как они

будут отслеживать продвижение в целях и вносить коррективы в свои действия по мере достижения целей.

Родителям рекомендуем: 1) опираться на To-Do List и Check List для понимания требуемого объема знаний, умений, навыков и компетенций детей; 2) составлять в занимательной форме To-Do List и Check List не только для условий учебной деятельности, но и жизненных ситуаций; 3) поощрять изобразительное творчество детей в To-Do List и Check List, интегрированное с когнитивной деятельностью.

Заключение

Вовлечение обучающихся, начиная с начальной школы, в целеполагание и самоконтроль учебно-познавательной деятельности становится возможным и действенным при условии структуризации и визуализации в To-Do List и Check List конкретно-образного представления целей, стремлений и ожиданий, полученных результатов их достижения. Наша практика применения методики To-Do List и Check List убеждает: цели и результаты их реализации могут быть осязаемыми и наглядными, что принципиально для устойчивой мотивации младших школьников к организуемой учебно-познавательной деятельности. Перспективу исследования связываем с влиянием To-Do List и Check List на развитие компетенций младших школьников, в том числе Soft skills, в условиях компетентного подхода обновленного содержания образования.

Список использованных источников

1. Nunamaker S.R. (2017). Teaching Goal Setting Strategies In A Title I Elementary School; An Action Research Study. (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://scholarcommons.sc.edu/etd/4076>
2. Nordengren C. (2019). Goal-setting practices that support a learning culture /Cappan Online <https://kappanonline.org/goal-setting-practices-support-learning-culture-nordengren/>
3. Sides Jacklyne D., Cuevas Joshua A. Effect of Goal Setting for Motivation, Self-Efficacy, and Performance in Elementary Mathematics. International Journal of Instruction, v.13 n4 p1-16 Oct 2020

4. Engaging Goal Setting Activities for Elementary Students <https://blog.teacherspayteachers.com/goal-setting-activities-for-elementary-students/>
5. Качественное образование, доступное каждому. Проект Национального доклада. 28 сентября 2023 г. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/article/details/135521?lang=ru>
6. Тыныбаева М. Изучение потребности во внутришкольном профессиональном развитии учителей общеобразовательных школ в контексте реформы системы образования в Республике Казахстан. Исследование в рамках Soros.KZ
7. Тихомирова В.Т., Садвакасова З.М., Мукашева А.Б., Сатыбалдина Н.К. Педагогическая практика студентов в школе. Учебно-методическое пособие для студентов высш. учеб. заведений /Под ред. В.Т.Тихомировой – Алматы, 2006
8. Буляккулова Д.Э., Нигматуллина А.М. Современные средства обучения, их классификация / Международный научный журнал «ВЕСТНИК НАУКИ». – 2022. - № 4 (49) Т.1. – С. 49-60
9. Кенжетева Р.О. Профессиональная подготовка будущих педагогов к критериальному оцениванию учебных достижений учащихся начальных классов. Диссертация на соискание степени доктора философии (PhD). Алматы: КазНПУ им. Абая, 2021
10. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году». – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2023. – 102 с.

● БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАҚСАТ ҚОЮБЫН ЖӘНЕ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ӨЗІН-ӨЗІ БАҚЫЛАУЫН TO-DO LIST ЖӘНЕ CHECK LIST ҚҰРАЛЫ АРҚЫЛЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Грушина М.Н.

«ЛОРД дарынды балалар үшін мамандандырылған облыстық мектеп-лицей-интернаты» КММ, Петропавл қ., СҚО

Мурзалинова А.Ж.

М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, Петропавл қ.

Аңдатпа. Мақалада оқу практикасы үшін өзекті болып табылатын бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық қызметін мақсатқа қою және өзін-өзі бақылау мәселесі талқыланады. Авторлар To-Do List және Check List оқу-танымдық іс-әрекеттің мақсатына жету қойылған мақсаттары мен нәтижелерінің мазмұнын визуализациялау үшін негіз ретінде ұсынады, оларды әзірлеуге және жобалауға арнайы әдістеме арқылы бастауыш мектеп оқушылары тартылуы мүмкін. Аталған мәселенің бұл шешімі мақалада критериалды бағалау технологиясымен негізделген, мұнда білім алушыларға оқу мақсаттарын, сондай-ақ тиімділік критерийлері мен оларға қол жеткізу құралдарын нақты және анық ұсыну маңызды. Мақаланың мазмұны ЛОРД дарынды балаларға арналған облыстық мамандандырылған мектеп-лицей-интернатындағы зерттеу нәтижелеріне негізделген және бастауыш сынып оқушыларының тиісті дағдыларын, жеке қасиеттерін дамытуды растайтын диагностика нәтижелерімен бірге жүреді.

Түйінді сөздер: бастауыш сынып оқушылары, мақсат қою, өзін-өзі бақылау, To-Do List, Check List, мақсаттар және нәтижелермен жұмыс істеу әдістемесі, дағдыларды дамыту.

● ORGANIZATION OF GOAL SETTING AND SELF-CONTROL OF EDUCATIONAL-COGNITIVE ACTIVITIES OF FIRST-GRADERS THROUGH TO-DO LISTS AND CHECK LISTS

Grushina M.N.

Regional specialized boarding school-lyceum for gifted children «LORD», Akimat of the North Kazakhstan Region

Murzalina A.Zh.

North Kazakhstan university named after M. Kozybayev Petropavlovsk

Annotation. The article deals with the problem of goal-setting and self-regulation of young schoolchildren's learning and cognitive activities, which is topical for educational practice. The authors propose To-Do Lists and

Check Lists as frameworks for visualizing the content of goals and the results of achieving educational-cognitive activity goals, which can be developed and formatted with the involvement of young schoolchildren through a special methodology. This solution to the stated problem is justified in the article by criterion assessment technology, wherein it is important for learners to clearly and specifically understand the learning objectives, as well as the criteria for effectiveness and the tools for achieving them. The content of the article is based on the results of research in the regional specialized boarding school-lyceum for gifted children LORD and is accompanied by the results of diagnostics, confirming the development of appropriate skills, personal qualities of primary schoolchildren.

Key words: young schoolchildren, goal-setting, self-regulation of activity, To-Do List, Check List, methodology of work with goals and results, skills development.

FTAMP 14.25.09

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДАҒЫ ӨЗДІГІНЕН ОҚУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Молдашева К.А.«№39 қазақ орта жалпы білім беру мектебі» КММ
Ақтөбе қаласы

Аңдатпа. Зерттеу мақалада география сабағында оқушылардың өздігінен оқу қабілетін қалыптастыру жайы айтылған. Сабақ барысында оқушының өздігінен оқу қабілетін қалыптастыру төрт кезеңде ажыратылған. Оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуіне, пікір қалыптастыруына өздігінен оқу технологиясының әсері мол. Сонымен бірге өздігінен оқу технологиясы оқушыларда шығармашылық еркіндікті қамтамасыз етіп, тапсырмаларды жүйелі түрде өзі орындауына, оқушылардың танымы мен ойлауын дамытады.

Түйінді сөздер: өздігінен оқу, мотивация, интеллект, креатив, оқыту технологиясы.

Кіріспе

Бүгінгі таңда білім саласында «Lifelong learning» түсінігі кең таралған. Білім берудегі үздіксіз оқытуды көздейтін жүйе оқушылардың танымдық, шығармашылық әлеуеттерін дамытып, өмір бойы білім алу қабілетін қалыптастырады. Осы негізден зерттеу мақаламызда «үздіксіз білім беру» жүйесін негізге ала отырып, оқу процесіндегі өздігінен оқу технологиясын қарастырып отырмыз. Оқушылардағы шығармашылық әлеуеттің қалыптасуы практикалық әрі танымдық әрекеттерінің мақсатты түрде өзгеруінен көрінеді. Зерттеуші Л. Жарова өздігінен оқу технологиясын адам бойындағы ерекше қасиеттердің бірі ретінде әрі тәрбие мен өзін-өзі тәрбиелеудің нәтижесі деп қарастырады. Өздігінен оқу адамның тұлғалық дамытуы мен шығармашылық мүмкіндіктері деп қарастырады және адам өміріндегі алар орнын көрсетеді [1, 15]. Сонымен қатар бір топ орыс ғалымдарының пікірінше, соның ішінде М. Скаткина, И. Огороднико-

ва, М. Махмутова, И. Лернер, М. Данилова өздігінен оқуды саналылықтың жоғары дәрежесі деп, оқу процесінің жүйелі ұйымдастырылуы, оқушылардың дамуын көрсететіндігін жеткізеді. Өздігінен оқу еркіндік пен өмірдегі түрлі әрекеттерді бақылауға мүмкіндік береді. Өздігінен оқу өмірдің қай саласында да көрініс береді. Бала жастан әрекет жасап, оның қорытындысы үшін жауапкершілік алуға бағытталады. Оқушының өздігінен оқуы белсенділігінің өзінше әрекет етуге, үлкендердің талаптары негізінде берілген немесе ойлаған ісін тез бітіру негізінде көрінеді. Ересектердегі дербестік баланың талпынысы мен бір істі қайтпай жасауынан әрі үлкендердің қатысуынсыз, тәжірибе мен білімді қолдана отырып, әлеуметтік-жеке есу факторын да қамтитынын байқаймыз. Сонымен қатар, өздігінен оқу бір рет қалыптасып қана қалмайтынын, оның өмір бойы қоғам мен тәрбие аясында үнемі дамып отырады. Е.Акулов зерттеулерінде өздігінен оқуға адамның интегралды қасиеті ретінде қарап, интеллектуал-

дылық, еріктік, эмоционалды жақтары арқылы тұлғаны жан-жақты суреттейтінін көреміз [2, 53].

Әдістеме

Өздігінен оқу технологиясын оқу кезіндегі тұлғаның басты қасиеттерінің бірі деп санайтын классификацияға тоқталсақ. Бірінші деңгейде синкреттілік, оқушының талқылауы жоғары деңгейде әрі бейсаналы түрде еліктеу негізінде субъективті сенімділіктен қалыптасатынын, өзінің позициясын дұрыс көріп, серіктерінің позициясын бағаламайды. Екінші деңгейде интуитивті талқылау немесе ой деп анықтап, саналы түрде еліктеу көрінеді. Үшінші деңгейде, ғылым заңдарын қорытындылап, дәлелдеуді жүзеге асырады. Төртінші деңгейде өздігінен оқу тұлғаның интеллектуалдық әрекетінің негізі болып шығады [3, 212]. Бүгінгі таңда өздігінен оқу технологиясының әдістемесіне сай келетін мультимедиа-жоба әдісі қарастырылып жүр. Осы негізде Н. Смирнова оқушылардың өздігінен оқу қабілетін қалыптастыруда әрі оқушылардың танымын кеңейту мақсатында сабақ кезінде мультимедиа-жобаның тиімді екенін жеткізеді. Әдістің мақсаты бір мәселені тереңірек қарап, зерттеу нәтижесінде жаңа өнім, нақты білім және тәжірибе жинап, мультимедиа технологиялары негізінде жұмыс жасаудан тұрады. Ең басында мәселенің элеуметтік, практикалық маңызы айқындалып, оны шешудің гипотезасы ұсынылады. Келесі кезекте жұмысты жоспарлап, оны бөліктерге бөліп алып қарастырады. Мұғалімдер бұл жерде кеңес беру қызметін атқарады. Соңында мультимедиалық жұмысты қорытынды конференция негізінде өткізіледі. Мұғалімдер де қатысып, оқушылардың ойын жүйелі жеткізу, өзінің көзқарасын дәлелді түрде жақтауы, жұрт алдында сөйлеуге үйреніп, топпен жұмыс жасау қабілеті артады [4, 33]. Аталған әдіс оқушылардың танымдық қызметін, сонымен қатар цифрлық ресурстарды игеруіне жағдай жасайды. Дегенмен берілген әдістеме әр оқушының өздігінен оқу қабілетін толық қамтамасыз ете алмайды.

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академия дайындаған «Орта білім беру ұй-

ымдарында сабақтарды қысқа мерзімді жоспарлау бойынша әдістемелік ұсынымдар» әдістемелік нұсқаулықта сабақты жоспарлау оқыту сапасын арттыру екені айтылған. Осы мақсатта үш маңызды сұрақ бар: «Нені үйрету керек?», «Кімді оқыту керек?», «Оқыту керек нәрсені қалай үйрету керек?» [5, 31]. Аталған маңызды сұрақтарды негізге ала отырып, оқушылардың өздігінен оқуын арттыру тиімді әдістеме екеніне тоқталамыз.

М.Қ. Бапаева өздігінен оқу ұғымын «танымдық дербестік» деп анықтап, тұлғаның мақсатты танымдық іс-әрекеті, белсенділігі деп анықтайды [6, 21]. Осылайша тұлғаның интегративті қасиеті ретінде танымдық дербестікті оқу процесі барысында қалыптастыру маңыздылығы туындайды.

А. Гераськин мен И. Краскованың пікірлеріне сүйенетін болсақ, танымдық дербестіктің үш түрлі компоненттен тұратындығын, олардың когнитивті, креативті, әрекетті деп бөлетінін көреміз. Когнитивтік компонент өзімен-өзі жаңа тәжірибе жинап, ол өмірлік тәжірибе негізінде келіп, сыртқы ақпараттарды тапсырманы орындауға білім жетпеген кезде қолдану икемділігін, танымдық тапсырмалар кезінде, әсіресе, салыстыру, анықтау, қорытындылау кезіндегі танымдық тапсырмалардың шешу стратегияларын қолдана алу қабілеті жатады. Креативті компоненттің ерекшелігі интуиция мен тәжірибе негізінде жеңіл де тиімді жол арқылы тапсырманы орындауды көрсетсе, әрекетті компонент құрылған жоспарды максимальды түрде орындап, жоспарлау қабілеті мен танымдық әрекетті ұйымдастыру әрекеттерін көрсететінін анықтаймыз. Танымдық дербестік әрекетінде негізгі үш компонент когнитивті, оперативті, эмоционалды-ерік деген үш компонентті ажырататынын айта келіп, оған қоса рефлексивті компонентті қосатынын көреміз. Бұл компоненттің мотивациялық пен ерік компоненттерінің бірігуі деп қарастыратынын, ал енді кейбір жерлерде когнитивті мен операциялық компоненттердің бірігуі деп қарастырады. Осылайша танымдық дербестік компоненттері өзара тығыз байланыста екендігін көреміз. Сонымен танымдық дербестіктің төрт түрлі компоненттерден құралатындығын

анықтайды. Ең біріншісі когнитивті компонент құбылыстар жайындағы білімді құраса, мотивациялық компонент эмоция мен таныммен байланысты мақсатты әрекеттің мотивтерін құрайды, үшінші компонент әрекеттік түр танымдық икемділік пен танымдық дербестік әрекеттердің формасын құрайды. Ал соңғы рефлексивті компонент танымдық процесс жайындағы анализ бен нәтижелерде коррекциялаудан тұратындығын айтады [7, 21].

Танымдық әрекеттің оқу дербестігінің бір атауы екендігін, оны құрайтын компонентермен таныса отырып, өздігінен оқу қабілеті ретінде оқушыларда шығармашылық еркіндікті қамтамасыз етіп, тапсырмаларын жүйелі түрде мұғалімнің қадағалауымен өзі орындайтынын, оқушылардың танымы мен ойлауын дамуын, бойларында жауапкершілік пен адамгершілік қасиеттерін қалыптасуы деп қарастырамыз.

Адам әрекеті мақсатпен, түрткі, яки мотивпен, құрылымы мен құрамынан тұрады. Адам әрекеттерінің түріне әңгімелесу, оқу, еңбек, ойын, әңгімелесу жататындығын көреміз. Ал адам әрекетінің шығармашылық қыры ретінде адамның табиғи шектеулі қабілеттерін шегінен асырып, қарастыруға мүмкіндік беретінін айтады. А. Әбілқасымова тұжырымын келтіре отырып, танымдық дербестіктің еңбекте дербестік көрінетінін әрі оның ақиқатты шығармашылықпен іздеуді көрсететін эмоционалдық қанағаттануы негізінде интеллектуалдық ойлау негізін құрастырады. Сонымен қатар зерттеуші өзіндік жұмыстардың танымдық дербестіктің негізі ретінде қарастырылатынын, танымдық белсенділік деген ұғымның танымдық дербестікпен қатар қолданылады. Алайда өзіндік жұмыс ретінде танымдық дербестіктің танылғанын көреміз. Сонымен қатар авторда өзінділік деген ұғымды көреміз. Бұл ұғымның берер мағынасы адамның тұлғалық мінезі әртүрлі әрекеттері мен ойлау жүйесінен, қылықтары арқылы көрінетінін әрі бұл ұғымның алдына қойған мақсаттарын орындау ойымен келетін жолы мен құралдарын таңдаудың тәуелсіздігі. Бұндай тәуелсіздік шартты түрде болуымен қатар, адам әрекеттері де

алдын ала байланысқа түсіп, практикалық әрекеттерде адамдардың ойлауы мен еркін, мінезін дамытатынын әрі басқара алатындығын көрсетеді [8, 42].

Н. Смирнова, А. Гераськин, И. Краскова пікірлерін негізге алып, оқушылардың өздігінен оқуын география сабағында қалыптастыру әдістемесі айқын ерекшеліктерге толы. География сабағында оқушылардың өздігінен оқу қабілетін қалыптастыру оқушылардың когнитивті, креативті, әрекетті компоненттерін танытумен байланысты. Осы негізде «Кестемен жұмыс жасау» арқылы берілген ақпараттарды диаграмма, excel кестелерінде статистикалық әдіс негізінде талдаудан көрінеді. Сабақтағы негізгі ұғымдар «демографиялық көрсеткіш», «демографиялық жағдай», «дамыған елдер», «дамушы елдер» сынды терминдерді терең түсінеді, соған сәйкес нақты көрсеткіштерді есептей біледі. Осылайша география сабағында оқушылардың өздігінен оқуын дамыту географиялық түсініктер мен ұғымдарды түсініп, көрсеткіштер мен ақпараттарды талдаудан, анализ жасай білуінен көрінеді.

Практикада қолдану

Оқыту үдерісінде оқушылардың өздігінен оқуын қалыптастыру мынадай кезеңдер тұрады:

- ▶ Оқыту үдерісінің мазмұнын анықтау;
- ▶ География пәні мұғалімінің оқу қызметтері мақсаттарын айқындау;
- ▶ Оқу қызметтері мақсаттарын жүзеге асыруға бағытталған технологияларды құрастыру.

Географиялық тапсырмаларды орындаудағы басты мақсат – терең ойлау, құбылысты немесе оқиғаны елестету, салыстыру, анализ жасау, бағалау, шешімнің түрлі жолын табу, болжау. Осындай ақыл-ой тапсырмаларын орындау арқылы білім алушы:

- ▶ әр алуан ақпарат көздерінен алған білімдерін қолдана алады;

- ▶ қоршаған орта, табиғаттағы барлық процестердің кездейсоқ емес екенін ойға түйеді;
- ▶ өз шешімін ұсынып, қателігі неде екенін білу арқылы тәжірибе жинайды;
- ▶ қоғамға, өзіне, қоршаған ортаға көзқарасын қалыптастырады;
- ▶ есте сақтау, шығармашылық қабілетін дамытады.

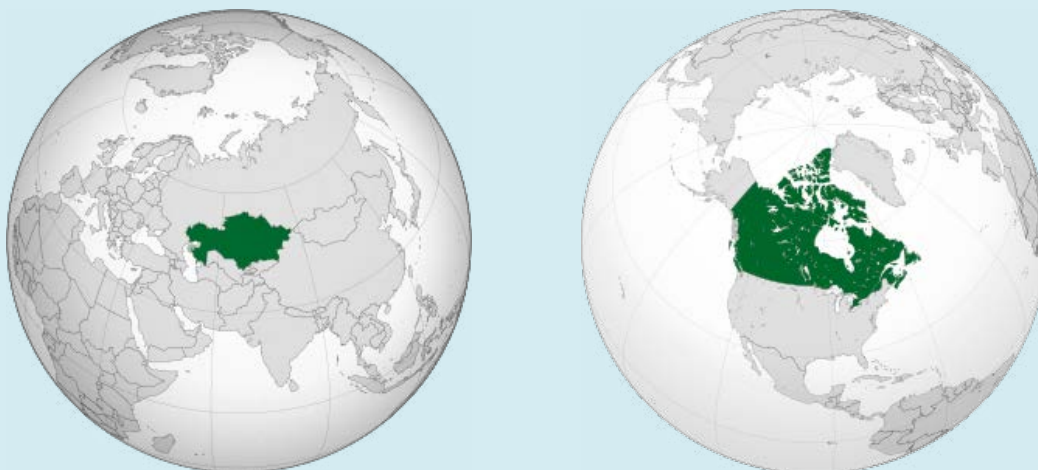
Тақырыпқа сай шебер құрылған тапсырмалар баланың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, одан әрі ізденуге, шығармашылықпен шұғылдануға, білім жолындағы бәсекелестікке тартады.

Танымдық тапсырмалардың қарапайым, орташа, күрделі түрлері сабақтың әр кезеңдерінде, сабақтан тыс жұмыстарда, сайыстарда, олимпиадаларда т.б қолданылады. Бұндай жұмыстарға қарапайым «Нөлдік ендікте орналасқан елді ата»

(Эквадор) деген сияқты сұрақтан бастап шешімі күрделі, логикалық ой-тізбектерден тұратын тапсырмаларды жатқызуға болады. Сабақтың «Ой қозғаудан» «Бекітуге» дейінгі кезеңдерінде сәйкесінше ақыл-ой тапсырмаларын беруге болады.

Енді өз сабақтарымда қолданып жүрген осындай жұмыстарға шолу жасайын. 9-сыныптың «Қазақстан климаты. Климат қалыптастырушы факторлар» тақырыбын өтер кезде интербелсенді тақта арқылы Абайдың суреті мен төрт жыл мезгілінің көрінісін көрсету арқылы оқушылар сабақтың тақырыбын анықтайды, өлең шумақтарынан үзінді айтады.

«**Бірдей қасиеттерін іздеу**» әдісі. Кез келген екі географиялық объект беріледі. Оқушы осы екі объектінің бірдей жақтарын анықтау қажет. Мысалы: Канада – Қазақстан. Бір қарағанда олардың арасында еш ұқсастық жоқ. Алайда терең ойлап бірнеше ұқсастықтарды табуға болады (1-сурет):

1-сурет. Екі географиялық объект

- Екі ел де солтүстік жарты шарда орналасқан.

- Екі ел де қоңыржай белдеуде орналасқан.

- Орташа жылдық жауын-шашын мөлшері 300 - 400 мм.

- Екі сөзде де «А», «Н» әріптері кездеседі.

- Екеуі де көлемі үлкен, халық саны аз елдер.

- Екі ел де астық өндіреді.

Жалпы алғанда кез келген екі сөздің ұқсастығын табуға болады. Мұндай тапсырманы уақытқа жарыс ретінде беруге болады. Бұл ойлауға деген жақсы жаттығу болып табылады.

«Ұқсастығын тап» әдісі. Мұғалім белгілі бір сөзді айтады, оқушылар сол сөздің кез келген қырынан ұқсас сөздерді анықтау қажет. Мысалы Рио-де-Жанейро қаласын алайық (2-сурет).

Рио-де-Жанейро – Рига (екеуі де «Р» әріпінен басталады)

Рио-де-Жанейро – Стамбул (екеуі де бұрынғы астаналар)

Рио-де-Жанейро – Копенгаген (екеуі де теңіз жағасында орналасқан)

Рио-де-Жанейро – Кейптаун (екеуі де оңтүстік жарты шарда орналасқан)

Рио-де-Жанейро – Гавана (екеуі де тропиктік белдеуде орналасқан)

Рио-де-Жанейро – Нью-Йорк (екеуі де батыс жарты шарда орналасқан)

Рио-де-Жанейро – Лиссабон (екі қаланың тұрғандарыда португал тілінде сөйлейді)

Рио-де-Жанейро – Венеция (екі қала да өзінің жәрмеңкелерімен әйгілі)

Рио-де-Жанейро – Санкт-Петербург (екі қала да өз мемлекетінде халық саны жөнінен екінші орын алады)

2-сурет. Рио-де-Жанейро қаласы

«Ортақ негіз» әдісі. Қазақта **«қара»** сөзі әртүрлі мағына береді. Осы сөз кездесетін географиялық атауларды тауып көрейік:

Қара.....-қала (Қарағанды)

.....**қара** - асбест кен орны (Жетіқара)

Қара..... - тау (Қаратау)

Қара..... - мыс кен орны (Қаражал)

Қара..... - көмір кен орны (Қаражыра)

Қара..... - өзен (Қаратал)

Қара..... - ойыс (Қарақия)

.....**қара**..... - тау (Қарқаралы)

Қара... - мұнай кен орны (Қаражамбас)

Қара..... - шөл (Қарақұм)
Қара..... - көл (Қарасор)
қара..... ұлттық
 саябақ (Катон**қара**ғай) т.б.

Осыған ұқсас санмен қатысы бар атауларды да қарастырайық:

Бір.....-Мұғалжардағы тауаралық аңғар (Біршоғыр)
Екі.....-Павлодар облысындағы көмір кен орны (Екібастұз)
Үш.....-Жетісу облысындағы қала, теміржол бекеті (Үштөбе)
Бес.....-Тау шыңы (Бесбақан, Бесшоқы)
Алты.....-Ұлттық саябақ (Алтынемел)
Жеті.....-Балқаштың оңтүстігіндегі өлке (Жетісу)
Он.....-Балқашқа жерсіндірілген жануар (Ондатр)
Мың.....-Қаратау жотасының биік нүктесі (Мыңжылқы)

Осыған ұқсас тапсырмаларды оқушылардың өздері де қызығушылықпен құрастыра алады, әрі осы атаулар естерінде қалады.

«Сандық диктант» та баланың логикасына, ұтқыр ойлап, жылдам шешім қабылдауына негізделген.

- Қазақстанның экономикалық аудандарының санына облыстар санын қосып,

шыққан саннан Ресеймен шектесетін облыстар санын алып таста. Шыққан санға Қытаймен шектесетін облыстар санын қос деген тапсырманы орындау арқылы оқушы картамен жұмыс жасай отырып, ізденеді, біледі, есіне сақтайды.

$$5+17-7+2=17$$

- Қазақстанның өзендер санына көлдер мен мұздықтар санын қосып, Сауыр тауындағы мұздық санына бөл тапсырмасын орындау арқылы еліміздің ішкі сулары туралы білімдерін нақтылайды.

$$(85000+48000+2724):18=7540,2$$

- Қазақстанның солтүстігінен оңтүстігіне дейінгі ұзындығына батыстан шығысқа дейінгі ұзындығын қосып, одан еліміздегі ең терең ойыстың мөлшерін шегер және ең биік шыңның биіктігін қос.

$$3000+1650-132+6995 =11513$$

Сабақтың бекіту кезеңдерінде осындай қарапайым арифметикалық амалдарды орындау арқылы географиялық ақпараттарды еске сақтауға болады.

«Егер..., онда» әдісі. Қазақстан жеріне көптеген өсімдіктер мен жануарлардың жерсіндірілгені белгілі. Егер елімізге **бизондар** мен ламаларды әкеліп жерсіндіру керек болса қай қорыққа апарған жөн болады? (3-сурет) *Нені, қайда, неге деген сұрақтарға жауап беру арқылы қисынды ойлау дағдыларын қалыптастырады.*

3-сурет. «Егер...онда» әдісі

Егер Ақтөбе облысына асыл тұқымды ірі қара әкелу керек болса, Канададан әкелген дұрыс па, әлде Аргентинадан әкелген дұрыс па? Тақырыпқа сәйкес осындай ойлау тапсырмаларын құрастыруға болады.

«Жүгіртпе тапсырмалар» әдісін сабақта да, сабақтан тыс жұмыстарда да қол-

данған тиімді. Берілген нысандарды, номенклатураларды әр жердегі тиісті ұяшықтарға тез, әрі дәл орналастыру керек. Мысалы: Килиманджаро, Мак-Кинли, Анд, Тибет, Атлас, Ұлы көлдер, Үлкен Суайрық жота, Эребус, Альпі т.б. материктер аты жазылған ұяшықтарға дәл тауып салу керек (4-сурет).

4-сурет. «Жүгіртпе тапсырмалар»

Қазақстан географиясында әр қорыққа тән өсімдіктер мен жануарларды немесе экономикалық аудандардың мамандану салаларын жүгіртпе тапсырмаларға қолдануға болады.

Ақыл-ой тапсырмаларын жеке оқушыға да, топқа да ұсынуға болады. Қазақстанның физикалық-географиялық аудандарын өткеннен соң әр топқа ауданды анықтау үшін мынандай әрі танымдық, әрі тәрбиелік мәні бар ертегі ұсындым.

«Мәтінмен жұмыс» әдісі.

Бұрынғы өткен заманда бір шал мен кемпір өмір сүріпті. Олардың дәулеті шағын болғанымен, ақыл-парасатқа, ойға бай адамдар екен. Солардың жан дегенде жалғыз бір баласы бар екен. Уақыт өз дегенін алмай қоя ма. Жасы жетіп қартайған шал мен кемпір күндердің бір күнінде ауруға шалдығыпты. Бірте-бірте аурулары меңдеп, асқынып, екеуі де төсек тартып жатып қалады. Жанталасқан жалғыз баласы көрші ауылда тұратын бір емші ақсақалға барып, аурудың емін сұрайды. Сырқаттың жай-күйімен сырттай танысқан емші өзінің өмір тәжірибесіне

сүйене отырып, аурудың сырын ашыпты. Сөйтіп, ол ұзақ ойланып барып жігітке былай дейді. – Шырағым, бұл оңайлықпен жазылатын жеңіл-желпі сырқат емес. Егер шынымен ата-анаңа жаның ашыса, күннің шығысына қарай сапарға аттан. Күн жүрерсің, түн жүрерсің, ай жүрерсің, сөйтіп биік таулы бір өлкеге жетерсің. Сол жерлерге барғанда бір үңгірді мекендеген, қабақтарын ағаштың бұтақтарымен көтеріп қойып қарайтын, буырыл сақалы беліне түскен бір қарияға тап боларсың. Ол менің ұстазым, мың жыл ғұмыр кешіп келе жатқан адам. Аурудың емін сол кісі ғана айта алады. Осы әңгімеден кейін жас жігіт ата-анасына ем іздеп жолға шығады. Қария айтқандай, араға көптеген айлар салып сол жерге жетеді. Қартқа ол оң жақ қабағын ағаштың бұтасымен көтеріп қойып: – Қарағым, қадамың құтты болсын. Келгенің дұрыс болыпты. Ол ауру “безгек” деп аталады. Оны емдейтін шөп осы өлкеде ғана өседі. Лайым, ата-анаңның дертіне дәру болсын, – деп, бір түйнек шөпті жігіттің қолына ұстатыпты. Қуанышы қойнына сыймаған жігіт еліне қайтып оралады. Әлгі шөпті қайнатып ішкізіп, әкесі мен шешесін емдепті. Аз ғана уақыттың ішінде сырқат кісілер дертінен айығыпты.

Кейін осыны естіген маңайындағы дертті жандар әлгі жерге барып ем шөпті алып келу үшін жаңағы жігіттен жолды сұрапты. Сонда жігіт: – Күннің шығысына қарай алты ай жүріп жетесіңдер, қайтарда алты ай жүріп келесіңдер, – депті. Ойы ұшқыр

оқушылар ертегі соңындағы «алты ай» деген сөз бен шығыстағы тау дегеннен-ақ бұл таудың Алтай екенін анықтайды. Одан әрі бұл тапсырманы кесте арқылы дамытуға болады.

Таудың атауы, биік шыңы	
Физикалық-географиялық орны	
Климатының ерекшеліктері	
Өзен-көлдері	
Дәрілік шөп кездесетін қорық	
Пайдалы қазбалары	

Географиядағы ең басты құрал карта болғандықтан тапсырмаларды карта арқылы да жасаған жөн. «Географиялық кластер» әдісі.

Ең ылғалды материктің Тынық мұхит жағалауындағы оңтүстікте қоңыржай теңіздік климаттан солтүстікте тропиктік шөл климатына дейін өзгеретін, әлемдегі

ең ірі мыс экспорттаушы ел десек оқушылар карта арқылы жұмыс жасап, ізденеді (**Оңтүстік Америка-Чили**) Ең ылғалды материк-Оңтүстік Америка, Тынық мұхит жағалауындағы оңтүстікте қоңыржай теңіздік климаттан солтүстікте тропиктік шөл климатына дейін өзгеретін, әлемдегі ең ірі мыс экспорттаушы ел-Чили) (5-сурет).

67-сурет. Оңтүстік Американың аймақтары мен елдері.

5-сурет. «Географиялық кластер» әдісі

-Ең ыстық материктің солтүстігіндегі кен өндіру өнеркәсібі біршама дамыған аграрлы ел. Атлант мұхиты мен Жерорта теңізіне шыға алады, құрлықта шекараласатын көршілес екі елдің бірі әлемдегі жер көлемі бойынша Қазақстаннан кейін 10-орында. **(Африка-Морокко-Алжир)** Ең ыстық материк - Африка, Атлант мұхиты мен Жерорта теңізіне шығатын, әрі кен өндіру өнеркәсібі біршама дамыған

аграрлы ел - Морокко, шекаралас екі елдің бірі Алжир - жер көлемі бойынша әлемде Қазақстаннан кейін 10-орында.

«Ұқсастықты тап» әдісі. Италияның етікке ұқсайтыны барлығымызға белгілі. Ал енді осы етіктің ескірген екінші сыңарын табылқышы десек барлығы картаға үңілетіні анық (6 а,б,в-суреттер).

6-сурет. «Ұқсастықты тап» әдісі

Ғарыштан түсірілген объектілерді картадан табайық. *(Камчатка түбегі, Тенериф аралы, Гренландия аралы, Мадагаскар аралы)*

- Мына суреттерді табылған географиялық нысандармен сәйкестендіру керек.

Осы тапсырмаларды күрделендіре жасап көрейік.

- Бұл төрт мемлекеттің барлығы бір дүние бөлігінде орналасқан. Тәуелсіздік алғанға

дейін А және С елдері біртұтас болып, кейін діни құрамға байланысты бөлінді. А елі бізге Киплинг ертегілерінен таныс. А,В,С елдері әлем бойынша халық санының көптігімен таныс (Ең халық саны көп 10

елдің қатарында). В елінде тұратын этностың Д еліндегі саны бойынша 2-орында. А,С,Д елдері федерациялы елдер.С және Д елдерінің діні ортақ, дегенмен бұл дінді ұстанатындар А елдерінің кейбір штаттарында да кездеседі. А,Д елдері әлемдік

нарықта табиғи каучук шығарумен таныс болса,А,В,Д елдері жоғары технологиялық өнеркәсіп өнімдерін өндіреді

(Үндістан,Пакистан,Индонезия,Малайзия).

	100млн-нан көп халқы бар	федерация	этнос	діні	Табиғи каучук	Ел астанасы
А	Үндістан	+		Ислам дінін ұстанатындар кездеседі	+	Нью-Дели
В	Индонезия					Джакарта
С	Пакистан	+		ислам		Исламабад
Д	Малайзия	+	малай	ислам	+	Куала-Лумпур

Бұндай тапсырмалар пәндік олимпиада тапсырмаларының арасында көптеп кездеседі. Осы типтес тапсырмалар құрастыруда екі даму деңгейі қамтылады: үлгі бойынша білім мен қабілеттерді меңгеру және білім мен қабілеттерді шығармашылық тұрғыдан қабылдау.

Басқа пәндермен салыстырғанда географияның басты ерекшелігі қызықтылығында, әралуан оқиғалар мен ғажайыптарға толы болуында. Осындай қызығушылықты оята отырып, ғылыми заңдылықтар, табиғат құбылыстарының себептері мен салдарын, өмірмен байланысын зерделеуге мүмкіндік бар.

География сабақтарында дербес ойлауды дамытуға арналған тапсырмаларды тиімді пайдалану оқушылардың ойлау қабілетін дамытудың басты шарты болып табылады. Тапсырмаларды білім алушылардың біліктілігіне қарай деңгейлеп бере отырып, орындалу барысында жүйелі түрде күрделендіру арқылы олардың логикалық ойлауын сапалы арттыруға болады. Қазіргі мектептерде сабақтың тыс уақытта, немесе қосымша сабақтар кезінде оқушыларға кез келген пәннен дербес тапсырмаларды беру арқылы пәнге деген қызығушылығын арттыруға болады. Логикалық ойлауды дамыту болашақта дұрыс, жылдам ойлайтын және кез келген

жағдайда дұрыс шешім қабылдай алатын ұрпақты тәрбиелеудің негізі деп ойлаймын.

Ұсыныстар

Оқу барысында, білім беру кезінде орысша «самостоятельность» өзінділік деп аударылғанымен, толық мағынасы көрінбейтіндігін, керісінше, өздігінен оқу деу арқылы термин ретінде анықталып, сөздің берер мағынасы, ауқымы кеңейеді. Оқушыларды өздігінен оқу технологиясы аясында өздігінен білімін іздеп дағдылануы олардың қызықтырып, мотивациясын оятатыны әрі өзге оқушылармен тығыз байланысқа түсіп, берілген тақырып тапсырмаларын ерекше әрі терең зерделей орындайтынына көз жеткіземіз. Осылайша география пәнінің мұғалімдеріне мынадай ұсыныстар беріледі:

- ▶ Оқу мақсаттарын белгілеуде оқушылардың өздігінен оқуын қалыптастыруы басты назарға алып, теориялық, практикалық тапсырмаларда объективті, субъективті пікірлерді саралауға дағдыладыру;
- ▶ Теориялық ақпараттардың даму рефлексиясын, білімді өз бетімен игеру қабілеттерін қалыптастыру негізінде жоспарлау;

- ▶ Оқу қызметтерінің мақсаттары оқушылардың тақырыпты терең түсініп, өзге оқушылармен бөлісіп, тың идеяларды анықтау;
- ▶ Берілген тақырыпты креативті орындауға, сандық, сапалық көрсеткіштерді талдай білу қабілеттерін дамыту.

География пәнін өздігінен оқу технологиясы негізінде «оқушы бойында қандай білімдерді, қасиеттерді қалыптастыру керек?» сұрағына мынадай жауаптар беріледі:

- ▶ Географиялық терминдерді түсініп, практикада (үздіксіз білім беру түсінігі бойынша) қолдана білу;
- ▶ Сандық, сапалық, статистикалық көрсеткіштерді талдай алу;
- ▶ Дамыған және дамушы елдердегі табиғи өсімнің көрсеткішін өсу деңгейінде салыстыру;
- ▶ Креативті дербестік аясында алынған материалдарды excel, google sheets жүйелерінде қолдана білу;
- ▶ Когнитивтік, әрекеттік дербестік негізінде теориялық білімдерді практикада қолдана алатынына көз жеткіземіз.

Осылайша география сабағында оқушылардың өздігінен оқу қабілетін қалыптастыру үш негізде: когнитивтік, креативті, әрекетті дербестіктер аясында жүргізілуі қажеттігін көреміз.

Қорытынды

Зерттеу мақалада өздігінен оқу технологиясының география сабағында қолдануын көрсете отырып негізгі философиясы ретінде үздіксіз білім беру ұғымын қарастырдық. Жаһандық заманда адами капиталдың маңыздылығына сәйкес оқушының бойында өмір бойына білім алуға талпыныс қалыптастыру бойынша «өздігінен оқу» түсінігі қарастырылды. Білім капитал, стратегиялық ресурс болуының негізінде оқушының орта мектеп кезінен өздігінен оқу қабілетін қалыптастыру, дамыту болып шығады. Дүниенің

небір сырын ашып қана қоймай, байлық деп саналатын білімді дұрыс қолдану білу керектігін, бұл негізде үнемі оқып, ізденіп жүру керектігін айтады.

Оқу процесінде өздігінен оқу технологиясының жүзеге асуы когнитивтік, креативтік, әрекетті процестер арқылы жүреді. Когнитивтік дербестік танымдық іс-әрекет, оқудағы іс-әрекет деп келуі арқылы әртүрлі аталғанына қарамастан, оларға берілген анықтамаларға жеке-жеке тоқталып, оқу дербестігінің әр ғалымның көрсетуі бойынша анықталған компоненттері мен өлшемдері, деңгейлері де зерттеу деңгейі жоғары дәрежеде болғанын көрсетеді. Оқу дербестігінің мотивациялық компоненті ретінде бір іс-әрекетке бағытталу болса, когнитивтік компонент барлық теориялық білімдердің жиынтығы болса, тәжірибелік компонент теориялық білімді тәжірибеде қолдана алу компоненті болып табылады. Одан бөлек, басқа да ғалымдар өздігінен оқу технологиясының компоненті ретінде ерік күшін, яки адамның бірнәрсені соңына дейін жасай алу қабілетін, креативті деп тәжірибелердің сан түрлі болмыста шығармашылық еркіндікпен орындалуы деп келеді. Сонымен қатар шығармашылық компонентте оқушылардың шығармашылық ойлау еркіндігін әрі әр теориялық мәселеге деген шығармашылық шешім де оқу дербестігінің оңтайлы шешімі болып табылады. Осылайша география сабағында өздігінен оқу технологиясын қарастыру арқылы статистикалық, сандық, сапалық көрсеткіштерді талдап, белгілі бір мемлекеттің халық санын, табиғи өсімін анықтауда демографиялық көрсеткішін, ұлттық және діни құрамын айқындайтынын көреміз.

Қолданылған деректер тізімі

1. **Жарова Л.В.** Учить самостоятельности. – М.: Просвещение, 2013. 2-изд. 220 с.
2. **Акулова Е.** Формируем у детей самостоятельность и ответственность // Дошкольное воспитание. 2009. №9. С.52-58.
3. **Асперова И.Б.** Профессиональное воспитание в школе. - М.: Знание, 2007. - с. 211-214.
4. **Смирнова Н.М.** Развитие навыков самостоятельной деятельности учащихся. - М.: Просвещение, 2008. - с. 33.

5. Орта білім беру ұйымдарында сабақтарды қысқа мерзімді жоспарлау бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана қаласы: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – 176 б.
6. **Бапаева М.Қ.** Педагогикалық проблема ретінде танымдық дербестік // VIII Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары, 2018. – 21 б.
7. **Каменский А.** Развитие познавательной самостоятельности подростков в современной школе. Диссертация на соискание учебной степени кандидата педагогических наук. Санкт-Петербург, 2020. – 235 с.
8. **Балабекова К.** Оқушылардың танымдық белсенділік пен қызығушылығы. Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы, №2 (62), 2019 жыл. 40-44 б.

● САМОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

Молдашева К.А.

КГУ «Казакская средняя общеобразовательная школа №39»
г. Актобе

Аннотация. В научной статье рассказывается о формировании у учащихся способностей к самообучению на уроках географии. Формирование способности ученика к самообучению в ходе урока делится на четыре этапа. Технология самообучения оказывает большое влияние на самостоятельную работу студентов и формирование мнения. Кроме того, технология самообучения дает студентам творческую свободу, позволяет систематически самостоятельно выполнять задания, развивает знания и мышление учащихся.

Ключевые слова: самостоятельность, мотивация, интеллект, креативность, технология обучения.

● INDEPENDENCE OF LEARNING IN GEOGRAPHY LESSONS

Moldasheva K.A.

Kazakh Secondary School No. 39
Aktobe city

Abstract. The scientific article describes the formation of students' self-learning abilities in geography lessons. The formation of the student's ability to self-study during the lesson is divided into four stages. The technology of self-study has a great influence on the independent work of students and the formation of opinions. In addition, self-learning technology gives students creative freedom, allows them to systematically complete tasks independently, and develops students' knowledge and thinking.

Keywords: independence, motivation, intelligence, creativity, learning technology.

FTAMP 14.25.09

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ МУЗЫКАҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Смагулова Ж.Ж.

Астана қаласы әкімдігінің «№ 45 орта мектебі» КММ

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасындағы білім алушыларға домбыра аспабында ойнауды және күй тартуды үйрету арқылы ұлттық құндылықтарды да-рыту мәселесі талданады. Домбырада күй тартуды үйрету әдістері мен жолдары туралы айтылады. Сонымен қатар білім алушыларды ұлттық музыкаға баулудың жалпы табиғаты мен перспективасы сөз болады. Мақала өнер саласында білім алушы студенттер мен магистранттар, педагогтер мен әдіскерлер үшін пайдалы болады деген ойдамыз.

Түйінді сөздер: домбыра, күй тарту, ұлттық музыка, ұлттық өнер.

Кіріспе

Халқымыздың әлдилеген әнінен, күмбір-леген күйіне дейін тұнып тұрған ұлттық сана-сезім және құдірет екені белгілі. Ұлтымыздың болмысы баяндалған ән-күйі мен термесіне, жыры мен халықтық музыкасына жас ұрпақты тәрбиелеу маңызды рөл атқарады.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі №399 бұйрығының 65-қосымшасында: «Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-6-сыныптарына арналған «Музыка» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасында «Қазақ халқының музыкалық мұрасы» ұлттық құндылықты дәріптеуге үйретеді» делінген [1].

Мақала жазудың мақсаты – мектеп жасындағы білім алушыларды домбыра аспабында күй тартуға үйрету арқылы ұлттық музыканың баланың жеке тұлғалық қалыптасуына оң ықпалы бар-жоғын анықтау болып табылады.

Отандық музыкатану ілімін зерттеуші ғалымдар жайлы сөз болғанда, ең алдымен атақты академик Ахмет Жұбанов есімі жадымызға түседі. Ахмет Жұбанов бастаған қазақстандық музыкатанушы ғалымдар күй өнері мен домбыра аспабының жоғалмауына ерекше атсалысты. Ұлттық музыкалық мұраны зерттеуші белгілі музыкатанушы, ғалым Болат Сарыбаев қазақтың көне аспаптарын іздеп тауып, олардың үнін қайта жаңғыртуға тер төгіп, жетіген, шертер, шаңқобыз, асатаяқ, сазсырнай, бұғышақ секілді оннан астам музыкалық аспапты қайта жаңғыртты.

Халық өнерпаздары домбырада күй тартудың жеке әдістемелік жүйесін де ойлап тапты. Нақтылап айтар болсақ: «Домбыра үйрену мектебі» Латиф Хамиди; Б. Физатов «Домбыра үйрену мектебі»; А. Жайымов, С. Бүркітова, Б. Ысқақов «Домбыра үйрену мектебі» (1992 ж.); «Мұрагер» домбыра тартып үйрену әдістемелік бағдарламасы А. Райымбергенов, С. Райымбергенова, Ұ. Байбосынова, М. Ержанов (1985ж.); «Домбыра үйрену әдістемесі» М. Ержа-

нов (2018ж.); «Домбыра ойнау оңай ма?» Ж. Нәжімеденов (2013ж.); «Домбыра» Ж. Жүзбаев (2020ж.) секілді бай әдістемелік мұрамыз бар.

Асылы, қазақ даласында екі түрлі халықтық кәсіби-музыкалық дәстүр қалыптасқан. Бірі – Ықылас, Сары малай, Құрманғазы, Дәулеткерей, Қазанғап, Сейтек, Сүгір, Тәттімбет т.б. өнерпаздар бастаған күйшілер тобы болса, екіншісі – Біржан, Ақан, Мұхит, Мәди, Жаяу Мұса, Естай, Үкілі Ыбырай, Абай, Нартай, Майра және тағы басқа сал-серілерден бастау алатын әншілік өнер мектебі бар. Ұлттық аспап – домбыра жайында сөз қозғалса, осы екі өнер мектебі егіз айтылады.

XIX-XX ғасырларда айырықша дамыған домбыра күйлері өз кезегінде екі түрлі нақыштық ерекшелігімен дараланады. Бірі – кең ауқымды төкпе күй үлгісі, екіншісі – шертпе күй үлгісі болып табылады.

Музыка – ұрпақтан-ұрпаққа берілетін өнер түрі. Зерттеулер көрсеткендей, музыкамен айналысу академиялық жетістіктерге ықпал етеді. Мектеп жасындағы білім алушының ойлау қабілеті мен оның дамуында маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар музыка адамның есте сақтау қабілетін де жақсартады. Мектептегі музыка пәні оқушылардың когнитивтік (танымдық) функциясын да жетілдіре түседі. Музыкамен айналысу әрекеті білім алушының өзге пәндерді оқуда табысты көрсеткіштерге де жетелейді.

Заманауи мәдениетті жете таныған бала ұлттық дәстүріміздің түп бастауы мен қайнары – халық музыкасына, төл өнеріміздегі құнды қазынамызға қанып, сусындап өссе, Отаншыл, мемлекетшіл ұрпақ тәрбиелейміз.

Әдістеме

Зерттеуші ғалымдар пікірінше, музыкалық белсенділік адам тұлғасының қалыптасуы мен дамуына ерекше мүмкіндік ашады.

Шетелдік зерттеулерде музыкамен шұғылданатын адамның/білім алушының ми жарты шарлары жоғары деңгейде жұмыс істейді деп сипатталған. Аталған

зерттеулер көрсеткендей, музыка мидың сол және оң жарты шарының ақпаратты өңдеу функцияларына әсер етеді. Мидың сол жақ жарты шары тілге тән белгілерді, ал оң жарты шары өнерге тән белгілерді өңдейді екен. Неврологтар мен психологтар жүргізген зерттеулер нәтижесінде музыка мидың оң жарты шарына қорек екенін және мидың сол жақ жарты шары оқу мақсаттарына жетуге ықпалдасатынын анықтады. Асылы, музыка мидың екі жарты шарын бір уақытта белсенді ете түсіп, адамның білім мен құзыреттерді меңгеруіне зор септігін тигізеді. Демек, музыка адамның эстетикалық дамуына ықпал ететін рухани азық қана емес, сонымен қатар адамның академиялық шығармашылығының дамуына әсер етеді.

Әуен, саз және музыкалық туындыны тыңдау да адамға ерекше күш, энергия береді. Музыканы тыңдау адамға ішкі концептуалды өңдеу қызметін жұмыс жасатады. Яғни тыңдаушы санасына музыка физикалық түрде қатыспайды, тыңдаушы сол музыкалық үлгілерді өзі де іштей жасайды және орындауға талпынады. Музыканы тыңдау адамды әрекетке итермелейді. Тыңдаушы санасында орындалған әуен қайта орындалады, әртүрлі ләззат күйге апарады және өздігінен осы әуенге ұқсас туынды жасауға (импровизация) жетелейді. Музыканы тыңдау бұрын естіген әуенді қазіргі уақытта еститін әуенмен өңдеуді және жақын арада музыканы орындау кезінде не естілетінін болжауды да қамтиды [2].

Қазіргі таңда, біз күнделікті өмірі мен айналасы музыкаға толы ортада өмір сүріп жатырмыз дей аламыз. Теледидар мен ғаламтор желісі өз контенттері мен трендтерін музыкалық аспаптар сүйемелдеуімен, яғни музыкалық әуенмен ұсынады. Өн және музыка адамның көңіл серігіне айналып қана қоймай, адамды шаттыққа бөлеп, жігерлендіріп, талаптандырып, қанаттандырады [5].

Білім алушыларға ұлттық музыка арқылы білім беру – оларға ұлттық тәрбие мен білімді терең қабылдауына мүмкіндік береді. Музыка сабақтары оқушылардың математика мен гуманитарлық пәндерді бойынша оқу үлгеріміне де әсер етеді.

Дәстүрлі өнер арқылы шығармашылық тәрбие беру, көркемдік талғамын дамыту оларды шығармашылық дамуға жетелейді. Ән салу мен домбыра тартуға баулу – қоғамды өзгертуші құрал деуге де болады.

Бала тәрбиесін ұлттық құндылықтар негізінде жетілдіру, қазіргі педагогика ғылымының алдында тұрған ауқымды істердің бірі. Әрбір жас ұрпақтың жеке тұлғалық сапалары жан-жақты дамыту үшін музыкаға бейімдеу интеллекті дамытудың бір жолы іспеттес.

Осы ретте қазіргі білім алушыларды ата-баба дәстүрімен домбыра тартуға үйретудің тиімді жолы – баланың домбыра қағысын көзбен көру және әуенін құлақпен ілу (қабылдау).

Қазақ күйінің бейнелеу құралы – домбыра әуені. Күй тыңдаушыны әуендік, дыбыстық тілімен баурайды. Күй тыңдаушы күйдің әуендік, дыбыстық тілін іштей жорып, алуан түрлі сезіммен әсерге бөленеді. Сол себепті күйді «сөйлейді» деп айту тегін емес. Бұл мысалдан музыканың, оның ішінде күйдің де сезімдік тілі өмірдің өзіндей шексіз дегенге саяды. Неғұрлым музыканың ұлттық төлтума тілі айқын болса, неғұрлым сол төлтума тілге тыңдаушының құлағы қанық болса, яғни музыканың ұлттық тіліне жүйрік болса, соғұрлым музыка мен тыңдаушы арасындағы сезімнің тілі бай болмақ [2].

Домбыра үйрену әдістемесі ғасырлар бойы қалыптасқан күй үйрену тәжірибесінің қағидаларымен тығыз байланысты.

Халқымыздың дәулескер күйшілері қалдырған күй үйрену тәжірибесінің негіздерін жинақтап, қазіргі домбыра үйренудің жүйелі әдіс-тәсілдерін жасап, домбыра үйренудің болашақтағы бағыт-бағдарын анықтап жалпы білім беру мектептеріндегі іс-тәжірибеде қолданылып келеді.

Домбыра тартуда халқымыздың сан ғасырдан бері келе жатқан өңірлердегі *төкле* және *шертпе* тәрізді дәстүр қалыптасса, сол екі мектептің айырмашылығы қағыс түрлеріне байланысты.

Шертпе әдісінде оң қолдың орындау тәсіліне қарай «дара шерту» - шекті

бір-бірлеп шерту және «қара шерту» - яғни төрт саусақпен де алма-кезек шерту әдістері бар. Шертпе күй деп ел арасында кеңінен тараған тәсіл, ерекше әуені бар, шертіп орындалады, яғни ішекті даралап, әр шекті кезек-кезек ойнау болып табылады. Шертпе күйдің шебері Сүгір бастаған күйшілер мектебі осы әдіс-амалдарды қолданып, күйге ерекше өрнек салып, шертпе күй көшін бастаған.

Біз музыка сабағы үстінде білім алушыларға халық күйі «Сал күреңді» осы шертіп ойнау тәсілімен үйретеміз. Яғни оң қолмен қатар сол қолда да «іліп алу» әдісін қолданамыз.

Төменде орындалу тәсілінен ноталық үзінді ұсынылған. Сабақта домбырада күй тартуды үйрету барысында әрбір оқушының музыкалық қабілетін ескереміз. Талантты білім алушыларға бүкіл сынып еліктеп отырады, оларды үнемі ынталандырып, мақтап, жетістіктеріне баса назар аударғануға тырысамыз. Ал кейбір білім алушылар тапсырманы баяу қабылдайды. Аталған оқушыларға ұрыспай, әрбір жетістігіне назар аударып, сыныпта шығармашылық ахуал қалыптастыру өте маңызды.

Оқушылар тез қабылдау үшін оларды топтастырып, алда жүргендеріне кейінгілерінің ұмтылысын да ұйымдастырып отырған жөн. Әрбір бала өз дайындығына қарай бір топтан келесі топқа ауысып отырады. Бұл да оларды ынталандыра үйрету тәсілдерінің біріне жатады. Ең бастысы, сыныпта педагог пен білім алушы арасында шынайы шығармашылық қатынас орнауы тиіс. Нәтижесінде білім алушылар берілген тапсырманы бұлжытпай орындауға талпынады.

Музыкалық аспапта ойнаған бала еңбексүйгіш болып, өз жетістігін көрген сайын оның жеке тұлғалық қасиеті дамып, сыныптастар арасында беделі арта түседі. Домбыраны нотасыз, пернелерге саусақтардың орналасу тәртібіне қарай үйретіледі. Домбыраны күйші А. Райымбергеновтің әдістемесіне сәйкес оқытамыз. Яғни, сол қолдың перне басу әдістеріне қарай қарапайым жаттығулардан бастаймыз.

Көрсетілген жаттығуларды төмен және жоғары қағыстармен санап үйренеміз:

Домбыра үйренуді халық әндерімен әндете отырып оқыту да оң нәтиже береді.

Халық күйі: «Сал күреңнен» үзінді

Төкпе күй дәстүрі еліміздің батыс өңірлерінде қалыптасқан. Төкпе күй дәстүрінің көш басында – күй атасы Құрманғазы, Сейтек, Дәулеткерей сынды асқан күйшілер тұр. Төкпе күйлер өзінің өлшемі мен ырғағы жағынан нақты, оң қолдың барлық саусақтарын түгел серпіп орындау арқылы ойналады. Бұл әдіспен орын-

далатын күйлер маңызды, асқақ әрі жігерлі болып келеді. Төкпе күйдің орындалу тәсілі, ішкі мазмұны мен тартылу әдісіне қарай өзіндік қағыс қолдану және саусақ басу әдісі бар. Осы әдіспен білім алушылар Құрманғазы мен Динаның күйлерін орындауды меңгереді. Бұл сөзімізге Құрманғазының «Балбырауын» күйі мен Ди-

наның «Әсем қоңыр» күйлері дәлел бола алады.

Қазақ халқының дәстүрлі домбыра үйрену мектебінде аспапты меңгеруде түрлі әдістер мен қағыстарды суреттейтін көптеген түсініктер бар. Осы сөздердің көбі дәстүрді сақтау және болашаққа алып барудың керектігінен туған және осы күнге дейін «құйма құлақ», яғни ауызша үйрету жүйесінде белсенді түрде қолданылып келеді [4].

Домбыра аспабында орындалатын музыканың мазмұнын ашатын басты құрал – оның қағыстары екені естен шығармау керек. Домбыраның қағысы – ән мен күйдің тілі. Сондықтан оң қолдың қағысының бірнеше түрлерін көрсететін, әрқайсысының белгілі бір өзіне тән атауы бар. Осы тәсілдер арқылы ұстаздарынан тәлім алған мыңдаған шәкірт қазіргі таңда ұлттық күй өнерін сақтауға өз үлестерін қосуда дей аламыз.

Халық күйшілерінің күй үйрету тәжірибесін жас ұрпаққа игерту және табыстау музыка пәні педагогтерінің асыл парызы болуы тиіс.

Практикада қолдану

Білім алушы жастарға домбырада күй тартуды үйрету әдістемесі мен тәжірибесін Астана қаласының гимназиялары және №45 орта мектебі қабырғасында жүргізіп келемін. Білім алушыларға домбыраны қазақтың «құйма құлақ» әдісі және бес саусақтың пернеге орналасу тәртібі арқылы үйретемін. Білім алушылар қабылдау дағдылары арқылы бір-бірін жетілдіріп, бәсекелесе үйренеді. 5-сыныпта олар күй мен әндерді нақышына келтіре орындауға қол жеткізеді. Мектепте музыканы оқыту тәжірибесінде аңғарғаным – білім алушылар домбыра шығармаларын қаз қалпында үйреніп, авторларына ұқсата орында-

уға құлшынады, ол үшін бірінші сол күй мен ән, жыр-дастандарды тыңдап, мақамына назар аударып, қол қойылымын үйренуден бастайды. Одан әрі оқушылар қол саусақтарының шеберлік жылдамдығын жетілдіру арқылы музыкалық шығарманы нақышына келтіріп орындауға тырысады.

Аспапты меңгеруді бастағанда осы домбыра аспабының шығу тарихымен байланысатын әртүрлі ән-күйлерден және аңыздарды әңгімелеп оларды қызықтырумен жұмысты бастау қызық әрі нәтижелі болады. Мәселен, «Ақсақ құлан» күйін домбыраның керемет сиқырлы аспап екенін дәлелдей отырып оқытамыз. Өйткені ата-бабамыз ежелден-ақ қуаныш пен қайғыны, жақсылық пен жамандықты қара домбыраның көмегімен, оның қоңыр үні арқылы жеткізіп келген.

Домбыра адамның жай-күйіне әсер етумен қатар, ойын тыныштандырады, айтар сөзін музыкамен жеткізе алады. Мысалы: 3-сынып, «Мәдени мұра» бөлімі «Домбыра асыл мұра» тақырыбында халық күйі «Ақсақ құлан» арқылы күйші ханға қаралы хабарды жеткізеді. Осы күйден білім алушыларға үзінді ойнатып, домбыраның хан баласының қайтыс болғанын әуенмен де жеткізуге болатынына көз жеткізуге болады. Мектептегі музыка сабағында қазақ музыкасына қатысты кез келген сабақта, музыканы қабылдау және түйсіну үшін домбыра аспабын пайдаланамыз.

5-сыныптың «Қазақ халқының тұрмыс-салт әндері және заманауи музыкасы» бөлімінде халық музыкасын өңдеу сабағында білім алушылар халық әні «Бір бала» мен «Беу айдайдың» әуенінен үзінділерді домбырамен орындап, оны цифрлық қолданбалар мен қосымшалардағы цифрлық аспаптар арқылы орындауға өте керемет құлшыныс пен қызыға орындайды:

«Бір бала» әні

«Беу айдай» әні

Оларды сатылап халық әндері мен күйлері, айтыс әуендері және аталған өнер түрлерін 5-сыныпта оқушылар халық әндерін орындаумен қоса өлең құрап үйренсе, 6-сыныпта жыраулардың ізімен өз өлең жолдарын жыр мақамына қосып орындайды. Оқушылар қазақтың дәстүрлі өнерінің түркі мәдениетінің бір бөлшегі екендігін түйсінеді. Ең бастысы Қазақстанның қазіргі заман музыка өнерінің әлем мәдениетімен біте қайнасып жатқандығын жете түйсінеді. Бұл балалар бойында намыс пен парыз құндылығын оятары сөзсіз.

Ұсынымдар

Домбыра ойнауды үйренуші білім алушылар ұлттық аспапта ойнау арқылы өз көңіл-күй мен эмоцияларын басқарады. Музыкалық аспапта ойнай алатын адам эмоцияларын сындарлы бағытқа бағыттайды және денсаулығын сақтайды. Мектеп жасындағы білім алушыларға ұлттық аспапта ойнауды үйретуші педагогтерге айтар кеңестер:

- ▶ білім алушыларды домбыра тартуға үйретумен қатар, олардың аспапта қысқа музыкалық үзінділерді өз бетімен ойнауына да дағдыландыру керек;

- ▶ домбыра үйренуші білім алушылардың музыкалық қабілетін үнемі арттырып отыру қажет;
- ▶ домбырамен күй тарта бастаған білім алушыларды жиі ынталандырып, мақтау сөзді көбірек айтқан жөн;
- ▶ домбыра аспабын басқа аспаптармен үйлестіре ойнатуға қызықтыруды да естен шығармаған жөн;
- ▶ заман талабына сай цифрлық қосымшалардағы музыкалық аспаптар немесе цифрлық аспаптармен қоса ойнатып қызығушылықтарын арттырған абзал.

Қорытынды

Орта білім беру мекемелерінде білім алушы жастарды ұлттық музыкаға оқыту мәселесіне жүргізілген зерттеулердің нәтижесі көрсеткендей, кез келген адамға музыкалық іс-әрекеттің пайдасы бар. Музыкалық аспапта ойнайтын адамның басқаларға қарағанда дамуы оң динамиканы көрсетеді. Музыкалық аспапта ойнау адамның ми жұмысын белсенді етеді, физикалық және психикалық денсаулығын нығайтады. Бірнеше ай ұлттық аспапта ән мен күй орындауды үйренген білім алушы бойында оң өзгерістер пайда болады. Сонымен қатар мектеп жасынан баланың

домбыра үніне жақындай түсуі – оның рухани азығын байыта түседі.

Қорыта айтар болсақ, мектептің «Музыка» пәні сабақтарында білім алушы жастардың домбырамен күй тарту және ән салуға деген қызығушылықтарын ояту – өскелең ұрпақ бойында ұлттық құндылықтарды дарытуға жол ашады.

Қолданылған деректер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Оқу - ағарту министрлігінің 2022 жылғы 16.09, № 399 бұйрығы. «Музыка» пәні УОБ.
2. Америкалық психологиялық қауымдастық. Мектеп музыкасы арасындағы ассоциацияларды популяция деңгейінде талдау. Қатысу және академиялық жетістікте.
3. **Аюпова, К.Е.** Мектеп педагогтарының кәсіби құзыреттілігі туралы. Қазақстанның заманауи мектебі.- 2014.- № 1.- Б. 14-17.
4. <https://kznews.kz/bilim/kujshilik-dastur-tokpe-kuj-tabigaty-onyn-taragan-ajmagy-men-stildik-korkemdik-erekshelikteri/>
5. Жалпы білім беретін мектептің 1-сыныбына арналған оқулық / А. Райымбергенов, С. Райымбергенова, Ұ. Байбосынова. – Алматы : Атамұра, 2005. –88 бет.

● ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ИНТЕРЕСА ОБУЧАЮЩИХСЯ К НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКЕ

Смагулова Ж. Ж

КТУ «Средняя школа №45» акимата города Астаны

Аннотация. В статье анализируется проблема привития национальных ценностей через обучение обучающихся игре на домбыре и исполнении кюев. Обсуждаются некоторые методы и способы обучения игре на инструменте. Также речь пойдет об общей природе и перспективах приобщения обучающихся к национальной музыке. Мы надеемся, что статья будет полезна студентам и магистрантам, педагогам и методистам, обучающимся в области искусства.

Ключевые слова: домбыра, исполнение кюев, национальная музыка, национальное искусство.

● WAYS TO INCREASE THE INTEREST OF SCHOOL CHILDREN IN NATIONAL MUSIC

Smagulova Zh. Zh.

KSU «Secondary school №45» of the akimat of Astana city

Abstract. The article analyzes the problem of instilling national values through teaching students to play the dombra and the performance of kuis. Some methods and methods of learning to play the instrument are discussed. We will also talk about the general nature and prospects of introducing students to national music. We hope that the article will be useful for students and undergraduates, teachers and methodologists studying in the field of art.

Keywords: Dombra, tune attraction, National Music, National Art.

FTAMP 14.25.09

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДА ГРАФИКАЛЫҚ ОРГАНАЙЗЕРДІ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕРІ

Умерханова Г.М.Павлодар облысы Аққулы ауданы білім беру бөлімінің
«Жамбыл жалпы орта білім беру мектебі» КММ

Аңдатпа. Берілген мақалада білім берудің тиімді жолдарының бірі графикалық органиайзер жайы сөз етіледі. Графикалық органиайзер – әртүрлі жанрдағы, типтегі және сөйлеу мәнеріндегі мәтіндермен жұмыс істеуде тамаша нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін оңтайлы құралдардың бірі де бірегейі. Графикалық органиайзер арқылы оқушылар мәтіндегі ақпараттың маңызды және қосалқы бөліктерін анықтауға, автор идеясын айқындауға, қажетті ақпараттарды салыстыруға, сюжет желісін логикалық реттілікпен жүйелеуге, сыни көзқарас білдіруге, ойын анық жеткізуге дағдыланады. Ол білім алушылардың аналитикалық ойлау қабілетін қалыптастыруға көмектеседі.

Түйінді сөздер: графикалық органиайзер, диаграмма, кесте, оқу процесі, тиімді, оңтайлы құрал, мәтінмен жұмыс істеу.

Кіріспе

Оқу процесін оңтайлы ұйымдастыру – күрделі де көпжақты процесс. ЖОББМ мұғалімдерінің міндеті – күнделікті сабағына шығармашылықпен дайындалып, сабағын жүйелі, тиімді, қызықты өткізу арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын, ынтасын арттыру. Тұлғаға бағдарланған білім беру – білім беру ұйымдарының оқу бағдарламаларын жүзеге асырудағы тиімді педагогикалық тәсілдердің және бүгінгі күннің басты талаптарының бірі.

Мемлекеттік жалпыға міндетті стандартта көрсетілгендей, мұғалім оқыту нәтижелеріне бағдарлана отырып, оқушылардың теориялық алған білімдерін қолдана білу іскерлігінде инновациялық практиканы шығармашылықпен қолдануға, сын тұрғысынан ойлауына, коммуникативтік және ақпараттық-коммуникациялық құралдар мен технологияларды тиімді

қолдана білуіне жетелеуі тиіс [1]. Шетелдік ғалым Н.Сингх те «Личностно-ориентированное обучение в классах — всесторонний обзор» деген еңбегінде студентке бағдарланған оқытуда білім алушылар пассивті оқудан гәрі белсенділікке ауысатынын және ондай оқыту тұлғаның жауапкершілігін, дербес жұмыс істеуін арттыруға негізделетінін, соның негізінде білім алушының сыни ойлауы, түсіну және аналитикалық зерттеуі жүзеге асатынын айтады [2]. Демек, студентке бағдарланған оқытуда мұғалім оқушылардың дайын білімді ғана меңгеруін емес, керісінше, білім алушының білімді ой елегінен өткізіп, түсініп меңгеруін көздейді. Осы ретте оқуды ұйымдастыруда мұғалімге графикалық органиайзер көп көрім көмек болары анық.

А.Ш. Феттаева графикалық органиайзерді ақпаратты жүйелеу, ұйымдастыру және визуалдау, сонымен қатар ақпаратты

басқа формаға түрлендіру құралы, сондықтан оны оқу процесінде қолданудың практикалық маңызы зор екенін айтады [3].

Ал Г.Кенесхан, А.Умарова сияқты отандық ғалымдар графикалық органиайзер оқушылардың талдау дағдысын дамытудың таптырмас құралы екенін, ал талдау қабілетін дамыту тілдік және әдебиет құбылыстарын терең түсінуді қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын айта келе: «Анализ результатов исследования подтверждает, что внедрение графических органиайзеров способствует более глубокому и системному пониманию литературных произведений, а также улучшает уровень аналитических навыков учащихся», - жазған [4].

Сонымен графикалық органиайзер дегеніміз не? Графикалық органиайзер – оқушының мәтінмен жұмыс істеу қабілетін дамытуға ықпал ететін логикалық тәртіпте үлкен көлемдегі ақпаратты құрылымдаудың көрнекі тәсілі. Графикалық органиайзер беріліп отырған оқу материалдарын визуалды түрде талдап, білім, білік, дағдыларды тереңнен меңгеруге мүмкіндік береді. Оқушылардың бойында белгілі бір білім, білік, дағдыларды қалыптастыруда оқушының оқу материалдарын түсініп барып қабылдауы маңызды. Өйткені білім алушы меңгерген білімін тәжірибеде, яғни өмірде қолдана білуі керек. Өкінішке орай, графикалық органиайзерді білім беру процесінде қолдану жайлы ғылыми еңбектер жоқтың қасы. Біздің бұл сөзімізді: «Авторство использования графических органиайзеров на уроках остается неопределенным, однако данная концепция значительно оптимизировала структурирование и эффективность проведения уроков. Согласно исследованию в области образования, внедрение графических органиайзеров способствует более глубокому усвоению материала», - деген пікір растай түседі [4, 89]. Демек, біз қарастырып отырған тақырып өзекті әрі маңызды. Сол себептен мақалада педагогтерге мәтінмен жұмыс істеуде оңтайлы нәтижеге қол жеткізу үшін визуалды ойлаудың тиімді құралы ретінде графикалық

органиайзермен жұмыс істеу әдістері мен жолдарын ұсынуды мақсат еттік.

Әдістеме

Графикалық органиайзер (бұдан әрі – ГО) – ақпараттарды жинауға, байланыстыруға және (немесе) визуалды ұсынуға мүмкіндік беретін құрал немесе құрылым. Ол Венн-диаграмма, сюжет желісі, интеллект карта, т.б. диаграммаларды қамтиды.

Тәжірибедегі бақылаулар оқушылардың бойында танымдық қызығушылықты қалыптастыру, өздігінен ойлау, маңызды ақпаратты таба білу, коммуникативтік дағдыларды дамыту бойынша жұмыс жүргізу қажет екенін көрсетті. Өкінішке орай, көптеген оқушылар мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты ажырата, мәтін мазмұнын семантикалық түрде қысқарта, қажетінше нақты баяндай алмайтындығын айту керек. Ал ГО осы мәселені шешуге, үлкен көлемді ақпаратты есте сақтауға көмектеседі.

ГО және интеллект-карта әдісін қолданудың маңызы зор. Ол оқушы назарын тақырып немесе тапсырмаға барынша аударып отырып, ойлау қабілетін жақсартады, ойын жүйелі жеткізуге дағдыландырады.

Әдістің мәні оқушы зейінін тапсырмаға мәжбүрлеусіз шоғырландыруда, оқу материалын түсіне отырып, тиісті ақпаратты анықтауында және есте оңай сақтауында.

Бұл әдісті қолданудың тиімділігі ақпаратты өңдеуге жауап беретін адам миының құрылымымен байланысты. Адам миының сол жақ бөлігі логикаға, талдауға, ойлардың реттілігіне, ал оң жағы түстерді қабылдауға, қиялға, ырғаққа, өлшем, бейне, кеңістіктік, қатынастарын елестетуге жауап беретінін білеміз [5]. Адам көбіне сол жақ ми қабілеттерін пайдаланады. Бұл біртұтас көріністі, ассоциативті ойлау, көру қабілетін блоктайды. Ал ГО мидың екі бөлігінің қатар жұмыс істеуін қамтиды, оқушының ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытып, оқу-танымдық қызыреттерін қалыптастырады. Сондықтан графика, диаграммаларда әр түрлі түсті пайдаланған жөн, ол ақпаратты көру

арқылы қабылдау, логикалық тұрғыдан өңдеу және есте сақтауға мүмкіндік береді.

ГО-ның тиімділігін бағалау:

Көрнекілік. Сабақтың көрнекі құралы бірнеше проблеманы бірден шешуге жәрдемдеседі (назарды шоғырландыру, оқу материалын тез қабылдау, есте сақтау, т.б.).

Тартымдылық. Эстетикалық жақтан тартымды болғандықтан оқушылардың сабаққа қызығушылықтары мен ынтасы артады.

Есте сақтау мүмкіндігі. Суреттер мен түстер ақпаратты есте оңай сақтауға көмектеседі.

Уақытылы шешім қабылдау. Оқушы қандай ақпарат жетіспей тұрғанын тез түсініп, шешім қабылдайды.

Шығармашылық. Шығармашылық қабілетті арттырады, мәселені шешудің стандартты емес жолдарын табуға көмектеседі.

ГО арқылы толтырылған кесте немесе диаграмманы мұғалім кейінгі сабақтарында оқу моделі ретінде қолдануына әбден болады. Бұл оқушының графикалық түрде қағазға түсіретін ойы десек те болады.

Бұл әдісті қолдануда үш қағиданы ұстанған жөн:

«Қабылдау» - алдымен оқушы ГО арқылы жасалатын интеллект картаның барлық

артықшылықтарын, оларды жасау ережелері мен нұсқауларын мұқият оқып шығады.

«Қолдану» - бұл әдісті қолдану арқылы өз интеллект картасын әзірлейді.

«Бейімделу» - бұл әдісті ой елегінен өткізіп, мәтіндегі негізгі ақпарат пен қосалқы ақпараттарды ажырату, сыни көзқарас таныту, ойын қысқа да нұсқа жеткізу дағдыларын жетілдіреді.

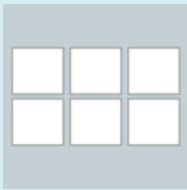
ГО-ны сабақтың әртүрлі формалары мен түрлерінде қолдануға болады:

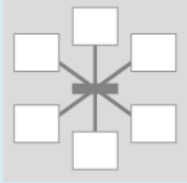
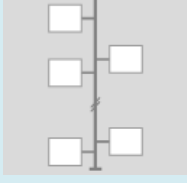

- ▶ жаңа материалды өткенде;
- ▶ материалды бекіткенде;
- ▶ материалды жалпылағанда;
- ▶ баяндама, реферат, ғылыми-зерттеу жұмысын жазғанда;
- ▶ жоба, презентация дайындағанда.

Графикалық органиайзер оқушының өзіндік сыни ойлау әрекетін ұйымдастыруға және дамытуға ықпал етеді. Құрылымда және жүйелеу арқылы оқу материалының үлкен көлемін есте сақтауға көмектеседі. Бұл бүгінгі ақпараттың ағыны мол заманда өте маңызды [6, 2].

Төменде кез келген пәнді оқытуда ұтымды қолдануға болатын Storyboard That ұсынған графикаларды ұсынамыз (бұндағы төртінші графаны өз тарапымыздан қосып отырмыз):

1-кесте. Storyboard That ұсынған графикалар

Графика түрі	Графика	Қолдану жолы	Нәтижеге қол жеткізу
Дәстүрлі графика		<ul style="list-style-type: none"> ▶ Сюжеттік диаграмма ▶ Кейіпкерлер картасы ▶ Тізбекті баяндау 	Оқушылар мәтін бойынша сюжеттің реттілігін анықтайды; Кейіпкердің әрекетін ретімен көрсетуге дағдыланады;

Графика түрі	Графика	Қолдану жолы	Нәтижеге қол жеткізу
T-диаграмма		<ul style="list-style-type: none"> ▶ Салыстыру ▶ Себеп пен салдар ▶ Мнемалдылық// Қысқарту 	Кейіпкер(лер)дің жағымды және жағымсыз жақтарын салыстыра баяндауға және сыни көзқарас қалыптастыруға дағдыланады; Сюжеттің себебі мен салдарын анықтап, өз ойын білдіруге машықтанады;
Кесте		<ul style="list-style-type: none"> ▶ Салыстыру ▶ Уақыт бойынша өзгеріс ▶ Графикалар 	Екі құбылысты салыстыруға, уақыт желісімен болған өзгерістерді бақылауға дағдыланады;
Frayer моделі		<ul style="list-style-type: none"> ▶ Сөздер қоры ▶ SWOT талдау ▶ Негізгі тақырып мысалдары 	Оқиғаның (кейіпкердің) әлсіз және мықты тұстарын салыстыруға машықтанады; Әр ойын мысалмен дәйектеуге жаттығады;
Өрмекші торы		<ul style="list-style-type: none"> ▶ Миға шабуыл//ой толғау ▶ Сөздік қор ▶ Тақырып бойынша мысалдар 	Сөздік қоры молаяды; Сыни тұрғыдан ойлауға дағдыланады; Мәтінмен жұмыс істеу жолын білетін болады;
Сабақтастық кестесі		<ul style="list-style-type: none"> ▶ Тарихи жағдай ▶ Сабақтастық байланыс немесе әрекеттер өрісі ▶ Биография 	Мәтін бойынша тарихи жағдайларды сараптауға үйренеді; Бірізділікті сақтауға, тәртіпке жаттығады;
Циклдер (кезеңдер)		<ul style="list-style-type: none"> ▶ Кейіпкердің әрекеті (кейіпкер саяхаты) ▶ Өмір кезеңдері 	Кейіпкердің әрекетін сюжет желісі бойынша ашып, ойын еркін жеткізуге дағдыланады; Ой түйін жасауға, ойын тұжырымдауға машықтанады;
Жұмыс парағы		<ul style="list-style-type: none"> ▶ Жұмыс парағын құру ▶ Тарыхтың толық беті 	Жоспар құруға, тәртіпке үйренеді; Ой тұжырым жасауға дағдыланады.

Психолог В.П. Зинченко: «Визуальное мышление – это человеческая деятельность, продуктом которой является порождение новых образов, создание новых визуальных форм, несущих определённую смысловую нагрузку и делающих знание видимым», - дейді [7, 8]. Шынымен де, адам естігенінен гөрі көргенін есте жақсы сақтайтынын, ал өзі істегенде оны ешқашан ұмытпайтынын өмір өзі дәлелдеген. Сол себептен де Конфуций: «Маған айтып берсең – ұмытып қаламын, көрсетсең – есімде сақтаймын, өзіме жасатсаң – үйренемін» деген тұжырым жасаған [8].

Әдістемелік нұсқау хатта көрсетілгендей, білім беру мазмұнын меңгерткенде білім алушының тәжірибесін қалыптастыруға жағдай жасалу қажет [9, 14].

Ал, оқушыларды графикалық организатор арқылы мәтінді талдауға дағдыландырсақ, болашақта кез келген мәтінді өзі-ақ талдай алатын болады. Сол арқылы оқушының ойлау жүйесі нақтыланады, зерттеу жұмысын жүргізуге үйренеді, енді ол еш алаңдаусыз автор идеясын анықтап, кейіпкердің әрекетін, оның жағымды және жағымсыз жақтарын салыстырып, сыни тұрғыдан өзіндік көзқарас таныта алатын болады.

Практикада қолдану

Қазақ тілі мен әдебиеті маманы ретінде мәтінмен жұмысты ұйымдастырудағы басты мақсатым – оқушының оқу материалдарын түсінуін, сыни ойлауын дамытудың тиімді технологиялары мен әдіс-тәсілдерін іздеп табу, соны қолдану арқылы оқушы бойындағы ашылмай жатқан қабілеттерін ашу, болмысын жетілдіру, ойын еркін жеткізе алатын тұлғаны қалыптастыру. Осы ретте мен өзіме визуалды коммуникация құралы графикалық организатордың тамаша қырларын аштым. Ол:

- ▶ ойды жинақтауға;
- ▶ қажетті ақпараттарды реттеуге;
- ▶ өзіндік тұжырым жасауға;
- ▶ есте сақтауға көмектеседі.

Бұл жай иллюстративті құрал ғана емес, әр оқушының сабақта жұмыс істеуіне, оқуға уәждендіретін, когнитивтік, коммуникативтік қызмет атқаратын тиімді дидактикалық құрал.

ГО-ны оқушыларды олимпиадаларға, конкурстарға дайындауда, сабақтан тыс шараларды ұйымдастыруда да пайдалануға болады.

Сабағымда Венн-диаграмма, «Фишбоун», КНМП-формула және т.б. диаграмаларды, кестелерді жиі қолданамын. Венн-диаграмма оқушылардың тақырып немесе мәтін бойынша ақпаратты анықтау, екі заттың (құбылыстың) жалпы белгілерін салыстыру, мәнін тереңнен түсіну, ортақ жағын анықтау, айырмашылықтарын көрсету, білімді жалпылау және жүйелеу дағдыларын қалыптастырудың таптырмас құралы.

II-сыныптың «Қазақ әдебиетінде» С.Балғабаеттың «Тойдан қайтқан қазақтар» комедиялық драмасын өткенде Н.В. Гогольдің «Ревизор» пьесасының (алдын ала оқып келу тапсырылған) кейіпкерлерімен салыстыртып, Венн-диаграмманы қолдандым. Оқушылар екі шығарманың ұқсастығы мен айырмашылықтарын анықтады, екі халықтың өзіндік ерекшеліктерін айқындады, ұлттық құндылықтарды белгіледі.

Бұл белгілі бір нәрсені жан-жақты ойлауға, ми жұмысын дамытуға, жақсы және жаман жақтарын көруге мүмкіндік береді. Мұғалімге оқушылардың тақырыпты қаншалықты түсінгендерін бақылауына да көмектеседі.

Графикалық организатор көмегімен оқылған мәтіннің оқиға желісінің суретін салдыртуға немесе «Домино» ойынын ойнатуға болады. V-сыныптың «Қазақ әдебиетіндегі» Б.Соқпақбаевтың «Менің атым Қожа» шығармасын өткенде (үйде «Менің атым Қожа» фильмін көріп келу табысталған), суреттер салынған карточкаларды төмендегіше орналастырып, графикалық организатор арқылы әңгіме желісін реттеуді тапсырдым.

2-кесте. «Домино» ойыны бойынша сюжетті айқындау

Бұл арқылы оқушылар өздерінің еске сақтау қабілеттерін тексеруге мүмкіндік алды. Бұл әдіс еске сақтау қабілеттерін жақсартуға және зейінділікке дағдыландырады.

КНМП-формула (ПОПС//PRES-formula) – оқушыға көзқарасын (позициясын) негіздеуге, ойын дәлелдеуге үйрететін әдістемелік тәсіл.

9-сыныптың қазақ әдебиетінде «Шешендік өнер» тақырыбын өткенде КНМП-формуланы қолдандым. Бір оқушым өз пайымын былайша берді:

К – көзқарас (оқушы шешендік өнер туралы өз көзқарасын (позициясын) білдіреді): «Шешен болу үшін, біріншіден, табиғи дарын; екіншіден, білім; үшіншіден, шешендерден үйрену; төртіншіден, сөйлеп жаттығу; бесіншіден, басқа ғылымдардан хабардар болу керек» деген М.В. Ломоносовтың пікірімен толықтай келісемін.

Н – негіздеме (өз көзқарасына негіздеме келтіреді, ойын түсіндіреді): Өйткені, шешендік өнердің он пайызы табиғи дарындылықтың негізінде болса, қалған тоқсан пайызы адамның ізденуіне, оқып,

оқығанын көңілге тоқып, көркем сөйлеуге жаттығу мен үйренуге байланысты болады. Сондай-ақ, шешен адам кез келген мәселені қозғай алатындай жан-жақты, өмірдің әр саласынан хабардар болғаны жөн. Себебі шешен қандай болмасын қиын кезеңде білімі мен тілінің арқасында топтан озып шығады.

М – мысал (сөзін растау үшін мысал келтіреді): Мысалы, «XXI ғасыр көшбасшысы» деген бағдарлама бар, онда өзімізбен қатарлас балалар сөзжарысына түскен кезде кім көп білсе, сол «XXI ғасыр көшбасшысы» атанады. Ол шешендігінің арқасында өз замандастарынан ерекшеленіп тұрады. Бұрынғы кезде даулы мәселені де шешендер шешіп, түйінін жасаған. Бұл адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттеуде өте маңызды. Қашанда шешенге ел сенім артқан.

П – пайым (жоғарыда айтылғандарды пайымдау, қандай нәтижеге қол жеткізуге болатынын қорытындылау): Сонымен, шешендік өнерді (қабілетті) дамыту үшін мен көп ізденуді, «Шешендік өнер», «Риторика» курстарына баруды, шешендік өнер жайлы көп оқуды, әсіресе, Майқы

би сияқты қазақтың шешендерінің айтқан сөздерін оқып, ойға түюді ұсынамын. Соның арқасында, біріншіден, еске сақтау қабілетің артады; екіншіден, кез келген тақырыпта ойынды еркін айтуға үйренесің; үшіншіден, адамдар (достарыңның, туыстарыңның) арасында беделді боласың.

Бұл әдісті сабағымда жиі қолданамын. Көріп отырғандарыңыздай, оқушы ойын жүйелі беруге дағдыланған.

КНМП-формула өз көзқарасын дәлелдеудің, тақырыпты талқылаудың тиімді тәсілі. Оны қолдану арқылы оқушы өз ойын айтуға, белгілі бір тақырып бойынша сыни көзқарас танытуға жаттығады, ақпаратты талдау және синтездеу қабілеті қалыптасады, дамиды. Қателесуден қорықпайды.

Оқу процесінде маңызды бөлігі кері байланыста «Бес саусақ» әдісін қолдануға болады. Графикалық органиайзердің көмегімен экранға салынған алақанның суреті көрсетіледі, (оқушылар назарын аудару және көңіл күй сыйлау үшін әр саусақты

әр түрлі түспен бояп қоюға болады) әр саусақтың тұсында төмендегідей сұрақтар жазылған: бас бармақ – басты мәселе. Тақырып бойынша ең құнды мәселе қандай болды? Балаң үйрек – бірлесу. Мен топта (жұпта) қалай жұмыс істедім? Ортан терек – ойлану. Мен қандай білім мен тәжірибе жинадым? Шылдыр шүмек – шынайылық. Маған шығарма ұнады ма? Кішкентай бөбек – көңіл күй ахуалы. Осы тақырыпты оқу барысында өзімді қалай сезіндім? Оқушылар ақ қағазға алақандарын қойып, жиегін айналдырып бастырып шығады да әр саусақтың тұсына өз жауаптарын жазады.

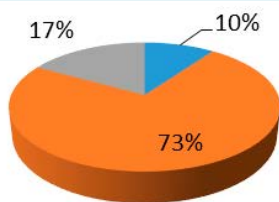
Кері байланыста «БББ» кестесін (Білемін, Білдім, Білгім келеді) ұсынуға болады. Кестеге өтіліп отырған тақырып бойынша бұрыннан нені білетінін, сабақта нені білгенін және болашақта нені білгісі келетінін толтыруы тиіс, сол арқылы оқушылар таныс ақпарат пен жаңа ақпаратты байланыстыруды үйренеді және танымдық сұранысты әрқашан қанағаттандырып отыру қажеттігін түсінеді.

3-кесте. «БББ» кестесі

Бұрыннан нені білдім	Білгенім	Білгім келеді

Өз басым графикалық органиайзер арқылы қазақ әдебиеті сабағында әңгіме сюжетін реттілікпен көрсетуге, кейіпкер әрекетін сабақтастыра байланыстыруға, уақыт пен кеңістікті кейіпкер қалай қолданғанын баяндауға үйрету арқылы оқушы ойын жүйелендіріп, дұрыс, қысқа да нұсқа сөй-

леу машығын қалыптастырып келемін. Оқушыларыммен бірқатар тақырыптар бойынша интеллект карталар жасадық. Жоғарыда аталған әдістер оқушыларға ұнайтынын сауалнама нәтижесі көрсетіп отыр:

- Оқулықпен жұмыс арқылы
- Графикалық органиайзермен жұмыс арқылы
- Презентация, өздігімен іздену арқылы

Сауалнама 11-сынып оқушыларынан алынды. «Сіз мәтінде берілген ақпаратты қалай тез әрі жақсы меңгересіз?» деген сұрақ пен үш жауап нұсқасы берілді: 1. Оқулықпен жұмыс арқылы. 2. Графикалық органиайзер арқылы. 3. Презентация, өздігімнен іздену арқылы. Сауалнамаға қатысқандардың 10%-ы оқулықпен жұмыс, 73%-ы графикалық органиайзер, 17%-ы презентация, өздігімнен іздену арқылы деп жауап берген.

Тәжірибе көрсеткендей, бұл әдісті қолдану оқушылар үшін тиімді. Ол білімді динамикалық түрде жүйелеуге және жалпылауға және өз білімі мен дағдыларын тексеруге мүмкіндік береді. ГО арқылы оқушылар қажетті деректі анықтап, дәйектемелерді тауып, өзіндік ой қорыта алады.

Ұсыныстар

Графикалық органиайзерді оқу процесінің мынандай кезеңдерінде пайдалануға болады:

- ▶ өткен тақырып пен жаңа тақырыптың арасындағы байланысты анықтауда;
- ▶ жаңа тақырыпты ашуда;
- ▶ белгілі бір тақырыпты немесе бөлімді қорытындылауда;
- ▶ кері байланыс орнатуда.

Графикалық органиайзер арқылы:

- ▶ дәстүрлі кесте;
- ▶ Венн диаграммасы;
- ▶ «Фишбоун» // «Балық қаңқасы» әдісі;
- ▶ «Бес саусақ» әдісі;
- ▶ Т-диаграмма;
- ▶ «Өрмекші торы»;
- ▶ «Кейіпкер картасы»;
- ▶ «Қара шаңырақ» // «Киіз үй» әдісі;
- ▶ Жұмыс парағы сияқты әдістерді қолдануды ұсынар едім.

Ол үшін оқушыларға мынандай **тапсырмалар** беруге болады:

- ▶ мәтінді мұқият оқып, сипатталған оқиғаларды ретімен орналастырыңыз;

- ▶ мәтінді мұқият оқып, оқиға желісі бойынша сурет пен сюжетті сәйкестендіріңіз;
- ▶ мәтінді мұқият оқып, басты кейіпкердің өмір жолын диаграмма арқылы көрсетіңіз;
- ▶ мәтіннен автордың идеясын, қарама-қарсы құбылыстарды (оқиғаны), көтерілген мәселенің шешімін анықтаңыз;
- ▶ мәтінде берілген ақпараттардың себеп-салдарлық байланысын көрсетіңіз, сыни көзқарас танытып, ойыңызды тұжырымдаңыз;
- ▶ мәтін бойынша екі кейіпкердің жағымды және жағымсыз әрекеттерін салыстыра көрсетіңіз, өз көзқарасыңызды танытыңыз;
- ▶ мәтінде берілген ақпараттың дұрыстығын нақтылаңыз, хабарламадағы олқылықтардың орнын толтыру жолын ұсыныңыз;
- ▶ мәтіннің бір бөлігі мен оның жалпы идеясы арасындағы сәйкестікті анықтаңыз;
- ▶ мәтінде талқыланатын мәселелер туралы өз көзқарасыңызды білдіріңіз және өз көзқарасыңызды негіздеп, дәлелдеңіз, мысалдар келтіріңіз, нәтижесінде неге қол жеткізуге болатынын айтыңыз;
- ▶ мәтіндегі екі нәрсені (құбылысты) салыстырыңыз, артықшылығы мен кемшілігін көрсетіңіз, сыни көзқарас танытыңыз, ойыңызды дәлелдеңіз;
- ▶ мәтінде берілген ақпаратқа қатысты өз біліміңізді (бұрын не білгеніңізді) өз тәжірибеңізге негізделген ақпарат пен жаңа ақпараттың арасындағы байланысты анықтаңыз, логикалық тұжырым жасаңыз.

Қорытынды

Қорыта келгенде, ғылымның әр алуан саласында қолданылатын графикалық органиайзер білім беру саласына да ақырындап сәтті ене бастады. Себебі графикалық органиайзер арқылы оқушылар мәтіндегі ақпараттың маңызды және қосалқы бөліктерін анықтайды, нақтылайды, салысты-

рады, логикалық реттілікпен ол ақпараттарды жүйелейді, мәтінді қойылған мақсаттарға сәйкес түсіндіреді. Және соның негізінде олардың аналитикалық ойлау қабілеті қалыптасады немесе (және) артады. Демек, графикалық органиайзер дәйектемелер, идеялар мен тұжырымдардың арасындағы өзара байланысты көрнекі, визуалды анықтау құралы. Алайда, ол тек қана мәтінде берілген ақпаратты жүйелеу үшін қолданылмайды, жоғарыда айтылғандардан аңғарғандарыңыздай, ол оқушының оқу материалдарын терең түсінуіне, яғни нақты білім алуына, бір нәрсемен (құбылыспен) екінші нәрсені (құбылысты) салыстыра отырып, соның негізінде өмірде де жақсы мен жаманды айыра білуіне көмектеседі. Графикалық органиайзер мәтінде берілген ақпаратқа білім алушының өзіндік сыни көзқарас танытып, ой қорытынды жасай білуіне ықпал етуші, күрделі концепцияны визуалдаудың мықты құралы болып табылады.

Графикалық органиайзерді пайдалану кезінде оқушылардың, ең алдымен, визуалды ақпаратты талдау дағдыларын қалыптастыру міндеті іске асырылады. Сонымен қатар жоғарыда айтқанымыздай, білім алушылардың аналитикалық және сыни тұрғыдан ойлау қабілеттері артады, сондай-ақ шығармашылық қабілеттері дамиды. Бір нәрсені (құбылысты) екінші нәрсемен (құбылыспен) салыстыру, оның әртүрлі жақтарын анықтау дағдылары, ассоциативті ойлауы қалыптасады, мәтіннің негізгі идеясын, авторлық ұстанымын анықтау арқылы сөйлеушінің айтпақ ойын болжамдауға үйренеді, өз ойын тұжырымдауға жаттығады, кері байланыс алуға (жасауға) дағдыланады. Бұл зерттеліп отырған тақырыптың маңыздылығының

айқын көрінісі деп түсінсек керек. Яғни графикалық органиайзердің педагогикалық практикалық қызмет пен білім беру процесін дамытудағы рөлі зор. Ол оқушыны жүйелі ойлап, жүйелі сөйлеуге жетелеудің тапсырмас құралы десек болады.

Қолданылған деректер тізімі

1. <https://adilet.zan.kz/kaz/archive/docs/V1800017669/20.07.2022>
2. Singh N. Student- centered learning (SCL) in classrooms — A comprehensive overview // Educational Quest-An International Journal of Education and Applied Social Sciences. 2011, Volume: 2, Issue: 2. P. - 275-282.
3. Феттаева А.Н. «Применение графических органиайзеров на уроках русского языка»//<https://zenodo.org/records/6188100>
4. Кенесхан Г., Умарова А. «Развитие навыка анализа у учащихся через графические органиайзеры на уроках русского языка и литературы»//Вестник КАЗНПУ имени Абая, Серия «Филологические науки». Т.86 №4, 2023// <https://bulletin-philology.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/998>
5. <https://bilim-all.kz/article/16905-Midyn-on-zhane-sol-zhaq-zharty-sharlary>
6. Каримова Б.Т. Об использовании графических органиайзеров на уроках//АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» ИПК филиал Павлодарской области. - Павлодар, 2017. - С. 2.
7. Зинченко В.П., Мунипов В.М., Гордон В.М. Исследования визуального мышления // Вопросы психологии. – № 2, 1973. – С.3-14
8. <https://www.zharar.com/index.php?do=shorttexts&action=item&id=11006>
9. «2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2023. – 104 б.

● МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГРАФИЧЕСКОГО ОРГАНАЙЗЕРА В ОБУЧЕНИИ КАЗАХСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Умерханова Г.М.

КГУ «Жамбылская средняя общеобразовательная школа» отдела образования района Аққулы, Управления образования Павлодарской области

Аннотация. В данной статье рассматривается графический органиайзер, как один из эффективных способов обучения. Графический органиайзер – оптимальный инструмент, позволяющий добиться отличных результатов в работе с текстами различных жанров, типов и стилей речи. С помощью графического органиайзера учащиеся учатся определять важные и второстепенные части информации в тексте, обозначать идею

автора, сравнивать один предмет или явление с другим, систематизировать сюжет в логической последовательности, четко выражать мысль. Он помогает формировать аналитическое мышление обучающихся.

Ключевые слова: графический органайзер, диаграмма, таблица, процесс обучения, эффективный, оптимальный инструмент, работа с текстом

● METHODS OF USING A GRAPHIC ORGANIZER IN TEACHING KAZAKH LITERATURE

Umerkhanova G.M.

«Zhambyl secondary school» of the Department of Education of the Akkuly district, Department of Education of the Pavlodar region

Abstract. This article discusses the graphic organizer as one of the most effective ways of learning. The graphic organizer is the optimal tool for achieving excellent results in working with texts of various genres, types and styles of speech. With the help of a graphic organizer, students learn to identify important and secondary parts of information in the text, compare one object or phenomenon with another, systematize the plot in a logical sequence, and clearly express a thought. It helps to form the analytical thinking of students.

Keyword: graphic organizer, chart, table, learning process, effective, optimal tool, working with text

FTAMP 14.25.09

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА МОТИВАЦИЯЛЫҚ БАҒДАРЛАМАЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ: МЕКТЕП ТӘЖІРИБЕСІ

Хазимова Ә.Ж.

EPG Prometheus School мектебі

Алматы қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада Prometheus School мектебінің бастауыш сыныптарындағы «Daryn Go» қосымша білім берудің авторлық мотивациялық бағдарламасына қазақ тілі компонентін енгізу бойынша мектеп тәжірибесі ұсынылған. Бастауыш сыныпта оқушылардың оқуға деген ынтасын, қызығушылығын арттыруда мотивациялық бағдарламалардың тиімділігі өте зор екенін ескере отырып, 1-сыныптағы «Daryn Go» сабақтарына қазақ тілі бағдарламасы бойынша қосымша тапсырмалар енгізу қолға алынды. Қазақ тілі пәні бойынша дайындалған деңгейлік тапсырмалар оқушылардың қазақ тілі сабақтарында өткен материалдарын басқа сабақта, басқа ортада қайталауға, бекітуге мүмкіндік береді, оқушылардың тіл үйренуге деген қызығушылықтарын арттырып, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға оң ықпал етеді.

Түйінді сөздер: бастауыш мектеп, қазақ тілі, деңгейлік тапсырма, қызығушылық дағды.

Кіріспе

Бүгінгі таңда оқу үдерісін ұйымдастырудағы ең маңызды мәселелердің бірі – оқушылардың білім алуға деген ынтасын арттыру, қызықтыра білу, яғни оқушының оқу белсенділігін арттыруға ерекше көңіл бөлу. Себебі оқу белсенділігі оқушыны үнемі алға қарай жетелейді. Бұл жағдай оқушының оқу үлгеріміне тікелей әсер ететіні де сөзсіз. Сондықтан бүгінгі педагог мамандар оқушының зейінін, қызығушылығын, сабаққа деген ынтасын арттыру үшін өз тәжірибелерінде түрлі жаңашыл әдіс-тәсілдердің озық үлгілерін тиімді қолдануға тырысады. Біздің тәжірибемізде осындай тиімді жолдардың бірі мотивациялық бағдарламаларды жүзеге асыру болып отыр. Осы мақалада Алматы қаласындағы Prometheus School мектебінің бастауыш сыныптарында

жүргізілетін «Daryn Go» мотивациялық бағдарламасына тоқталғмыз келеді. Қосымша білім беру бағдарламасы негізінде енгізілген «Daryn Go» мотивациялық курсы қазақ халқының аңыз-әңгімелері, ертегілері, эпостары, қазақ халқының мәдениеті мен әдет-ғұрыптары қамтылған танымдық саяхат-сабақтар арқылы оқушылардың бойына адамгершілік құндылықтарды, яғни туған жерге, елге деген сүйіспеншілік, мейірімділік, ұқыптылық, табиғатқа деген қамқорлық сияқты адамгершілік қасиеттерді сіңіруді көздейді. Бағдарлама ұлттық мәдениеттің адамгершілік-рухани құндылықтары негізінде баланың шығармашылық даралығын дамытуға бағытталған. Аталған курс математика, логика, туған өлке тарихы, қоршаған әлем, әдебиет сияқты білімнің әртүрлі салаларын қамтитындықтан, балалардың интеллектуалдық дағдылары-

ның қалыптасуына, білімінің кеңеюіне зор ықпал етеді, ой-өрісін, танымдық қабілеттерін дамытады [1]. Курстың бағдарламасында әдебиет тақырыптарымен қатар, математикалық тақырыптар кеңінен қамтылған. Оқушылар сабақ барысында әртүрлі деңгейдегі математикалық карточкалармен жұмыс істейді. Осыған орай сабақтардың құрылымы оқушылардың теориялық білімді практикамен қатар, ойын түрінде алатындай етіп құрылған. Аталған бағдарламаның тиімділігін ескере отырып, 2023-2024 оқу жылынан бастап осы курсқа қазақ тілі компонентін енгізу қолға алынып, осы бағытта біршама жұмыстар атқарылды.

Әдістеме

Оқу орыс тілінде жүргізілетін мектептерде қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың тіл үйренуге деген ынта-ықыласын арттырудың, қызығушылығын оятудың, шабыттандырудың, сондай-ақ тіл арқылы ұлт болмысымен, дүниетанымымен, мәдениетімен, тарихымен таныстырып, ұлттық құндылықтарды бойларына сіңіре білудің де маңызы ерекше зор. Осы мақсатта оқу үдерісінің табысты болуы, оқушылардың жақсы нәтижеге жетуі мұғалімнің сабақта түрлі әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалана білуіне де тікелей байланысты, себебі балалардың жас ерекшелігіне байланысты дұрыс іріктелген әдіс-тәсіл оқушыларды жетістікке жетелейді. Оқу үдерісін түрлендіру арқылы мұғалім оқушылардың материалды жақсы меңгеруіне жағдай жасап, білім алу ортасын құрады. Бастауыш сыныптарда ойын түрлерін, интерактив жаттығуларды, мультимедиялық ресурстарды, сондай-ақ көрнекі құралдарды қолданудың тиімділігі мол. Себебі көзбен көріп, қолмен ұстап, өзі жасап көрген дүниені бала анағұрлым тез есте сақтап қалады. Сондықтан бастауыш сыныптарда көрнекілік әдістің тиімділігі басымырақ болып келеді. Иллюстрация, демонстрация арқылы жүзеге асырылатын көрнекілік әдісі оқушылардың сабаққа деген ынтасын, қызушылығын арттырумен қатар, тұлғаның танымдық белсенділігін арттыруға әсер етеді. Танымдық белсенділікті арттыруда оқушылардың бойында жеке жұмыс істей алу, жұптық немесе топтық жұмыстарға белсенді қатысу дағдыларын

дамытумен қатар, пәнаралық байланысты қалыптастырудың маңызы зор. Осы орайда «Prometheus School» мектебінде қазақ тілін дене шынықтыру, бейнелеу өнері, ағылшын тілі сияқты пәндермен интеграциялау арқылы оқу-тәрбие үрдісін кеңейтуге ерекше көңіл бөлініп отырғанын да атап өткіміз келеді. Осындай жаңашыл қадамдардың бірі – ағымдағы оқу жылынан бастап 1-сыныптарда жүргізілетін «Daryn Go» сабақтарына қазақ тілі компонентін енгізу. Бұл мақалада осы бағыттағы мектеп тәжірибесіне кеңірек тоқталғымыз келеді. Қазақ тілін «Daryn Go» сабақтарына табысты енгізудің негізгі кілті – балалардың жас ерекшелігіне және даму деңгейіне сәйкес арнайы оқу материалын дайындау болды. Бұл баланың жан-жақты дамуына ықпал етіп, оның тілдік және мәдени болмысын шындейтын жаңашыл қадам болды деп сенеміз. «Daryn Go» сабақтарына қазақ тілі компонентін енгізу «Қазақ тілі» пәнінің үлгілік оқу бағдарламасына (оқыту қазақ тілінде емес) сәйкес жүзеге асырылды, яғни бағдарламада берілген ортақ тақырыптар негізінде дайындалды. Оқу материалы оқушылар деңгейіне сәйкес екі бағытта ұсынылды. Бірі – «Daryn Go» бағдарламасындағы қазақ фольклорымен байланысты лексикалық тақырыптармен ұштасатын қосымша тапсырмалар беру. Тапсырмалар жүйесі оқушылардың қабылдауына қызықты әрі танымды болуы үшін шығармашылық тапсырмалар түрінде (сөзжұмбақтар, ребустар т.б.) «Қазақ тілі әлемі» айдарымен ұсынылды. Екінші әрі басты бағыт – «Daryn Go» сабақтарында ұйымдастырылатын өз бетінше жұмыс түріне қазақ тілі карточкаларын енгізу болды. Бұл карточкалар қазақ тілі бағдарламасына негізделіп, бес деңгейлі үлгіде дайындалды. Оқушылардың зейіні, қабылдауы, есте сақтау қабілеті әртүрлі деңгейде болатыны сөзсіз, сондықтан деңгейлік үлгіде ұсынылған тапсырмалар арқылы әр оқушы өзінің деңгейіне сай тапсырмалар орындау арқылы өз білімін шынғауға, өз мақсатына жетуге мүмкіндік алады. Орындалатын тапсырмалардың әртүрлілігі оқушылардың бойында «өзіндік мақсат» немесе «ішкі уәж» сияқты қасиеттердің қалыптасуына ықпал етеді [2]. Сабақта ұсынылған карточкалармен жұмыс істеу арқылы оқушылар қазақ тілі сабағында үйренген лексикалық қорды басқа орта-

да қолдана алуға жаттығады. Карточкалармен жұмыстың тағы бір артықшылығы аталған жұмыс түрі оқушының өз бетінше жұмыс істеу дағдысын қалыптастыруға зор ықпал етеді. Өздеріңіз білетіндей, бастауыш сыныптан бастап мұғалімнің басшылығымен оқушылардың өз бетінше жұмыс істей алу дағдыларын қалыптастырудың маңызы өте зор. Себебі өз бетінше жұмыс істеу оқушылардың таным белсенділігін қалыптастырумен қатар, сабаққа деген ынтасын, сондай-ақ дербес жұмыс істей алу қабілетін қалыптастырады, оқушылардың жауапкершілік сезімін арттырады, төзімділікке баулиды. Өз бетінше жұмыс істей алатын оқушының тек білім, білік дағдысы ғана емес, өзіне деген сенімділігі, пәнге деген қызығушылығы, шығармашылық қабілеті оянады. Өз бетінше жұмыстың мәні – оқушылардың бойында дербестікті қалыптастыру, сабақта алған білімдерін іс жүзінде қолдана білуге баулу. Әрине, 1-сыныпта оқушы өз бетінше жұмыс істегенде жұмыс мақсатын айқын түсіне білуі үшін, мына мәселелер толықтай ескерілуі қажет:

- ▶ Ұсынылған материалдың оқушы деңгейіне сәйкес болуы;
- ▶ Тапсырманың түсінікті әрі нақты болуы;
- ▶ Тапсырма мазмұнының оқушы қызығушылығын, талпынысын оята білуі;
- ▶ Тапсырманың күрделілік деңгейінің ескерілуі;

- ▶ Оқушының жұмыс нәтижесін анық көре алуы.

«Daryn Go» сабақтарында оқушыларды оқу процесіне ынталандыру мақсатында *динар, баракат, алтын, ақша* сияқты ойын валюталары арқылы бағалау жүйесі қолданылады. Оқушылар мұндай бонустарды жыл бойы жинап, оқу жылының соңында ұйымдастырылатын аукционда ынталандыру сыйлықтарына ие болады. Оқушылардың қазақ тілі карточкаларымен жұмыстары да осы жүйе бойынша бағаланады. Бұл оқушылар тарапынан ерекше қызығушылық туғызатын мотивация екені сөзсіз.

Практикада қолдану

1-сыныптарға арналған «Daryn Go» бағдарламасында Қазақстандағы жер-су атауларының шығу тарихына байланысты аңыз-әңгімелер, ертегілер кеңінен қамтылған. Оқушылар сабақ барысында Жұмбақтас, Тасқамал, Бурабай, Оқжетпес, Балқаш, Алакөл т.с.с. көптеген жер-су атауларының тарихымен аңыз-әңгімелер арқылы танысып, тақырыппен байланысты түрлі тапсырмалар орындайды. Солардың бірі – «Қазақ тілі әлемі» айдарымен ұсынылатын қосымша тапсырмалар. Мысалы: Зайсан көлі туралы тақырыпта оқушыларға «Қазақ тілі» сабағында өткен белсенді лексикалық қорға негізделген ребус үлгісіндегі тапсырма берілсе, Алакөл көліне байланысты тақырыпта «Қоршаған орта» бөлімінің лексикалық қорына сәйкес құрылған сөзжұмбақ ұсынылды (1-сурет).

ҚАЗАҚ ТІЛІ әлемі Задание под рубрикой «Қазақ тілі әлемі» стоит 10 монет. Их сможете положить в общий банк класса. Удачи!

Сөзжұмбақты шешіндер. Біздің тақырыппен байланысты сөзді атаңдар.
Разгадайте кроссворд. Назовите слово связанное с нашей темой.

The crossword puzzle grid is as follows:

The filled letters are: Row 1: А Ю; Row 2: Т Ю Л К І; Row 3: Т А У; Row 4: К І Р П І; Row 5: Т Ә Р Т; Row 6: П І Л.

1-сурет. «Қазақ тілі әлемі» айдары бойынша дайындалған тапсырма үлгісі

«Daryn Go» сабақтарында қолданылатын карточкалар мазмұны оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектептердің «Қазақ тілі» пәні бойынша (Т2) 1-сынып бағдарламасына негізделген [3]. Оқу бағдарламасына сәйкес мынадай ортақ тақырыптар қамтылды: «Өзім туралы», «Менің мектебім», «Менің отбасым және достарым», «Бізді қоршаған орта», «Саяхат», «Ауыз әдебиеті және салт-дәстүр», «Тағам және сусын». Әр тақырып бойынша 200 карточка нұсқасы дайын-

далды. Карточкалар мазмұнында мемлекеттік бағдарламаға сәйкес лексикалық қор қамтылды. Қазақ тілі карточкаларын құрастыруда тапсырмаларды жеңілден күрделіге қарай құру принципі сақталған. Мысалы: 1-деңгей карточкаларында оқушылар сурет пен сөзді сәйкестендірсе, 2-деңгей тапсырмасы суретке сәйкес келетін сөздер қатарын бірнеше сөздің ішінен тауып, дұрыс жауаптарды белгілеуге негізделген (2-сурет).

№ 1 **1-ДЕҢГЕЙ** ҚАЗАҚ ТІЛІ
(4-бөлім)

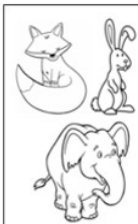
Оқы. Суретке қара. Сәйкес нөмірді жаз.

			
1	2	3	4

ағаш	☐
түлкі	☐
тау	☐
піл	☐

№ 1 **2-ДЕҢГЕЙ** ҚАЗАҚ ТІЛІ
(4-бөлім)

Суретке сәйкес сөздерді белгіле.

	қасқыр	☐
	түлкі	☐
	керік	☐
	аю	☐
	қоян	☐
піл	☐	

2-сурет. Қазақ тілінен дайындалған карточкалар үлгісі (1,2-деңгей)

Сондай-ақ карточка үлгісінде дайындалған тапсырмалар оқушылардың жазылым, оқылым дағдыларын жетілдіруге де ықпал етері анық. Мәселен, 4-деңгей тапсырмасында оқушылар сурет бо-

йынша сөздерді жазатын болса, 5-деңгей тапсырмасында сөйлем үлгілерін қажетті сөздерді таңдау арқылы толықтырады (3-сурет).

№ 1 **4-деңгей** ҚАЗАҚ ТІЛІ
(4-бөлім)

Суретке қара. Жаз.

	Қ _ _ _
	К _ _ _ _
	Т _ _
	а _
	Г _ _

№ 1 **5-деңгей** ҚАЗАҚ ТІЛІ
(4-бөлім)

Оқы. Тиісті сөзді жаз.

А	Ә	Б	В
Ол	Мен	қоңыр	аю

- _____ сурет саламын.
- Мынау – _____.
- _____ үлкен.
- Оның түсі _____.

3-сурет. Қазақ тілінен дайындалған карточкалар үлгісі (4,5-деңгей)

Карточкаларды дайындауда оқушылардың жас ерекшелігі, білім деңгейі ескеріліп, оқушының қабылдауына түсінікті әрі жеңіл үлгіде ұсынылды. Ең бастысы тапсырмалардың жеңілден қиынға, қарапайымнан күрделіге қарай ұстанымы бойынша сатылы түрде құрылуына ерекше назар аударылды. Сондай-ақ бастауыш сыныпта оқушыларға ақпаратты визуалды түрде ұсынудың тиімділігі ескеріліп, тапсырмалар тек мәтін түрінде ғана емес, суреттермен жұмыс түрінде де құрастырылды.

Осы орайда «Daryn Go» сабақтарында оқушының өз жұмысының нәтижесін анық көре алуы да жүйелі түрде ұйымдас-тырылғанын атап өткен жөн. Сабақ ба-

рысында оқушының әр жұмысы (оқушы орындаған әр карточка) тексеріліп, дұрыс жауаптар есепке алынып отырады. Дұрыс орындалған жұмыстарының нәтижесіне қарай оқушылар өз қоржындарын арнайы монеталармен (ойын валюталарымен) толықтырады. Сондай-ақ оқу барысында жоспарлы түрде турнир-жарыстар ұйымдастырылып отырады. Осы турнир-жарыстардың нәтижесі бойынша мониторинг жүргізіліп, үздік нәтиже көрсеткендер мақтау қағаздарымен марапатталады, яғни әр оқушы өз жұмысының нәтижесін нақты көре алады. Бұл оқушының алға ұмтылуына, талпынуына ықпал етіп, оның оқу белсенділігіне оң әсер етері сөзсіз. (4-сурет).

4-сурет. Қазақ тілінен өткізілген турнир нәтижелерінің пайыздық көрсеткіші

«Daryn Go» сабақтарына қазақ тілі компонентін енгізудегі басты мақсат – балаларды талпыныс пен ізденіске бағыттау, тіл үйренуге, пәнге деген қызығушылықтарын арттыру. Тапсырмаларды орындау арқылы оқушылар өз бетінше жұмыс істеп, ізденуді үйренеді, сөздік қоры жетіледі. Әр деңгейлік тапсырманы орындаған сайын оқушы жақсы нәтижеге жетуге талпынады. Баланың өзіне, өз күшіне деген сенімінің артуы оның ішкі ынтасының күшеюіне ықпал етері сөзсіз. Сабақ кезін-

де тапсырмаларды орындау барысында әр оқушының нәтижесі әртүрлі болады. Әр оқушы өз деңгейіне сай тапсырмалар орындау арқылы өз білімін шыңдай алады. Белсенді, қабілетті оқушылар аз уақыттың ішінде бірнеше деңгей тапсырмасын орындауы да мүмкін. Бұл оқушының өзіне деген сенімін арттырады. Сондықтан қазақ тілі карточкаларымен жұмыс жасау балалардың қазақ тілін үйренуге деген қызығушылықтарын арттырып, білімдерін шыңдай түседі деп сенеміз.

Ұсыныстар

Қазақ тілін өзге тілді аудиторияда үйрету қазақ тілінің қолданыс аясын кеңейтіп, қажеттілік ортасын қалыптастырған жағдайда ғана жақсы нәтижеге әкелетінін ескерсек, мектеп аясындағы басқа пәндерге де қазақ тілі компонентін енгізу маңызды болмақ. Осы орайда «Prometheus School» мектебіндегі «Daryn Go» мотивациялық сабақтарымен қатар дене шынықтыру, бейнелеу өнері сабақтарының да бір бөлігінің қазақ тілінде жүргізілуі жақсы тәжірибе деп санаймыз. «Daryn Go» мотивациялық бағдарламасына қазақ тілі компонентін енгізу 1-сынып оқушылары үшін тиімді болғаны анық. Атап айтсақ:

- ▶ Оқушылар әртүрлі деңгейдегі тапсырмалармен жұмыс істеуді үйренді;
- ▶ Өз деңгейіне сәйкес тапсырманы таңдай алу арқылы күрделі тапсырмаларға қиындықсыз көшуге мүмкіндік алды;
- ▶ Оқушылардың өз бетінше жұмыс істей алу дағдылары артты;
- ▶ Қазақ тілі сабағында алған білімдерін басқа сабақ аясында қолдану арқылы өз білімдерін жетілдіре түсті;
- ▶ Әр оқушы өз жұмысының нәтижесін нақты көре алды;
- ▶ Ең бастысы оқушылардың бойында қазақ тілін үйренуге ынта-ықылас, қызығушылық артты. Себебі оқушылар өздерінің «Daryn Go» сабақтарында қандай сөздерді қайталап, қандай тапсырмалар орындағандарымен жиі бөліседі. Сондай-ақ осы тәжірибені келесі оқу жылында 2-сыныптармен жалғастыру туралы шешімнің мектеп әкімшілігі тарапынан қолдау тауып отырғаны да қуантарлық жайт.

Әрине, оқушылардың қазақ тілін үйренуге деген қызығушылықтарын арттыруда түрлі мотивациялық бағдарламалармен қатар, әр бағыттағы байқау-жарыстардың маңызы зор. Мәселен, біздің мектептің аясында 1-сынып оқушыларының арасында, желтоқсан айында ұйымдастырылған «Менің алғашқы 100 сөзім атты» мекте-

пішілік сөз жарысы, сәуір айындағы «Сен не істейсің?» атты видеобайқау оқушылардың ерекше қызығушылығын туғызып, тек оқушылар ғана емес, олардың ата-аналары тарапынан да ерекше қолдау тапты. Сондықтан оқушылардың қазақ тілін үйренуге деген ынтасын арттыруда мұндай шығармашылық жұмыстардың маңызы зор.

Қорытынды

Оқу үдерісіне мотивациялық бағдарламаларды енгізу оқушыларды табысқа ынталандыруда, оңтайлы оқу ортасын құру жолында тиімді қадам болмақ. Себебі мотивациялық бағдарламалар академиялық мотивацияны қалыптастырумен қатар, оқушылардың жеке қасиеттерін дамытуға, оқу белсенділігін арттыруға, шығармашылық еркіндікте жұмыс істеуіне мүмкіндік ашады. «Daryn Go» сабақтарына енгізілген қазақ тілі компоненті оқушылардың сөздік қорын арттыруға, тапсырманы өз бетінше орындай алу дағдыларын дамытуға, тапсырманы орындауда өзіндік таңдау жасауларына мүмкіндік беріп, оқушы үшін жайлы оқу ортасын қалыптастырады. Сондықтан Prometheus School мектебінің аясында ұсынылып отырған тәжірибе – қазақ тілінің қолданыс аясын кеңейту мақсатында оқушылардың мемлекеттік тілді қазақ тілі сабағынан тыс басқа ортада, басқа сабақта қолдана алуына мүмкіндік беретін жақсы қадам. Бұл оқушылардың мемлекеттік тілді үйренуге деген ынтасын, қызығушылығын арттыруға ықпал етеді деген сенім туғызады.

Қолданылған деректер тізімі

1. Мотивационная программа дополнительного образования «Daryn Go» для учащихся 0-4 классов EPG «Prometheus School». Алматы, 2024. -5 с., 28 с.
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық, Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. Астана: 2016 ж, 201 бет. 32-бет
3. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптарына арналған «Қазақ тілі» пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде емес). Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің 2018 жылғы 10 мамырдағы №199 бұйрығына қосымша. 60 бет, 12-бет.

● ЭФФЕКТИВНОСТЬ МОТИВАЦИОННЫХ ПРОГРАММ В ОБУЧЕНИИ КАЗАХСКОМУ ЯЗЫКУ: ОПЫТ ШКОЛЫ

Хазимова А.Ж.

EPG Prometheus School

г. Алматы

Аннотация. Настоящая статья посвящена обмену опытом школы во внедрении компонента казахского языка в авторскую мотивационную программу дополнительного образования «Daryn Go» в начальных классах школы Prometheus School. Учитывая высокую эффективность мотивационных программ в повышении стимула к обучению, интереса учащихся в начальных классах, была поддержана инициатива введения дополнительных заданий по программе казахского языка на уроках «Daryn Go» в первых классах. Разработанные уровневые задания по казахскому языку позволяют учащимся повторить и закрепить учебный материал, изученный на уроках казахского языка, в другом контексте, что стимулирует их интерес к языку и благоприятно влияет на формирование навыков самостоятельной работы.

Ключевые слова: начальная школа, казахский язык, уровневое задание, интерес, навык.

● THE EFFECTIVENESS OF MOTIVATIONAL PROGRAMS IN TEACHING THE KAZAKH LANGUAGE: SCHOOL EXPERIENCE

Khazimova A.Zh.

EPG Prometheus School

Almaty

Abstract. This article aims to share the school's experience integrating the Kazakh language component into the author's motivational additional education program, "Daryn Go," for primary grades at Prometheus School. Considering the high effectiveness of motivational programs in increasing students' incentive to learn and interest, the initiative to introduce additional tasks based on the Kazakh language program in "Daryn Go" lessons for first graders was supported. Prepared assignments in the Kazakh language enable students to review and reinforce educational material learned in Kazakh language lessons within a different context, stimulating their interest in learning the language and positively impacting the development of independent work skills.

Keywords: primary school, Kazakh language, level assignment, interest, skill.

3

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫ

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ ОБУЧАЮЩИХСЯ

МРНТИ 14.25.09

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ УСТНОГО СЧЕТА У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Алексеева О.В.

КГУ «Общеобразовательная средняя школа №7»
отдела образования по Аягозскому району
управление образования области Абай

Аннотация. В настоящей статье рассматривается одна из актуальных тем - вопрос обучения устному счёту, который отражает развитие предметных компетенции по математике в начальной школе. Именно в начальной школе формируются базовые предметные компетенции и навыки, вводятся первые занятия по STEM - технологиям, формируются навыки работы в команде. В целях выбора стратегий и приёмов развития навыков устного счёта, автором данной статьи было проведено исследование уроков математики. Исследование уроков по «Lesson study» проводилось группой учителей начальных классов. В итоге исследования отобраны приёмы и стратегии по развитию навыков устного счёта в начальной школе. Во время практической работы были составлены рекомендации к применению данных приёмов.

Ключевые слова: исследование урока, устный счёт, математическая цепочка, математический кубик, дифференцирование, взаимопроверка.

Введение

Беседа с учителем 3 «А» класса, тестирование учащихся показало, что уровень развития навыков устного счета у учени-

ков 3 «А» недостаточно высок. Дети имеют трудности в устном счёте, считают с ошибками, медленно, не могут выучить таблицу умножения, хотя имеют готовый ответ перед собой. Причиной считаю влияние

интернета на ребенка. Ведь ученики 3 класса отлично владеют навыками управления телефонами и ПК. «Специалисты из Лаборатории Касперского полагают, что мы не сохраняем информацию в памяти из-за «эффекта Google»: мы уверены, что ответы на любые вопросы всего в паре кликов мышкой. Благодаря эффекту Google «мы лучше запоминаем, где найти нужные сведения, а не саму информацию». [3] «Развитие навыков устного счета у младших школьников» - это актуальная тема сегодня. Математика полностью основана на вычислениях как письменных, так и устных. Так как STEM – технологии включены в ряд технологий обучения в средней школе, то эта тема становится актуальнее вдвойне.

Одной из основных целей исследования ставится совершенствование практики учителя.

Задачи исследования: определить оптимальные приёмы и стратегии использования метода «математическая цепочка» для развития навыков устного счёта и применить на практике, составить рекомендации практического использования.

Этапы работы:

1. Исследование урока по «Lesson study»
2. Выбор оптимальных стратегий.
3. Практическое применение.

Приём «Математическая цепочка» включает в себя выражение от 3 до 25 действий, которые выполняются последовательно, не используется правило «Порядок действий в выражениях». Это очень удобный приём для развития навыков устного счёта, помогает организовывать внимание детей, развивать навыки устного счёта, развивать навык самоконтроля учащихся. Несмотря на то, что ученики знакомы с этим методом, встал вопрос как его применять, с чего начать? Цель исследова-

ния «Lesson study»: разработка приёмов и стратегий применения метода «Математическая цепочка» на практике; повысить мотивацию и интерес учащихся к обучению математике; развитие умений учащихся работать в больших и малых группах; повысить качество знаний; развитие навыков самостоятельной работы; развивать рефлексивные навыки учащихся; улучшить технику учителя. Время проведения исследования: ноябрь 2023 года – февраль 2024 года. Задачи «Lesson study»: научить детей быстро выполнять устные вычисления; развивать быстроту мышления, память; выделять наиболее эффективные методы и приёмы для достижения цели исследования; применяя разработанные приёмы, активизировать деятельность учащихся на уроках. Ожидаемый результат «Lesson study»: подтвердить, что применение приёма «Математическая цепочка» повлияет на положительное развитие навыков устного счёта; подтвердить, что групповая, парная работа положительно влияет на повышение активности учащихся на уроках, на результаты обучения.

Методика

При проведении исследования использовались методы сбора данных: беседа с классным руководителем; диагностика «Быстрота мышления»; вводное тестирование №1, итоговое тестирование №2; интервьюирование учащихся; фото-съемка деятельности учащихся на уроке, фиксирование наблюдений. Методика «Изучение скорости мышления» использовалась с целью определения быстроты мышления у учеников.

Методика «Изучение скорости мышления» использовалась с целью определения быстроты мышления у учеников. Оборудование: набор слов с пропущенными буквами, секундомер.

Слова:

п-ра
г-ра
п-ле
к-са
т-ло
р-ба
р-ка
п-ля
с-ло
м-ре

д-р-во
з-м-к
к-м-нь
п-с-к
с-ни
с-ол
ш-о-а
к-и-а
с-л-це
д-с-а

п-и-а
р-ба
ф-н-ш
х-кк-й
у-и-ель
к-р-ца
б-р-за
п-е-д
с-ег
в-с-а

п-сь-о
о-н-
з-о-ок
к-ш-а
ш-ш-а
п-р-г
ш-п-а
б-р-б-н
к-нь-и
д-р-в-

Порядок исследования.

В приведенных словах пропущены буквы. Каждая черточка соответствует одной букве. За три минуты необходимо образовать как можно больше существительных единственного числа.

Обработка и анализ результатов:

25-30 слов - высокая скорость мышления;

20-24 слова - хорошая скорость мышления;

15-19 слов - средняя скорость мышления;

10-14 слов - ниже средней;

до 10 слов - инертное мышление.

Этими критериями следует пользоваться при оценке учащихся 2-4-х классов.

Выводы: ученики с высокой и хорошей скоростью мышления попали в фокусные группы А, В. Ученики со средней скоростью мышления попали в фокусные группы В, С. Ученики с инертным мышлением и скоростью ниже средней попали в группу С. Ученик А - активная девочка с хорошей успеваемостью по математике. Имеет высокую мотивацию к обучению математике. Выполняет решение самостоятельно, ищет пути решения. Проявляет высокий уровень развития общих интеллектуальных способностей; проявляет творческое мышление. Критерии успешности: самостоятельно ищет пути решения; проявляет лидерские качества. Ученик В имеет среднюю успеваемость по математике, выполняет задание сам только после объяснения учителя, проявляет активность в обсуждении урока. Проявляет средний уровень развития общих интеллектуальных способностей. Критерии успешности: может сам выполнить решение, проверить правильность ответов, оценить ответы; использует коммуникативные навыки. Ученик С имеет слабые учебные способности, активность низкая, мотивация к обучению математике низкая; творческое мышление не проявляется. Её слабо интересует процесс

обучения. Критерии успешности: сама выполняет действия; проявляет коммуникативные навыки.

Разрабатывая план 1 урока, ввели знакомство с приёмом «Математическая цепочка». Впервые использовали «математический кубик» в устном счёте. Спонтанно подобранные числа и действия активизировали внимание учеников, повысили интерес. «Математическая цепочка» для работы в группе очень понравилась детям. Но здесь мы заметили, что ученики групп А, В диктовали ответы ученикам группы С. Учебная задача была выполнена быстро и правильно. Индивидуальные задания по «цепочке – карточке» дети выполнили сами. Учитель сам проверил ответы. Ученикам группы С показалось скучновато на уроке, поэтому было решено изменить форму урока. Последующие уроки стали проводить в форме игры «Байга».

При планировании 2 урока мы оставили три вида работы на устном счёте. Изменили содержание примеров устного счёта, взяли тему «Сложение и вычитание двузначных и трёхзначных чисел с переходом через разряд», именно в решении этих примеров дети затруднялись. Ввели правило в работе группы: один ученик решает один пример по очереди. При проверке «карточек - цепочек» с дифференцированным заданием ввели проверку консультантами в группе. Дети были довольны выбором формы урока.

При планировании урока 3 цикла изменили форму «цепочки большой», сделали её вертикальной, очень удобной в использовании. При проверке заданий «цепочки – карточки» ввели проверку консультантами по дифференциации, то есть консультант группы А, проверял учеников группы А и т.д. В итоге учитель показал эталон, конечно. Ввели лист оценивания своей деятельности на уроке, с указанием дескрипторов.

При рефлексии своей деятельности на уроках 1-2 цикла ученикам предлагалась рефлексия деятельности. На уроке 3 цикла дети провели рефлексия мыслитель-

ных навыков. Использовали приём «Лестница успеха». В интервью после уроков все участники отметили положительные стороны: работа в группе, индивидуальные задания на карточках, игру на уроке. Ученики группы С отметили, что работать в паре или в группе им более комфортно.

Практическое применение

В течение последующего времени использовались выработанные стратегии и приёмы на практике. В работе были разработаны и использованы следующие виды заданий «математическая цепочка». Представлены дифференцированные задания по группам А, В, С. Примеры:

Группа А

$$\square \xrightarrow{\cdot 16} \square \xrightarrow{\cdot 30} \square \xrightarrow{\cdot 4} \square \xrightarrow{\cdot 20} 20$$

Группа В

$$\square \xrightarrow{\cdot 16} 32 \xrightarrow{\cdot 30} \square \xrightarrow{\cdot 4} \square \xrightarrow{\cdot 20} \square$$

Группа С

$$51 \xrightarrow{\cdot 16} \square \xrightarrow{\cdot 30} \square \xrightarrow{\cdot 4} \square \xrightarrow{\cdot 25} \square$$

Рисунок 1. Карточка-цепочка «Вставь знак»

1. «Вставь знак». Необходимо вставить знак действия и число. Ученики группы А выполняют действия с конца выражения, учитывая данные последнего звена. Ученики группы В выполняют действие с начала выражения, учитывая данные 2 звена. Ученики группы С выполняют действия с начала выражения, данные звеньев отсутствуют.

Группа А

$$\square \xrightarrow{-160} \square \xrightarrow{+30} \square \xrightarrow{-40} \square \xrightarrow{+20} 20$$

Группа В

$$\square \xrightarrow{-160} 10 \xrightarrow{+30} \square \xrightarrow{-40} 0 \xrightarrow{+20} \square$$

Группа С

$$170 \xrightarrow{-160} \square \xrightarrow{+30} \square \xrightarrow{-40} \square \xrightarrow{+20} \square$$

Рисунок 2. Карточка – цепочка «Вставь число»

2. «Вставь число». Даны действия. Ученики группы А находят значения с конца выражения, учитывая данные последнего звена. Ученики группы В находят значения, учитывая данные 2 и 4 звена. Ученики группы С находят значения, учитывая данные 1 звена.

Группа А

$$16 \xrightarrow{\cdot 3} \square \xrightarrow{+25} \square \xrightarrow{-16} \square \xrightarrow{:6} 14$$

Группа В

$$25 \xrightarrow{\cdot 3} 65 \xrightarrow{+25} \square \xrightarrow{-16} 84 \xrightarrow{:6} 14$$

Группа С

$$25 \xrightarrow{\cdot 3} \square \xrightarrow{+25} \square \xrightarrow{-16} \square \xrightarrow{:6} 100$$

Рисунок 3. Карточка – цепочка «Исправь ошибку»

3. «Исправь ошибку». Даны действия и числа. Частично даны данные звеньев. Ученики группы А исправляют ошибку в данных 1 звена, начиная выполнять дей-

ствия с конца выражения. Ученики группы В исправляют ошибку в данных 2 или 4 звена, начиная выполнять действия с начала выражения. Ученики группы С исправляют ошибку в данных последнего звена, начиная выполнять действия с начала выражения.

Группа А

$$-15 \quad * \dots \quad * \dots \quad * \dots$$

$$\boxed{15} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{100}$$

Группы В, С.

$$-15 \quad * \dots \quad * \dots \quad * \dots$$

$$\boxed{15} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{36} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{100}$$

Рисунок 4. Карточка – цепочка «Вставь число и знак»

4. «Вставь число и знак». Даны данные первого, последнего звена, первое действие и число. Ученики группы А находят данные второго, третьего и четвертого звена. Ученики группы В, С находят данные второго и четвертого звена, учитывая данные третьего звена.

Группа А

$$-15 \quad * 8 \quad +56 \quad : 4$$

$$\boxed{15} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow$$

$$: 14 \quad +22 \quad -11 \quad *5$$

$$\rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{}$$

Группа В

$$-15 \quad * 8 \quad +54 \quad * 2$$

$$\boxed{15} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow$$

$$+78 \quad * 1 \quad -11 \quad *5$$

$$\rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{}$$

Группа С

$$-15 \quad * 8 \quad +54 \quad - 16$$

$$\boxed{15} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow$$

$$+78 \quad +22 \quad -11 \quad *5$$

$$\rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{}$$

Рисунок 5. Карточка-цепочка «Пройди по дорожке»

5. «Пройди по дорожке». Даны данные первого звена, все действия и числа. Ученики выполняют 8 различных действий. Ученики группы А находят данные, выполняя 8 действий, из которых 6 - на умножение и деление. Ученики группы В находят данные, выполняя 8 действий, из которых 4 - на умножение и деление. Ученики группы С находят данные, выполняя 2 действия, из которых 6 - на умножение и деление.

Группы А,В,С.

$$* \dots \quad * \dots \quad * \dots \quad * \dots$$

$$\boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{}$$

Рисунок 6. Карточка – цепочка «Составь цепочку задание»

6. «Составь цепочку-задание». Дана цепочка с пустыми данными. Ученики подбирают действия, из которых 3 на умножение и деление. Используя приём «Карусель», группы находят значения в звеньях, заполняя значение одного звена. Проверку задания выполняет та группа, которая составила задание.

Рассмотрим последовательные действия учителя на уроке по применению данной методики. Необходимое условие - урок проходит в форме игры - соревнования групп. Устный счёт занимает от 5 до 10 минут на уроке. Деление на группы.

1. Деление на группы. Каждый ученик в начале урока заполняет 1 ячейку «цепочки – дорожки», состоящей из 25 ячеек, получает карточку с номером группы. Индивидуальная работа.

$$-15 \quad * 8 \quad +54 \quad - 16$$

$$\boxed{15} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow \boxed{} \rightarrow$$

К Р Г У

Рисунок 7. Расшифровка – «КРУГ»

2. Работа по группам. Каждая группа решает «Цепочку», расшифровывает название своей группы, расположив числа, либо в порядке возрастания, либо в порядке убывания. Числу соответствует буква. При правильном определении названия, группа получает 1 балл.

Рисунок 8. «Математический кубик»

3. Коллективная работа «Математический кубик». Приглашаются по одному ученику от каждой группы. На кубике написаны числа в соответствии с темой урока. Ученик бросает кубик, называет число, учитель показывает знак действия, ученик бросает кубик вторично, называет число, выполняет устно вычисления. Весь класс проверяет правильность решения, показывая сигналы. В случае, если ответ неверен, группа помогает своему ученику. Представитель группы решает устно с объяснением. При правильном решении каждая группа получает 1 балл за каждый правильный ответ своего участника. При проверке используются Сигналы «Смайлы», «Светофор», «Знак рукой».

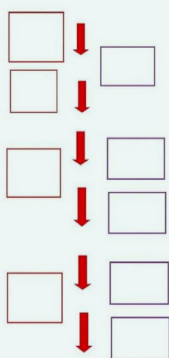

Рисунок 9. Вертикальная цепочка - шаблон

Работа по группам. «Математическая цепочка» у доски. Для каждой группы вывешивается вертикальная «цепочка». Каждый участник по очереди выходит и выполняет решение. Группа получает 1 балл, если решение верно. В случае ошибки консультант каждой группы может помочь в исправлении. Взаимопроверка проводится группами.

4. Индивидуальная работа. «Цепочка-карточка». Каждый ученик получает задание дифференцированное. Дается 1-2 минуты, дети выполняют решение. Проверка проводится консультантами по уровням дифференциации. Консультант может объяснить способ решения. Затем проводится проверка по эталону учителя.

При работе с разноуровневыми группами содержание заданий дифференцировано. Необходимо уточнить, что уроки проводят в форме игры. Тематические уроки-игры - это интегрированные уроки математики с предметами естествознания, познания мира. Необходимо заметить, что для уроков в начальной школе одним из главных требований является яркая, красочная наглядность. Если это уроки-соревнования, необходимо иметь призы, медали, подарки, грамоты для вручения при подведении итогов игры. Командный зачет еще более сплачивает детей. Состав групп на последующих уроках меняется, что отлично развивает коммуникативные качества детей.

На последнем этапе исследования для определения уровня овладения навыками устного счета ученики прошли тестирование. До проведения LS - 72%; после проведения практики - 76%. Динамика положительная.

Пример задания тестирования №1

Выполни действия: $12 \cdot 2 = _$; $36 : 2 = _$;
 $60 \cdot 5 = _$; $800 : 2 = _$; $1000 \cdot 0 = _$; $100 \cdot 7 = _$;
 $990 : 9 = _$; $20 \cdot 30 = _$; $3 \cdot 9 = _$; $12 \cdot 10 = _$.

Цели обучения, тестирование №1: 3.1.2.5 Выполнять устно сложение и вычитание трехзначных чисел/тысяч на основе их десятичного состава. 3.1.2.12. Устное умножение и деление трехзначного числа,

оканчивающегося нулями, на однозначное число [4].

Пример задания тестирования №2

Выполни действия: $45:6=$ _(ост.); $369:3=$ __; $64\cdot3=$ __; $685:5=$ __; Реши рациональным способом $(6+7)\cdot5=$ __; $2\cdot(4\cdot7)=$ __; $12\cdot5 - 9\cdot5=$ __.

Цели обучения, тестирование №2: 3.1.2.10 применять алгоритмы умножения и деления двухзначных и трехзначных чисел без перехода через разряд [4].

Результаты, тестирование №1: писали 25 учеников; низкий уровень (0-39%) – 2; средний уровень (40%-84%) – 12 учеников; высокий уровень (85%-100%) – 11 учеников; качество – 72%; успеваемость – 92%.

Результаты, тестирование №2: писали 25 учеников; низкий уровень (0-39%) – 0; средний уровень (40%-84%) – 13 учеников; высокий уровень (85%-100%) – 12 учеников; качество – 76%; успеваемость – 100%

Результаты рефлексии «Лестница успеха»: «Знаю – 2 ученика – 8%; понимаю – 3 ученика – 12%; умею – «смогу научить друга» – 20 учеников – 80%.

Итоговое тестирование учащихся показало, что по окончании проведенного нами исследования повысился % качества устного счёта, повысилась активность, организованность, быстрота реакции, действий. Создание коллаборативной среды способствовало лучшему усвоению информации, активному участию в процессе обучения всех детей, позитивно повлияло на уровень мотивации к изучению предмета. На этом основании можно сделать вывод, что нашими учениками сделаны первые шаги к саморегулируемому обучению.

Рекомендации

Методические рекомендации по внедрению приёма обучения «Математическая цепочка» для развития навыка устного счёта учащихся 3 класса, стратегии работы:

1. Использовать «математический кубик» при коллективной работе.

2. «Цепочка-большая» для работы в группе.
3. «Цепочки-карточки» для индивидуальной работы с дифференцированными заданиями по уровням.
4. Использование только двух видов работ, так как работа занимает от 7 до 10 минут на уроке и относится к устному счёту.
5. Проводить урок в игровой форме: урок-игра «Байга», «Соревнование», «Кто первый?» и др.
6. Проводить взаимопроверку групп группами, взаимопроверку консультантами по дифференциации.
7. Использовать разные виды цепочек: «Математический кубик», «Цепочка - дорожка» до 25 действий, «Цепочка - карточка», «Вставь знак», «Вставь первое число», «Вставь знак и число», «Составь задания».

Необходимо соблюдать принципы использования приёма «Математическая цепочка»: систематичность применения приёма «Математическая цепочка»; дифференциация заданий; игровая форма урока; использование активных методов обучения: работа в группах, в парах.

«Особенно хорошо, если наряду с этим, специально отводить 5-7 минут на уроке для устного счёта. Устные упражнения должны соответствовать теме и цели урока и помогать усвоению изучаемого на данном уроке или ранее пройденного материала. В зависимости от этого учитель определяет место устного счёта на уроке. Если устные упражнения предназначены для повторения материала, формированию вычислительных навыков и готовят к изучению нового материала, то лучше их провести в начале урока до изучения нового материала. Если устные упражнения имеют цель закрепить изученное на данном уроке, то надо провести устный счет после изучения нового материала. Не следует проводить его в конце урока, так как дети уже утомлены, а устный счет требует большого внимания, памяти..» [1].

Заключение

«Математика является одной из важнейших наук на земле, и именно с ней человек встречается каждый день. Счет в уме является самым древним и простым способом вычисления. Знание упрощенных приемов устных вычислений остается необходимым даже при полной механизации всех наиболее трудоемких вычислительных процессов. Устные вычисления развивают в человеке память, культуру мысли, ее четкость, ясность и быстроту, сообразительность, умение отыскивать наиболее рациональные пути для решения поставленной цели, ясное понимание связи теории с практикой, уверенность в своих силах; помогают школьникам полноценно усваивать предметы физико-математического цикла. Разнообразие и комбинирование различных видов устных упражнений возбуждают интерес у детей, активизируют их мыслительную деятельность, что приводит к лучшему усвоению нового и закреплению пройденного ранее материала» [2].

«Помимо того, что устный счет на уроках математики способствует развитию и формированию прочных вычислительных навыков и умений, он также играет немаловажную роль в привитии и повышении у детей познавательного интереса к урокам математики, как одного из важнейших мотивов учебно-познавательной деятельности, развития логического мышления и развития личностных

качеств ребенка. Вызывая интерес и прививая любовь к математике с помощью различных видов устных упражнений, учитель будет помогать ученикам активно действовать с учебным материалом, пробуждать у них стремление совершенствовать способы вычислений, менее рациональные заменять более совершенными. А это - важнейшее условие сознательного усвоения материала» [2].

Развитие навыков устного счёта способствует подготовке младших школьников к занятиям в рамках STEM-образования.

Список используемых источников

1. Кузнецова Е.В., Устный счет на уроках математики /Сетевые образовательные сообщества-Открытый класс-Submitted by Екатерина Вячеславовна Кузнецова on Sat, 15/10/2011. <http://www.openclass.ru/node/241654>
2. Бабенко Наталья Александровна, О применении устного счёта на уроках математики. [Текст] : непосредственный // Молодой ученый. — 2012. — № 1 (36). — Т. 2. — С. 62-64. — URL: <https://moluch.ru/archive/36/4164/>
3. Елена Лукашина «Эффект Google»: стали ли мы глупее из-за технологий? Учебный центр/блог/Работа мозга. <https://teachline.ru/blog/effekt-google-stali-li-my-glupee-iz-za-tekhnologiy/>
4. Типовая учебная программа по учебному предмету «Математика» для 1-4 классов уровня начального образования (приказ Министерства просвещения РК от 16.09.2022 г. № 399; с изменениями от 21.11.2022 г. № 467, с изменениями от 5.07.2023 г. № 199) - Параграф 2.- Глава 2. «Элементы алгебры». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200030654>

● БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АУЫЗША ЕСЕП ШЫҒАРУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Алексеева О.В.

Абай облысы Аягөз ауданы білім бөлімінің «№ 7 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аңдатпа. Бұл мақалада өзекті тақырыптардың бірі – бастауыш мектепте математика пәні бойынша пәндік құзыреттіліктердің дамуын көрсететін ментальды арифметиканы оқыту мәселесі қарастырылады. Дәл бастауыш мектепте базалық пәндік құзыреттіліктер мен дағдылар қалыптасады, STEM технологиясы бойынша алғашқы сыныптар енгізіліп, топта жұмыс істеу дағдылары қалыптасады. Ментальды арифметикалық дағдыларды дамытудың стратегиялары мен әдістерін таңдау үшін осы мақаланың авторы математика сабақтарына зерттеу жүргізді. Lesson study зерттеуін бастауыш сынып мұғалімдері тобы жүргізді. Зерттеу нәтижесінде бастауыш мектепте ментальды арифметикалық дағдыларды дамытудың әдіс-тәсілдері мен

стратегиялары таңдалды. Практикалық жұмыс барысында осы әдістемелерді қолдану бойынша ұсыныстар жасалды.

Түйінді сөздер: Lesson study, ментальды арифметика, математикалық тізбек, математикалық текше, дифференциалдау, өзара тестілеу.

● DEVELOPMENT OF ORAL NUMERACY SKILLS IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Alekseeva O.V.

KSU «Secondary school No.7» Department of Education
for Ayagoz District Education Department of Abay Region

Abstract. This article discusses one of the current topics - the issue of teaching mental arithmetic, which reflects the development of subject competencies in mathematics in primary school. It is in primary school that basic subject competencies and skills are formed, the first classes in STEM technology are introduced, and teamwork skills are developed. In order to select strategies and techniques for developing mental arithmetic skills, the author of this article conducted a study of mathematics lessons. Lesson study research was conducted by a group of primary school teachers. As a result of the study, techniques and strategies for developing mental arithmetic skills in primary school were selected. During practical work, recommendations for the use of these techniques were drawn up.

Keywords: lesson study, mental arithmetic, mathematical chain, mathematical cube, differentiation, mutual testing.

МРНТИ 14.25.09

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ ГОВОРЕНИЯ НА ОСНОВЕ «МОДЕЛИ АРГУМЕНТИРОВАНИЯ»

Батпанаева Ж.М.Назарбаев Интеллектуальная школа
физико-математического направления, г. Костанай**Агажанова Р.А.**КГУ «Амангельдинская общеобразовательная школа»,
Костанайская область

Аннотация. В данной статье обобщается опыт работы по развитию навыка говорения с использованием Модели аргументирования на уроках русского языка и литературы в 7 классах. Представлены формы и приемы, которые оказались эффективными и показали динамику. Приведенные примеры иллюстрируют возможности подготовки учащихся к выступлениям перед большой аудиторией.

Ключевые слова: навык говорения, модель аргументирования, алгоритм действий, опыт работы, результаты.

Введение

Умение выражать свои мысли логично, последовательно и доступно расширяет возможности любого человека. В мире человеку невозможно прожить без языкового взаимодействия, потому что он часть социума. И успешность этого процесса во многом зависит и от коммуникативных навыков. Насколько мы обладаем умением говорить доступно, логично и убедительно, настолько будем восприняты окружающими: интересный знающий собеседник или неграмотный молчун.

Многим известно выражение: «Вначале было Слово», которое говорит именно об осознанности высказывания. Нужно учиться следить за своими словами, учиться контролировать свои мысли и высказывания.

Ораторское искусство в казахской культуре выделяется по нескольким причинам.

Во-первых, казахские бии играли важную роль в управлении обществом, урегулировании конфликтов, как между людьми, так и между народами. Во-вторых, бии и ораторы освещали вечные ценности и принципы, представляя духовное богатство общества и указывая на пути к справедливой жизни [1, с.14-15].

ГОСО начального, основного и общего среднего образования одним из требований к обучающимся по образовательной области «Язык и литература» определяет такие результаты обучения, как «аргументирует свою точку зрения, соблюдая логическую последовательность»; «самостоятельно составляет связные, логичные, аргументированные высказывания в соответствии с предложенной темой и коммуникативно заданной установкой» и др., что подтверждает значимость и актуальность исследуемой темы в контексте реализации требований к результатам

обучения по предмету русский язык и литература [2].

Содержание предмета русский язык и литература, в соответствии с типовой учебной программой, направлено на развитие навыков аргументации, согласно требованиям ГОСО начального, основного и общего среднего образования. Так, в начальном звене по предмету «русский язык и литература» в учебной программе результат обучения «аргументировать свою точку зрения на основе аудиовизуального материала», в программе основного среднего образования отражается в ожидаемых результатах: «аргументировать, систематически изложить свои мысли в диалоге, в монологе, полилоге с разумным использованием научных данных и терминов в соответствии с коммуникативной ситуацией», «аргументировать свою точку зрения, с сохранением структуры и линии развития эссе, сравнить плюсы и минусы предложенного решения по проблеме (аргументативное эссе)», «аргументировать, систематически изложить свои мысли в диалоге, в монологе, полилоге с разумным использованием научных данных и терминов в соответствии с коммуникативной ситуацией». Все это подтверждает, что содержание программ по предмету русского языка обеспечивает преемственность в развитии навыков аргументирования у обучающихся, начиная с начального звена до уровня общего среднего образования [3].

Сегодня существует проблема правильного речевого взаимодействия среди молодежи, потому что устная речь многих школьников бедна. Молодые люди предпочитают общаться сленгами, сокращая слова или употребляя иноязычную лексику. Поэтому тема грамотной академической устной речи очень актуальна.

Цель данной работы: представить эффективные приемы развития навыка говорения у учащихся 7 классов, для которых русский язык является неродным.

Задач, которые предстояло решить, было несколько. Выявить наиболее распространенные проблемы в навыке гово-

рения у учащихся, которые не владеют русским языком на достаточно хорошем уровне. Найти наиболее эффективные методы для развития навыка грамотной речи. Предоставить ресурсы, помогающие выстроить свое высказывание аргументированно, логично, убедительно.

Методика

Основными методами работы для исследования своей практики были анкетирование, наблюдение, эксперимент, сравнение.

Исследование проводилось на базе КГУ «Амангельдинская общеобразовательная школа» Костанайской области. В исследовании приняли участие 21 обучающихся 7 класса.

В данной работе представлен опыт по использованию Модели аргументирования для развития навыка говорения. Новизна данной работы в том, что этот метод позволяет не только развивать навыки устной речи, но и помогает формироваться личности учащегося, т.к. он учится аргументировать точку зрения, отстаивать свои интересы, грамотно строить диалог, участвовать в полилоге как достойный собеседник.

Для полного понимания проблемы изучены теоретические основы.

В Википедии дано следующее определение: «Речь - исторически сложившаяся форма общения людей посредством языковых конструкций, создаваемых на основе определённых правил. Процесс речи предполагает, с одной стороны, формирование и формулирование мыслей языковыми (речевыми) средствами, а с другой стороны - восприятие языковых конструкций и их понимание». Речь считается вербальной коммуникацией [4].

Известный русский лингвист В.В. Виноградов писал, что «свободное владение формами монологической речи - искусство, хотя, как и всякое искусство, у отдельных субъектов оно может обращаться в трафарет» [5].

Недаром еще Сократ говорил: «Заговори, чтобы я тебя увидел», не услышал, а именно увидел. По тому, как человек говорит, мы можем судить о том, с кем имеем дело, определить степень образованности, культуры и интеллектуального развития человека, его психологическую уравновешенность.

Невозможно не согласиться со словами Льва Выготского: «Успешное развитие учащихся предполагает: высокий уровень обучения за пределами текущих в совершенстве освоенных навыков; взаимо-

действие с другими участниками в целях улучшения уровня учения; углубление и расширение способностей одаренных детей в обучении (зона ближайшего развития)» [6].

Первым этапом исследования была стартовая диагностика. Она была проведена для того, чтобы выявить уровень подготовленности, потребности каждого ученика. Учащиеся ответили на 7 вопросов. На вопрос, является ли навык говорения для вас трудным, 75% ответили утвердительно (рис.1).

Основными причинами трудностей говорения, согласно результатам анкетирования, были определены: скудность словарного запаса (70%), страх перед аудиторией (73%), трудность построения ло-

гичной речи с использованием элементов рассуждения (75%), для многих легче выстроить свою речь в монологе с использованием шаблонов (70%) (таблица 1).

Таблица 1 - Причины трудностей говорения обучающихся, согласно результатам анкетирования

№	Причины дефицита словарного запаса обучающихся	% обучающихся
1	скудность словарного запаса	70%
2	страх перед аудиторией	73%
3	трудность построения логичной речи с использованием элементов рассуждения	75%
4	легче выстроить свою речь в монологе с использованием шаблонов	70%

Из данных диагностики на рис.2 видно, что учащиеся видят свои проблемы, по-

нимают, что это требует определенных шагов и с их стороны.

Рисунок 2 – Причины трудностей говорения обучающихся

Практическое применение

Определив основные проблемы, начинается подбор методов, средств, которые направлены на решение этих задач. На каждом уроке ведется лексическая работа, которая позволяла пополнять словарный запас, обогащать свою речь, т.к. учащиеся узнавали не только новые слова, но и подбирали синонимы, антонимы, фразеологизмы, пословицы. Составляя, с изученными словами, словосочетания и предложения разных синтаксических конструкций, учащиеся практически отработывали теоретический материал. Кроме этого, при постановке на уроке целей по говорению применяются разные формы: монолог, диалог, полилог. В зависимости от темы дается время на подготовку или это были экспромты.

Например, темы «Лучшие туристические места для отдыха», «Почему происходит изменение погоды?», «Какие традиции празднования Нового года есть в разных странах?», «Герои-казахстанцы в Великой Отечественной войне» требуют подбора материала, доказательств и поэтому дается время. Но с такими темами, кото-

рые очень близки подросткам, как «Мой лучший друг», «Мои увлечения», «Любимый стиль одежды», «Музыка моего дня» ученики выступают без подготовки. Это позволяет решить множество задач: не бояться аудитории, уметь раскрыть себя, аргументировать свой выбор, приводя примеры из жизни.

Эффективным способом улучшения навыка говорения является прослушивание своего выступления. Учащиеся записывали свои монологи, прослушав, корректировали, улучшая свой навык. И, прежде чем сдать учителю данный материал, он имеет право несколько раз исправлять свою запись. Ученики, как показывает практика, стараются, чтобы их речь была безупречна. При этом, не все были убедительны, но хотя бы избегают пауз, расширяют свой лексикон. При этом начинаю понимать, что у каждого выступления должна быть цель, аудитория, и это нужно учитывать. Поэтому такая форма, как запись своего выступления, расширяет их возможности и навыки. Ведь это нужно не только в говорении, но и в навыке чтения очень много заданий, когда нужно опре-

делить цель и целевую аудиторию. По наблюдениям было сделано заключение - учащиеся, отработывая свои выступления, лучше справляются с такими заданиями.

Также, в анкете было указано, что 70% учеников с уверенностью могут создать свой монолог, используя шаблоны. И предлагаем учащимся ресурсы, где собраны такие формы для логичного построения своей речи.

Под **аргументацией** мы понимаем процесс приведения доказательств, объяснений, примеров для обоснования

какой-либо мысли перед слушателями, собеседником, читателем.

Тезис - это главная мысль (текста или выступления), выраженная словами, главное утверждение оратора, которое он старается обосновать, доказать.

Аргументы – это доказательства, приводимые в поддержку тезиса: факты, примеры, утверждения, объяснения - словом, все, что может подтвердить тезис.

Виды аргументации приведены в таблице 2.

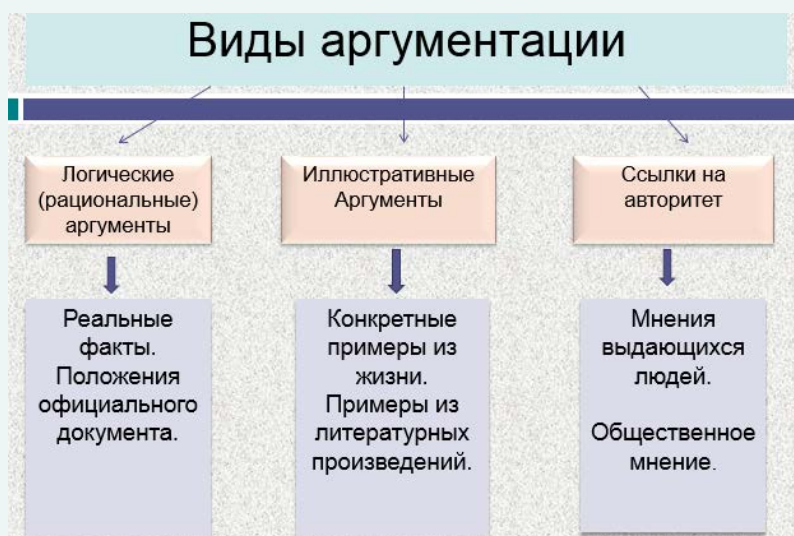

Таблица 2 - Виды аргументации

Например, известная всем формула ПОПС (Позиция-Обоснование-Пример-Следствие). Она служит инструментом индивидуального контроля качества усвоения знаний на уроках русского языка и литературы, направленным на рефлексию обучающихся.

Вот некоторые примеры, взятые из уроков в 7 классе, 3 раздел «Характер и внешность человека».

Позиция – Человеку одиноко, если у него нет друзей.

Обоснование – потому что ему не с кем поделиться своей радостью или высказать свои тревоги.

Пример – мальчику нравится девочка, он хочет об этом поговорить, но родителям, родным подросток не может раскрыться,

и он мог бы рассказать об этом другу, посоветоваться, но увьи... .

Следствие – поэтому у каждого человека должны быть друзья, хотя бы один, которому можно доверить свои тайны, вместе

погулять и не зря говорят: «Одна голова хорошо, а две лучше».

Еще одним приемом для структурирования своей речи является умение использовать ментальные карты, таблицы, пазлы

Элементы аргументирования

Рисунок 3 – Элементы аргументирования

Аргументирование ситуации или события

Рисунок 4. Аргументирование ситуации или события

[7]. Немаловажным является знание элементов аргументации (приведены на рис. 3). При подборе аргументов для описания сути конкретной ситуации или события можно опираться на рис. 4.

А также на занятиях по русскому языку и литературе нами активно используется комплексная работа по тексту. Научить детей понимать, интерпретировать и интегрировать содержание текста, используя при этом внетекстовое восприятие, свой жизненный опыт, позволяет учащимся овладеть навыками анализа, синтеза и оценки.

В процессе своей работы для формирования читательской грамотности постоянно используется синквейн. Одним из интересных методов, который позволяет активизировать познавательную деятельность и способствует развитию речи, является работа над созданием дидактического синквейна. Это слово произошло от французского слова «пять», что означает «стихотворение из пяти строк», которое необходимо писать, следуя определенным правилам. В методической литературе синквейн называют эффективным методом развития образной речи.

Для составления синквейна необходимо найти в тексте главное, сделать выводы и заключения, уметь высказывать собственное мнение, обладать навыками анализа, обобщения, краткого изложения. Таким образом, учащиеся создают собственное творение, подчиненное определенным правилам. Самое главное в дидактическом синквейне – это наполнение каждого слова глубоким смыслом и частью речи, которая должна использоваться в каждой строке.

И самым распространенным методом, который чаще всего использовали ученики на уроке – это шаблоны. Предоставляются определенные фразы, используя которые можно построить свою речь последовательно и доказательно. Например, вопрос для обсуждения «Почему сегодня очень много подростков, не умеющих продуктивно проводить свое свободное

время?» (раздел 6 «Хобби и свободное время»). Ученикам предоставляется алгоритм действий. Первое – это шаги, второе – это фразы для построения монологического высказывания.

Для вступительной части:

1. Необходимо озвучить тезис и после высказать свое мнение, используя фразы на выбор: «я считаю; придерживаюсь мнения; полностью согласен/не согласен/частично согласен с высказанным мнением; я думаю, что...»
2. Привести аргументы и примеры в подтверждение своего мнения, и, возможно, использовать в речи слова-связки: «во-первых; во-вторых; кроме того; к тому же; с другой стороны; вдобавок к этому; кстати сказать; кроме этого; но самое главное...»
3. Не забывайте и об аудитории, поэтому обращайтесь к ней в своей речи: «представьте себе; согласитесь; повторяю; подчеркиваю, что важно; вы тоже можете возразить; бесспорно; без сомнения; наверняка вы сталкивались с такой ситуацией; все мы свидетели...».
4. Сделайте вывод, логически суммируя все сказанное, для этого есть вспомогательные фразы: «итак; таким образом; следовательно; подводя итог; в заключение; надеюсь, что мне удалось убедить вас; в общем...».

После проведения запланированной серии уроков, мы прорефлексируем использованные методы и отметили динамику в сторону улучшения. Уже 40% учеников могли спокойно выстраивать свою речь, не боясь аудитории, у 50% повысилось качество. Применяя шаблоны, ряд учащихся более четко аргументируют свою мысль. Если после 1 четверти из 5 максимальных баллов 1 ученик получает «4», у 8 – «3», а у 3 учеников было всего 2 балла. По итогам 2 четверти уже есть улучшения 1 ученик получает максимальный балл, 10 – «4», и только у одного «3». Средний балл за первую четверть – 2,8, в конце года – 4 (рис. 5).

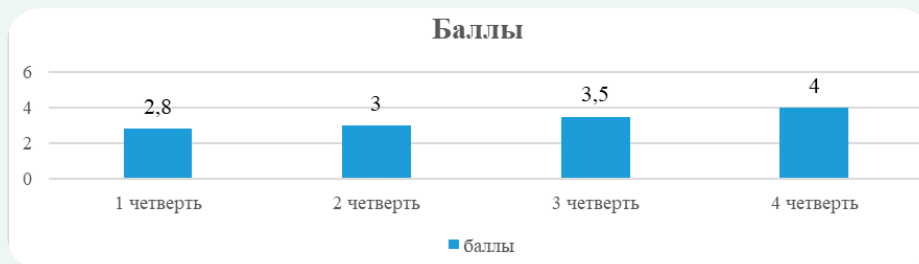

Рисунок 5. Динамика развития навыка аргументации

Продолжая данную работу, стали применять другие приемы, такие как «Особые приметы», «Найди отличия», «Пойми меня», «Верный маршрут». Если во второй четверти был упор на составление монолога, с чем учащиеся начали справляться, то в последующих четвертях больше внимания уделялось диалогу [8]. Нужно отметить, что работа в данном направлении не была столь успешной. У учеников не получалось продуктивной беседы, не было слов-поддержек. Диалоги больше походили на ответы на вопросы, а не на обмен мнениями.

В итоге, использованные методы смогли помочь ученикам выстраивать хорошие монологические высказывания, но не были эффективны при построении диалогической речи. Поэтому на следующий год планируется продолжить данную работу и развивать навыки ведения диалога и полилога.

Рекомендации

Наши рекомендации будут полезны для учителей, которые работают в классах с государственным языком обучения, т.к. именно таким учащимся необходима теоретическая поддержка и больше практических упражнений. Начинайте с мотивации учащихся, они должны понимать, для чего им это нужно. Ставьте реальные цели: «Будешь ведущим, участником кон-

ференции, дебатов; сможешь без особых проблем презентовать свои работы» [9].

Работа должна быть системной: дайте план работы ученикам и вместе с ними отмечайте его выполнение и уровень работы. Кроме этого, создайте папки для каждого ученика, где будут храниться аудиозаписи его выступлений, чтобы через определенное время ученик мог прослушать и сравнить свои уровни, а учитель оценить эффективность использованных методов. Давайте возможность учащимся выходить на более широкую аудиторию: выступление на школьном телевидении или участие в дебатах.

Опираясь на свой опыт работы, хотим сказать, что, пройдя данный путь с учениками, вы сможете увидеть прогресс своих воспитанников, а они, в свою очередь, станут увереннее и успешнее.

Заключение

В целом, в статье предлагается один из эффективных путей решения актуальной проблемы – недостаточного уровня навыка говорения у учащихся 7 классов, для которых русский язык является неродным, что негативно влияет на успеваемость и социализацию учащихся. Результаты представленной и апробированной на конкретных примерах Модели аргументирования для развития навыка го-

ворения говорят о том, что данный метод позволяет не только развивать навыки устной речи, но и помогает формироваться личности учащегося.

Список использованных источников

1. **Ерназарова З.Ш.** Қазақ шешендік сөздеріндегі аргументтеу модельдері// Тілтаным. – 2016. - №1. – С.14-19.
2. Об утверждении государственных общеобразовательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348//Электронный ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031> (дата обращения 14.02.2024).
3. Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам и курсам по выбору уровней начального, основного средне-
- го и общего среднего образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года № 399//Электронный ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1300008424> (дата обращения 14.02.2024).
4. Речь//Электронный ресурс: <https://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=Речь&stable=1> (дата обращения 14.02.2024).
5. **Виноградов В.В.** Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 256 с.
6. **Выготский Л.С.** Разум в обществе: Развитие высших психических процессов (на англ. яз.). – Лондон, 1978. – 26 с.
7. **Ипполитова Н., Князева О., Савова М.** Русский язык и культура речи: Учебное пособие. – М.: Проспект, 2016. – 328 с.
8. **Бернадская Л.Д.** Современные технологии развития речи. Спецкурс: учебное пособие. - М.: Флинта; Наука, 2015. - 190 с.
9. **Бернов В.Ф.** Культура диалога: Учебное пособие / В.Ф. Бернов. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2002. – 156 с.

● «УӘЖДЕУ МОДЕЛІ» НЕГІЗІНДЕ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ

Батпанаева Ж.М.

Физика-математикалық бағыттағы Назарбаев зияткерлік мектебі, Қостанай қ.

Агажанова Р.А.

«Амангелді жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қостанай облысы

Андатпа. Бұл мақалада 7-сыныптағы орыс тілі сабағында «аргумент» моделін қолдана отырып, сөйлеу дағдыларын дамыту тәжірибесі жинақталған. Тиімді және динамиканы көрсететін формалар мен әдістер ұсынылған. Келтірілген мысалдар оқушыларды үлкен аудитория алдында қойылымдарға дайындаудың мүмкіндіктерін көрсетеді.

Түйінді сөздер: сөйлеу дағдысы, аргумент моделі, әрекет алгоритмі, жұмыс тәжірибесі, нәтижелер.

● DEVELOPMENT OF SPEAKING SKILLS BASED ON THE «ARGUMENTATION MODEL»

Batpanaeva Zh.M.

Nazarbayev Intellectual School of Physics and Mathematics, Kostanay

Agazhanova R.A.

KSU «Amangeldinskaya comprehensive school», Kostanay region

Abstract. This article summarizes the experience in developing the Speaking skill using the Argument Model in the Russian language lessons in 7th-grade classes. Presenting forms and techniques that have proven effective and have shown dynamics. The given examples illustrate the possibilities of preparing students for performances in front of a large audience.

Keywords: Speaking skill, Argument model, action algorithm, work experience, results.

FTAMP 14.25.09

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Кенжебаева Г.М.

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

Балтабеқова Р.Т.

Шымкент қаласы білім басқармасының

«Ы.Алтынсарин атындағы №65 мектеп-гимназиясы» ШЖҚ МКК

Арысбаева Ж.А.

Шымкент қаласы білім басқармасының

«Әдістемелік орталығы» КММ

Аңдатпа. Мақалада бүгінгі білім беру жүйесіндегі өзекті тақырыптардың бірі – білім алушының оқу сауаттылығын дамыту әдістері қарастырылды. Халықаралық бақылау нәтижесінің көрсеткіші негізінде білім алушы жастардың оқу сауаттылығын жетілдіру жолдары мен әдістері зерделенді. Сонымен қатар осы әдістеме қысқаша баяндалып, қандай әдіс-тәсілдерді қолданып сабақ өткізуге, мәтінмен жұмыс жасауға болатындығы тәжірибе арқылы көрсетіледі. Жас мамандар осы бағытта жұмыс жасап, ізденсе, нәтижеге жетіп білім алушының мәтінмен толыққанды жұмыс жасау дағдысын қалыптастырады деген ойдамыз.

Түйінді сөздер: мәтін, оқу сауаттылығы, дағды, әдіс-тәсіл, халықаралық зерттеу.

Кіріспе

PISA зерттеуіндегі оқу сауаттылығының мақсаты – білім алушылардың жазбаша мәтіндерді оқу барысында ұғынып, түсінудегі оқу қабілеттілігі және оларға рефлексия, яғни мәтін мазмұнын өз мақсаттарына қол жеткізу үшін қолдануы, білімдері мен дағдыларын қоғамда өмір сүру дағдысында қолдана білуін дамыту. Бақылау барысындағы оқу сауаттылығын тексеру білім алушының мәтінді оқу техникасын немесе мәтіннің мазмұнын түсінгенін бағалау емес, сол түсінгенін, меңгерген білімдері мен дағдыларын өмірлік жағдайларда қолдана білу ептіліктерін бағалау, білім алушыларды әлеуметтенуге және дербестеуге бағыттау, болашақ кәсіби қызметі саласын жауапты таңдауына

дайындау. Білім алушы оқу үшін оқу керек емес, керісінше оқығанын өмірде пайдалана алу біліктілігін жетілдіруге бағыттау керек.

Үш жылда бір өткізілетін халықаралық зерттеу нәтижелерінің төмен болуы, біздің балаларымыздың оқу сауаттылығының жоғары көрсеткішке жетпеуі бүгінгі күнгі білім саласындағы шешімін таба алмай келе жатқан өзекті мәселелердің бірі. Неге? Неге білім алушы мәтінмен толыққанды жұмыс жасай алмай келеді? Түсіндіре алмай жүрміз бе, әлде үйретуіміз кем бе? Мүмкін балаға дайын білімді беріп, ойландыруға өздігінен ізденуге мүмкіндік бермей жүрген шығармыз. Біздің баланың өздігінен ізденіп жұмыс істеуіне бағыттайтын әдістемеміз

кемшін шығар? Біз балаға жұмыс жасатуда не істеуі керектігін толық кесте жасап, сол ізбен жүргізбей сол ізді өздеріне салғызуымыз керек болар? Біздің берген тапсырмаларымыз орындап қана қоятын емес, тапсырмадан тапсырма тудыратын бағытта болуы керек. Білім алушы мәтінді талдап отырып, тапсырманы өзі құрып, өзі орындауы керек. Міне, педагогтер алдында осы бағытта жауабы дайын емес ашық сұрақтар өте көп. Мақала жазу барысында осы сұрақтарды педагог өзіне қоя отырып, мәтін тауып, соған тапсырма жасаса, оны орындауда білім алушы іліп әкетіп, ары қарай өзі ой тудыра алатындай жұмыс түрлерін орындаса оқу сауаттылығын қалыптастыруда, мәтінді жан-жақты түсініп, өмірге керегін өзіне ала білу дағдысы дамиды. Осы дағды арқылы бала мәтіндегі айтылған ойды, айтылмай қалған ойды, айтылуы керек ойды жан-жақты өзі түсініп, талдай алатын болады. Оқу сауаттылығы дамыған білім алушының өмірге икемділігі де жоғары деңгейде болады. Оған жетудің жолдары қалай болмақ.

Әдістеме

Тұлғаның өзін-өзі дамытуы мен білімін жетілдіруіндегі басты құралдардың бірі – оқу сауаттылығы. Бұл кең ауқымды ұғым үш құрамдас бөліктен тұрады. Олар:

- ▶ педагогикалық қызметтің маңызды бағыттары ретінде оқуға үйрету кезінде оқылған мәтінді адамның түсіну қабілеті;
- ▶ пән мұғалімі қызметінің қолданбалы бағыты ретінде қойылған сұраққа толық жауап беру кезінде оқушыны мәтін ақпаратын қолдануға үйрету;
- ▶ белсенді оқудың басты көрсеткіштерінің бірі ретінде оқығаны туралы ойлану.

Анықталған осы құрамдас бөліктердің әрқайсысы білім алушыда жақсы қалыптасу үшін сәйкес тапсырмаларды дұрыс бағыттап беру маңызды. Мақсат айқын болған кезде ғана оған жететін қадамдар да нақтылана түседі. Сондықтан білім алушы бойына оқудағы сауаттылықты арттыру үшін берілген тапсырмалар да соған

жетелейтіндей, жеткізетіндей бағытталып берілуі керек.

Заманауи оқу сауаттылығы ұғымы түрлі мәтінді түсінумен анықталады. Сондықтан білім алушыларды жазба мәтін, электронды мәтін, аудиомәтін секілді әртүрлі мәтіндермен жұмыс жасауға дағдыландыру керек. Шығармашыл, құзыретті педагог сабақты білім алушылардың талабына сай жүргізеді.

Білім алушының оқу сауаттылығын қалыптастыру мәтінмен тікелей байланысты. Педагог білім алушыны мәтінді түсінуге бағыттауы керек. Мәтінді түсінудің негізгі әдістерінің бірі – білім алушылардың өздігінен сұрақтар қоюы және оған жауап іздеуі болып табылады. Сұрақ қою барысында оқушы материалды талдап, оны мұқият зерделейді, бастысы ақпаратты бөліп алып, оған үнемі түсінікті болып табыла бермейтін жаңа байланыстарды байқайды, өзінің әлсіз жақтарын тауып, олардың орнын толтыруға тырысады.

Мәтінді түсіну үшін мынадай сұрақтарға жауап іздеу керек:

1. Қарапайым сұрақтар. Оларға жауап беруде мәтіндегі ақпараттар анықталады.
2. Нақтылау сұрақтары. «Сіз мынаны айтасыз...?», «Егер, мен дұрыс түсінсем, онда ...» деп басталады. Әңгімелесушіге өз айтқандарына қатысты кері байланыс ұсынады.
3. Түсіндірме сұрақтар. «Неге?» деп басталады. Себеп-салдарлық байланысты анықтауға бағытталады.
4. Шығармашылық сұрақтар. «Егер, не өзгерер еді?», «Сіз қалай ойлайсыз, оқиғалар қалай дамиды болады?» деп басталады.
5. Бағалау сұрақтары. «Неге бір нәрсе жақсы, бір нәрсе жаман?», «Бір кейіпкердің екіншісінен қандай айырмашылығы бар?». Аталған немесе өзге де оқиғаларды, құбылыстарды, фактілерді бағалау өлшемдерін (критерийлерін) анықтауға бағытталады.
6. Тәжірибелік сұрақтар. «Кейіпкердің орнында сіз қалай әрекет етер едіңіз?»

Теория мен практика (тәжірибе) арасындағы қарым-қатынасты орнатуға бағытталады.

Бұл сұрақтар мәтіннің мазмұнын түсінуге көмектеседі.

Мәтінді көздеген мақсатына, сөз саптау тәсіліне қарай баяндау, сипаттау, пайымдау мәтіні деп үшке топтай отырып, тұтас мәтін, тұтас емес мәтін деп бөліміз.

Тұтас мәтіндер:

- 1) сипаттамасы (көркемдік және техникалық);
- 2) баяндау (әңгіме, репортаж);
- 3) түсіндіру (түсіндірме эссе, түсінікті анықтау, сөзді түсіндіру, түйіндеме / қорытынды, түсіндіру);
- 4) дәлелдеу (түсініктеме, негіздеме);
- 5) нұсқаулар (жұмысты орындауға арналған нұсқаулық; ережелер, заңдар).

Тұтас емес мәтіндерге (дискретті мәтіндер, аралас мәтіндер, құрамдас мәтіндер) мыналар жатады:

- 1) графика;
- 2) диаграммалар;
- 3) кестелер;
- 4) карталар, диаграммалар;
- 5) сызбалар, фотосуреттер;
- 6) бланкілер (сауалнамалар және т.б.);
- 7) ақпараттық парақтар мен хабарландырулар;
- 8) веб-парағы, жарнамалар, мәзірлер, ақпараттық парақшалар, журналдар т.б.

Мәтінмен жұмыс жасау мынадай кезеңдерге бөлінеді:

1. Мәтінді оқығанға дейінгі жұмыс
2. Мәтінмен жұмыс кезеңі
3. Мәтінді оқығаннан кейінгі кезең

Мәтінді оқығанға дейінгі жұмыс: оқуға белсенділігін арттыратын жағдаят туғызу

білім алушының ойын шоғырландыруға көмектеседі. Оқылым ұйымдастырудан басталады. Мысалы: АКТ қолдану арқылы сабақты бастау. *«Тыңдай біл» әдісі* (Күй тыңдату).

Педагог сабақтың тақырыбы мен оқу мақсаттарын, бағалау критерийлерін таныстырады. Бұл әдістер білім алушыны қазақ тілінде сөздерді естіп түсінуге және қазақ тілінде сөйлеуге итермелейді.

«Дыбыстар айтысы» ойыны. Жаңылтпаштарды тез, жатқа айтқызу, көңілді ойын түрінде ешқандай қыспаққа алмай жай ойнату, сондай-ақ ойната отырып қазақ тіліне тән дыбыстарды дыбыстауға, естуге үйрететін әдіс-тәсілдердің бірі. Мысалы: Үміт түбіт түтті, түбітті түтіп бітті; Мұз тұздай. Тұз мұздай т.б.

Мәтінмен жұмыс кезеңі: педагог мәтінді оқытып, берілген сұрақтарға дұрыс, бұрыс немесе мәтінде айтылмаған жауаптары бар сөздерді тапқызады. *«Шатастырылған логикалық тізбектер»* стратегиясын қолдануда білім алушыларға парақта мәтін мазмұны бойынша жазылған сұрақтар және оның жауаптарының бірнеше нұсқасы беріледі. Білім алушы жеке жұмыс істейді, мәтінді оқып, берілген нұсқадағы шатастырылған тізбектерден дұрыс жауапты табады. Мысалы: Сұрақтар мәтін желісімен қойылады. Білім алушы мәтінді оқып отырып, сұрақтың жауабын анықтайды, көтерілген мәселені болжайды.

Мәтінді оқығаннан кейінгі кезең: топтағы білім алушылар бір-бір сөйлемнен түсінгендерін мазмұндайды, сұхбаттасады. *«Бәріміз біргеміз!»* әдісімен топтық жұмыс жүргізіледі.

Кері байланыс. Білім алушы бір сұрақ – бір жауап айтуы керек. «Жоба қорғау» әдісімен «Қазақ өнері» мәтіні бойынша кластер жасауға графикалық органиайзер әдісімен жұмыс істеуге тапсырма беріледі.

Білім алушылар керекті тірек сөздерді пайдаланып, қосымша ақпаратты және берілген сұрақтардың желісімен 30 сөзден тұратын шағын әңгіме құрастырады. «Менің пайымым» әдісімен автор ортаға шығып мәтіннен түсінгендерін әңгімелеп айтып береді.

Жаңа тақырыпқа алдын ала мәтінді оқып мазмұндауға тапсырма беру керек. Білім алушы мәтінді асықпай оқып дайындауға мүмкіндігі артады.

Әрине ұсынылып отырған әдістердің барлығын бір сабақта қамту мүмкін емес, сондықтан педагог білім алушылардың жас ерекшелігіне қарай және мәтінінің мән-мағынасына қарай әдістерді таңдайды. Әдістер мен тапсырмалар үнемі бір типті болса білім алушыларды жалықтырып жібереді.

Практикада қолдану

Сабақ барысында, тәжірибеде әдіс-тәсілдерді қалай қолданған тиімді. Мысалы, Бөлім тақырыбы: Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі – қазақ тілін оқып-үйренеміз. Үштілді білу – үлкен өнер. Бөлімше тақырыбы: Ана тілі

Оқу мақсаты: 7.1.5.1. тірек сөздер, сөйлеушінің дауыс ырғағы мен сөйлеу мәнері арқылы негізгі ойды анықтау;

7.5.1.1. мәтіндерден көмекші есімдерді ажырата білу, жазбаша, ауызша жұмыстарда қолдану.

Сабақтың мақсаты:

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы тақырыпты түсінеді, көмекші есімдерді ажырата алады.

Көбі орындай алады: көтерілетін мәселені болжайды, сөйлемдердің интонациялық ерекшелігін ескереді.

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып аясында өз сөзімен әңгімелейді, мәтін құрауда көмекші есімдерді сөйлемдерді қолданып, өз ойын айтады

Мәтінді тыңдап, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз.

Тіл – мемлекеттік нышан ретінде танылатын басты құндылық. Қазақ халқы өз тілін ардақтап, кие тұтқан. Ананың әлдиімен ұрпақ бойына таралып, ананың бал сүтімен сүйегіне сіңетін тілді ана тіл деп аялаған. Атаның ақылы мен даналығына суарылған сөз аталы сөз боп есептелген. Ұлттың тілінде сол ұлттың жері, тарихы, тұрмысы, мінезі айнадай ашық көрініп тұрады. Қазақ тілінде қазақтың сары сайран даласы, сары далада үдіре көшкен тұрмысы, асықпайтын, саспайтын мінезі көрініп тұрады.

Дауға салса – алмастай қиған, сезімге салса – қырандай қалқыған, ойға салса – қорғасындай балқыған, өмірдің кез келген орайында әрі қару, әрі қалқан, әрі байырғы, әрі мәңгі жас, отты да ойнақы Ана тілінен артық қазақ үшін бұл дүниеде қымбат не бар екен?!

1-тапсырма. Мәтінге сүйеніп, сұрақтарға жауап беріңіз.

- 1.Тіл – қандай құндылық?
2. Ана тілі адамның бойына қалай сіңеді?
3. Ұлттың тілінен нені көруге болады?
4. Қазақ болу үшін бұл дүниеде не қымбат?

2-тапсырма. Тиісті сөздерді орнына қойып, мақал-мәтелдерді көшіріп жазыңыз:

Тілін білмеген білмейді. Ана тілің.... тілге татиды.

Тілін емес, тілін - мәңгүрт.

Тіл мәртебесі - ел мәртебесі.

Тіл – достықтың ... көпірі.

Тіл - әлшеусіз өрісі кең

(Керек сөздер: алтын, алпыс білмейтіндер, білгісі келмейтіндер әлем түбін қазына)

3-тапсырма. «Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастырыңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
мәтінге сүйеніп сұрақтарға жауап беру	1	мәтінге сүйеніп сұрақтарға жауап береді	2

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
тиісті сөздерді орнына қойып, мақал- мәтелдерді көшіріп жазу	2	тиісті сөздерді орнына қойып, мақал- мәтелдерді көшіріп жазады	2
«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастыру	3	«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастырады	4
Барлығы			8

Бағалау критерийі	Оқу жетістігі деңгейі		
	Төмен	Орта	Жоғары
мәтінге сүйеніп сұрақтарға жауап беру	мәтінге сүйеніп сұрақтарға жауап беруде қиналады	мәтінге сүйеніп сұрақтарға жартылай жауап береді	мәтінге сүйеніп сұрақтарға толық жауап береді
тиісті сөздерді орнына қойып, мақал- мәтелдерді көшіріп жазу	тиісті сөздерді орнына қоюда қиналады	тиісті сөздерді орнына қоюда қателер жібереді	тиісті сөздерді орнына қойып, мақал- мәтелдерді көшіріп жазады
«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастыру	«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастыруда қиналады	«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастыруда қателер жібереді	«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастырады

Берілген тапсырмалар білім алушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынады. Мәтін мазмұны білім алушылардың ана тілі туралы ой толғауларына мүмкіндік беріп, функционалдық сауаттылығын жетілдіруге бағытталады. Білім алушы тапсырмалар арқылы мәтіндегі ақпараттардың дұрыс/бұрыстығын анықтайды. Сұраққа жауап беру арқылы мәтіндегі негізгі ойға түйіндеме жасайды.

1-тапсырмада оқушы тыңдалған мәтіннен сұрақтарға толық жауап береді.

2-тапсырмада көмекші есімдерді сөйлемде дұрыс қолданады.

3-тапсырмада оқушы көмекші есімдерді қатыстырып, шағын әңгіме құрастырады.

Жоғарыда берілген бағалау критерийлеріне сүйе отырып, жұппен және жеке жұмыс орындатуға болады.

Ұсыныстар

Білім алушылардың мәтінді терең түсінуді үшін **педагогтерге ұсыныстар**: Педагог білім алушыға жан-жақты дүниетанымды меңгертіп, оқу, математика, жаратылыстану, тарих немесе тілдік пәндерді оқыту үшін берілген мәтінді түсінуді жақсартып, функционалды сауаттылығын қалыптастыруғысы келсе, *біріншіден*, таныс емес

тақырыпты оқуға кеңес бермеу керек. Баланың қызығушылығын жоғалтпай тапсырманы орындауға нұсқау беріліп, нені оқу керектігі, неге назар аудару керектігі нақты айтылуы керек. *Екіншіден*, мәтінді оқытып, түсінгендігін талқылау керек. Идеясын жазу, сұрақтар қою және сол оқығанын өзі үшін маңызды өмірдегі тәжірибемен байланыстыру керек. *Үшіншіден*, мәтінге құрылған әр тапсырманы талқылау. Мәтіннен не үйренуге болатындығына бағыттай отырып, бірнеше сұрақтар қою және оның жауаптары келесі сабақтарда талқыланатындығын, оған қайта оралатындығын ескертіп қою керек. Үздіксіз оқығаннан ойланып оқыған пайдалы. *Төртіншіден*, оқылым алдында ойлануға ынталандыру қажет. Бұл әр сөйлемді түсінуге тырысудан гөрі керек ақпаратты іріктеп алуға, табуға көмектеседі. Сұрақтар оларға оқудан бұрын өз сұрақтарын қалыптастыруға көмектеседі. *Бесіншіден*, мақсат қояды үйрету керек. Мысалы: «Ана тілінің рөлін қалай күшейтемін». Алтыншыдан, нақты жағдаятқа құрылған мәтіндерді визуализация жасауды ұсыныңыз (оқығаны немесе кейіпкерді елестету). Кейбір білім алушылар фотосуреттер мен мәтіндік тақырыптарды зерделеу арқылы материалды жақсы игере алады.

Осы ұсыныстар мәтінмен жұмыс жасауда ескерілуі керек.

Педагог білім алушылардың оқу сауаттылығын арттыруда мәтін түрлерімен жұмыс жүргізу арқылы ақпаратты табу және іріктеу; ақпаратты жалпылау, мәтінді өзінің өмірлік тәжірибесімен байланыстыру, оны сыни талдауды жүзеге асыру; мәтінді түсіну мен ұғыну, ақпаратты бағалау, соның негізінде болжам жасау мен шешім шығару құзыреттіліктері артады.

Қорытынды

Жалпы мәтін талдауда нақты жағдаятқа құрылған мәтіннен гөрі абстрактілі ұғымға құрылған мәтінді талдау күрделірек. Ой желісінен өткізе отырып қабылдайтын мәтіннің ішінен білім алушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыратын негізгі, нақты ойды таба білу кеңес беріп отырған педагогтің шеберлігіне байланысты. Педагог тарапынан дұрыс әзірленген тапсырмалар, деңгеймен берілген оқу жетістігі, оны анықтауға құрылған бағалау критерийлері, дескрипторлар білім алушының өзін-өзі бағалауына, қалыптастырушы бағалауды жүзеге асыруға зор мүмкіндік береді.

Оқыған, үйренген білімінен өмірге қажетті ой түйеді. Сол тапсырманы оқып, орындап отырғанда қажеттілігі байқалмаса да, кейінгі бір кезеңдерге, әрекет үстінде есіне түсіп қолданып жатса, міне бұл білім алушының функционалды сауаттылығын қалыптастыруға пайдасы тиді, яғни тиімді оқыту болды деп санауға болады.

Қолданылған деректер тізімі

1. «PISA-2022 зерттеуіндегі Қазақстан нәтижелері» ұлттық есебі – Астана: Қазақстан «Ахмет Байтұрсынұлы атындағы «Талдау» ұлттық зерттеулер және білімді бағалау орталығы» АҚ, 2024 ж., 164 бет
2. **Цукерман Г.А.** Оценка читательской грамотности. Материалы к обсуждению // Центр оценки качества образования [Электронный ресурс]. URL: http://www.centeroko.ru/public.html#pisa_pub.
3. Педагогтың кәсіби деңгейін өсіруде әдістемелік жұмысты ұйымдастыру жолдары. // Ғылыми-практикалық жинақ. Алматы, 2008 жыл.
4. **Тұрсынғалиева С.** Қазақ тілінен жазба жұмыстар. –Алматы, «Арман ПВ» –2008.

● МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ У ОБУЧАЮЩИХСЯ НАВЫКОВ РАБОТЫ С ТЕКСТОМ

Кенжебаева Г.М.

Национальная академия образования имени И.Алтынсарина

Балтабекова Р.Т.

ГКП на ПХВ «Школа-гимназия №65 имени И.Алтынсарина»

управления образования города Шымкент

Арысбаева Ж. А.

Управления образования города Шымкент

КГУ «Методический центр»

Аннотация. В статье рассмотрена одна из актуальных тем современной системы образования – методы развития читательской грамотности обучающегося. На основе показателя результатов международного исследования были изучены пути и методы совершенствования читательской грамотности обучающейся молодежи. Также кратко излагается данная методика, на практике показано, какими методами можно проводить занятия, работать с текстом. Мы надеемся, что молодые специалисты будут работать в этом направлении, искать, добиваться результатов, формировать у обучающегося навыки полноценной работы с текстом.

Ключевые слова: текст, грамотность чтения, навыки, метод, международное исследование.

● **METHODS OF FORMATION OF STUDENTS' SKILLS IN WORKING WITH TEXT**

Kenzhebaeva G.M.

I.Altynsarin National Academy of Education

Baltabekova R.T.

GKP on PCV «Gymnasium School No.65 named after Y.Altynsarina»

Department of Education of Shymkent city

Arysbayeva Zh. A.

Department of Education of Shymkent city KSU «Methodological

Center»

Annotation. The article considers one of the topical issues of the modern education system – methods of developing student's reading literacy. Based on the indicator of the results of an international study, ways and methods of improving the reading literacy of young students were studied. This technique is also briefly described, in practice it is shown what methods can be used to conduct classes and work with text. We hope that young specialists will work in this direction, seek, achieve results, and form the student's skills of full-fledged work with the text.

Keywords: text, reading literacy, skills, method, international research.

МРНТИ 14.31.09

● ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВОМ МЕТОДИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ «ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ»

Есембаева Г.Т.КГКП «Колледж радиотехники и связи»
управления образования области Абай, г.Семей

Аннотация. В данной статье рассматривается необходимость использования активных методов обучения, как информационно-коммуникационные технологии в формировании профессиональной компетентности студентов. Автор отмечает, что в современном обществе студенты живут в мире технологичных символов и знаков, поэтому преподаватели должны быть вооружены современными методиками и образовательными технологиями для эффективного общения с обучающимися. В статье изложены практические применение активных методов, как составление кейсов, когда студенты наряду с передачей готовых знаний, самостоятельно добывают знания и используют их в профессиональной деятельности.

Актуальность выбранной методики и рекомендации автора могут служить средством формирования учебно-познавательной активности применения студентами различных форм компьютерных сетей, приобретению ими опыта профессиональной ориентации в образовательной среде.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, учебный процесс, модульно-игровые технологии.

Введение

Мы все понимаем, что приобщение современного студента колледжа к вопросам исторического образования происходит в условиях чрезвычайно насыщенного информационного поля, изменения всего «фона» системы образования. Меняется восприятие студента, он живет в мире технологичных символов и знаков, в мире электронной культуры. Тема актуальна тем, что педагог в современном постиндустриальном обществе должен давать не только готовые знания обучающимся,

но и научить добывать эти знания самим студентам и использовать в дальнейшей жизни, а главное – приобрести умения, навыки и компетенции, необходимые в профессиональной деятельности.

В утвержденной «Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы» озвучена значимость разработки образовательных программ в организациях ТИПО на основе требований ГОСО, профессиональных стандартов, профессиональных

стандартов WorldSkills и региональных особенностей с обязательным участием работодателей. В концепции отмечены ключевые ориентиры создания условий для подготовки специалистов технического и профессионального образования, обладающих сформированными компетенциями и ценностными ориентирами, способных реализовать исследовательские навыки, креативное мышление, творческий потенциал на базе современного производства [1].

Потому современная система образования должна соответствовать экономической политике Нового Казахстана, социальному и интеллектуальному уровню общества.

В интервью газете «Егемен Қазақстан» Президента К. К. Токаева [2], где им ярко подчеркнуты вопросы подготовки специалистов в сфере науки и образования как новых успешных членов общества с сформированными компетенциями *логического мышления, системного становления исторического сознания и государственности*.

В этой связи исследуются цели, содержание профессионального образования и его подходы к совершенствованию, применяемые в образовательном процессе, организационные вопросы регулирования системы профессионального образования, и требуется найти свое решение.

На сегодняшний день одним из нерешенных в профессиональной подготовке квалифицированных специалистов среднего технического образования - создание условий для стремления специалистов к умелому, творческому изложению социальных запросов общества, что является основной целью.

Для реализации активных средств обучения к эффективным результатам приведут исследования учено-методолога В.В. Краевского, где изложены состав, функции, структура, методологические условия теории обучения. Ученым классифицированы дидактические функции активных методов обучения. Они отражены в следующей последовательности:

- ▶ *компенсаторная*, более целенаправленная в процессе обучения, экономия времени;
- ▶ *адаптивная*, в соответствии с содержанием обучения способность обучающихся самостоятельно осваивать совокупность знаний, координировать преемственность знаний;
- ▶ *информационные*, обучающие средства как источники знаний учат анализировать учебную и научную информацию, обрабатывать ее;
- ▶ *интегративный*, ориентирует на комплексное использование средств обучения;
- ▶ *реализация* инструментальной, методической цели и обеспечение определенных видов деятельности [3].

Выявленная классификация активных методов обучения способствует обеспечению качества преподавания занятий по истории, где педагогом могут быть использованы различные форматы урока истории с применением активного обучения с ИКТ, которые помогут представить анализ результатов опроса студентов с использованием модельно-игровой технологии и ИКТ.

Методика

В организации педагогического процесса активные методы обучения обуславливают широкое использование возможностей видов деятельности студентов радиотехники связи, позволяют им приобретению опыта и совокупности знаний, опыта участия в применении конкретных средств и средств радиосвязи, ориентированных на результат. Для этого предусматривается поиск решения учебных задач по дисциплине «Всемирной истории», достижение прогнозируемых результатов выполняемой деятельности, вытекающих из контекста успеха и опыта.

В настоящее время интенсивно изучаются такие важные стороны процесса обучения, как отбор содержания образования, методики и технологии преподавания в системе среднего специального

образования, соответствующие заданным результатам обучения, где важнейшей задачей является логическое структурирование активной познавательной деятельности студентов колледжа.

Важно рассмотреть и вопросы профессионального обучения, где и отражены формы и средства активных методов. Формированию у студента профессиональных деловых навыков на основе полученных им теоретических знаний освещены в трудах российских ученых С.И. Архангельского [4], В.И. Загвязинского [5], Е.С. Полата [6]. Ценными для нашего являются и труды отечественных ученых Е.И. Бидайбекова [7], Ж.А. Караева [8], С.М. Кенесбаева [9], где основой формирования профессиональной компетенции будущего специалиста служат эффективный отбор степени усвояемости студентами методических, теоретических, практических знаний.

Учеными выделены основные действия по организации применения активных методов обучения, отражаемые в следующей последовательности: объяснительно-иллюстративные, проблемные, программные, алгоритмические, блочные.

Объяснительно-иллюстративное обучение - это, по сути, передача информации не только словами, но и изображениями, наглядными пособиями.

Проблемное обучение формирует у обучающегося понятие правил, закономерностей, положений, теорий, алгоритмов при самостоятельном поиске, осмыслении новых знаний, выполнении практических работ.

Запрограммированное обучение предполагает быстрое достижение поставленных целей путем приобретения новых знаний и умений, работы с видами программ.

Алгоритмическое обучение обеспечивает успешность обучающегося в систематическом выполнении учебных материалов, практической работе через взаимодействие, хорошее знание дисциплины.

Блочное обучение реализация методических приемов и приемов освоения обучающимся целевых, информационных, умственных операций, проверочных, коррекционных блоков.

Многие исследования приурочены к вопросу соответствия требованиям задач учебной работы, когда нужно четко обозначить цели активного обучения как средства формирования профессиональных компетенций.

В свою очередь, активная деятельность обучающегося определяется особенно учебными преподавания, с одной стороны, и спецификой предмета познавательной деятельности – овладению системой научных знаний, имеющих две стороны: логико-операционную и содержательную.

В данном случае, обучающиеся усваивают не только содержание научного знания, но и их логические связи. Чтобы обучающиеся самостоятельно добывали знания, надо научить их конструировать знания посредством применения компьютерных игровых форм обучения.

В целом процесс активного обучения – это процесс обеспечения нового качественного уровня человеческого потенциала и сохранение ценностного отношения с потребностями личности.

Процесс активного обучения должен обеспечивать формирование личностных и профессиональных качеств студента колледжа.

Цель активного обучения состоит в том, чтобы посредством организации специальных видов деятельности сформировать у студентов колледжа профессиональные навыки усвоения предметных задач и умения на практике применять полученные знания.

Согласно определению В. А. Беликова, под активной деятельностью понимается целенаправленный самостоятельный или управляемый процесс взаимодействия обучающегося с окружающей действительностью с целью удовлетворения его познавательных потребностей и интересов,

в результате которого происходит формирования профессиональных компетенций [10].

Отечественными учеными Ш.И. Джанзаковой в соавторстве А. Байкутовой, Ж.Макишевой затронуты вопросы формирования познавательной активности обучающихся, где дана структура деятельности, как вида особо важной творческой активности в восприятии окружающей среды. Ими трактуется структура деятельности, как: *мотив*, который пробуждает субъекта к деятельности; *цель*, как предполагаемый результат действий; *действия*, ведущие к осуществлению определенных действий. Авторами приводятся также тождества по определению познавательной деятельности обучающихся, как единство теоретического мышления и практической деятельности. Одним из важнейших аспектов формирования познавательной деятельности обучающихся, является его творческое осмысление научного исследования [11].

Отсюда вытекает контекст процесса активного обучения студентов колледжа, где возникает необходимость усвоения содержания понятий исторических знаний и умений через действия самих обучающихся. Только эффективное структурирование активных методов обучения приведет к успешному осуществлению подбора инструментов, позволяющего ему усвоить сущность познания, его составных частей. Именно таким инструментарием могут выступить логические средства и формы знаний, овладение ими системой научных знаний, познавательные действия и их характер, достижение поставленной цели, выбор видов знаний, которые служат раскрытию содержательного аспекта целей обучения.

Вместе с тем, в последние годы интерес исследователей к использованию различных платформ, когда к продуктам инновационных технологий относят и специальные платформы искусственного интеллекта посредством интернет-ресурсов таких как, Formative. Данная платформа разрешает задачи подбора заданий с применением схем, рисунков, текстов, предназначенных для анализа и оцени-

вания учебных достижений обучающихся. Google Forms – применяется как конструктор разработки тестов по конкретным темам для оценивания усвоения заданной темы обучающимися [12].

Преподаватель колледжа С.Н. Жумашова предлагает в качестве инновационных технологий на уроках истории эффективность, которую могут отразить технологии развивающего обучения. В содержании предмета истории важно обеспечить усвояемость исторических событий, фактов посредством организации интерактивных занятий, уроков-конференций, используя справочные конспекты, познавательные ситуации [13].

Для систематического осуществления творческого подхода к организации уроков истории необходимо преподавателю вооружиться современными методиками, образовательными технологиями, способствующими формированию у студентов колледжа умений и навыков использования компьютерных программ для создания условий усвоения предметного содержания исторических знаний и умений.

Практическое применение

Особое значение имеют уроки с использованием ИКТ, способствующие формированию познавательного интереса, активизации процесса обучения на основе интерактивных методов обучения.

На протяжении учебного года проведена экспериментальная работа в группах по применению интерактивных методов с использованием ИКТ и модельных (игровых) технологий. Был проведен опрос студентов для выяснения эффективности их применения на занятиях. В опросе приняли участие 78 студентов из групп первого курса.

Остановимся на примере уроков по предмету Всемирной истории. Студентам предлагается выполнить задания составления тематических кейсов, уроки-контроля в использовании компьютерных технологий и вместе с тем, конструирование тестовых заданий, предназначенных для оценивания исторических знаний студентов.

В основу применения кейса по хронологии заложены отдельные элементы классического (гарвардского) кейса, подразумевающую самостоятельную работу в течение определенного времени на уроке. Студентам предлагается анализ по хронологической дате:

- ▶ дата конкретного события
- ▶ описание события (специфика, его динамика, ключевые элементы)
- ▶ результаты данного события.

На рабочем столе размещено задание – фрагмент кейса:

Задание №1. Ознакомьтесь с конкретным событием и датой.

Пример:

Тема: «Мустафа Кемаль Ататюрк – основатель Турецкой Республики»

Дата: 1934 год

Событие: на Великом национальном собрании Турции ему присвоено имя Ататюрк («Отец турок»).

Задание №2. Выяснить причины данного исторического события

Здесь приводится текст биографии Мустафы Кемалья Ататюрка

Задание №3. Найти неизвестные термины, узнать их значение

Обозначают определение терминов:

- ▶ «Светское государство»
- ▶ «Этатизм»
- ▶ «Реформа»
- ▶ «Кемализм»
- ▶ «Кемалистская революция»

Задание №4. Проанализировать данное событие с учетом хронологии, то есть какое значение именно для данного периода имело это событие?

Для выполнения данного задания предлагается таблица.

Цель: взаимосвязь хронологических событий в Турции, связанных с личностью М.К.Ататюрка.

Реформы	Дата
Закон об упразднении султаната	
Провозглашение Турции Республикой	
Упразднение халифата	
Принятие Первой Республиканской Конституции	
Установление равноправия полов	
Ликвидация безграмотности. Латинизация алфавита	
Закон о поощрении промышленности	
Основание Банка в истории Турции, начало новой финансовой системы	
Кемалистская концепция этатизма	

Особенно применение этого метода значимо для студентов, которые поступили в колледж на IT- специальности. Работа с компьютером при применении метода кейсов на уроках истории дает им возможность приобретения профессиональ-

ных навыков по направлению специальности.

Предложенные формы заданий оцениваются по следующим обозначенным критериям:

- ▶ Знает хронологию установления кемализма в Турции.
- ▶ Разъясняет термины: «Этатизм», «Кемализм», «Реформа», «Революция».
- ▶ Описывает формулирование реформы, связанные с созданием светского государства в Турции.
- ▶ Определяет особенности внутренней и внешней политики Мустафы Кемаля Ататюрка.
- ▶ Оценивает значимость реформ в переходные периоды истории государства.

На уроках Всемирной истории удобно применять компьютерные технологии: при изучении нового материала, закреплении полученных знаний и уроке-контроле. Например, при изучении нового материала используется разнообразный материал: тексты, фрагменты документов, высказывания историков и т.п. Преподаватель может занести любой материал на файл и в нужный момент использовать. Студенты могут прочитать материал с мониторов. Очень интересно применение некоторых приемов инфографики на уроках: студенты с помощью сервиса «Canva», иллюстраций, взятых из открытых источников в Интернете, могут самостоятельно собрать и создать визуальную информацию.

Программа Power Point дает возможность использовать на уроке карты, рисунки, портреты исторических деятелей, видеофрагменты, диаграммы. В качестве творческого задания можно предложить студентам составить карту, составить кроссворд, сканворд. Есть среди студентов первого курса ребята, которые отлично владеют компьютерной графикой, могут создавать картинки, игры, видеоролики.

По разделу «Трансформация ценностей в контексте исторических событий», чтобы оценить понимание студентами ценностных отношений, по итогам раздела применяются тестовые задания. Тесты можно расположить в оболочку таких ресурсов, как <https://mytest.klyaksa.net/wiki/>, <https://www.google.com/intl/ru/forms/about/>.

Примеры тестовых вопросов:

Тест №1

Ценности личности, которая отражена в данном высказывании: «Человек любит свою Родину, ценит её народ, считает себя его частью. И готов трудиться во благо своей страны, защищать её государственные интересы.»

А Патриотизм

- В Нигилизм
- С Пацифизм
- Д Перфекционизм
- Е Национализм

Тест №2

Человек утверждается как личность

А В старости

В В процессе всей жизни

- С При рождении
- Д После смерти
- Е В юности

Тест №3

Качество в фольклорных произведениях разных народов, представляемое одним из главных.

А Хитрость

В Артистичность

С Смекалка

Д Трудолюбие

Е Меркантильность

Тест №4

Зарождение ислама связано с именем пророка:

А пророк Мухаммад

В пророк Ибрахим

С пророк Муса

Д пророк Иса

Е пророк Сулейман

Хотелось бы поделиться еще одной возможностью применения ИКТ на уроке, на котором можно использовать компьютерную сеть. Вот ссылка:

1.Создание общей локальной сети.
<https://tvoi-setevichok.ru/korporativnaya-set/korporativnaya-ofisnaya-set-kak-podklyuchit-i-nastroit-lokalku.html>

2. Подключение через браузер по IP - адресу

3. Студенты подключаются к папке, где могут брать задания или оставлять выполненные за урок материалы.

Исследование эффективности таких уроков было проведено при помощи программного обеспечения, Google Forms. По окончании экспериментальной рабо-

ты были изучены мнения студентов. Им были заданы следующие вопросы:

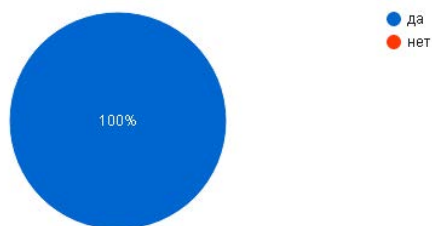
1. Понравился ли Вам данный формат изучения темы?

2. Является ли игровая форма важным компонентом урока?

3. Способствует ли интерактивное обучение раскрыть ваш потенциал?

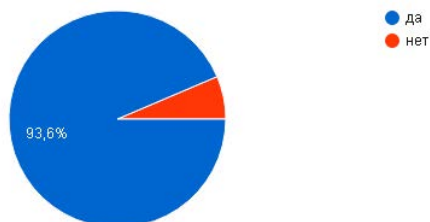
1.Понравился ли Вам данный формат изучения темы?

78 ответов

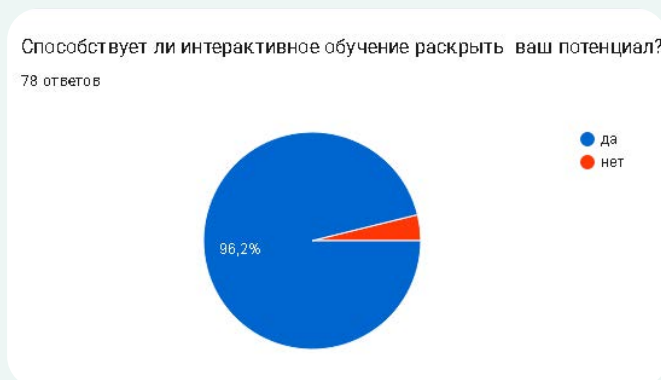
Является ли игровая форма важным компонентом урока?

78 ответов

Да – 73 студента (93,6%)

Нет – 5 студентов (6,4 %)

Да – 75 студентов (96,2%)

Нет – 3 студента (3,8 %)

Практическое применение в педагогическом процессе связано с получением текстовой, звуковой, графической и видеоинформации. Причем пользователи имеют возможность выбирать источники информации – базовая информация на серверах, базы данных ведущих библиотек, музеев, научных центров высших учебных заведений.

Студентам это важно и для их будущей профессиональной деятельности, ведь они не только используют содержащуюся в Интернете информацию, но и читают публикации новых данных в режиме реального времени, становятся активными пользователями компьютерной техники: конструируют модели концепций, оценивают свою подготовленность и качество работы. В процессе выполнения задания каждый студент может видоизменить текст, полученный из Сети, подобрать иллюстрации и выдвинуть свои аргументы, выстраивая собственную логику доказательства.

Рекомендации

Приведенные методы активного обучения, использованные на примере уроков Всемирной истории, в том числе и модельно-игровая технология с примене-

нием ИКТ, формируют профессиональные компетенции студентов. Вместе с тем, способствует формированию творческого потенциала, развитию познавательной активности, самопознанию и саморефлексии.

Преподавателю лишь следует придерживаться основных подходов, разработки принципов в применении активных форм обучения:

- ▶ на уроках Всемирной истории, как показал опрос студентов, необходимо применять различные форматы интерактивного обучения;
- ▶ подбор разнообразных иллюстраций, обеспечение дикторского сопровождения текстов, применение игровых элементов подачи материала;
- ▶ дифференцированный подход к обучающимся с соблюдением доступности учебных заданий;
- ▶ систематическое планомерное возрастание интеллектуальной нагрузки на студента, от простого к сложному;
- ▶ эффективное использование инструментов оценивания учебных достижений студентов на уроке: самооце-

нивание студентов с коррективами преподавателя.

Вышеперечисленные подходы могут предопределить принципы организации активной деятельности студентов, обозначаемые в следующей последовательности:

1. формирование целей занятий, их этапов;
2. становление исходного состояния студента (его успех);
3. разработка и отбор методов активного обучения (учебная информация);
4. этапы постановки задач оценивания усвоения полученной информации, структурирование обратной связи, и выработка действий (усвоение программных продуктов, получения результатов);;
5. реализация корректирующих воздействий (приобретение опыта студентами).

Названные методики и принципы позволят преподавателю на уроках истории использовать образовательные интернет-ресурсы для поиска исторических источников, текстов монографий и курсов лекций, разнообразных методических материалов, газетных и журнальных статей.

В новых условиях быстрее, успешнее идет социализация студента, овладение им коммуникативными качествами. При закреплении знаний, используя программу Power Point, можно организовать на уроке групповую деятельность студентов, когда совместное творчество формирует умение работать в группе.

Заключение

В практической деятельности преподавателя активные методы обучения можно успешно применить для решения важных дидактических задач. Практика применения на различных этапах урока активных методов обучения актуальна в передаче новой учебной информации, объяснении исходных данных, как историческая хронология, факты, раскрытие личностей,

контроль и оценка знаний, умений и навыков.

Применяемые методы исходят из вполне определенных свойств усвоения новых знаний студентами: опорные конспекты, например, опираются на зрительный канал восприятия и акцентируют внушаемость обучающихся.

Практика применения новых информационных, полиграфических, аудиовизуальных средств становится обязательным элементом образовательного процесса, являясь важной составляющей не только процесса конкретизации изучаемого материала, но и самостоятельного изучения дополнительного материала по рассматриваемой тематике.

В процессе исследования деятельности студентов на уроке, преподаватель разрабатывает собственную стратегию: активизации познавательной самостоятельности студентов, личностно-ориентированного подхода, оптимизации структуры урока.

Совмещение разнородных технологий в комплексе поможет каждому получить в зоне его ближайшего развития наилучший обучающий, воспитательный и развивающий результат.

Результаты применения методов активного обучения и применения ИКТ на уроках Всемирной истории показали активизацию познавательной самостоятельности, повышение качества знаний и индикатора эффективности урока.

Для преподавателя использование ИКТ дает огромные возможности для творчества.

Данное исследование позволяет студентам колледжа ориентироваться в информационном пространстве, формулировать идеи, принимать решения и конструировать новые схемы, технологии и методики, находить полезную учебную информацию; самостоятельно усваивать новые технологии и новые организационно-обучающие формы, применять активные методы обучения с учетом современных требований рынка труда.

Список использованных источников

1. Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы. Утверждена постановлением Правительства РК от 28 марта 2023 года № 249
2. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/451747?lang=ru>
3. Қасым-Жомарт Тоқаев: Біз озық ойлы ұлт ретінде тек алға қарауымыз керек. Egemen Qazagstan. Зқаңтар, 2024 <https://egemen.kz/article/355466-qasym-zhomart-toqaeв>.
4. Краевский В.В. Методология педагогики: пособие для педагогов-исследователей. - Чебоксары: Изд-во Чувашия, ун-та, 2001 – 244 с.
5. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. – М.: Высшая школа, 1986. – 368 с.
6. Загвязинский В.И. Теория обучения: современная интерпретация: учеб. пособие для студ. вуза /под ред. В.И.Загвязинского.-5-е изд., – М.: Академия, 2008. – 192 с.
7. Полат Е.С. Современные и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студентов вуза /под ред. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. – 2-е изд., – М.: Академия, 2008. – 368 с.
8. Бидайбеков Е.Ы. Білім беруді ақпараттандыру және информатика мамандарын даярлау мәселелері //Инф. негіздері. –Алматы, 2002. – №1.– Б. 6-8.
9. Қараев Ж.А. Оқытуда компьютерлік технологияны пайдалану //Информатика-физика-математика. – Алматы, 1994. – №3. – Б.31-37.
10. Кеңесбаев С.М. Жоғары педагогикалық білім беруде болашақ мұғалімдердің жаңа ақпараттық технологияны пайдалану білуге даярлаудың теориялық негіздері. – Алматы: Ғылым, 2005. – 410 б.
11. Беликов В.А. Философия образования личности: Деятельностный аспект: монография / В. А. Беликов. - М.: ВЛАДОС, 2004. - 357
12. Джанзакова Ш.И., Байкутова А., Макишева Ж. Оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастырудағы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың алатын орны. Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы, №2 (66), 2020. – Б.278-284.
13. Мухаметкали С.Х. Оқытудың инновациялық әдістері арқылы білім сапасын арттыру // Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің 90 жылдығы аясында академик Т.Т. Тәжібаевтың туғанына 114 жыл толуына арналған «Қазақстан ғылымы және оқу-ағарту жүйесі: даму жолдары мен болашағы» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағы. – Алматы: Қазақ университеті, 2024.- Б.1843-1845.
14. Жұмашова С.Н. Тарих сабағында инновациялық педагогикалық технологияларды енгізу // Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің 90 жылдығы аясында академик Т.Т. Тәжібаевтың туғанына 114 жыл толуына арналған «Қазақстан ғылымы және оқу-ағарту жүйесі: даму жолдары мен болашағы» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағы. – Алматы: Қазақ университеті, 2024.- Б.1444-1447.

● «ДҮНИЕЖҮЗІ ТАРИХЫН» ӘДІСТЕМЕЛІК ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Есембаева Г.Т.

Абай облысы білім басқармасының
«Радиотехника және байланыс колледжі» КМҚК,
Семей қ.

Аңдатпа. Бұл мақалада студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар ретінде оқытудың белсенді әдістерін қолдану қажеттілігі қарастырылады. Автор қазіргі қоғамда студенттер технологиялық құралдар мен белгілер әлемінде өмір сүретінін, сондықтан оқытушылар білім алушылармен тиімді қарым-қатынас жасау үшін заманауи әдістемелермен және білім беру технологияларымен қарулануы тиіс екенін атап өтті. Мақалада студенттер дайын білімді алумен қатар, өз бетінше жаңа білім жинақтап, оларды кәсіби қызметінде қолданатын кейстерді құрастыру сынды белсенді әдістерді практикалық бағытта қолдану мүмкіндіктеріне ие болатынын сипаттайды.

Автор өз кәсіби тәжірибесі негізінде ұсынылған әдістеме мен ұсыныстарының өзектілігі, студенттердің компьютерлік желілердің әртүрлі формаларын қолдануда оқу-танымдық белсенділігін қалыптастыруға, білім беру ортасында жетістікке жетуге және кәсіби тәжірибе жинақтауға бағыт-бағдар береді.

Түйінді сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, оқу процесі, модульдік-ойын технологиялары.

● **FORMATION OF STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE THROUGH METHODOLOGICAL TEACHING OF «WORLD HISTORY»**

Yessembayeva G.T.

USSK «College of Radio Engineering and Communications»

Department of education of the region Abay,

Semey city

Abstract. This article discusses the need for using active teaching methods, such as information and communication technologies, in the formation of students' professional competence. The author notes that in today's society, students live in a world of technological symbols and signs, so teachers must be equipped with modern methods and educational technologies for effective communication with students. The article outlines the practical application of active methods, such as case studies, where students not only receive ready-made knowledge, but also independently acquire knowledge and apply it in their professional activities.

The relevance of the chosen methodology and the author's recommendations can serve as means of fostering students' educational-cognitive activity in using various forms of computer networks and gaining experience in professional orientation in the educational environment.

Keywords: information and communication technologies, educational process, modern technologies.

FTAMP 14.25.09

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАРИХИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ КОНЦЕПТУАЛДЫ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Жумабекова Л.Ж.

Қызылорда облысы білім басқармасының
Жаңақорған ауданы білім бөлімінің «№163 орта мектебі» КММ

Аңдатпа. Бұл мақалада автор оқушылардың тарихи санасын қалыптастырудағы тарихи ойлау дағдыларының маңызын, концептуалды оқытудың ерекшеліктері мен әдіс-тәсілдерін қарастырады. Жаңартылған білім беру мазмұнына сай тарих пәнін оқытудағы жаңаша көзқарас, әлемдік тәжірибе, теориялық сілтемелерге талдау жасайды. Тарих пәні бойынша оқушылардың тарихи ойлау дағдысын қалыптастыру мәселелерін қарастырумен бірге, тарихи концептілерді қолданудағы қиындықтарға байланысты мәселелерді де талқылайды. Қазіргі таңда бұл проблеманы шешудің тиімді тәсілі ретінде концептуалды оқытудың негізгі мақсатын, идеясын, оның тиімділігін, тапсырмалардың үлгілерін ұсынады. Күнделікті оқыту үдерісінде тарихи концептілер негізінде оқытудың әртүрлі интербелсенді әдістерін тиімді түрде қолданатын болсақ, бұл оқушылардың белсенділіктері мен тарихи санасын арттыруға оң ықпал етеді. Осы ретте автор өзінің педагогикалық тәжірибесіне сүйене отырып, тарих пәнін оқытуда заманауи интербелсенді әдістерді қолданудың практикалық маңыздылығын ашып көрсетеді.

Түйінді сөздер: тарихи сана, жаңартылған білім беру мазмұны, тарихи концептілер, концептуалды оқыту, әдіс-тәсілдер.

Кіріспе

XXI ғасырда тарих пәнін оқытудағы жаңаша көзқарас – концептуалды оқытудың теориялық негіздемесі пайда болды. Тарихи ойлау жобасын ең алдымен бастаған ел Канада болып табылады. Сондықтан бұл теорияны жан-жақты зерттеп, тәжірибеде қолданысқа енгізген, артықшылықтары мен кемшіліктерін зерделеген ел ретінде Канаданы алуға болады. Бұл канадалық тәжірибені өзімізге түгелдей көшіру емес, білім беру саласындағы озық елдің тәжірибесін зерттеп-зерделеп, сол арқылы концептуалды оқытудың маңыздылығын тереңірек қарастыруды мақсат еттік.

«Тарихи қордың»(тарихи білімді жетілдіру мен жақсартуға арналған Канада жетекші ұйымы) және Британдық Колумбияның «Тарихи сананы зерттеу» орталығының (CSHC – тарихи сана мен тарихты зерттеу бойынша зерттеулер) серіктестігі негізінде тарихшы ғалымдар мен мұғалімдердің халықаралық симпозиумы оқыту мен оқуға арналған заманауи халықаралық зерттеулер жүргізетін жобаның сұлбасын картаға түсіріп, жиындағы талқылаудан кейін алты тарихи концептіні анықтады. [1,8-бет].

Тарихи ойлау жобасы тарихты оқытуға жаңа көзқарасты қалыптастыруға, мұғалімдердің қалай үйрететіндері

және оқушылардың қалай үйренуіне болатындығы туралы сабақ алуға, соңғы халықаралық зерттеулерге сәйкес өзгертуге арналған. Бұл зерттеулердің нәтижесі тарихты оқытудың жаңаша форматын жасауға көмектесті.

Тарихтан белгілі ойшылдар бізді ата-бабаларымыздан бөліп тұратын және өзімізді біріктіретін байланыстардың ерекшеліктерін түсінеді; тарихи артефактілер мен құжаттарды талдауға қабілетті болғандықтан, олар өткен уақыттың айқын көрінісін, түсініктерін бере алады. Мұның бәрі «фактілерді білуді» талап етеді, бірақ тек «фактілерді білумен» шектелу жеткіліксіз [1,9-бет].

2012 жылы «Canadian Historical Review» журналында ардагер тарих пәнінің мұғалімі және профессор Кен Осборн: «Мен қазіргі заманда оқушыларды тарихи тұрғыдан ойлауға үйретудің басымдығына үлкен үміт артамын», - деп атап көрсетті. Канада тарихшыларының тарихи ойлау жобасы әлемдік тәжірибеде қолданысқа енді. Қазақстанда бұл тәжірибе 2017 жылдан бастап Назарбаев Зияткерлік мектептерінде жүзеге асырылуда, қазіргі уақытта еліміздің барлық орта білім беру ұйымдарында жүргізіліп жатыр [1,10-бет].

Балалардың ойлауын дамыту туралы М.Жұмбаевтың сөзімен алсақ: «Ойлау – жанның өте бір қиын, терең ісі. Жас балаға ойлау тым ауыр, сондықтан басқыштап іс істеу керек. Оқулықтағы берілген тапсырмалар, суреттер баланың жанына дұрыс әсер ететіндей, оқушының оқуға, білімге деген ынта-ықыласы, құштарлығы болуы керек» [1,13-бет].

ҚР Оқу-ағарту министрлігі Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академия-

сы «2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хатында тарихи ойлау дағдыларын қалыптастыру үшін «Қазақстан тарихы», «Дүние-ежүзі тарихы» пәндері бойынша оқыту мынадай тарихи концептілер (түсініктер) негізінде құрылуы тиіс:

- 1) өзгеріс пен сабақтастық;
- 2) себеп пен салдар;
- 3) дәлел;
- 4) ұқсастық пен айырмашылық;
- 5) маңыздылық;
- 6) интерпретация, - деп көрсетілген. [2,50- бет].

Әдістеме

Әрбір пәннің өзіне тән әдіс-тәсілдері болады, олар пәнді тереңірек ұғынуға, оқуды жеңілдетуге көп септігін тигізеді.

Тарихи концептілерге сүйене отырып, тарихи материалдарды талдау жүзеге асырылады. Нәтижесінде, білім алушылар тек қана пәндік материалды ғана емес, зерттеу рәсімін, дағдылар мен біліктермен байланысты комбинацияларды игереді (материалдарды жинау және реттеу әдістері, сұрақтарды құрастыру және дереккөздермен жұмыс жасауда проблеманыт қоя білу білігі, сәйкестендіру әдістері мен дереккөздерді сыни бағалауы, зерттеу жоспарларын әзірлеу, материалдарды жинақтау және нәтижелерді тексеру) [2,50- бет].

Тарих концептілер арқылы дағдыларды дамыту шиыршық(спираль) қағидатына негізделген.

1-кесте. Дағдының тарихи концептілер бойынша прогрессиялық дамуы

Дағды	Тарихи концепт
I.Тарихи деректердің интерпретациясы	1.1. Дәлел

Дағды	Тарихи концепт
II. Уақыт пен кеңістікте бағдарлану	2.1.Өзгеріс пен сабақтастық
III. Тарихи анализ және түсіндіру	3.1.Себеп және салдар
	3.2.Ұқсастық пен айырмашылық
	3.3.Маңыздылық
	3.4.Интерпретация

Концептуалды оқыту -

- ▶ метатанымдық-пәндік құзіреттілікті арттыруға;
- ▶ пәндердің мазмұнын кіріктіруге;
- ▶ идеяларды, әдістерді, қағидаларды бір пәннен екіншіге таратуға;
- ▶ тарихи ойлауды дамытуға;
- ▶ оқушының функционалдық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар оқушының тарихи ойлау дағдысын дамытуға, зерттеуге негізделіп, пәнді терең оқуға қолайлы жағдай жасайды. Оқушылардың тұлғалық дамуына қолдау көрсете отырып, өзін-өзі оқыту нәти-

жесінде алынған әлем туралы ғылыми білімдерді бекіту және реттеуге, дербес оқушы болуға мүмкіндік береді. Концептуалды оқыту теориясы мұғалімдердің оқыту тәсілін байытып қана қоймай, сабақтарды тиімді жоспарлауға, оқушының ойлау көкжиегін дамытуға ықпал етеді. Оқушының функционалдық сауаттылығын арттырумен бірге, танымдық қабілетін де дамытады [1,16-бет].

Концептуалды оқыту жаңартылған бағдарлама бойынша білім берудің жаңа тәсілі ретінде қарастырылады, себебі оқушылардың тарихи ойлау дағдыларын қалыптастырудың жаңа тиімді құралы болып табылады.

2-кесте. Дәстүрлі және концептуалды оқытудың ерекшеліктері

Дәстүрлі оқыту - тарихи білімге негізделеді: тарихи даталарды, оқиғаларды, тұлғалардың өмірбаянын мазмұндау, ақпаратты жадыда сақтау; репродуктивті оқыту барысында аз ғана уақыт ішінде көп ақпарат алу;	Концептуалды оқыту - тарихи ойлауға негізделеді: сыни ойлауға бағытталған проблемеларды шешуге және оқушыны өз бетінше зерттеу жасауға ынталандыратын, біртұтас тарихи сананы тарихи ойлау арқылы құндылықтарға баулу;
---	--

Концептуалды оқытудың артықшылықтарына келсек:

- ▶ Тарихи концептілер арқылы оқыту біліммен бірге дағдыны қалыптастыруға ықпал етеді.
- ▶ Концептілер мен ойлау дағдылары оқушыларға өткенді түсініп қана қоймай, оның себеп-салдарын талдауға, оқиғалардың өзара байланысын та-

буға, оның ықпалымен болашаққа перспективалы тұрғыдан өзіндік пайымдаулар жасауға көмектеседі.

- ▶ Тарихи концептілер мұғалімдердің оқыту үдерісін саралауына мүмкіндік береді.
- ▶ Концептілер арқылы ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды оқушы бойына дарытуға болады.

- ▶ Әртүрлі дереккөз түрлерімен жұмыс жасау, талдау, жіктеу, жүйелеу, қорыту және тарихтағы оқиғаларды, құбылыстар мен үдерістерді бағалау дағдыларының қалыптасуы мен дамуына септігін тигізеді. [4,51- бет].
- ▶ «Дереккөздерді қалай қолданамыз?»,- деген мәселеге қатысты, таратпа ресурстар тым күрделі берілсе, қиындық тудыруы мүмкін. Бұл оқушының пәнге деген қызығушылығын төмендетеді.
- ▶ Өзгеріс пен сабақтастықты анықтау басқа концептілерге қарағанда күрделірек, оқушылар үшін қиындық туғызатын концептілердің бірі, себебі, өзгерістерді табу, тақырыпқа байланысты аталған кезеңнің қазіргі уақытпен сабақтастығын анықтауы тиіс.

Ал концептуалды оқытудың қиындықтарына келсек:

- ▶ Концептілердің жоғары және төмен деңгейлерін оқушының дағдыларына қарай саралап, әр оқушының жекелеген қажеттіліктеріне қарай топтастыру үлкен шеберлікті қажет етеді.

3-кесте. Сыныптар бойынша концептуалды оқыту ерекшеліктері

5 сынып	мысалдар келтіре отырып, өзгерістердің орын алуына өзіндік түсіндірме беру;
6 сынып	өзгерістер екі уақыт кезеңі арасындағы айырмашылық ретінде қарастырылуы мүмкін екендігін түсіну;
7 сынып	өзгерістер екі уақыт кезеңі арасындағы айырмашылық ретінде қарастырылуы мүмкін екендігін түсіну;
8 сынып	тарихи өзгерістер ұзақ уақыт кезеңі ішінде үдеріс (ағын) ретінде (қарқындылық, деңгей мен үрдіс жағдайында) сипатталуы мүмкін екендігін түсіну; сабақтастық сипатын анықтау;
9 сынып	өзгеріс пен сабақтастықтардың бір уақытта көптеген үдерістері (ағындары) бар екенін түсіну және олардың қалыпты түрде бір-бірімен байланысын түсіну;
10 сынып	бір немесе бірнеше себептердің немесе ықпалдардың өзара әрекеттесуін талдау және бағалау; ұқсастықтарды, себеп-салдарды, өзара байланысты көрсете отырып тарихи себептілікті түсіну;
11 сынып	тарихи құбылыс, оқиға немесе үдерісті басқа ұқсас тарихи құбылыстармен уақыт пен кеңістікте байланыстырудың әдістерін түсіндіру және бағалау;

Тарихи концептілермен жұмыс жасау барысында әр сыныптың жас ерекшеліктері ескерілу керектігі де қарастырылады, мұғалім тарапынан қолдау қажет. Ол үшін берілетін тапсырма, қойылатын сұрақтар нақты, таратылатын ресурстар анық болу керек.[1,2]- бет].

Практикада қолдану

Концептуалды оқыту белсенді оқыту әдістерімен жүзеге асады. Ол әртүрлі көлемде оқытудың барлық кезеңінде іске асады. Сабақ барысында оқу ресурстарын білім алушылармен бірге пікір алмаса отырып талқылау, әр оқушы жаңа тақырыпты те-

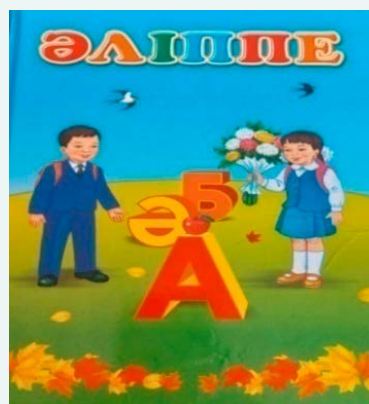
рең танып білуге өз үлесін қосу, тиімді ақпарат алмасу арқылы жүзеге асады. Аталған үдеріс барысында оқушылардың өзара байланыс дағдылары қалыптасады, әртүрлі көзқарастарды бағалауға, ой елегінен өткізуге, пікір алмасуға қатысып, өз ойын тиянақты, нақты жеткізе алуға, тұжырым жасауға үйренеді. Сонымен қатар концептуалды оқытудың тәрбиелік маңызы өте зор, себебі оқу материалы ұлттық құндылықтарға негізделеді.

Осы тақырыпты зерттеу барысында тапсырмаларды бағалаумен тиімді ұштастыруға баса назар аудардым.

Мәселен, 8-сыныпта Қазақстан тарихы пәнінен «Ахмет Байтұрсынұлы - ұлт ұстазы» тақырыбы үш сағатқа берілген. Оқу мақсаты:

8.2.2.2 Ахмет Байтұрсынұлының қазақ тіл білімінің негізін салушы, қоғам қайраткері ретінде бағалау [3,27- бет].

Алдыңғы екі сабақта «Иллюстрация әдісі», «Деректермен жұмыс» әдісі бойынша ұлт ұстазының өмір жолы, қоғамдық-саяси, ағартушылық қызметі, ғылымға қосқан үлесі туралы мәтіндік дереккөздер арқылы терең білім алды. Сабақтың үшінші сағатында топтарға бөліп, «Кейс әдісі» бойынша оқушыларға 1-суреттегі фотодерекке сүйене отырып, кестені толтыруға жағдаяттық тапсырма берілді.

1-сурет. Әліппе оқулықтары
<https://tengrinews.kz/userdata/images/u333/77483a13ec517b88b6a76989304733b3.jpg>

Кейс: 4-кесте. Тапсырманы орындаңыз.

А. Байтұрсынұлы құрастырған «Әліп-би»	Қазіргі «Әліппе»
1. Айырмашылықты анықтаңыз.	
2. Ұқсастықты анықтаңыз.	
3. Өзгерісті анықтаңыз.	
4. Сабақтастықты анықтаңыз.	
5. Қорытынды жасаңыз.	

Оқушылар фотодерекке, алған білімдеріне сүйене отырып, ұлт ұстазының 1910 жылдардан бастап құрастырған 28 дыбысқа лайықталған 24 таңбадан тұратын

ұлттық әліпбиімен қазіргі қолданыстағы «Әліппе» оқулығының арасындағы айырмашылықты, ұқсастықты, өзгерістерді анықтады.

Ал сабақтастыққа келсек, ұлт ұстазы құрастырған әліпбимен бірге басқа да шығармаларының қазақ өркениетіне қосқан үлкен үлесін бүгінгі күнмен байланысты-

рып, талдау, қорытынды жасады, яғни бір тақырыптың өзінен бірнеше концептіні қамтыды.

Кейс: 5- кесте. А. Байтұрсынұлының ағартушылық қызметін талдаңыз.

Қазақ жазуы мен тіл саласына сіңірген еңбегі	Қоғамдық-саяси өмірдігі белсенділігі
1. 2.	1. 2.
Өзіндік ой-қорытынды:	

Оқушыларға 5-кестеге сәйкес А.Байтұрсынұлының еңбектері туралы ықшамдалған мәтін ұсынылды. Мәтін мазмұнын пайдалана отырып, А.Байтұрсынұлының қазақ жазуы мен тіл саласына, қоғамдық-саяси өмірге сіңірген еңбегіне 2 дәлел келтіру, өзіндік ой-қорытынды жасауға тапсырма берілді.

Кейс: 3-тапсырма. Берілген ақпараттарды пайдаланып, А. Байтұрсынұлы – «ұлт ұстазы» екендігін «ПТМС» формуласы арқылы дәлелдеуге тапсырма берілді.

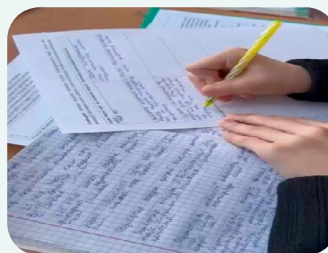
- ▶ Позиция (біз солай санаймыз,...)
- ▶ Түсіндіру (...себебі...)
- ▶ Мысал (біз мұны мынадай мысал арқылы дәлелдей аламыз...)
- ▶ Салдар (айтылған мәселе бойынша мынандай қорытынды жасаймыз..)

Берілген тапсырмалардың критерий, дескрипторлары нақтыланды.

Бұндай жағдаяттық тапсырмалар оқушылардың білімін бағалаумен қатар, тарихи деректермен жұмыс жасауға, шығармашылық ізденіс жұмысын жүргізуге және пәнге деген қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді. Нәтижесінде жыл сайын бірнеше оқушы пәндік олимпиада, ғылыми-зерттеу жұмыстарының жүлдегері, грант иегерлері атанды.

Осындай күнделікті қалыптастырушы бағалау тапсырмаларын орындау арқылы оқушылар берілген тапсырманы жеке,

жұппен, топпен белсенді оқу әдісі арқылы орындауға, қиындықты бірлесіп шешуге дағдыланды, бөлім жиынтық бағалауға жақсы дайындық болды, 2-суретте оқушылардың тапсырманы орындау әрекеті көрсетілген.

2-сурет. Оқушылардың берілген тапсырмаларды орындау сәті

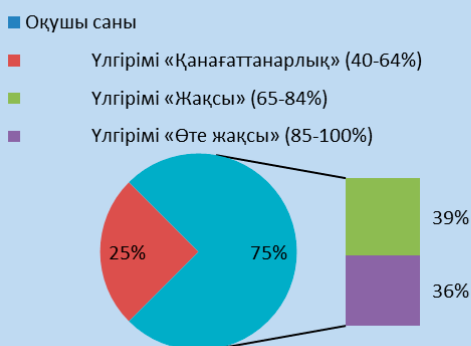
Өзім сабақ беретін 8«д» сыныбынан алынған бөлім бойынша жиынтық баға-

лау(БЖБ) нәтижесінде білім сапасында ілгерілеушілік байқалды.

6-кесте. «Кеңестік Қазақстанның мәдениеті: білім және ғылым» бөлімі бойынша БЖБ жұмысының нәтижесі

Сынып	Оқушы саны	Үлгірімі			Білім сапасы
		«Қанағаттанарлық» (40-64%)	«Жақсы» (65-84%)	«Өте жақсы» (85-100%)	
8 «д»	28	7	11	10	75%

8 "д" сынып

Аталған тақырыпты тәжірибемде қолданып, зерттеп жүргеніме біршама уақыт болды. Қазақстан тарихы» және «Дүние-ежүзі тарихы» пәндері бойынша «Бағалауға арналған тапсырмаларды әзірлеу және сараптау», «Тарих мұғалімдерінің пәндік құзіреттілігін дамыту» біліктілік арттыру курстарынан өттім. Нәтижесінде «Жаңаша білім берудегі негізгі талаптар» атты мақалам Қызылорда облысы бойынша «Өрлеу» кәсіби даму институтының жанындағы тоқсан сайын жарық көретін «Хабаршы» Республикалық ғылыми-әдістемелік журналының 2022 жылғы №4 санында жарияланды. Ал 2023 жылы «Тарих пәндерінен тарихи концептілер бойынша бағалау тапсырмалар жинағы» атты әдістемелік көмекші құралым аталған баспада сарапшылар тара-

пынан оң бағасын алып, жарық көрді. Қазіргі уақытта «Алаш қайраткерлерінің ағартушылық қызметі» тақырыбында авторлық бағдарлама жазып, тәжірибеден өткізіп жатырмын. «Ахмет Байтұрсынұлы - ұлт ұстазы» тақырыбында өткен сабағым Ютуб каналымда жүктелді.

Ұсыныстар

Концептуалды оқыту оқушылармен мұғалімнің терең ізденіс дағдыларын қалыптастыруға негізделген.

1. Кез келген әдісті теорияға сүйеніп іске асырған дұрыс. Деңгейлік курс бағдарламасының I(ілгері) деңгей мұғаліміне арналған нұсқаулықта: «Оқушылардың тақырыпты түсінуіне қол жеткізу үшін мұғалімдер сұрақтың екі түрін: төмен

дәрежелі және жоғары дәрежелі сұрақтар қолданады деген түсінік бар» делінген [5,58- бет].

Сабақ барысында жоғары дәрежелі сұрақтарды тиімді қолдансақ, оқушылар материалды өз бетімен талдауға, түсінігін кеңейтуге толық мүмкіндік алады. Сабақтың бастапқы кезінде «Миға шабуыл» әдісінен бастап тақырыпқа байланысты түрткі сұрақтар, қайта бағыттау, сынақтан өткізу сұрақтары арқылы оқушылардың одан әрі шығармашылық ізденіс жұмысын жүргізуге жағдай жасаған дұрыс.

2. Концептуалды оқыту үдерісі күрделі болғанымен, оқу мен тәрбиеде ұлттық құндылықтарды дарытуда көп мүмкіндігі бар. Оқушыларға берілетін ресурстар оқушылардың кез-келген деректерді тарихи құндылық ретінде пайдалануына, білімге, ғылымға деген саналы көзқарасының қалыптасуына ықпалы зор. Сондықтан мұғалімнің әрбір сабағы тиянақты, терең дайындықты талап етеді

3. Орта мектеп мұғалімдері мен университеттердің әдіскер ғалымдары бірлесе отырып, орта білім беру ұйымдарында әдістеменің қазіргі өзекті мәселелерін шешудің көмекші құралы ретінде жүйелі, бірізділікке негізделген әдістемелік нұсқаулық әзірлеуді ұсынамыз.

Қорытынды

Қазақстан тарихын жаңаша оқыту оны дүниежүзілік тарихпен, Евразиялық контингент тарихымен, көшпелілер өркениетімен, түркі халықтарының тарихымен және Орталық Азия елдері тарихымен байланыстыра қарастыру деген сөз.

Тарихи концептілерді қолдану оқушылардың тарихқа көзқарасын өзгертті. Әрине, оқушыларды дағдыландыру уақытты талап етеді. Дегенмен, ұсынылып отырған жұмыстың бір-бірімен логикалық байланыста екендігін ескеруіміз керек. Бір концепті арқылы жұмыс келесі концептіге жол ашады. Әр концепті жеке-жеке қарастырылғанымен, бір-бірімен тығыз байланысқан, бірін-бірі толықтыратын, оқушылардың тарихи ойлауын қалыптастыруға

мүмкіндік беретін өте тиімді құрал болып табылады.

Мақалада біршама оқыту әдістерін тәжірибемізге сүйеніп талдадық. Бұл өз кезегінде оқушылардың танымдық көзқарасын қалыптастыруға, шығармашылық қабілеттерін ашуға және оқушылар арасында диалогтық қарым-қатынастың орнауына жағдай жасайды [6,60-62]. Концептуалды оқытудың тиімділігі – аталған пәннің мектептердегі маңыздылығы мен оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттырады әрі қоғамдық өмір аясын заң тұрғысында реттеу жолдарын түсініп, тарихи оқиғаларға, тарихи кезеңдерге объективті түрде талдау жасай отырып, тарихи санасының қалыптасуына оң ықпал етеді. Азаматтардың ұлтжанды, саяси сауатты болып қалыптасуына оң ықпал етері сөзсіз.

Қолданылған деректер тізімі

1. Концептуалды білім беру арқылы оқушылардың тарихи ойлау дағдыларын қалыптастыру/Формирование навыков исторического мышления через концептуальное обучение/Б.К. Дильманов, А.З. Зейнулла, Н.А.Кенбаева, С.Уайсова, Г.Ж.Тұтқышбаева- әдістемелік құрал - Астана «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2018 жыл. -90 бет.
2. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы «2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2023. – 104 б.
3. Орта білім беру ұйымдарында сабақтарды қысқа мерзімді жоспарлау бойынша әдістемелік ұсынымдар. - Астана қаласы: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. -176 б. <https://uba.edu.kz/qaz/metodology/3>.
4. Иргалиев С.С. Актуальные вопросы внедрения идеи концептуального обучения на уроках истории.// Молодой ученый.-2017.-№13- С. 494-497.- URL <https://moluch.ru/archive/147/41304> (дата обращения: 28.02.2018)
5. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Бірінші(ілгері) деңгей. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы, 2013жыл, 23-бет.
6. Айтбаева А.Б. Білім берудегі жаңа технологиялар: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011. Б. 60-62 бет.

● ЭФФЕКТИВНОСТЬ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ У ОБУЧАЮЩИХСЯ НАВЫКОВ ИСТОРИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Жумабекова Л.Ж.

КГУ «Средняя школа №163» отдела образования по Жанакорганскому району управления образования Кызылординской области

Аннотация. В этой статье автор рассматривает значение навыков исторического мышления в формировании исторического сознания школьников, особенности и методы концептуального обучения. Анализирует новый взгляд, мировой опыт, теоретические ссылки по преподаванию истории в соответствии с обновленной программой обучения. Наряду с формированием навыков исторического мышления обсуждаются трудности связанные с применением исторических концепций. На сегодняшний день в качестве эффективных приемов для решения проблем предлагаются основные цели, идеи, эффективные приемы, образцы заданий концептуального обучения. Если в процессе каждодневного обучения применять различные интерактивные методы обучения, то это будет способствовать развитию исторического сознания и активности учеников. В связи с чем автор, опираясь на свой педагогический опыт, показывает, что практическое применение современных интерактивных методов обучения имеет огромное значение в преподавании истории как предмета обучения.

Ключевые слова: историческое сознание, содержание обновленного образования, исторические концепции, концептуальное обучение, методы обучения

● EFFECTIVENESS OF CONCEPTUAL TEACHING IN FORMING STUDENTS' HISTORICAL THINKING SKILLS

Zhumabekova L.Zh.

KSU «Secondary school No.163» of the Department of Education for the Zhanakorgan district of the Department of Education of the Kyzylorda region

Abstract. In this article, the author considers the importance of historical thinking skills in the formation of students' historical consciousness, features and methods of conceptual teaching. A new approach to teaching history, world experience, and theoretical references are analyzed in accordance with the updated educational content.

Along with considering the problems of formation of historical thinking skills of students in the subject of history, it also discusses the problems related to the difficulties in using historical concepts. Currently, as an effective way to solve this problem, it presents the main purpose, idea, effectiveness of conceptual training, and examples of tasks.

If we effectively use various interactive methods of teaching based on historical concepts in the daily learning process, this will positively contribute to increasing students' activity and historical consciousness. At the same time, the author, based on his pedagogical experience, reveals the practical importance of using modern interactive methods in teaching history.

Key words: historical mind, updated educational content, historical concepts, conceptual learning, methods.

FTAMP 14.25.09

ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕҢГЕРТУДЕ ӨТШТ (ТРИЗ) ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Закарьянова А.К.

ШҚО білім басқармасы Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің «№24 орта мектебі» КММ

Аңдатпа. Бұл мақалада орыс мектебіндегі қазақ тілі сабағында оқушыларға қазақ тілін меңгертуде «ӨТШТ» (ТРИЗ) технологиясы арқылы сөйлеу дағдысын қалыптастыру жолдары қарастырылады. Мақалада оқушылардың өзге тілді үйренуде сюжетті сурет арқылы сөздік қорын молайта отырып, әңгіме құрастыру деңгейіне қалай жетуге болатындығы көрсетілген.

Түйінді сөздер: қазақ тілі, «ӨТШТ» технологиясы, сөйлеу дағдысы, әдіс, сюжеттік сурет.

Кіріспе

Тіл - ұлт пен ұлтты жақындастыратын өзгеше қатынас құралы. Мемлекеттік тіліміз Отанымыздың қатынас құралы болып дамып, басқа ұлт өкілдері қазақ тілінде еркін тілдесе алатын деңгейге жетуі көптеген мұғалімдердің арманы. Тіліміздің мәртебесін көтеріп, қолдану аясын кеңейту қазақ тілі мамандарының басты мәселесі болып табылады, сондықтан мұғалімге көптеген міндеттер жүктелуімен қатар шешімі қиын сұрақтарды туғызады. Осындай күрделі міндетті ойдағыдай орындау үшін мұғалімдерге ең алдымен талапқа сай оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер, тиімді әдіс-тәсілдер мен ұтымды ойлар қажет.

Өзге ұлтты оқытуда қазақ тілі пәнінің мақсаты – оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту, қазақ тілін қадірлейтін, қоғамдық мәнін түсінетін тұлға қалыптастыру, тіл нормаларын сақтап, дұрыс қолдана білуге, еркін сөйлесуге, және сауатты жазуға

үйрету [1]. Оқушы дұрыс сөйлеп, сауатты жазу үшін, ең алдымен, қазақ тілінің заңдылықтарын үйреніп, айтылмақ ойды ауызша да жазбаша түрде дәл әрі айқын етіп жеткізе білу талабы қойылады. Осыған орай тіл меңгертуде оқушыларды өз ойын еркін жеткізуге үйрету мәселесі өзекті болып табылады.

Мемлекеттік тілді үйрету бастауыш сыныптан басталатындықтан оқушының білімге деген ішкі уәжін жоғалпай қызығушылығын арттыра отырып меңгертетін әдістердің бірі – «ӨТШТ» технологиясы.

«ӨТШТ» дегеніміз, орыс тілінде - «ТРИЗ», яғни «теория решения изобретательских задач», «өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы» дегенді білдіреді. Бұл технологияны ойлап тапқан Баку қаласының фантаст-жазушысы - Альтшуллер Генрих Саулұлы. Оның пікірінше, әр адамды шығармашылыққа баулу арқылы дамытуға болады екен.

«ӨТШТ» технологиясы біздің мемлекетімізге 80 жылдары педагогикалық бағыт ретінде және ғылыми әдіс ретінде қалыптаса бастады. Бұл технология шығармашылық тапсырмаларға негізделіп ойластырылады, сондықтан тапсырмаларды орындау адамның шығармашылық мүмкіндіктерін дамытудың жаңа әдістемесі болып табылады. Шығармашылық - бұл адамның өмір шындығында өзін өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Тапсырманы дұрыс орындау үшін бала дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. «ӨТШТ» технологиясы арқылы оқушы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермей, оның сенімділігін нығайтып, қиындықсыз сөйлеге көмектеседі.

Әдістеме

Мектепте тілді меңгертудің басты міндеттерінің бірі – балалардың ауызекі сөйлеу дағдысын қалыптастыру. Бұл ретте өзге ұлт өкілдеріне қазақ тілін үйретуде бір сарынды оқытудың алдын алып, оқушылардың білімге деген қызығушылықтарын арттырып, сөйлеу тілін дамытуға үлкен септігін тигізетін «ӨТШТ» технологиясы көмекке келеді.

«ӨТШТ» технологиясының мақсаты: баланың сөйлеу дағдысын қалыптастыру, шығармашылық қиялын дамытып, өз бетінше дұрыс шешім қабылдауға тәрбиелеу.

Міндеттері:

- ▶ Бала мүмкіндігін ескеріп, заман талабына сай білім беру;
- ▶ Оқушының сөйлеу дағдысын қалыптастыру, сөздік қорын молайту;
- ▶ Балалардың көркемдік шығармашылығын дамыта отыра әр баланың психологиялық ерекшеліктерін танып білу.

Сабақ барысында оқушылары құр айтқаннан гөрі көрнекілік материалдар арқылы оқытуды жақсы меңгереді, сондықтан сюжетті суретті әңгімелеуді үйрету технологиясын қолдану балаларға көрген ақпаратты тиімді қабылдау мен өңдеу-

ге, сондай-ақ оны сақтау мен жаңғыртуға мүмкіндік береді. Т.А.Сидорчук пен С.В.Лелюх «Составление детьми творческих рассказов по сюжетной картине» жинағында балаға кез келген сюжеттік сурет бойынша әңгіме құрастыруға мүмкіндік беретін қарапайым, әрі қолжетімді әдісін ұсынады [8].

Бұл әдістің жаңашылдығы оқушылардың жаңа сөздерді механикалық түрде есте сақтау арқылы емес, керісінше, оларды түрлі грамматикалық нысандар мен байланыстарда қолдану процесінде меңгеруінде болып табылады.

Қазақ тілін үйретуде шығармашылық әңгіме құрастыруды бірнеше кезеңмен үйретуге болады.

- ▶ 1-ші кезең. Сюжетті суреттегі объектілерді анықтау.
- ▶ 2-ші кезең. Сюжетті суреттер арасындағы байланысты табу.
- ▶ 3-ші кезең. Салыстыру, ассоциациялар, жұмбақтар мен метафоралар құрастыру.
- ▶ 4-ші кезең. Түрлі сезім мүшелері арқылы ықтимал сезімдерді елестету.
- ▶ 5-ші кезең. Сюжетті сурет мазмұнының желісі бойынша өз қиялын пайдаланып, ұйқастырылған мәтіндер құрастыру.
- ▶ 6-шы кезең. Сюжетті суреттегі объектінің орналасқан жерін анықтау.
- ▶ 7-ші кезең. Түрлі көзқарасты қолдану арқылы тілдік бейнелеулерді құрастыру.
- ▶ 8-ші кезең. Уақыт бойынша өзгеретін объектілерді сипаттау.
- ▶ 9-шы кезең. Сюжетті суреттің мағыналық сипаттамасын табу.

«ӨТШТ» технологиясын нақты іске асыру үшін жас ерекшелігіне сай, балаға қызықты болатындай сюжетті сурет ұсынылуы керек. Сол кезде ғана оқушының ынтасы артып, суретті оқуға, сипаттауға тырысады, қарама-қайшылықтарын түсініп, түйткілдерін шешуге үйренеді.

«ӨТШТ» технологиясы бойынша мұғалім төрт деңгейден өту арқылы мақсатқа жетеді:

1. Мәселе қою, мақсаттың нақтылығын анықтау;
2. Қарама-қайшылықтарды анықтау;
3. Қарама-қайшылықтарды шешу;
4. Қарама-қайшылықтарды шешу үшін баланың алдына амалдарды ұсыну.

«ӨТШТ» технологиясын тәжірибеде қолдану жолына мысал ретінде «Жыл мезгілі» тақыбырына байланысты «Қыс» сюжетті суретін мысалға ала отырып қарастырайық. Сутетті сыныпқа алдын ала әкеліп қоюға, немесе АКТ қолдану арқылы интерактивтік тақта көмегімен көрсетуге болады.

1-ші кезең. «Бөлу сиқыршысы» ойыны. Топтық жұмыс.

Мақсаты: оқушылардың зейінін ояту.

Оқушылар суретте бейнеленген объектілерді анықтауды үйренеді және оларды сызба түрінде бейнелейді.

Мұғалім: - Балалар, бізге қонаққа сурет келді. Сендер қандай объектілерді көріп тұрсындар? (Қыздар, шана, аққала және т. б.) Бұл кезеңде балалар суреттегі объектілерді белгілеуді, олардың қазақ тіліндегі атауын дұрыс атауы үшін қажет. Оқушылар объектілерді қазақша атайды, оны схема түрінде сызады.

Бұл кезеңді ұйымдастыру үшін «Аукцион», «Нақты ақпаратты аңду», «Кім мұқият» және т. б. стратегияларын қолдануға болады.

Мұғалім: - Шолу түтігін қызыл заттарды ғана көреді деп елестетіп көріңіз. Суретте қызыл түсті қандай зат бар? Суретте не қозғалады?

2-ші кезең. «Біріктіру сиқыршысы» ойыны. Балалар суреттегі екі объектіні белгілейді және олардың неліктен өзара байланысты екенін түсіндіріп, араларындағы байланысты табу керек.

Мақсаты: объектілерді не біріктіретінін көрсету, түсіндіру.

Мұғалім: - Балалар, «Тыңшылар» ойынын ойнайық және суреттің құпиясын ашайық. Нағыз тыңшы ретінде біз байланыстарды анықтайық.

Оқушылар: - Шана сырғанақпен байланысты, себебі сырғанақта шанамен сырғанайды.

Осылайша «Миға шабуыл» арқылы тілді белсендендіру бойынша жұмыс жүреді, балалар толық сөйлемдер құрастырып үйренеді.

3-ші кезең. «Ұйқастыр» ойыны. Оқушылар сюжетті сурет бойынша жұмбақ немесе метафора құрастырады.

Мақсаты: ойлау қабілетін, фантазиясын дамыту.

Балалар сурет бойынша жұмбақ құрастыруды үйренуі үшін оларға объект таңдауға және олардың белгілерін атауға кеңес беріледі.

Мұғалім: - Балалар, аққала неге ұқсайды, оны жұмбақтап айтып көрейік?

Балалар: - Басы мен қолы бар, бірақ адам емес.

Бұл кезеңде балалар схемалық суретпен жұмыс істеуді, объектінің белгілерін сипаттау мен анықтауды үйренеді.

4-ші кезең. «Сезім» ойыны. Бұл кезеңде балалар сезімнің көмегімен тілдік сипаттамалар құрастырады.

Мақсаты: байланыстыра сөйлеу дағдысын дамыту, оқушы қиялын шыңдау.

Мұғалім: - Суретке қараңдар, оған еніңдер. Суреттен қандай дыбыс шығуы мүмкін?

Оқушы: - Мен ақ қарға қараймын, одан сықырлдаған дыбыс шығады.

- Мен қыз балаға қараймын. Оның беті тоңып кеткен.

Мұғалім: - Сендер қандай дыбыс естідіңдер?

Оқушы: - Мен желдің дыбысын, балалардың айқайлаған дауысын естідім.

Мұғалім: - Қолдарыңды беттеріңе тигізгенде нені сезінесіңдер?

Оқушы: - Бетімнің тоңғанын сездім.

Қардың суық екенін сездім.

6-ші кезең. Оқушылар объектінің қайда, қалай орналасқанын анықтайды және оны екі өлшемді және үш өлшемді кеңістікке бағдарлану арқылы сипаттайды. Объектіге «жан бітеді» және сахнадан өз орнын «табады». Оқушының міндеті – объектіні сюжетті суреттегі орны бойынша сипаттау, содан кейін оны сахнадан көрсету.

Мақсаты: тілдік дағдыларын пайдаланып, қойылым қою.

Біртіндеп картинаның сахнадағы композициялық үлгісі құрылады. Бала сахнадан өзінің орналасқан жері бойынша сипаттама әңгіме құрастырады.

Оқушы: Мен – шанамын. Саня мені тауға сүйреп келеді. Балалар маған қызығып қарап тұр. Менің оң жағымда Аня өз шанасына отырып сырғанап барады.

«ӨТШТ» технологиясын осылайша дамытып қолдануға болады, ол мұғалім шығармашылығына тікелей байланысты.

Практикада қолдану

Апробация және енгізу. «ӨТШТ» технологиясы 2023 жылдың 1 тоқсанынан бастап ШҚО білім басқармасы Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің «№24 орта мектебі» КММ базасында 4-сынып оқушылары арасында тәжірибелік сынаққа еніп, «ӨТШТ» технологиясы апробациядан өткізілді.

Күтілетін нәтижелер:

- ▶ оқушының сөйлеу дағдысы қалыптасады;
- ▶ сөздегі дыбыстарды анық айта білуге үйренеді;
- ▶ сөздік қорлары молаяды;
- ▶ байланыстырып сөйлей білуге дағыланады;

- ▶ мәнерлеп сөйлеу дағдылары қалыптасады.

Енді апробацияның қалай жүзеге асқанына тоқталайық. «ӨТШТ» технологиясын оқу-тәрбие үрдісіне енгізбес бұрын әдістеме бірлестігінде бұл технологияның шығу тарихы туралы, қарастыратын мәселелері, қойылған мақсаты мен шешетін міндеттері туралы шеберлік сыныбын өткізіп, мұғалімдерді технологиямен таныстырдым.

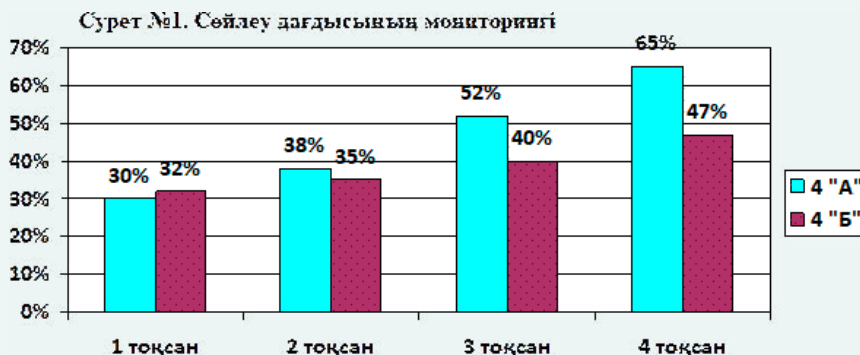
«ӨТШТ» технологиясын қолданудың тиімділігін анықтау мақсатында жұмыстың 4 кезеңі анықталды:

- ▶ Бастапқы диагностика;
- ▶ Практикалық кезең;
- ▶ Қателіктер бойынша жұмыс және рефлексия;
- ▶ Қорытынды диагностика.

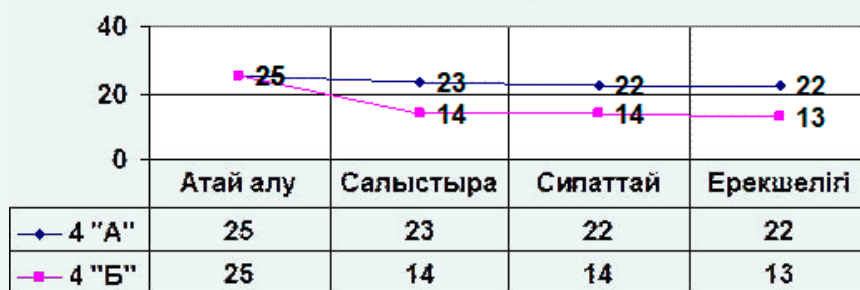
Сонымен қатар эксперименттік 4 «А» сыныбы және бақылау сыныбы ретінде 4 «Б» сыныбы таңдалып алынды. Зерттеуде білім деңгейі бойынша сөйлеу дағдысының әр тоқсан бойынша диагностикасы жүргізілді (Сурет №1).

Эксперимент мониторингісіне қарап отырсақ, 1 тоқсанда екі сыныптың да сөйлеу дағдысы бір деңгейде болды, 2 тоқсаннан бастап эксперименттік сыныптың сөйлеу дағдысының қалыптаса бастағаны байқалады, ал 4 тоқсанда 4 «А» сыныбының көрсеткіші 4 «Б» сыныбына қарағанда 17%-ға жоғары екендігін көрсетті (Сурет №1). Бұл өз кезегінде «ӨТШТ» технологиясының оқушының сөйлеу дағдысын дамытуда тиімді екенін көрсетеді.

Келесі ретте 4 «А» және 4 «Б» оқушыларының «Жыл мезгілі» тақырыбы бойынша «ӨТШТ» технологиясын қолдану арқылы тіл меңгеру параметрлері алынып зерттелді, оқушылар сюжетті картинадағы сөздерді атай алу, объектілерді салыстыра алу, оларды сипаттай алу, ерекшеліктерін анықтап айта алу қабілеттері тексерілді (Сурет №2).

Сурет №2. Сюжетті суретті ағімелеу параметрлерінің қорығындызсы

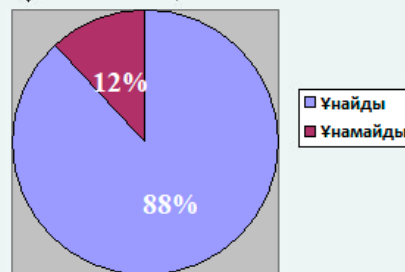

Диаграммада байқалғандай 4 «А» эксперимент сыныбының оқушылары барлық деңгейде жақсы көрсеткішке қол жеткізді. Мұндағы сандар көрсетілген қабілетті меңгерген оқушы санын білдіреді (Сурет №2).

Оқу жетістіктерін талдаудан басқа, оқушылардан «Сендерге сюжетті суретпен жұмыс жасаған ұнай ма?» деген сұраққа жауап беруі сұралып, сауалнама жүргізілді (Сурет №3). Сауалнамаға технология енгізілген 4 «А» оқушылары қатысты. Көріп отырғанымыздай, оқушылардың 88%-ы қазақ тілі сабақтарында сюжетті суретпен жұмыс жасаған «ұнайды» деп жауап берген, 12%-ы ғана «ұнамайды» деп көрсеткен.

Бұл сандық деректер «ӨТШТ» технологиясының жалпы статистикалық маңызын анықтайды. Сонымен қатар, сапалы кері байланыстың болуын, мотивацияның жоғарылауын, ұғымдарды тереңірек

Сурет №3. «Сендерге сюжетті суретпен жұмыс жасаған ұнай ма?» сауалнамасының нәтижесі

түсінуді және оң өзгерісті анықтады. Бұл нәтижелер тек «ӨТШТ» технологияның оқушы көңіл күйінің оң әсерін ғана раста-

майды, ол сыныптағы жағымды оқу ортасын құру, оқушының ішкі және сыртқы уәжін арттыруға, сондай-ақ ерекше қабілеті бар оқушылардың әлеуетін көтеруге ықпал етеді.

«ӨТШТ» технологиясы мұғалімнен нақты әдістемелік ұсыныстары бар сабақ құрылымдары мен ұжымдық, топтық ойынды құрастыруды талап етеді, сондықтан бұл әдісті қолдану үшін мұғалімнің бойында шығармашылық қасиет пен біліктілігі жоғары деңгейде болуы қажет. Балалармен жұмыстың негізгі әрекеті - педагогикалық ізденіс. Педагог балаларға дайын білімді бермеуі керек, сол білімге жету тәсілдерін көрсетіп, өз еңбектерімен жетуге тәрбиелеуі тиіс, сонда ғана білім сапалы болмақ.

Ұсыныстар

Жоғарыдағы мысал ретінде сипатталған жұмыстың нәтижесінде оқушылар:

- ▶ объектілерді түрлі белгілері бойынша салыстыруды;
- ▶ түрлі үлгілерді қолдану арқылы объектілердің белгілері бойынша жұмбақ құрастыруды;
- ▶ объектілер арасында кез келген деңгейде байланыс орнатуды;
- ▶ осы байланысты бағалау тұрғысынан түсіндіруді, яғни талқылауды;
- ▶ физикалық байланыс деңгейінде объектілердің қарым-қатынасын түсіндіруді;
- ▶ картина жазықтығына бағдарлануды, бағдарлау сипаттамаларының негізінде объектіні табуды;
- ▶ жазықтық сипатына ие бағдарларды көлемдіге ауыстыруды, яғни «суретке жан бітіруді»;
- ▶ объектінің бейнесін өзіне қабылдауды және жанды суреттегі орнын сипаттауды үйренеді.

Мұғалім балалардың сөйлеу дағдысын дамытуда осы технология бойынша жүйелі жұмыс жасағанда ғана сапалы нәтижеге қол жеткізуге болады. Сондықтан оқытушы

ізденімпаз, байқағыш, шығармашыл, креативті болуы керек. «ӨТШТ» технологиясын оқушылардың сөйлеу дағдысын дамыту үшін бастауыш буын сыныптарында ғана емес, сюжетті суреттің күрделілігіне орай орта және жоғары буында да тиімді құрастырып өткізуге болады.

Қорытынды

«ӨТШТ» технологиясы – оқушыларға өз пікірлерін айтуға, оны дәлелдеуге, балаларды басқа оқушыны тыңдай білуге, сыныптасына баға беруге, шешілмеген мәселелерді шығармашылық тұрғыдан шешуге өз пайдасын тигізеді. Бағдарламаға сай өтілетін тақырып аясында сюжетті суреттер бойынша құрастырылған тапсырмалар арқылы білім алушылардың теориялық білімдері тереңдей түседі, сөздерді дұрыс айтуға, қисынды байланыстырып сөйлеуге, есте сақтауын дамытуға, сауатты сөйлеу дағдысын қалыптастыруға көмектеседі. Ең бастысы, бала тіл меңгеруде жалығып кетпейді, бір кезеңнен екінші кезеңге өтуі арқылы олардың қызығушылығы артады. Мұғалім оқушыға берілген тапсырмаларды орындату арқылы еркін қиялдауға, шығармашылықпен айналысуға кедергі келтіретін психологиялық селқостықты жоюға ықпал жасайды. Балада танымдық қызығушылық пайда болады, олардың оқу іс-әрекеттерге белсенділігі артып, білімінің сапалы болуына, басқа да іс-әрекеттерге жағымды әсерін қалыптастыруға мүмкіндік беретіндігі байқалады.

Қорыта айтқанда, «ӨТШТ» технологиясы арқылы оқушылардың білім, білік, дағдыларын өмірмен байланыста отырып ойын жүйелі жеткізе білу дағдыларын жетілдіру - оқушылардың қазақ тілін жеткілікті деңгейде меңгертуге қол жеткізудің бірден-бір тиімді тәсілі.

Қолданылған деректер тізімі

1. «2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2023. – 107 б.
2. **Альтшуллер Г.С.** Краски для фантазии. Прелюдия к теории развития творческого воображения. - Петрозаводск, 1991.

3. **Дьяченко О.М.** «Воображение дошкольника». - М., 1986.
4. **Заика Е.В.** «Комплекс игр для развития воображения». Вopr.психологии. М. - 1993. №2.
5. Қазақстан республикасы жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары. – Алматы: РОНД, 2002. –360 б.
6. **Мурашкова И.Н.** «Игры для занятий ТРИЗ с детьми младшего возраста» // «Педагогика + ТРИЗ». Гомель, 1997.
7. **Сидорчук Т.А., Лелюх С.В.** Составление детьми творческих рассказов по сюжетной картине (Технология ТРИЗ): Методическое пособие для воспитателей детских садов и родителей // Издательство: АРКТИ, 2019.

● **ФОРМИРОВАНИЕ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ С ПОМОЩЬЮ ТЕХНОЛОГИИ ТРИЗ В ОВЛАДЕНИИ КАЗАХСКИМ ЯЗЫКОМ**

Закарьянова А.К.

КГУ «Средняя школа №24» отдела образования
по городу Усть-Каменогорску управления образования ВКО

Аннотация. В данной статье рассматриваются пути формирования речевых навыков учащихся на уроках казахского языка в русской школе с помощью технологии «ТРИЗ» при овладении казахским языком. В статье показано, как учащиеся могут достичь уровня конструирования рассказа, увеличив словарный запас через сюжетную картинку при изучении другого языка.

Ключевые слова: технология ПТС, речевые навыки, метод, творчество, сюжетные сюжеты.

● **FORMATION OF STUDENTS' SPEECH SKILLS USING TRIZ TECHNOLOGY IN MASTERING THE KAZAKH LANGUAGE**

Zakaryanova A.K.

KSU «Secondary school №24»
Department of Education for the city of Ust-Kamenogorsk
of the Department of Education of East Kazakhstan region

Abstract. This article discusses the ways of forming students' speech skills in Kazakh language lessons in Russian schools using «TRIZ» technology when mastering the Kazakh language. The article shows how students can achieve the level of story construction by increasing their vocabulary through a story picture when learning another language.

Keywords: PTS technology, speech skills, method, creativity, plot plots.

МРНТИ 14.33.09

● ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ («УЧЁТ И АУДИТ») ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ WORLDSKILLS

Контрбаева Ж.Д.

КГКП «Костанайский политехнический высший колледж»
Управления образования акимата Костанайской области
г. Костанай

Аннотация. Участие в конкурсах профессионального мастерства WorldSkills, готовит студентов к профессиональной деятельности. В данной работе определены ключевые условия для формирования навыков ведения бухгалтерского учёта в виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3., которыми обладают студенты после окончания курса по разработанной методике. В данной статье кратко отражён личный опыт педагога на протяжении многих лет. Педагогическое исследование может быть использовано педагогами специальных и экономических дисциплин и экспертами конкурса.

Ключевые слова: WorldSkills, бухгалтерский учёт, методы исследования, компетентность, востребованный специалист, мониторинг.

Введение

Актуальность темы определяется развитием международного движения WorldSkills, которое стремится повысить престиж рабочих профессий и развить профессиональное образование путём согласования лучших практик и стандартов по всему миру через проведение конкурсов профессионального мастерства. Это движение ставит перед собой задачу развития профессиональных компетенций, повышения престижа квалифицированных кадров и демонстрации важности этих компетенций для экономического роста и личного успеха.

С учётом этого становится ясно, что образовательные программы в настоящее время активно пересматриваются на основе стандартов WorldSkills. Соревнование по профессиональному мастерству

охватывает области экономики, такие как бухгалтерский учёт, экономика, менеджмент, маркетинг [1].

Одной из ключевых составляющих успешной подготовки специалистов является овладение теоретическими знаниями по таким дисциплинам, как математика, логика, физика, механика, робототехника, программирование и информатика. Эти знания не только служат основой для понимания профессиональных предметов, но и развивают логическое и аналитическое мышление, необходимое для решения сложных задач в различных сферах экономики и управления. Функциональная грамотность в этих областях позволяет специалистам более эффективно анализировать данные, принимать обоснованные решения и разрабатывать инновационные подходы в своей про-

фессиональной деятельности. Таким образом, интеграция функциональной грамотности в образовательные программы, соответствующие стандартам WorldSkills, является критически важной для формирования полноценных и востребованных специалистов.

Чтобы обеспечить качественную подготовку кадров в этих областях, необходима более гибкая и продуманная связь с работодателями. Они должны стать не только потребителями кадров, но и активными участниками обучения, а также обеспечивать необходимое материально-техническое обеспечение процесса подготовки. Создание и поддержка деятельности, межрегиональных центров компетенций, является ключевым решением для успешной трансляции международных методов обучения и требований к квалификациям и навыкам в массовую практику подготовки кадров по наиболее востребованным специальностям и профессиям.

С учётом существенных изменений в структуре и содержании системы среднего профессионального образования повышаются требования к профессиональной подготовке специалистов. Это означает, что специалист должен обладать не только высоким уровнем профессиональных навыков, но и профессиональной культурой, а также уметь применять творческий и исследовательский подход в своей работе. Только в этом случае он сможет соответствовать международным профессиональным стандартам и быть востребованным, как на отечественном, так и на мировом рынке труда.

Следует также отметить, работы экспертов Вертиль В.В. [2] который рассматривает данное соревнование, как инструмент повышения конкурентоспособности на рынке труда. Эксперты Шевалье С.О., Козлова С.В. [3], Кочетков В.В [4] изучали роль социальных партнёров в конкурсном движении WorldSkills Kazakhstan и определили, что конкурс профессионального мастерства WorldSkills формирует систему независимой оценки квалификаций. Исходя из трудов экспертов и личного опыта автора, участия в конкурсе в качестве главного эксперта, можно сделать

вывод, что у 75% студентов отсутствуют навыки ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в 1С: Бухгалтерии версии 8.3, что является ключевым показателем для участия в мировом движении.

Цель данного исследования является совершенствование навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3, обучающихся по специальности «Учёт и аудит» (по отраслям) среди студентов 2 курса. В задачи исследования входит определить первоначальные показатели навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в 1С: Бухгалтерии версии 8.3., включить в неурочную деятельность работу над конкурсными заданиями и выявить результативность их применения.

Методика

Компетенция «Бухгалтерский учёт» на чемпионате WorldSkills представлена профессией бухгалтер. Бухгалтер – это специалист, фиксирующий финансовую деятельность организаций в учётных документах, составляющий отчётность. В обязанности данного специалиста входят ведение налогового и управленческого учёта, начисление заработной платы сотрудникам, проведение расчётов по договорам, определение направлений по оптимизации налоговых платежей, сдача финансовой, налоговой отчётности. Работа современного бухгалтера требует отличного знания и умения работы с различными программными продуктами. Эту профессию отличает высокий уровень общения, её представители контактируют со всеми участниками финансово - хозяйственной деятельности предприятия.

Методика работы над конкурсными заданиями является ценным средством развития навыков работы ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в 1С:Бухгалтерии версии 8.3. Разработанная методика способствует формированию практического опыта в области ведения бухгалтерского учёта, стратегического планирования и командной работы, что является важным элемен-

том подготовки будущих специалистов в данной отрасли.

Ключевым элементом становится формирование профессиональной финансовой грамотности, умение создавать виртуальное предприятие, понимание принципов ведения бухгалтерского учёта и алгоритм составления финансовой отчётности. Эти компетенции играют важную роль в эффективном ведении данных о финансовом состоянии предприятия и принятие на их основе обоснованных финансовых решений.

Для проведения исследования по данной теме осуществлялось динамическое наблюдение студентов 2 курса (26 человек, возраст 17-18 лет), специальности «Учёт и аудит» (по отраслям) на базе КГКП «Костанайский политехнический высший колледж» Управления образования акимата Костанайской области, г. Костанай.

Первоначальный уровень развития навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии студентов был определён на основе комплекса диагностических методик:

1. Диагностические тесты.
2. Практические задания.
3. Индивидуальные консультации.
4. Развивающие тренинги.
5. Самооценка и обратная связь.

Результаты оценивались следующим образом:

4 балла: высокий уровень - студент продемонстрировал выдающиеся навыки и полное выполнение заданий.

3 балла: средний уровень - студент справился со всеми заданиями на приемлемом уровне, но без выдающихся результатов.

2 балла: низкий уровень - студент показал ограниченные навыки, испытывая трудности в выполнении заданий.

1 балл: очень низкий уровень - студент не смог выполнить все задания, либо отказался от их выполнения.

Общий уровень определяется по сумме баллов за все задания диагностической методики.

В результате первоначальной диагностики у студентов отмечался низкий уровень знаний в ведении бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии, также были диагностированы искажённые знания о финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Студенты затруднялись в освоении более сложных аспектов ведения бухгалтерского учёта, таких, как, работа с нормативными документами, первичной документацией, учёт денежных средств и их эквивалентов. Наблюдалось, что уровень понимания ведения бухгалтерского учёта на предприятии и использование соответствующих инструментов были вызовом для многих студентов. Также выявлены трудности в учёте основных средств, краткосрочных активов, расчеты с подотчетными лицами и поставщиками. Основные проблемы касались отсутствия опыта работы с виртуальным предприятием в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3. Эти наблюдения указывают на необходимость дополнительной работы над навыками ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3 (таблицы 1-5 с пометкой «До»).

Практическое применение

На формирующем этапе было проведено исследование с целью: формирования навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3 обучающихся по специальности «Учёт и аудит» (по отраслям) среди студентов 2 курса.

Внеклассная деятельность: Работа над конкурсными заданиями WorldSkills по компетенции «Бухгалтерский учёт».

Количество участников: 26 человек

Возраст: 17-18 лет

Занятия проводились 2 раза в неделю, по расписанию.

Работа по внедрения оценивающих результатов профессиональных компетенций включала в себя:

- ▶ Диагностические тесты.
- ▶ Практические задания.
- ▶ Индивидуальные консультации.
- ▶ Развивающие тренинги.
- ▶ Самооценка и обратная связь.

Рассмотрим основные направления и содержание работы по формированию навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3:

1) Диагностические тесты.

Студентам предоставляются вопросники, направленные на оценку их базовых знаний и понимания в области финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Тест, включает в себя вопросы о понимании ключевых понятий, базовых принципов и навыков ведения бухгалтерского учёта.

Счет-фактура №1520 от 08.04.2024.

Наименование	Ед. изм.	Кол-во	Цена	Сумма
ДСП плита 16 мм, шт, 1 сорт (2500*1830)	шт.	300	3075,00	922500
ДСП QuickDeck plus Ньюпорт 1200x900x16	шт.	400	4040,00	1616000
Брус осиновый	куб. м	1,5	44000,00	66000
Шпон дубовый 1200 мм	м	200	3000,00	600000
Шпон ореховый 1000 мм	м	500	2250,00	1125000
Итого			3 865 875	
НДС 12%			463 875,00	
Всего			4 329 500,00	

08.04.2024 Выписано платёжное поручение № 9 на оплату материалов по счету - фактуре №1520 от 08.04.2024 г. на сумму 4 329 500,00 тг. в т.ч. НДС 12%.

08.04.2024. Получена выписка, подтверждающая списание с расчётного счета суммы 4 329 500.00тг.

3) Индивидуальные консультации.

Проведение индивидуальных консультаций с преподавателями позволяет сту-

2) Практические занятия.

Студентам предлагаются практические задания, включающие в себя решение реальных бухгалтерских задач на виртуальном предприятии. Это позволяет студентам применить свои знания на практике и развить навыки ведения бухгалтерского учёта.

Задание 1. Осуществите ввод информации о поступивших товарно-материальных ценностях и оплата поставщику.

08.04.2024 г. на склад материалов ТОО «КЕДР-М» от поставщика ТОО «САТУРН УРАЛ» в соответствии с договором № ПМ-Б 15/2 от 04.04.2024. поступила партия материалов в сопровождении товарно-транспортной накладной, счета-фактуры № 1520 от 08.04.2024 г.

дентам обсудить свои вопросы и трудности в области бухгалтерского учёта, получить дополнительные объяснения и поддержку в процессе обучения.

Практическое задание, которое включает в себя ввод информации о поступивших товарно-материальных ценностях и оплата поставщику.

Давайте разберём каждый этап этого задания.

1. Поступление товарно-материальных ценностей:

На основании товарно - транспортной накладной и счет-фактуры №1520 от 08.04.2024 г. мы видим, что поставщиком товаров является ТОО «САТУРН УРАЛ», а получателем - наше предприятие, ТОО «КЕДР-М».

Поступившие товары включают в себя ДСП плиту, ДСП QuickDeck plus, брус осиновый, шпон дубовый и ореховый.

Мы должны внести эту информацию в программу 1С: Бухгалтерия версия 8.3., во вкладке «Покупка» в ней выберем пункт «Поступление ТМЗ и услуг» и создаём новый документ, в созданном документе, нужно установить реквизиты покупателя и поставщика и отразить количество и цену поступившего товара. Провести документ, вывести на печать первичные документы по оприходованию ТМЗ на склад.

2. Оплата поставщику:

Согласно выписанному платёжному поручению №9 от 08.04.2024 г., следует осуществить оплату по счету - фактуре №1520 на сумму 4 329 500,00 тенге, включая НДС. Необходимо зайти во вкладку «Банк и касса» и выбрать «Платёжное поручение (исходящее)» и создать новый документ, далее заполнить реквизиты покупателя и поставщика, зачем нажать кнопку «Дополнительно» найти ранее созданный документ «Поступление ТМЗ и услуг» на сумму 4 329 500,00 тенге. Выбрать документ, сверить количество товара и сумму и провести документ, вывести на печать первичные документы, подтверждающие оплату поступившего товара.

После проведения операции следует провести инвентаризацию и убедиться в

оприходовании товара на баланс предприятия, с помощью формирования Инвентаризационной ведомости. Необходимо пройти во вкладку «Номенклатура и склад» и выбрать пункт «Инвентаризация», установить дату покупки материалов и сформировать документ. Для подтверждения списания с расчётного счета указанной суммы за полученные материалы необходимо пройти во вкладку «Банк и касса», выбрать пункт «Выписка банка», установить дату оплаты и сформировать документ.

4) Развивающие тренинги.

Организация тренингов по ведению бухгалтерского учёта, помогает студентам улучшить свои навыки и освоить новые методы и техники работы и сосредоточить усилия на развитии навыков, требующих дополнительной работы.

Тренинг: «Загадка в 1С: Бухгалтерии»

Цель: помочь студентам освоить работу с одной из наиболее популярных программ бухгалтерского учёта 1С: Бухгалтерия.

Описание: в рамках тренинга студенты будут учиться основам работы с программой, включая создание и редактирование документов, проведение операций по учёту доходов и расходов, формирование отчётности и т.д.

Оприходование недостающих материалов на склад предприятия от поставщика.

Задание 2. Вечером 10.04.2024 г в бухгалтерию ТОО «КЕДР -М» переданы накладная и счет-фактура № 845 от 10.04.2024 г, поступившие от поставщика ТОО «САТУРН УРАЛ» в соответствии с договором № ПМ-Б 10/1 от 10.04.2024 г

В счет-фактуре №845 от 10.04.2024 г указано:

Наименование	Ед. изм.	Кол-во	Цена	Сумма
ДСП плита 16 мм, шт, 1 сорт (2500*1830)	шт.	100	3075,00	307500,00
Шпон ореховый 1000 мм	м	100	2250,00	225000,00
Итого				478 053, 70
НДС 12%				57053,70
Всего				532 500,00

11.04.2024 г выписано платёжное поручение №10 на перечисление 532 500,00 тг., в том числе НДС поставщику ТОО «САТУРН УРАЛ».

Получена выписка банка от 11.04.2024 г о списании денежных средств с расчётного счета ТОО «КЕДР -М» на основании платёжного поручения №10.

Для выполнения данного задания сту-

денту представлены действия, которые он должен выбрать для осуществления данной операции в виртуальном предприятии. После осмысления операции, студент выбирает из таблицы действия, которые считает верными. Затем он выполняет выбранные действия. Если студент выбрал верные действия, операция будет успешно проведена. В противном случае задание не будет засчитано.

№ п/п	Действие	Верное/Неверное
1.	Покупка - Поступление ТМЗ и услуг	Верное
2.	Номенклатура и склад- Поступление ТМЗ и услуг	Неверное
3.	Банк и касса - Платёжное поручение (входящее)	Неверное
4.	Банк и касса - Платёжное поручение (исходящее)	Верное
5.	Покупка - Расходный кассовый ордер	Неверное
6.	Номенклатура и склад-Инвентаризация	Верное
7.	Банк и касса - Выписка банка	Верное

5) Уровень контроля самооценки и обратной связи.

Студент получает возможность оценить свой собственный прогресс и уровень достижения целей в процессе обучения. Это помогает им осознать свои сильные и слабые стороны, а также определить области, в которых им нужно улучшить свои навыки.

Процесс контроля самооценки и обратной связи включает следующие этапы:

- ▶ Установление целей, на данном этапе студент определяет конкретные цели и ожидания от обучения, например, овладение определёнными навыками ведения бухгалтерского учёта с помощью программы 1С: Бухгалтерия.
- ▶ Оценка начального уровня, здесь студент проводит предварительную самооценку своих знаний и навыков в выбранной области. Это может быть выполнение диагностического теста или анализ предыдущего опыта работы.
- ▶ Планирование обучения, на основе начальной оценки и установленных целей студент разрабатывает план обучения, включающий в себя конкретные шаги и мероприятия для достижения поставленных целей.
- ▶ Мониторинг прогресса, преподаватель и студент регулярно отслеживают свой прогресс в выполнении поставленных задач и достижении целей. Он может использовать различные инструменты для этого, такие как ведение журнала прогресса или регулярное выполнение самооценочных тестов.
- ▶ Оценка и анализ результатов, по мере продвижения в обучении студент оценивает свои достижения согласно установленным критериям. Он анализирует свой прогресс, выявляет достигнутые успехи и определяет области для дальнейшего улучшения.
- ▶ Коррекция плана, в случае необходимости студент корректирует свой план обучения, внося изменения в стратегию обучения и акцентируя

внимание на тех областях, которые требуют дополнительного внимания.

- ▶ Обратная связь, студент регулярно обменивается обратной связью с преподавателем обсуждает свой прогресс, получает рекомендации по улучшению и поддержку в достижении целей.
- ▶ Повторная оценка, проводится по завершении обучения, студент проводит повторную самооценку, сравнивает свои достижения с изначальными

целями и оценивает общий результат обучения [5].

После проведения формулирующей работы было проведено контрольное исследование навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3 (таблица с пометкой 1- 5 с пометкой «После», результаты диагностики в графическом виде представленные «До» и «После» в рисунках 1-5)

1. Уровень развития навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3 по средствам диагностических тестов.

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	0	-	6	23
Средний	2	8	5	19
Низкий	6	23	8	30
Очень низкий	18	69	7	28

2. Уровень выполнения практических заданий

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	0	-	12	46
Средний	2	8	5	19
Низкий	12	46	6	23
Очень низкий	12	46	3	12

3. Уровень получения индивидуальных консультаций.

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	2	8	10	39
Средний	6	23	5	19
Низкий	10	39	8	30
Очень низкий	8	30	3	12

4. Уровень участия в развивающих тренингах.

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	3	12	15	57
Средний	5	19	10	38
Низкий	8	30	1	5
Очень низкий	10	39	-	-

5. Уровень контроля самооценки и обратной связи.

Уровень	До		После	
	Количество студентов	%	Количество студентов	%
Высокий	0	-	10	39
Средний	9	34	9	34
Низкий	10	39	5	19
Очень низкий	7	27	2	8

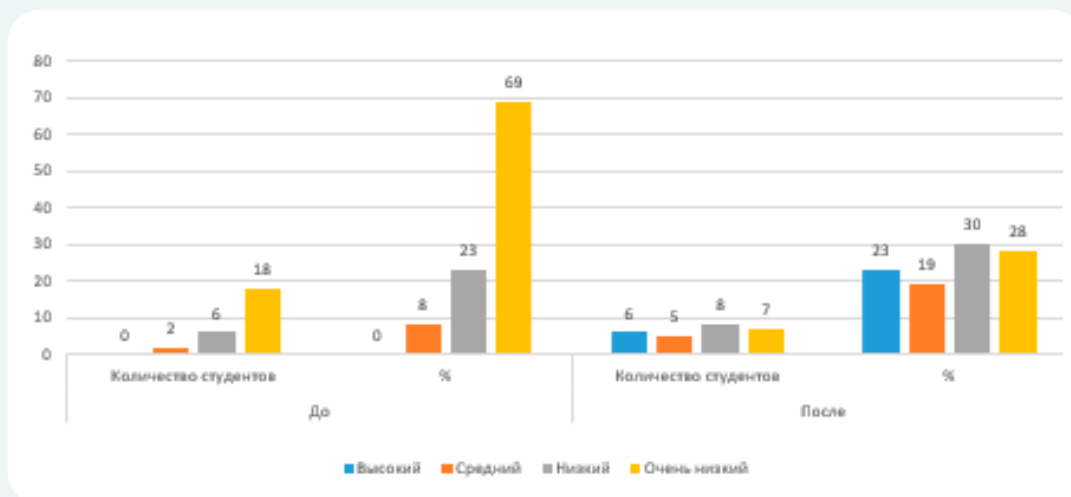

Рисунок - 1. Уровень развития навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3 по средствам диагностических тестов.

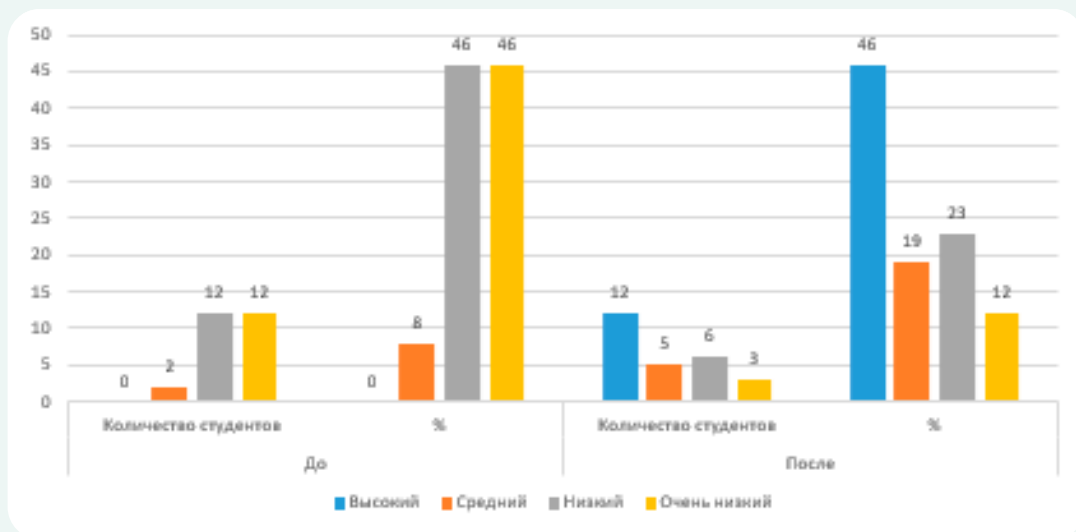

Рисунок - 2. Уровень выполнения практических заданий.

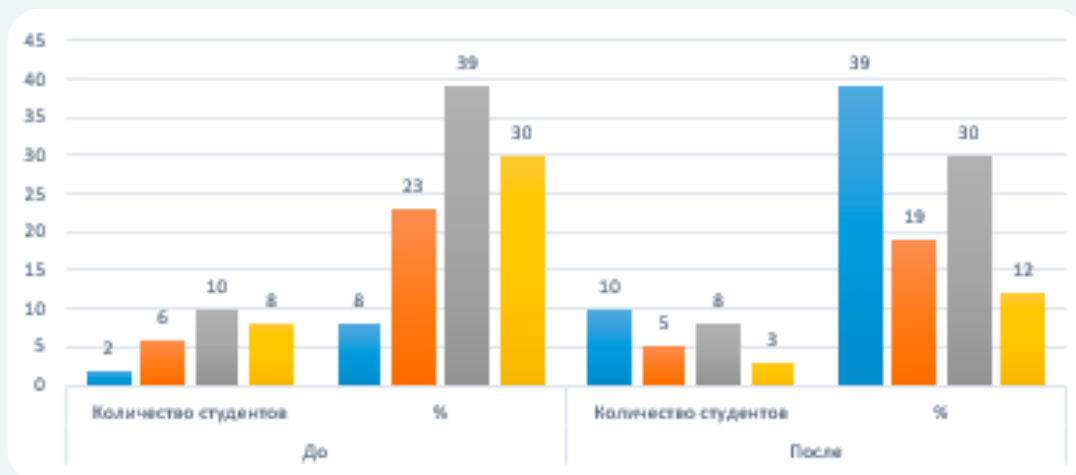

Рисунок - 3. Уровень получения индивидуальных консультаций.

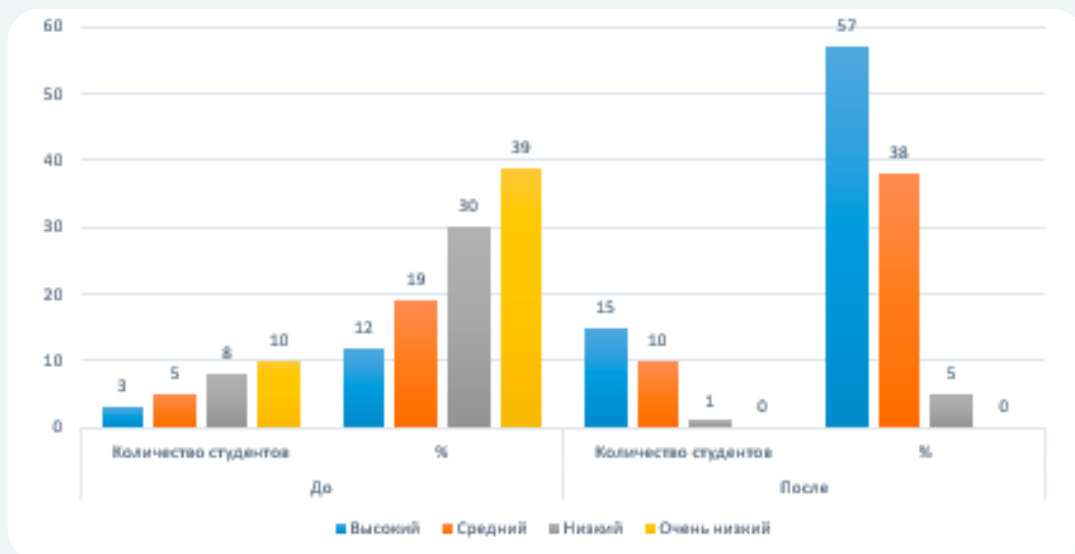

Рисунок - 4. Уровень участия в развивающих тренингах.

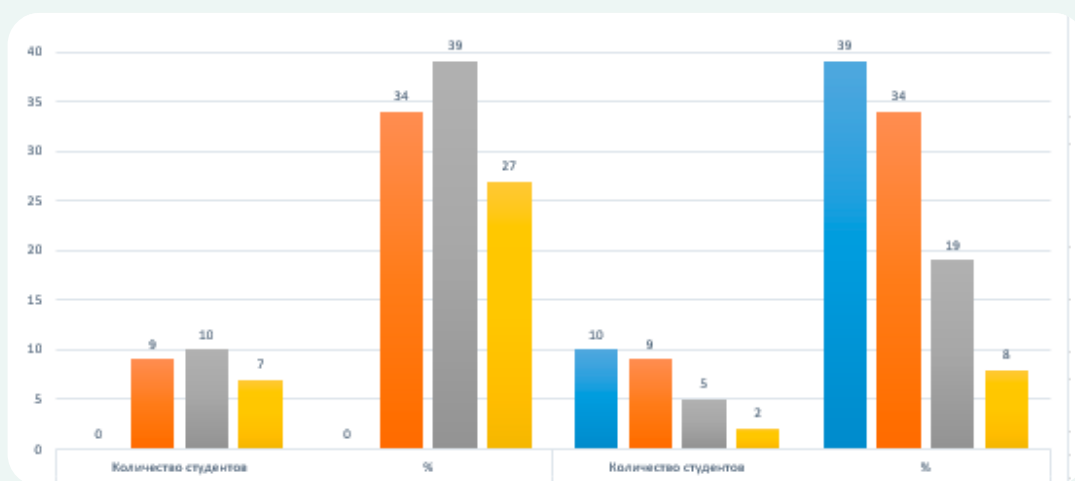

Рисунок -5. Уровень контроля самооценки и обратной связи.

В итоге, несмотря на то, что по-прежнему у некоторых студентов наблюдается низкий уровень знаний ведения бухгалтерского учёта в виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия в версии 8.3., большинство из них показали положительную динамику совершенствования навыков под влиянием систематической работы над конкурсным заданием чемпиона профессионального мастерства WorldSkills Kazakhstan по компетенции «Бухгалтерский учёт».

Рекомендации

Таким образом, вовлечение студентов в работу над конкурсными заданиями, как средство формирования и совершенствование навыков ведения бухгалтерского учёта в виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия в версии 8.3, может быть систематически использована в учебных заведениях, где осуществляют подготовку по специальности «Учёт и аудит».

Рекомендации к подбору и проведению работы конкурсными заданиями, для совершенствования навыков ведения бухгалтерского учёта:

- 1) Подготовьте разнообразные конкурсные задания, охватывающие различные аспекты бухгалтерского учёта, включая работу с нормативными документами, первичной документацией, учёт денежных средств и их эквивалентов, учёт основных средств, краткосрочных активов, учёт расчётов с подотчетными лицами и поставщиками.
- 2) Учитывайте реалистичность сценариев в заданиях, чтобы студенты могли применить свои знания на практике и справиться с реальными профессиональными ситуациями.
- 3) Обеспечьте доступ к различным ресурсам и инструментам, таким как методические рекомендации, практикумы по автоматизации бухгалтерского учёта по программе 1С: Бухгалтерия бухгалтерского учёта, чтобы студенты могли эффективно решать задачи в виртуальной среде.

- 4) Систематически проводите тренинги, они способствуют развитию критического мышления и аналитических способностей студентов, так как они вынуждены постоянно анализировать сложные ситуации и принимать обоснованные решения.
- 5) Предоставьте возможность для обратной связи и обсуждения результатов выполненных заданий, чтобы студенты могли узнать о своих сильных и слабых сторонах и сделать выводы для дальнейшего улучшения.

Несмотря на эффективность работы над конкурсными заданиями для формирования и совершенствования навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3., данная методика может иметь свои несовершенства:

- 1) Недостаточное предоставление обратной связи, со стороны преподавателей или экспертов, может затруднить процесс улучшения навыков студентов и недостаточно помочь им понять свои ошибки.
- 2) Не все учебные учреждения имеют возможность приобретать и регулярно обновлять Учебную программу 1С: Бухгалтерия. Устаревшее программное обеспечение снижает вероятность успешного выступления на соревнованиях профессионального мастерства WorldSkills и уменьшает привлекательность профессии.

В рамках работы над конкурсными заданиями в сфере бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии при использовании программы 1С: Бухгалтерия версии 8.3 выявлен один из существенных недостатков - ограниченное время подготовки к конкурсу. Данный фактор может оказать негативное воздействие на качество подготовки студентов, ограничивая возможность развития и совершенствования их навыков в области бухгалтерского учёта. Ограничение времени представляет собой препятствие на пути полноценной реализации процесса обучения и оказывает влияние на их конкурентоспособность на современном рынке труда.

Заключение

Данное исследование было направлено на изучение методики работы над конкурсными заданиями для формирования и совершенствования навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версии 8.3. В статье были рассмотрены практические основы ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии, выявлены показатели совершенствования навыков ведения учёта в финансово - хозяйственной деятельности до и после.

После проведения формирующей работы над конкурсными заданиями, конкурса профессионального мастерства WorldSkills, с целью совершенствования навыков ведения бухгалтерского учёта, отмечается повышения уровня освоения указанных навыков:

- ▶ высокий уровень понимания теоретического материала был отмечен по средствам диагностических тестов;
- ▶ студенты продемонстрировали высокие результаты в выполнении практических заданий;
- ▶ индивидуальные консультации позволили достичь отличного уровня выполнения заданий;
- ▶ студенты успешно участвовали в развивающих тренингах;
- ▶ контроль самооценки и обратная связь дали хорошие результаты.

В общем студенты показали положительную динамику работы над конкурсными заданиями для совершенствования навыков ведения бухгалтерского учёта под влиянием дополнительных занятий.

Практические результаты данных динамического наблюдения по работе над конкурсными заданиями для совершенствования навыков ведения бухгалтерского учёта на виртуальном предприятии в программе 1С: Бухгалтерия версия 8.3., могут быть интересны педагогам специальных и экономических дисциплин, экспертам конкурса профессионального мастерства WorldSkills.

Список использованных источников

1. Методические рекомендации по внедрению требований (стандартов) WorldSkills в учебный процесс организаций технического и профессионального образования [Электронный ресурс] // WorldSkills Kazakhstan. – Режим доступа: https://worldskills.kz/?page_id=2570
2. **Вертиль, В.В.** WorldSkills International как инструмент конкурентоспособности // Профессиональное образование и рынок труда. – 2014. – № 2. – С. 6-7.
3. **Шевалье, С.О., Козлова, С.В.** Роль социальных партнёров в конкурсном движении WorldSkillsKazakhstan // Образование. Карьера. Общество. – 2017. – № 1 (52). – С. 53-56.
4. **Кочетков, В.В.** Движение WorldSkills Kazakhstan как система независимой оценки квалификаций // История и педагогика естествознания. – 2016. – № 1. – С. 23-25.
5. **Контрбаева, Ж.Д., Журсиналина, Г.С.** Автоматизация бухгалтерского учёта по программе 1С: Предприятия / Контрбаева Ж.Д., Журсиналина Г.С. – Казахстан: Алматы, 2024. – 78 с.

● **WORLD SKILLS АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ («ЕСЕП ЖӘНЕ АУДИТ») ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ**

Контрбаева Ж.Д.

Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай жоғары политехникалық колледжі» КМҚК
Қостанай қ.

Аңдатпа. WorldSkills кәсіби шеберлік конкурстарына қатысу, студенттерді кәсіби қызметке дайындайды. Бұл жұмыста виртуалды кәсіпорында 1С бағдарламасында бухгалтерлік есеп жүргізу дағдыларын қалыптастырудың негізгі шарттары анықталған: бухгалтерлік есеп 8.3 нұсқасы, студенттер әзірленген әдістеме бойынша курсты аяқтағаннан кейін ие болады. Бұл мақалада мұғалімнің көптеген жылдар бойғы жеке тәжірибесі қысқаша көрсетілген. Педагогикалық зерттеуді арнайы және экономикалық пәндер мұғалімдері мен конкурс сарапшылары қолдана алады.

Түйінді сөздер: WorldSkills, бухгалтерлік есеп, зерттеу әдістері, құзыреттілік, сұранысқа ие маман, мониторинг.

● DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY OF FUTURE SPECIALISTS («ACCOUNTING AND AUDITING») THROUGH WORLDSKILLS

Kontrobayeva Zh.D.

KGKP «Kostanay Polytechnic Higher College»

of the Department of Education of the Akimat of Kostanay region

Kostanay city

Abstract. Participation in WorldSkills professional skills competitions prepares students for professional activities. This paper identifies the key conditions for the formation of accounting skills in a virtual enterprise in the 1C: Accounting version 8.3 program, which students possess after completing the course according to the developed methodology. This article briefly reflects the personal experience of the teacher over the years. Pedagogical research can be used by teachers of special and economic disciplines and experts of the competition.

Keywords: WorldSkills, accounting, research methods, competence, in-demand specialist, monitoring.

FTAMP 14.25.09

«ГЕНДІК ИНЖЕНЕРИЯ» ТАҢДАУ КУРСЫН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ТЕРЕҢДЕТЕ БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕРІ

Смагулова А.К.

Астана қаласы әкімдігінің
«Мұқағали Мақатаев атындағы
№74 мектеп-гимназия» ШЖҚ МКК

Аңдатпа. Бұл мақалада генетикалық талдау нәтижелері, будандастыру әдістері, белгілер мен өзгергіштіктің тұқым қуалау заңдылықтарын зерттейтін тақырыптар қамтылған авторлық бағдарламаның тиімділігі баяндалады. Гендік инженерияны 11-сынып білім алушыларына бейімдей отырып түсіндірудің жаңа моделін сипаттау және талқылау зерттеу жұмысының негізгі мақсаты ретінде қарастырылған.

«Гендік инженерия» бағдарламасының әдіснамасын, нәтижелерін көрсету үшін салыстыру, сипаттау, баяндау, жинақтау әдіс-тәсілдері қолданылды. Зерттеу материалы 11-сынып оқушыларын гендік инженерия тақырыбы бойынша ҰБТ-ға және пәндік олимпиадаға дайындайтын мұғалімдерге арналады.

Түйінді сөздер: гендік инженерия, генетикалық есептер, тұқымқуалаушылық.

Кіріспе

Ұсынылып отырған «Гендік инженерия» (11-сынып білім алушыларына арналған биология пәнінен таңдау курсы) бағдарламасы білім алушылардың биологиядан функционалдылық сауаттылығын арттыруға арналған.

Оқу жүктемесінің көлемі «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің Үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығының 85–90-қосымшаларында (10-11-сыныптар) көрсетілген [1].

Қолданыстағы білім беру мазмұны шеңберінде білім беру бағдарламалары мен элективті курстарды сараптау және оларды әдістемелік қамтамасыз ету «Білім ту-

ралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңына сәйкес жүзеге асырылады. Бұл бағдарлама «Жалпы білім беретін пәндер бойынша үлгілік оқу жоспарларын және бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім берудің таңдау курстарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім министрінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығы негізінде құрастырылған [2].

Білім алушылардың осы пән бойынша 11 сыныпқа дейін білімін қайталауға, жүйелеуге, талдау мен пысықтауға, 11 сынып бойынша материалдарды толық білу мен түсінуге, есте сақтауға, талдау мен жинақтауға бағытталған. Таңдау курсына тақырыптар оқулықтың әр бөлімі бойынша жеке қарастырылады. Материалдар төменгі сыныптан жоғары сыныпқа қарай күрделеніп отырады.

Бүгінгі таңда білім беру саласында жеке тұлғаны дамытуға бағыттау, оқыту мазмұнының құрылымына жаңаша қарауды талап етеді.

Негізгі оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыру және оқушыны ҰБТ-ға дайындау әр мұғалімді ойландыратын мәселе. Соңдықтан да осы гендік инженерия курсы құрастырылып отыр.

Бұл таңдау курсы 11 сыныптардың білім алушыларына биология бағытында білім беру, олардың гендік инженерия, генетика ғылымдарына деген қызығушылығының артуына, мүмкіндігіне қарай зерттеулер жүргізудің қарапайым дағдыларын, әлем туралы ой-өрістерін кеңейтуге, ғылымды ұғыну мен қоршаған әлемді тұтастай қабылдауларының дамуына, қоршаған әлемді бағалай және қорғай білу біліктіліктерінің дамуына көмектеседі.

Аталған таңдау курсының мақсаты білім алушыларды генетика және гендік инженерияның негізгі категорияларымен таныстыра отырып, функционалды сауаттылық дағдыларын арттыру және ҰБТ, олимпиадаға дайындау.

Бағдарламаны іске асырушы автор курсты жүргізу арқылы білім алушыларға келесі міндеттерді зерделеуді көздеді. Атап айтқанда, осы міндеттер:

- ▶ Алған білімдерін дүние жүзінде болып жатқан ғаламдық проблемалармен байланыстыра отырып, ол жөнінде өз ойларын, пікірлерін айта білуге үйрету;
- ▶ Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын, бүгінгі таңдағы ғаламдық проблемалары мен түрлі генетикалық проблемалар туралы мәліметтер арқылы пәнге деген түсіністіктерін арттыру;
- ▶ Биологиялық әдебиеттерден қажетті мәліметтерді жинай білуге дағдыландыру;

Осы оқу бағдарламасын пайдалану нәтижесінде оқушылар биологиялық білімдерін жетілдіріп қана қоймай, әртүрлі қолданбалы іс-әрекеттерді орындай оты-

рып, түрлі зерттеу жұмыстарын қорытындылап, нақты дәлелдер келтіреді және дүниені танып білуге деген құштарлығы, ынта-ықыласы артады.

«Гендік инженерия» курсы білім беру ұйымдары оқу және жұмыс оқу бағдарламасына енгізудің шетелдік тәжірибесіне шолу жасасақ, Гендік инженерияның білім беру жүйелерінде қолданылуы әлемнің әр елдерінде әртүрлі болып келеді және ол ғылыми білім мен дағдыларды жетілдіруге бағытталған. Мысалы, кейбір елдерде биоинженерия мен гендік технологияларға арналған арнайы бағдарламалар енгізілген. АҚШ-та MIT Media Lab сияқты ұйымдар гендік инженерияны мектеп бағдарламасына енгізіп, балаларды биоинженерлік мамандықтарға қызықтыруға бағыттаған. Бұл бағдарламалар оқушыларға нақты инженерлік мәселелерді шешу арқылы өмір туралы ғылымдарды үйретеді, осылайша ғылым арқылы әлемнің мәселелерін шешуге ұмтылатын жас ғалымдарды тәрбиелеуді көздейді. Гендік инженерияны қолдану Advanced Projects Biology немесе университетте болады. 47 елден балалар биоинженерлері тіркелді. Қатысушы бес елдердің қатарына АҚШ, Мексика, Ұлыбритания, Германия және Үндістан кіреді [3].

Еуропа елдерінде гендік инженерияны реттеуге ерекше көңіл бөлінеді. Мысалы, көптеген еуропалық елдерде және Канада мен Австралияда гермлайндық гендік модификацияларға тыйым салынған. Бұл елдер гендік инженерияның этикалық және қауіпсіз аспектілерін қатаң бақылауға алады. Сонымен қатар гендік инженерияның әлеуетті әлеуметтік-экономикалық салдары да назардан тыс қалмайды [4].

Ресей Федерациясы мектептерінде гендік инженерия сабақтары «Гендік инженерия» атты оқу бағдарламасы арқылы жүреді. Ресейдің Сергей Есенин атындағы №69 гимназия муниципалды автономды жалпы білім беру мекемесінде гендік инженерия курсы мектептегі орта және жоғары сыныптарда оқытылады. Ресей елінің тәжірибесін зерттеулерге қарағанда, осы саладағы білім бағдарламасының модульдеріне халық аралық сипаттағы

ғана емес, ресейлік зерттеу мысалдары енгізілген.

Курс бойынша оқыту әдістері ретінде топтық пікірталас, ой қозғау, жеке немесе шағын топтармен жұмыс таңдалған. Пәнді аяқтағаннан кейін ресейлік білім алушылар гендік инженерияның пайдасы мен зиянын анықтап, осы арқылы туындайтын гендік аурулардың алдын алумен немесе жою жолдары туралы білімді меңгеріп шығатын болған.

Әдістеме

Қазақстанда гендік инженерия білім беру саласында қолданылуда, бірақ бұл бағыт әлі де даму сатысында. Елдегі гендік инженерияның дамуы көбінесе ғылыми-зерттеу институттары мен университеттер арқылы жүзеге асуда. Биотехнология және өсімдік биология институты өсімдік биотехнологиясы, генетика және селекция салаларында іргелі және қолданбалы зерттеулер жүргізеді. Олар жоғары өнімді және стресс-резистентті өсімдіктерді жасауға бағытталған жобалармен айналысады.

Еліміздегі тағы бір маңызды бағыт – ауыл шаруашылығы және өсімдіктерді селекциялау саласында гендік инженерияны қолдану. Бұл бағыттағы жобалар ауыл шаруашылығы министрлігімен білім және ғылым министрлігінің қолдауымен жүргізіледі. Гендік инженерия әдістері, мысалы генетикалық маркерлер мен молекулалық маркерлерді қолдану арқылы өсімдік селекциясын жақсартуға бағытталған [5].

Гендік инженерияның мектеп білім беру жүйесіне енгізілуі маңызды және перспективалық бағыт болып табылады. Қазақстанда бұл пәнді мектеп деңгейінде қолданудың артықшылықтары мен кедергілері бар.

Артықшылықтары:

1. «Ғылыми сауаттылықты арттыру»: Гендік инженерия пәнін оқу оқушылардың биология, химия және генетика саласындағы білімін кеңейтеді. Бұл олардың ғылыми ойлау қабілетін

дамытады және болашақта ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысуға ынталандырады.

2. «Практикалық дағдыларды дамыту»: Гендік инженерия оқулықтары мен зертханалық тәжірибелер арқылы оқушылар нақты ғылыми әдістер мен технологияларды меңгереді. Бұл олардың практикалық дағдыларын жақсартады және жоғары оқу орынында әрі қарай білім алуға дайындық жасайды.
3. «Кәсіптік бағдар»: Ерте жастан гендік инженерия негіздерін меңгерген оқушылар болашақта осы салада мамандану мүмкіндігін қарастыра алады. Бұл Қазақстанның ғылыми кадрлар қорын толықтырып, елдегі биотехнология саласының дамуына ықпал етеді.

Кедергілері:

1. «Материалдық-техникалық база»: Қазіргі уақытта көптеген мектептерде заманауи зертханалық құрал-жабдықтардың жеткіліксіздігі гендік инженерия пәнін толыққанды оқытуға кедергі келтіреді.
2. «Мұғалімдердің біліктілігі»: Гендік инженерия пәнін оқыту үшін арнайы дайындықтан өткен мұғалімдер қажет. Қазақстанда бұл салада мамандардың жеткіліксіздігі оқыту сапасын төмендетуі мүмкін.

Қолдану үлгілері:

Қазақстандағы кейбір мектептерде STEM-білім беру бағдарламалары аясында гендік инженерия элементтері енгізілуде. Мысалы, Назарбаев Зияткерлік мектептерінде генетика мен биотехнология пәндері оқытылады, бұл оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмыстарына деген қызығушылығын арттыруға бағытталған [6].

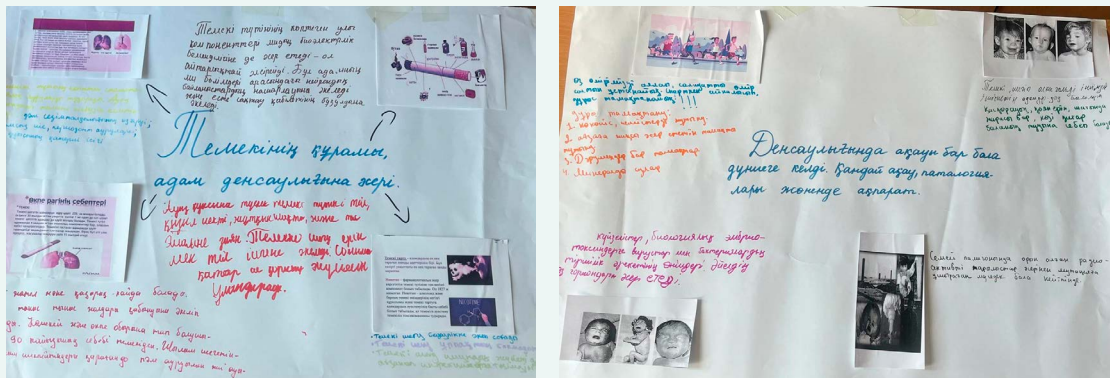
Алайда жастарды тұқымқуалаушылық аурулары және онымен күрес жүргізге үйрету тәрбие жұмыстары және пәнаралық байланыстар мен пән мазмұнына кіріктіру арқылы ғана жүргізу аздық етеді. Сол себепті мектеп білім бағдарламасы-

на «Гендік инженерия» курсын енгізу өте маңызды болып табылады.

Практикада қолдану

2023-2024 оқу жылында М.Мақатаев атындағы №74 мектеп-гимназияда «Гендік инженерия» таңдау курсы оқытылды. Осы курста мектепте 50 оқушысы білім алды. 2024 жылғы желтоқсан айында элективті курстың тиімділігі, практикалық мәні және мазмұн ерекшелігін анықтау үшін оқушылармен сауалнама жүргізілді. Сауална-

маға 50 білім алушы қатысты. Олар таңдау курстың қажеттілігі мен мазмұн сапасына қатысты сауалдарға жауап берді. Мынадай сұрақтар қойылды: «Дәріс сабақтарын өткізу Сізді қанағаттандырады ма?», «Курс қаншалықты сапалы оқытылды?», «Курс болашақ кәсіби қызмет үшін қажет пе?», «Сіз бұл курсты жақсы меңгердім деп айта аласыз ба?», «Курс аясында зерттелген тақырыптар қызығушылық тудырды ма?». Сауалнама нәтижесінде 32 оқушы, яғни 64%-ті курстың қажеттілігін, жақсы меңгергендігін көрсеткен.

1-сурет. Гендік инженерия курсын өту кезінде оқушылардың орындаған тапсырмаларынан көрініс

2-сурет. Оқушылардың кері байланыс жұмыстары

Гендік инженерия – молекулалық биология, биохимия, генетика және биотехнология сияқты пәндердің түйіскен жерінде орналасқан ғылым саласы. Бұл пәннің басқа пәндермен кіріктіріліп оқытылуы оқушыларға кешенді білім беруге, ғылыми зерттеулерді кеңінен түсінуге және инновациялық шешімдер табуға көмектеседі. Төменде гендік инженерияның басқа пәндермен кіріктіріліп оқытылуының бірнеше мысалдары келтірілген:

1. Биология және химия:

- Гендік инженерияның негізгі түсініктері мен әдістерін түсіну үшін молекулалық биология мен биохимия пәндері қажет. ДНҚ, РНҚ, протеиндер және олардың өзара әрекеттесуі туралы білім гендік инженерияда қолданылатын технологиялар мен әдістердің негізін құрайды.

2. Информатика және есептеу биологиясы:

- Гендік инженериядағы үлкен деректерді талдау және биоинформатика құралдарын пайдалану үшін информатика мен есептеу биологиясы пәндері қажет. Бұл пәндер биологиялық деректерді талдау, геномдық секвенирлеу және протеомиканың әдістерін оқытады.

3. Этика және заң ғылымдары:

- Гендік инженерияның этикалық және құқықтық аспектілері маңызды болып табылады. Биотехнологиялық зерттеулердің және гендік манипуляциялардың этикалық сұрақтары, сондай-ақ оларды реттеу туралы заңдар студенттерге осы салада жұмыс істеу кезінде қажетті білім береді.

4. Фармакология және медицина:

- Гендік инженерияның медициналық қолданулары, мысалы, гендік терапия және персонализденген медицина, фармакология және медициналық ғылымдармен тікелей байланысты. Бұл пәндер гендік инженерия арқылы ауруларды емдеу және алдын алу әдістерін түсіндіреді.

5. Ауыл шаруашылығы және тағам өнеркәсібі:

- Гендік инженерия ауыл шаруашылығы мен тағам өндірісінде өнімділікті арттыру және өнім сапасын жақсарту үшін қолданылады. Бұл пәндер гендік модификацияланған организмдер (ГМО) және олардың қолданылуымен байланысты технологияларды оқытады.

6. Экология және қоршаған орта ғылымдары:

- Гендік инженерияның экологиялық әсерлерін зерттеу үшін экология және қоршаған орта ғылымдары маңызды. Бұл пәндер генетикалық модификациялардың экосистемаларға әсерін және биоәртүрлілікті сақтау мәселелерін түсіндіреді. Осылайша, гендік инженерияны басқа пәндермен кіріктіріп оқыту ғылыми білімді кешенді түрде алуға мүмкіндік береді, сонымен қатар студенттерге ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытып, инновациялық шешімдер табуға көмектеседі.

Білім алушылардың гендік инженерия саласындағы білімін арттыру мақсатында 2024 жылы Астана қаласы М. Мақатаев атындағы №74 мектеп гимназиясының Әдістемелік кеңесі қарауына «11 сынып оқушыларына арналған «Гендік инженерия» таңдау курсы» тақырыбында авторлық бағдарлама ұсынылды. Әдістемелік кеңес мүшелерінің мақұлдауымен аталған авторлық бағдарлама Астана қаласы оқу-әдістемелік кеңестің қарауына жолданды. Осы авторлық бағдарлама негізінде Астана қаласы М. Мақатаев атындағы №74 мектеп гимназиясының оқу бағдарламасына таңдау курс ретінде енгізілді.

Қазақстандағы гендік инженерия бойынша оқулықтардың отандық авторларының еңбектері зерттелгенде, бірнеше маңызды аспектілерді анықтауға болады. Қазақстанда бұл саладағы оқулықтар мен ғылыми еңбектер көбінесе халықаралық деңгейде танылған авторлар мен олардың еңбектеріне сүйенеді. Мысалы, “Genetic Engineering: Volume 1: Principles, Mechanism, and Expression” атты еңбекте Мұхаммед Амин Лоне және Анзар А. Шах сынды авторлардың еңбектері көрсетілген. Бұл кітапта гендік инженерияның негізгі принциптері мен механизмдері,

сондай-ақ оның көрінісі кеңінен қарастырылады [7].

Мұндай халықаралық деңгейдегі еңбектер қазақстандық оқу бағдарламаларында маңызды рөл атқарады, себебі олар студенттерге заманауи және жан-жақты білім алуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар Десмонд С.Т. Николлдің “An Introduction to Genetic Engineering” атты оқулығы да гендік инженерия негіздерін түсіндіретін маңызды еңбек болып табылады [8].

Бұл кітап гендік инженерия саласындағы білім алуды жеңілдететін оқу-әдістемелік материалдармен қамтамасыз етеді.

Қазақстандағы гендік инженерия саласындағы оқулықтар мен ғылыми еңбектердің мазмұны көбінесе шетелдік авторлардың еңбектеріне негізделеді. Бұл әдіс студенттерге әлемдік ғылыми жетістіктермен танысуға және озық технологияларды үйренуге мүмкіндік береді.

«Гендік инженерия» таңдау курсы сабақтардың модульдік құрылымын білім алушылардың қызығушылықтары мен талаптарын ескере отырып құрастырылған. Гендік инженерия таңдау курсының құрылымына Генетикалық тұқым қуалайтын аурулармен күрес сипатындағы модульді енгізу мазмұн үйлесіміне әкеледі. Мысалы, «Токсинді заттардың эмбриондық даму кезеңдеріне әсері» және «Гаметалар тазалығы» тақырыптарын алуға болады.

Модульдік технология негізінде құрылған сабақтың мазмұны келесілерді қамтиды:

- ▶ таңдау курс тақырыбы аясында Генетикалық тұқым қуалайтын ауруларға қарсы күрес білім беру бойынша ресурстық-ақпараттық база;
- ▶ тақырыпты оқу кезінде әрекеттік тәсілін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін практикалық тапсырмалар жүйесі;
- ▶ рефлексиялық және бақылау-бағалау кезеңдері. «Гендік инженерия» таңдау курсына келесі жобалар бойынша оқыту жоспарланды:

- ▶ зерттеушілік жоба. Генетикалық тұқым қуалау тақырыбы бойынша ғылыми жұмысқа тән зерттеу әдістері қолданылған, шығармашылық және зерттеушілік жобалар. Мысалы: «Зиянды заттардың ұрыққа тигізер кері әсерін анықтау» зерттеу жобасы, «Жынысты анықтаудағы хромосоманың рөлі» шығармашылық жобасы;
- ▶ қолданбалы жоба. Қызметтің нақты нәтижесін алуға бағытталған жобалар (сабақтың әзірлемесі және т.б.). Мысалы, «ДНҚ және РНҚ молекуласының құрлысындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтар» тақырыбында презентация әзірлеу немесе «Адам қан топтарының тұқым қуалауы» тақырыбында слайдшоу жасау;
- ▶ ақпараттық жоба. Аудиторияға ұсыну үшін ақпаратты жинауға және талдауға бағытталған жоба. Мысалы: «Дені сау ұрпақ дүниеге келуі үшін ата-ана құқықтық институттары», «Шетелдегі генетикалық ауруларға қарсы күрес тәжірибесі»;
- ▶ рөлдік және ойындық жоба. Хромосомалық ауруларға байланысты әлеуметтік немесе іскерлік жағдайларды қалпына келтіруге немесе дені сау ұрпақты үлгілеуге бағытталған «Дәрігердің қабылдауында», «Отбасында», «Шежірені талдау, генетикалық карта құрастыру» секілді жағдаяттық ойындар ұйымдастыру. «Гендік инженерия» таңдау курсының практикалық сабақтарын ұйымдастыру формалары мен тәсілдеріне жеке, топтық жұмыс түрлері, зертханалық-тәжірибелік сабақтар, пікірталастар, іскерлік ойындар және т.б. жатады. Топтық жұмыста әр топ мәселені шешудің өзіндік нұсқасын дайындайды, ол пікірталас барысында талқыланады, мысалы «ГМӨ өнімдері пайдалы ма, әлде зиянды ма?». Пікірталастың бір түрі – дебат болып табылады, оның барысында қарсылас командалар нақты тұжырымдалған тезиске таласады, ал медиатор «қарсы сұрақтар» қояды. Дебат түріндегі сабақтарда тараптардың қарама-қарсы позицияларды сынауы, нақты ұғымдар, критерийлер,

аспектілер, аргументтер, дәлелдерді қорғауы орын алады. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы таңдау курсының практикасын іске асыруға зор септігін тигізеді. Осы технологияны қолдана отырып оқытушы мотивация жасайды, зерттелетін мәселе бойынша ассоциацияларды қалыптастырады, ақпаратты дұрыс, мазмұнды қабылдауға, талдауға және шығармашылықпен өңдеуге үйретеді. Бұл жағдайда білім алушы жастар ГМӨ нiмдерiне байланысты түрлі көрiнiстерi мен оны пайдаланудың салдары туралы, Қазақстандағы гендік инженерия, ГМӨ өнiмдерi туралы ақпараттар алады. Білім алушылардың гендік инженерия бойынша басқа да ақпараттармен жұмыс iстеу дағдыларын дамытуға кейс-технологиясы ықпал етеді. Кейс-технологиясы аясында бұл курстың практикалық мазмұны мен мақсатына байланысты өртүрлі жағдайларды қолдануға болады. Атап айтқанда, олар: проблемалық жағдаят, иллюстрациялық жағдаят, түсінбеушілік жағдаяты, тренингтік жағдаят және т.б. «Токсинді заттардың эмбриондық даму кезеңдеріне әсері» тақырыбын өткенде темекінің, есірткінің, алкогольдің химиялық құрамын біледі (химия, биология). Дені сау ұрпақ туылуы үшін ата-ана құқықтық институтын қалыптастыру (құқық, биология), «Қан топтары» тақырыбын өткенде есептер шығару (математика, биология), «Генетиканың даму тарихы» тақырыбын өткенде (тарих, биология), «Генетикалық карталар құру» тақырыбын өткенде (география, биология) сабақтары кіріктіріліп оқытылады. Білім алушылардың курсты меңгеруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) белсенді қолдану дағдысы да дамиды.

Осы бағдарламаны қолданудың нәтижесінде: білім алушының пәнге деген қызығушылығы артты; білім алушының сабақта білім сапасы көтерілді; 2022-2023 оқу жылында 11 «А» сынып білім сапасы- 83% көрсетті, 11 «Ә» сынып білім сапасы-79%. 2021-2022 оқу жылымен салыстырғанда бағдарлама қолданылған 11 «А» сыныбында білім сапасы-80%-дан

83%-ға көтерілген, ал қолданылмаған 11 «Ә» сыныбында 92%-дан 79%-ға түскен. Білім алушы мен мұғалім арасында жақсы қарым-қатынас орнады. Білім алушының қоршаған ортаға мотивациясы артты. Білім алушының пәндік олимпиадасы қорытындысы бойынша мектепшік биология пәнінен-Тнейбай Аружан-1 орын иеленді; ҰБТ бойынша білім сапасы артты. Оны мына көрсеткіштен байқауға болады: 11 «А» сынып бойынша 24 оқушыдан 17 түлек жоғары оқу орнына грантқа түсті, оның 5-уі биология саласында. Ал бағдарлама қолданылмаған 11 «Ә» сынып 24 оқушының 11-і жоғары оқу орнына грантқа түссе, оның тек 1-уі ғана биология саласын таңдаған. Осындай нәтиже берген бұл бағдарламаны қолданудың маңызы зор екенін осыдан байқауға болады, әрі жалғасын табады деген ойдамыз.

Ұсыныстар

Гендік инженерия білім беруге бағытталған таңдау курсты әзірлеу барысында, курстың бағдарламасы мен дидактикалық сипаттамасын ғана емес, білім беру ұйымының оқыту процесін де естен шығармаған жөн. «Гендік инженерия» курсын жобалау кезінде оқытушыға сәйкес оқу қызметінің мазмұнын, ресурстарын, әдістемелік негіздерін ойластыру маңызды. Курсты жобалауда келесі әдістемелік негіздерді ескеру қажет:

- ▶ білім алушылардың жеке сұраныстары таңдау курс жүйесінде қалай көрініс табады;
- ▶ материалды игеру барысында әрекеттік тәсілдеме қалай қамтамасыз етіледі; - бұл курс ген тазалығын сақтау, дені сау ұрпақ қалыптастыруды негіздеуде қажетті құндылықтар мен сенімдерді қалыптастыруға қалай ықпал етеді;
- ▶ білім алушылардың осы курсты оқып-үйренудегі жетістіктерін бағалау критерийлері қандай (курс бағасы қойылмайды, бірақ портфолиоға нәтиже, пікір қалдыруға болады);
- ▶ мамандандырылған дайындық жағдайында курстың бағдарлық

негізін естен шығармаған жөн. Генетикалық инженерия денсаулық сақтау, ауыл шаруашылығы, биотехнология және микробиологиялық өндіріс салаларында аса зор практикалық мәні бар проблемаларды шешуде маңызды рөл атқарады. Генетикалық инженерия әдістерін жетілдіру денсаулық сақтау мен ауыл шаруашылығы үшін қажетті гормондар, ферменттер және антибиотиктерді синтездейтін микроорганизмдердің жаңадан штаммдарын алуға мүмкіндік тудырады. Сонымен қатар жануарлар гендерін бактерияларға жіберудің де үлкен практикалық маңызы бар. Өсімдік және жануар белоктарын бактерия клеткаларында синтездеу экономикалық тұрғыда тиімді болып есептеледі. Материалды таңдауда келесі принциптер басшылыққа алынған абзал:

- ▶ мазмұнның таңдау курс тақырыбына және гендік инженерия тәрбиелеу міндеттеріне сәйкестігі;
- ▶ білім алушылардың жеке қызығушылықтарын, олардың қабілеттерін және алдыңғы құқықтық дайындықтарын ескеру;
- ▶ білім алушылардың білімі мен әлеуметтік тәжірибесін ескеру; курстың мазмұнын қалыптастыру кезінде мыналар орындалуы тиіс:
- ▶ курстың ғылыми мазмұны қамтамасыз етілуі;
- ▶ пәндік бағдарламалардың міндетті мазмұнын қайталауға жол берілмеуі;
- ▶ материалдың мазмұны мен қолданылатын әдістер білім алушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келуі;
- ▶ білім алушылардың дербес іс-әрекетінің мүмкін болатын формаларының қарастырылуы.

«Гендік инженерия» курсы авторлық бағдарламасы бұл ҰБТ-ға дайындықты жаңадан бастап жүрген оқушыларға пәндік олимпиадаға дайындық барысында және оқу дағдыларын дамыту үшін материал іздейтін мұғалімдер үшін тамаша нұсқа. «Гендік инженерия» бағдара-

масын биология сабында сыныптық, не үй тапсырмасы үшін қосымша материал ретінде пайдалансақ болады. Алайда айта кету керек, бұл ресурс тек генетикалық инженерия курсын меңгеруге бағытталған және ҰБТ-да биологияның басқа салаларын оқу арқылы басқа дағдыларды дамыту үшін қосымша материал қажет болуы мүмкін.

Қорытынды

Мақалаға өзек болған курстың басты артықшылықтарының бірі – оның өзекті тақырыптарға және гендік инженериядағы соңғы жетістіктерге баса назар аударуы. Әрбір сабақ негізгі ұғымдардың нақты, егжей-тегжейлі түсіндірмесін береді және оқытуды жақсарту үшін интерактивті әрекеттер мен мысалдарды қамтиды. Сондай-ақ автордың гендік инженерияның практикалық аспектілерін қосқаны өте жақсы, бұл оқушыларды ын-таландырады.

Курс гендік инженерия саласындағы теориялық білім мен практикалық дағдыларды біріктіретін комбинаторлық оқыту әдісіне негізделген. Бұл әдіс оқушыларға теориялық материалды меңгеріп қана қоймай, алған білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар курс оқушыларға заманауи гендік инженерия әдістеріне терең бойлауды ұсынатын жаңашылдығымен ерекшеленеді, әдістемелік негізі ақпаратты тиімді қабылдауға және оны нақты ғылыми мәселелерге қолдануға мүмкіндік береді.

Аталған оқыту курсы білім беру ұйымының жалпы стратегиясымен нәтижелердің сабақтастығы мен өзара байланысын қамтамасыз ететін ішкі байланыстың жоғары деңгейін көрсетеді. Әдістемелік негізі айқындық пен жүйелілікпен сипатталады. Курстағы әрбір нәтиже және қорытынды негізделеді және түсінікті түрде беріледі, бұл оқушыларға материалды түсінуді жеңілдетеді. Курстың аралық және қорытынды нәтижелерін ұсыну формалары мен әдістері әртүрлі және оқушыларға қолжетімді.

ІІ сынып білім алушыларына арналған «Гендік инженерия» оқу курсы мектеп

«генетика» тақырыбын ғылым мен практикалық сипатта жоғары сапалы білім беру бағдарламасы болып табылады. Оқушылардың гендік инженерия саласында заманауи білім, дағды мен құзыретті меңгеруіне жағдай туғызатын білім беру бағдарламасы дей аламыз.

Қолданылған деректер тізімі

1. «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің Үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығының 85–90-қосымшасы.
2. «Жалпы білім беретін пәндер бойынша үлгілік оқу жоспарларын және бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім берудің таңдау курстарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім ми-

нистрінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығы.

3. **Дженнифер Кайт –Пауэлл.** Бұл бағдарламалар балалардың биоинженер және ғалым болғанын қалайды. Forbes журналы.2016 жыл, 29 қазан.
4. International Regulation of Genetic Engineering: Ethical Considerations in the 21st Century 7 Feb 26, 2018.
5. IPBB <http://ipbb.kz/eng/about-us/>
6. <https://www.unicef.org/kazakhstan/en/stories/personalized-approach-education-kazakhstani-schools>
7. <https://www.routledge.com/Genetic-Engineering-Volume-1-Principles-Mechanism-and-Expression/Bhat-Al-Khayri/p/book/9781774912676>.
8. <https://www.cambridge.org/highereducation/books/an-introduction-to-genetic-engineering/2A7AAFE7AFAFD680E7CE19F1697CB29D>.

● КУРС ПО ВЫБОРУ «ГЕННАЯ ИНЖЕНЕРИЯ»: КАК МОДЕЛЬ УГЛУБЛЕННОГО ОБУЧЕНИЯ

Смагулова А.К.

ГКП на ПХВ «Школа-гимназия №74 имени М. Макатаева» акимата города Астаны

Аннотация. В данной статье описана эффективность авторской программы, включающей в себя результаты генетического анализа, методы гибридизации, изучение закономерностей наследования признаков и изменчивости. Основной целью научно-исследовательской работы является описание и обсуждение новой модели интерпретации генной инженерии, адаптированной для учащихся 11 классов.

Для демонстрации методологии, результатов программы «Генная инженерия» использовались методы сравнения, описания, изложения, обобщения. Материал исследования предназначен учителям, готовящим учащихся 11 классов к ЕНТ и предметной олимпиаде по теме генной инженерии.

Ключевые слова: генная инженерия, генетические задачи, наследственность.

● ELECTIVE COURSE «GENETIC ENGINEERING»: AS AN IN-DEPTH LEARNING MODEL

Smagulova A.K.

SOE on REM «Gymnasium No.74 named after M. Makatayev» of the Akimat of Astana

Abstract. This article describes the effectiveness of the author's program, which includes the results of genetic analysis, hybridization methods, and the study of patterns of inheritance of traits and variability. The main purpose of the research work is to describe and discuss a new model of interpretation of genetic engineering adapted for 11th grade students.

To demonstrate the methodology and results of the Genetic Engineering program, methods of comparison, description, presentation, and generalization were used. The research material is intended for teachers preparing 11th grade students for the UNT and the subject Olympiad on the topic of genetic engineering.

Keywords: genetic engineering, genetic tasks, heredity.

МРНТИ 14.25.09

РАЗВИТИЕ РЕЧЕВОЙ И КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ ДЛЯ КЛАССОВ С КАЗАХСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ

Шатенова Г.К.

КГУ «Жамбылская общеобразовательная школа»

Костанайского района Костанайской области

Жондыбаева М.С.

Школа-лицей Vinom School

имени Каныша Сатпаева, г.Астана

Аннотация.

Важно продолжать работу по внедрению и интегрированию инновационных форм и методов, способствующих лучшему усвоению русского языка, сохраняя при этом уникальные черты и культурные особенности казахского образовательного пространства.

Ключевые слова:

культура речи, речевая деятельность, коммуникативная деятельность, коммуникативная компетенция.

Введение

Культура речи представляет собой многогранное понятие, играющее существенную роль в жизни каждого человека. Для школьников хорошо развитая речь выступает не только как средство коммуникации, но и как фактор, стимулирующий интеллектуальное развитие, инструмент познания и самосовершенствования.

В условиях многонациональной страны, как Казахстан, особую актуальность приобретает задача формирования поликультурной личности, владеющей несколькими языками. Русский язык в данном контексте играет особую роль, являясь важнейшим средством получения информации в научных, социально-бытовых и культурных сферах жизни населения.

Закон «О языках в Республике Казахстан» [1] определяет русский язык как обяза-

тельный учебный предмет, включенный в перечень дисциплин, отражаемых в документах об образовании. В связи с этим, развитие речи, коммуникативной компетенции и навыков общения на русском языке становится приоритетной задачей обучения русскому языку для обучающихся казахской школы. Овладение языком, в свою очередь, способствует формированию таких когнитивных навыков, как сравнение, классификация, систематизация, обобщение и т.д.

Государственный общеобязательный стандарт основного среднего образования Республики Казахстан [2] устанавливает требования к ожидаемым результатам изучения русского языка и литературы для классов с нерусским языком обучения. Эти результаты дифференцируются по видам речевой деятельности (аудирование, говорение, чтение и письмо), овладение которыми обеспе-

чивает формирование коммуникативных навыков и компетенций, необходимых для адаптации к условиям взрослой жизни [3].

Типовая учебная программа конкретизирует цели обучения, делая акцент на развитии устной и письменной речи [3].

В процессе обучения на первый план выдвигается задача развить у обучающихся такие навыки, как, во-первых, понимание чужих мыслей, т.е. умение внимательно слушать и вникать в устную речь, способность анализировать и интерпретировать письменные тексты, владение различными стратегиями извлечения информации) а, во-вторых, выражение собственных мыслей, т.е. формулирование четких и лаконичных высказываний в устной и письменной форме, использование грамматически правильных и стилистически подходящих языковых средств, логичное построение текста и аргументация своей позиции.

Таким образом, культура речи школьников является многоаспектным феноменом, обуславливающим успешное обучение и социализацию личности в условиях поликультурной среды. Развитие речи на протяжении всего периода обучения в школе имеет свои особенности, но в це-

лом направлено на формирование коммуникативной компетенции, владение литературным языком и навыками его использования в различных ситуациях.

Методика

Исследование в сфере развития речевой деятельности и коммуникативной компетенции обучающихся в классах с нерусским языком обучения проводилось в 5 классе КГУ «Жамбылская общеобразовательная школа», Костанайской области. В исследовании принимали участие 17 обучающихся.

Основными критериями оценки речевой деятельности и коммуникативной компетенции обучающихся определены:

- ▶ умение свободно и эффективно использовать русский язык в различных коммуникативных ситуациях;
- ▶ соблюдение грамматического строя речи;
- ▶ обогащение словарного запаса слов.
- ▶ В целях самооценки навыков коммуникативной деятельности обучающихся пятого класса была использована таблица 1. На его основе учитель провел их разбор.

Таблица 1 – Навыки коммуникативной деятельности

№	Коммуникативные умения и навыки	С трудом	Легко
	Мне это сделать		
1.	Выступить с устным сообщением по теме		
2.	Составить поабзацный план текста		
3.	Изложить текст		
4.	Ответить на вопрос		
5.	Написать эссе		
6.	Написать сочинение		
7.	Вести диалог		
8.	Владею языковыми средствами этикета		
9.	Выявить собственные успехи (неуспехи)		
10.	Анализировать и оценить ответ		

№	Коммуникативные умения и навыки	С трудом	Легко
11.	Написать отзыв		
12.	Использовать в речи неологизмы		

Входная диагностика показала, что уровень речевой деятельности и коммуникативной компетенции обучающихся 5

класса в основном составляет средний и низкий уровни (таблица 2).

Таблица 2 - Уровень коммуникативной деятельности

Навыки	Высокий	Средний	Низкий
Владение эффективными умениями коммуникативной деятельности	5%	28%	67%
Соблюдение грамматического строя речи	7%	31%	62%
Обогащение словарного запаса слов	8%	34%	58%

Обучение русскому языку приобретает свое практическое значение, поскольку оно направлено на то, чтобы дать обучающимся возможность эффективно выполнять коммуникативные задачи. Это обуславливает необходимость согласования всего процесса обучения с целью формирования у них новых навыков и умений на каждом уроке. Выполняя коммуникативные задачи, обучающиеся становятся на путь непрерывного развития речевых навыков, кульминацией которого является их способность овладеть как своим родным языком, так и русским языком на высоком уровне к моменту завершения среднего образования.

Для достижения наилучших результатов в обучении русскому языку рекомендуется использовать комбинированный метод, который предусматривает обращение к родному языку обучающихся только в тех случаях, когда это действительно необходимо. Он включает в себя:

- устное общение, т.е. создание ситуаций, максимально приближенных к реальному общению, позволяет обучающимся отрабатывать навыки говорения и аудирования;

- чтение текстов различных жанров способствует развитию словарного запаса, грамматических навыков, а также навыков смыслового восприятия и анализа текста;
- использование языковых игр и упражнений делает процесс обучения более интересным и увлекательным, а также способствует запоминанию лексики и грамматических правил;
- перевод текстов с казахского языка на русский и наоборот позволяет обучающимся лучше понять особенности обоих языков и совершенствовать свои языковые навыки;
- межъязыковые сравнения русского и казахского языков помогают обучающимся осознать сходства и отличия между языками, а также улучшить понимание грамматики и лексики [4].

Помимо комбинированного метода, в арсенале педагогов, преподающих русский язык, присутствуют и другие методики, например, объяснительно-иллюстративный метод представляет собой трансляцию готовых знаний от учителя к ученикам. При этом используются такие инструмен-

ты, как слово учителя, учебные материалы и наглядность.

Еще одним методом является информационно-репродуктивный, который ориентирован на получение знаний под руководством учителя через анализ языковых явлений. Здесь в качестве ключевых элементов выступают безупречная речь учителя, воспроизведение материала.

В обучении русскому языку важным является проблемный метод, который осуществляется через постановку проблемных задач, требующих от учеников самостоятельного поиска информации, анализа, синтеза знаний, выдвижения и проверки гипотез [5; 6].

Применение различных методов и инструментов обучения, а также пристальное внимание к речи учителя – вот залог успешного освоения русского языка в условиях казахской школы.

С 1 четверти текущего учебного года в 5 классе с казахским языком обучения на уроках русского языка и литературы для развития коммуникативной компетенции применялось множество методов и приемов. Наиболее распространенными среди них являются:

- ▶ чтение вслух с обсуждением текста, каждодневное, ежеурочное применение которого помогает улучшить произношение и понимание текста, а обсуждение сюжета и ключевых идей способствует развитию языковых навыков;
- ▶ ролевые игры организуются для развития умения коммуницировать на русском языке. Особенно они эффективны для обучающихся начального звена. В процессе игры, обучающиеся с искренним интересом выполняют те или иные роли, проигрывая сказочные сюжеты;
- ▶ творческое письмо используется для выражения своих мыслей по какой-либо теме или прочитанному произведению;

- ▶ аудио- и видеоматериалы помогают обучаться правильному произношению;
- ▶ визуализация способствует лучшему пониманию и усвоению новых слов, выражений и грамматических структур;
- ▶ игры со словами делают изучение словарного запаса увлекательным и эффективным;
- ▶ проектная деятельность позволяет комплексно использовать языковые навыки, развивает коммуникативные способности (сотрудничество, ведение дискуссий, презентация идей) и углубляет знания русского языка;
- ▶ дебаты учат аргументировать свою точку зрения, уважительно относиться к мнению других и отстаивать свою позицию;
- ▶ анализ реальных ситуаций помогает развить навыки критического мышления, решения проблем и поиска нестандартных решений;
- ▶ дискуссии способствуют развитию навыков аргументации, отстаиванию своей точки зрения и уважительного отношения к мнению других;
- ▶ презентации формируют навыки выступления «вживую» перед аудиторией, умение четко и лаконично излагать мысли, а также презентовать информацию в доступной форме;
- ▶ применение информационно-коммуникационных технологий (в том числе различные онлайн-ресурсы: обучающие игры, видеолекции, интерактивные упражнения) позволяет сделать уроки более интерактивными и занимательными, а изучение русского языка более интересным и эффективным;
- ▶ создание учителем благоприятной атмосферы доверия и взаимопомощи на уроке, чтобы обучающиеся не боялись ошибаться и могли свободно выражать свои мысли [5; 6].

Применение этих приемов в совокупности с основными методами обучения

позволяет создать комплексную систему, делающую изучение русского языка максимально эффективным и увлекательным.

Применение описанных методов и приемов, направленных на активизацию ре-

чевой и коммуникативной деятельности обучающихся, привело к значительному повышению уровня их коммуникативной деятельности в период с 1 по 3 четверть (см. таблицу 3).

Таблица 3 - Уровень коммуникативной деятельности

Навыки	Высокий	Средний	Низкий
Владение эффективными умениями коммуникативной деятельности	9%	9%	54%
Соблюдение грамматического строя речи	12%	12%	48%
Обогащение словарного запаса слов	15%	15%	43%

Сравнительный анализ входной и итоговой диагностики показал приращение в навыках речевой деятельности и комму-

никативной компетенции обучающихся 5 класса (таблица 4).

Таблица 4 - Сравнительный анализ входной и итоговой диагностики

Навыки	Высокий		Средний		Низкий	
	Вход. диагн.	Итог. Диагн.	Вход. диагн.	Итог. Диагн.	Вход. диагн.	Итог. Диагн.
Владение эффективными умениями коммуникативной деятельности;	5%	9%	28%	9%	67%	54%
Соблюдение грамматического строя речи;	7%	12%	31%	12%	62%	48%
Обогащение словарного запаса слов.	8%	15%	34%	15%	58%	43%

Умелое и грамотное сочетание всех указанных методов и приемов оказывает реальное влияние на развитие коммуникативной компетенции обучающихся.

Практическое применение

На уроках русского языка и литературы изучаем произведения, которые нужно читать, обсуждать и анализировать самостоятельно. В связи с этим, лексическая работа на каждом уроке играет особую роль, ведь именно она позволяет обучающимся знакомиться с новыми и малознакомыми словами [8]. Поэтому

важнейшими задачами учителя в данном аспекте являются **пробуждение интереса у обучающихся к звучащему слову, т.е. научить детей чувствовать его истинный вкус и назначение, работать над обогащением их словаря, усилить подвижность того запаса слов, который имеется у них в «актуальной зоне развития»** (Л.С. Выготский), всемерно интегрировать грамматический и речевой аспекты обучения.

Кроме этого, педагог должен постоянно работать над **развитием навыков выразительного чтения**, речевого слуха обу-

чающихся. Необходимо окружить обучающихся образцами безупречной речи, т.е. погрузить их в **мир** художественной литературы, **познакомить с шедеврами** классиков и **современных** авторов, **использовать** аудиозаписи **лекций**, аудиокниги в исполнении профессионалов, речь самого учителя.

Основными задачами лексической работы являются расширение словарного запаса обучающихся, формирование навыков работы со словарями, развитие умения использовать слова в соответствии с их значением и стилистической окраской, повышение уровня речевой культуры.

Для этого на уроках используется комплекс **методов и приемов лексической работы:**

- ▶ предлагать определение из словаря, объяснять происхождение слова, его смысловые компоненты; подбирать слова с близким значением, чтобы

показать оттенки смысла; подбирать слова с противоположным значением, чтобы подчеркнуть контраст; приводить примеры из художественной литературы, разговорной речи, СМИ, чтобы показать слово в контексте;

- ▶ развивать навыки работы со словарями, знакомить с различными их типами, учить ими пользоваться, находить в них необходимую информацию;
- ▶ лексические игры и упражнения, которые помогают сделать изучение слов более увлекательным и эффективным занятием;
- ▶ чтение и анализ текстов, в ходе которого обучающиеся должны обращать внимание на значение слов, их сочетаемость, стилистическую окраску.

На уроках русского языка и литературы необходимо обращаться к разным видам работ для развития коммуникативной компетенции (таблица 5):

Таблица 5 - Виды работ

Виды	Действия
Выразительное чтение стихотворений наизусть	учит детей чувствовать красоту слова и интонации.
Прослушивание и исполнение популярных песен на русском языке	способствует развитию языкового вкуса и музыкального слуха.
Включение обучающихся в различные мероприятия по русскому языку	участие в олимпиадах, конкурсах, викторинах, литературных вечерах и других мероприятиях создает языковую среду, позволяет проверить свои знания и навыки и стимулирует речевую активность.
Использование словарей и справочных материалов	обучающиеся должны уметь пользоваться словарями для определения значения слов, их грамматических форм и сочетаемости.
Работа над фразеологизмами	фразеологизмы обогащают речь и делают ее более выразительной.
Использование пословиц и поговорок	пословицы и поговорки отражают народную мудрость и метко выражают мысль.
Творческие задания	сочинение стихов, рассказов, сказок.

[7].

В мире языка слово играет особую роль, являясь его фундаментом и ключом к

пониманию. Слово строителен материал, оно формирует предложения, вы-

ражая идеи и передавая информацию. Но слово – это не просто набор букв. За его внешней оболочкой скрывается глубокий смысл, история и культурный код. Именно поэтому, так важно сделать слово объектом пристального внимания и тщательного анализа. Постоянная словообразовательная работа позволяет ученикам рассмотреть и понять, как появляются слова, осмыслить тайну их рождения.

Среди различных упражнений, ориентированных на увеличение словарного запаса обучающихся, значимое место должно отводиться работе с лексикой:

- ▶ этимологический анализ слов, т.е. изучение происхождения слов, их первоначального значения и изменения со временем.
- ▶ синонимические ряды, т.е. подбор синонимов к словам для более точного выражения своих мыслей.
- ▶ антонимы, т.е. использование антонимов для противопоставления понятий.
- ▶ фразеологизмы, т.е. изучение и использование фразеологизмов в речи.
- ▶ лексические игры, т.е. игры, которые ориентированы на обогащение лексического запаса и усвоения его норм.

После этого предлагаются разнообразные упражнения по конструированию предложений, например:

1. распространение предложений, т.е. добавление второстепенных членов предложения для более полного выражения мысли;
2. составление предложений по заданной схеме, т.е. отработка навыков построения предложений с различной структурой;
3. преобразование предложений, т.е. изменение типа предложения, замена слов, изменение порядка слов.

Для формирования коммуникативной компетенции традиционно используются чистоговорки, поговорки и пословицы.

Так, чистоговорки способствуют тренировке артикуляции, развитию дикции; пословицы - изучению народной мудрости, развитию образной речи; поговорки – обогащению языка, лучшему пониманию образа мыслей и характера русского народа.

Эта работа направлена на стимулирование коммуникативной деятельности учеников для развития и формирования их умения изъясняться русским литературным языком, навыка слышать и понимать чужую речь.

В среднем и старшем звеньях необходимо использовать такие приемы, как составление синквейна (пятистрочное стихотворение, которое позволяет кратко и емко выразить свое отношение к теме) и акrostиха (стихотворение, в котором первые буквы строк составляют слово или фразу).

На этапе рефлексии обучающиеся охотно составляют пятистишья, или создают акrostих к имени или фамилии писателя, с которым познакомились.

Однако существуют проблемы при составлении синквейна, рассказа, диалога, когда обучающиеся неправильно употребляют личные и притяжательные, падежные и множественные окончания.

При изучении русского языка и литературы необходимо:

1. Объединять восприятие русской речи с изучением лексики и грамматики, т.е. изучать языковые средства в контексте речи, используя их для понимания текстов и выражения своих мыслей; анализировать тексты, выделяя лексические и грамматические особенности, объясняя их значение и роль; практиковать использование языковых средств в устной и письменной речи.
2. Развивать навыки говорения, письма и произношения, т.е. обеспечивать практику активного говорения, помогая обучающимся усваивать нормы литературного произношения; формировать навыки правильного напи-

сания, словоизменения и сочетаемости слов в предложении; расширять словарный запас и развивать стилистические возможности речи.

3. Совершенствовать навыки связного изложения мыслей, т.е. учить формулировать свои мысли четко, логично и последовательно; развивать умение использовать различные типы предложений и связные средства речи; практиковать устное и письменное изложение мыслей на различные темы.

Современный учитель – это не просто носитель знаний, а проводник в мир русского языка и литературы. Поэтому его задача дать обучающимся систему знаний, умений и навыков, необходимых для успешного изучения языка; развивать у них потенциал, творческие способности и любовь к русскому языку; воспитывать личность, готовая к самостоятельному мышлению, общению и самосовершенствованию.

Это касается сформированности учебных действий, обеспечивающих умение учиться. Все это способствует диалоговое обучение как один из основных способов введения новых знаний, используемых на уроке.

Рекомендации

Результаты участия Казахстана в PISA и TIMSS свидетельствуют о недостаточной эффективности системы гуманитарного образования в школах.

Основной причиной низких показателей является его академическая направленность и недостаток диалога.

На уроках учителя часто сталкиваются с рядом проблем:

- ▶ обучающиеся испытывают трудности с выражением своих мыслей, формулировкой вопросов и высказыванием своего мнения;
- ▶ лидеры не уважают мнение других учеников и не готовы им помогать;

- ▶ около 48% учеников не умеют анализировать прочитанные тексты, оценивать их смысл и излагать свои мысли о них.

Такая ситуация негативно влияет на развитие коммуникативных навыков, критического мышления и творческого потенциала учеников.

Среди причин такого положения следует отметить:

- ▶ языковой барьер, возникающий из-за отсутствия языковой среды;
- ▶ постоянная занятость родителей, не оставляющая им времени для общения со своим ребёнком, а дети берут информацию в основном из телевидения или с Интернета;
- ▶ недостаточная уверенность в себе, страх ошибиться или быть высмеянным, неумение формулировать свои мысли, отсутствие положительного опыта публичных выступлений.

Ведущая роль здесь, конечно же, отводится урокам русского языка и литературы – развитию речевых умений и навыков, всех коммуникативных функций.

Заключение

Важно отметить, что для повышения эффективности развития речи у обучающихся, преодоления трудностей в изучении русского языка учитель должен:

1. Тщательно готовиться к урокам, т.е. ставить четкие цели и продуманно подбирать материал; обеспечивать доступность информации для всех учеников; использовать элементы фольклора для развития речи; регулярно вводить новые слова и фразы; создавать условия для свободного высказывания мнений; внимательно относиться к речи учеников; предоставлять регулярную обратную связь, стимулируя развитие коммуникативной компетенции.
2. Создавать языковую среду, т.е. окружать учеников русским языком на

уроках и во внеурочное время; использовать разнообразные методы и приемы обучения, делая уроки интересными и интерактивными; поощрять общение на русском языке между учениками; создавать ситуации, в которых ученики могут использовать русский язык в реальной жизни.

3. Использовать слово, как инструмент нравственного воспитания, т.е. рассматривать слова не только с грамматической точки зрения, но и с нравственно-этической; учить учеников понимать смысл слов, их эмоциональную окраску; развивать у учеников чувство языка, учить их использовать слова точно и образно; воспитывать у учеников уважение к русскому языку как к культурному наследию.
4. Совершенствовать учебную программу и материалы, т.е. анализировать ошибки учеников и вносить коррективы в учебную программу; использовать качественные учебники и дополнительные материалы; повышать мотивацию учеников к изучению русского языка, подчеркивая его практическую ценность.
5. Создать мотивирующую образовательную среду, т.е. использовать разнообразные методы и приемы обучения; делать уроки интересными и интерактивными; создавать ситуации, в которых ученики могут использовать русский язык в реальной жизни; поощрять учеников за достижения.
6. Расширять языковую среду, т.е. использовать русский язык не только на уроках, но и во внеурочное время; окружать учеников русской речью (музыка, фильмы, книги); поощрять общение на русском языке между учениками; создавать ситуации, в которых ученики могут использовать русский язык в реальной жизни.
7. Использовать различные источники знаний, т.е. учить учеников составлять предложения на основе прочитанного текста, рассказывать об интересных событиях, изменениях в природе и т.д.; использовать различные источ-

ники информации (газеты, журналы, интернет) для расширения словарного запаса и развития речи; поощрять учеников задавать вопросы и высказывать свое мнение.

Резюмируя сказанное, отметим, что развитие коммуникативной деятельности учеников в классах с нерусским языком обучения играет ключевую роль в их языковой компетенции и культурном формировании. Важно продолжать интегрировать формы, методы, приемы и средства обучения, способствующие лучшему усвоению русского языка, сохраняя при этом уникальные черты и культурные особенности образовательного пространства Казахстана. Только при этом условии можно добиться положительных результатов.

Список использованных источников

1. О языках в Республике Казахстан. Закон Республики Казахстан от 11 июля 1997 года №151 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.04.2023)//Электронный ресурс: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000151_/z970151.htm (дата обращения 03.01.2024).
2. Об утверждении государственных общеобразовательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, после среднего образования. Приложение 3 к приказу. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348// Электронный ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031#z307> (дата обращения 03.01.2024).
3. Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам и курсам по выбору уровней начального, основного среднего и общего среднего образования Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года № 399. Приложение 48 к приказу//Электронный ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V22000029767#z18317> (дата обращения 03.01.2024).
4. Майгельдиева Ш.М. Современные методы обучения на уроках русского языка и литературы. - Кызылорда, 2011.
5. Ардабаева Б.К., Багрий Ю.А., Кусаинов Г.М. и др. Русский язык и литература в контексте обновления содержания образования. – Алматы: «Отан», 2021. – 246 с.
6. Кусаинов Г.М., Кагазбаева А.К., Абыканова Б.Т., Айтбаева Д.Б., Мылтыкбаева Л.Р., Нугуманова С.Б. Наука об обучении и новая образователь-

- ная практика: Учеб.-метод. пособие: В 2-х кн.– Нур-Султан-Алматы: Изд-во Эверо, 2019. – т. 1. – 304 с.
7. Жумадилова Г.А. Речевое развитие учащихся: 5 класс: Учебное пособие / Г. А. Жумадилова, В. Д. Рябчинская. – Семипалатинск, 2007. – 68 с.
8. Ширманова Ж.М. Диалоговое обучение по русскому языку и литературе как способ развития речи у учащихся//Электронный ресурс: <https://videouroki.net/razrabotki/doklad-na-piedchtiieniie.html> (дата обращения 03.01.2024).

● ОҚЫТУ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ ЖҮРГІЗІЛЕТІН СЫНЫПТАР ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ ЖӘНЕ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУ

Шатенова Г.Қ.

Қостанай облысы Қотанай ауданының
«Жамбыл жалпы орта білім беру мектебі» КММ

Жондыбаева М.С.

Қаныш Сәтбаев атындағы «БИНОМ» мектеп-лицейі, Астана қ.

Андатпа. Бұл мақалада қазақ мектебіндегі орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында білім алушылардың сөйлеу тілін дамыту мәселесі қарастырылады, бұл олардың тілдік-коммуникативтік құзыреттілігі мен мәдени қалыптасуында басты рөл атқарады. Мақаланың мақсаты – білім алушылардың орыс тілін ұлтаралық қатынас тілі ретінде меңгеру барысындағы қиындықтарына назар аудару.

Қиындықтарды жеңу және білім алушылардың орыс тілін сәтті дамыту үшін күрделі жаттығуларды қосу және үйлесімді мәтіндерді пайдалану, сөйлеу қателерінің алдын алу және жою жұмыстарын жүргізу қажет. Қазақ білім беру кеңістігінің қайталанбас ерекшеліктері мен мәдени ерекшеліктерін сақтай отырып, орыс тілін жақсы меңгеруге ықпал ететін инновациялық формалар мен әдістерді енгізу және біріктіру жөніндегі жұмысты жалғастыру маңызды.

Түйінді сөздер: сөйлеу мәдениеті, сөйлеу әрекеті, коммуникативтік құзыреттілік.

● DEVELOPMENT OF SPEECH AND COMMUNICATION SKILLS STUDENTS FOR CLASSES WITH THE KAZAKH LANGUAGE OF INSTRUCTION

Shatenova G.K.

KSU «Zhambyl secondary school», Kostanay district Kostanay region

Zhondybaeva M.S.

School-lyceum Binom School named after Kanysh Satpayev, Astana

Abstract. This article examines the issue of the development of speech of students in Russian language and literature lessons in a Kazakh school, which plays a key role in their linguistic and communicative competence and cultural formation. The purpose of the article is to draw attention to the difficulties of students in the process of mastering the Russian language as a language of interethnic communication.

To overcome difficulties and successfully develop students' Russian speech, it is necessary to include complex exercises and use coherent texts, and work to prevent and eliminate speech errors. It is important to continue work on the introduction and integration of innovative forms and methods that promote better acquisition of the Russian language, while preserving the unique features and cultural characteristics of the Kazakh educational space.

Keywords: speech culture, speech activity, communicative competence.

4

ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС И ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СЛУЖБА

МРНТИ 14.07.03

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕДАГОГА КАК ФАКТОР СОЗДАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКИ БЕЗОПАСНОЙ СРЕДЫ

Бородина М.В.

КГУ «Средняя школа № 39 имени Ы.Алтынсарина»
отдела образования по г.Усть-Каменогорску
управления образования ВКО

Аннотация. В данной статье представлены результаты исследования эмоционального интеллекта (ЭИ) учителей в контексте образовательной среды. Автор указывает на то, что высокий уровень ЭИ у педагогов способствует созданию благоприятной атмосферы в классе, улучшению взаимопонимания и взаимодействия с учениками, что положительно влияет на психологическую безопасность учащихся. В статье проанализированы различные аспекты ЭИ с особым вниманием к методам его развития у педагогов посредством специально разработанной и внедренной программой упражнений. Текст подкреплен практическими примерами, демонстрирующими влияние эмоционально развитого педагогического подхода на атмосферу в классе и успехи учащихся.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект педагога (ЭИ), психологическая безопасность, взаимодействие учитель-ученик, учебный процесс.

Введение

Одним из главных факторов благоприятной и продуктивной школьной среды

является эмоциональный интеллект педагога, который должен уметь понимать и управлять своими эмоциями, понимать

эмоциональные потребности и состояния учеников, находить подход к каждому ребенку в зависимости от его индивидуальных особенностей.

Эмоциональный интеллект педагога особенно важен в контексте современных вызовов образовательной системы – таких, как: рост числа детей с особенностями в развитии, увеличение числа конфликтов в школьной среде и буллинга стала очень актуальной.

Можно сказать, что эмоциональный интеллект является ключевым фактором благоприятной школьной среды, который помогает формировать у детей навыки межличностного общения, саморегуляции и социальной адаптации. Поэтому вопрос его развития является актуальным как никогда. Это подтверждается исследованиями таких учёных, как Дэниел Гоулман, Питер Саловей, Джон Майер, Марк Брэккетт и другие. В частности, казахстанские учёные А. К. Рысбекова, А. Абдраим, У. С. Манапова отмечают, что «Одним из базовых чувств, способствующих психологическому равновесию учащихся, является ощущение безопасности. Учебный процесс не будет успешным для ребёнка в том случае, если он чувствует какую-либо угрозу» [2].

Создание безопасной среды со стороны педагога возможно только при условии, что сам педагог будет здоров, гармоничен и психологически устойчив. Не секрет, что про многих людей, в том числе и про педагогов, можно сказать, что они психически не больны, но и психологически уже не здоровы. Педагог имеет дело с детскими душами, с периодом формирования и становления личности. Такая работа требует максимальных ресурсов, эмоциональной стабильности, умения быть примером в любой ситуации. Педагог – помогающая профессия, а значит, всегда в зоне риска. Кто поможет самому учителю оставаться в ресурсном состоянии?

Большая роль в этом вопросе отводится школьному психологу, как специалисту, который может направить учителя на раскрытие своих внутренних возможностей, поможет развить эмоциональный ин-

теллект, коммуникативную культуру и не входить в стадии эмоционального выгорания.

Целью нашей работы стало исследование и анализ влияния эмоционального интеллекта педагогов на психологическую атмосферу в школьной среде. В результате разработки и внедрения целенаправленных мероприятий по повышению ЭИ мы обнаружили, что улучшение эмоциональных компетенций педагогов действительно способствует созданию благоприятной безопасной образовательной среды. Это подтверждено итоговой диагностикой по окончании исследования. В процессе работы над темой мы опирались на научные работы и статьи отечественных авторов, которые внесли серьезный вклад в изучение данного вопроса. Это такие учёные, как Капарова Г.С., Ким В.В., Надырова М.С., Ахтаева З.Б., Мадалиева А.А., Телегенова А.Т., Камзанова Ж.Н. и другие.

Методика

На государственном уровне необходимость обеспечения благоприятной и безопасной среды для учащихся отражены в документах: «Закон об образовании» [5], Закон РК «О статусе педагога» [6], Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования РК» [7], Правила психолого-педагогического сопровождения в организациях образования [8], Ратифицированная Конвенция о правах ребёнка [9].

Перед тем, как начать работу над составлением программы развития ЭИ педагогов школы, необходимо было понять, насколько остро стоит вопрос в нашем образовательном учреждении.

На практике мы зачастую наблюдаем, что эмоциональная некомпетентность педагогов провоцирует со стороны учащихся включение неконструктивных защитных механизмов, усиление конфликтности, ухудшение психологического климата в коллективе и, как следствие, ощущение небезопасной эмоциональной среды. Поэтому, мы поставили перед собой следующие задачи: изучить уровень развития

ЭИ педагогов нашего образовательного учреждения; оценить взаимосвязь между уровнем ЭИ интеллекта и качеством общения с учащимися; определить влияние ЭИ педагога на формирование безопас-

ной среды в школе; разработать и внедрить комплекс мероприятий, направленный на повышение уровня ЭИ.

В таблице № 1 представлены методики исследования.

Таблица 1. Критерии, индикаторы и диагностический инструментарий

Критерии	Индикаторы	Диагностический инструментарий
Множественный интеллект учителя.	Уровень межличностного и внутриличностного интеллекта.	Методика «Множественный интеллект» Гарднера.
Эмоциональный интеллект педагога.	Уровень развития эмоционального интеллекта.	Методика диагностики эмоционального интеллекта. Манойлова М.А.
Субъектность учащихся.	Уровень субъектности (активности в деятельности).	Анкета «Субъектность учащихся в образовательном процессе» Лукьянова М.И, Сосновских Н.В.
Качество взаимодействия педагога с учащимися в контексте психологической безопасности.	Эмоциональные переживания в школе при взаимодействии с учителями.	Анкета Рогова В.И. «Отношение учащихся к учителю».

Определив значимость изученного вопроса, мы решили начать с того, чтобы выявить, какой из интеллектов является пре-

обладающим в нашем педагогическом коллективе. Результаты исследования представлены в диаграмме 1.

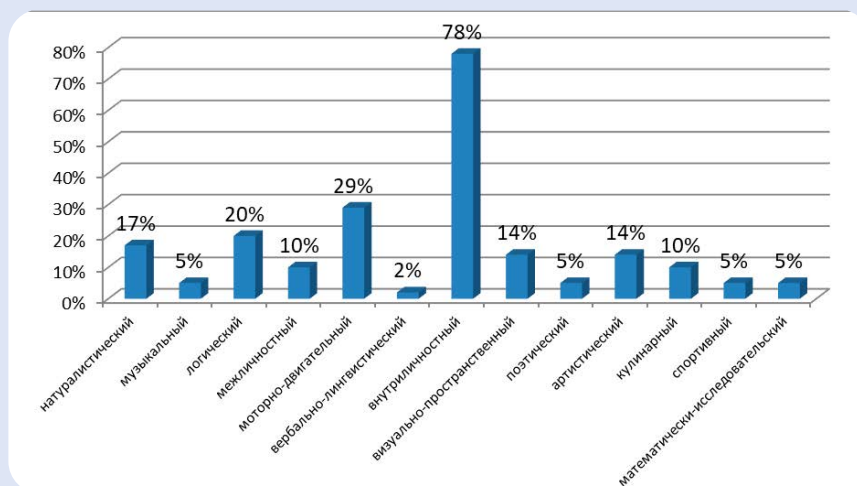

Диаграмма 1. Виды преобладания по множественному интеллекту

Из диаграммы мы видим преобладание внутриличностного интеллекта, т.е. педагоги школы четко воспринимают себя, видят собственные преимущества и недостатки; сознательно замечают внутреннее настроение, намерения, мотивацию, темперамент и желания; способны к самодисциплине, самопознанию и самооценке. Однако, такой параметр как межличностный интеллект, включающий в себя распознавание и оценивание настроения и чувств других людей, способность распознавать множество различных межличностных сигналов и умение точно реагировать на них, выражен лишь у 10% педагогов. А ведь межличностный интеллект заключается в понимании и

общении с другими людьми. Таким образом, наличие проблемного вопроса в нашей школе мы диагностировали уже на первой запланированной методике. Далее актуальность темы подтвердила следующая диагностика «Эмоциональный интеллект» Манойловой М.А.

Результаты отражают степень развития таких параметров, как осознание своих чувств и эмоций, способность управлять ими, а также навыки управления эмоциями и чувствами других людей.

Данные по общему уровню развития эмоционального интеллекта педагогов школы представлены в диаграмме № 2.

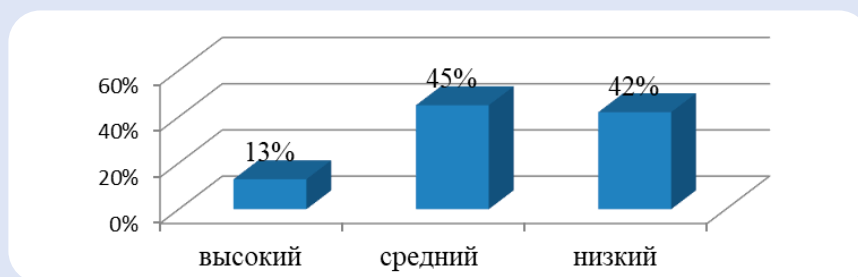

Диаграмма 2. Эмоциональный интеллект педагогов

Из диаграммы видно, что всего 13% педагогов школы обладает высоким уровнем развития эмоционального интеллекта (ЭИ), 42% - низким. Такого в школе не должно быть.

Следующая использованная нами методика «Анкета выявления уровня субъектности» позволила выявить как общий уровень активности, так и проявление субъектности на отдельно взятом уроке, у определенного учителя. Нам удалось увидеть взаимосвязь таких факторов, как низкий уровень ЭИ учителя и низкий уровень субъектности учащихся на его уроке. А ведь субъектность это желание быть деятельным, проявлять активность. Учащийся, не чувствующий себя в без-

опасности, когда учитель не может или не готов понять его, не будет стремиться к активности, т.е. ЭИ влияет не только на безопасную среду, но в том числе и на продуктивность учебной деятельности. Результаты наших выводов по этому вопросу представлены в диаграмме № 3.

Такую же взаимосвязь мы установили между уровнем ЭИ педагога и степенью комфортности учащихся в процессе взаимодействия, применив анкету В.И. Рогова «Отношение учащихся к учителю». Ответы учащихся подтверждают факты того, что дети чувствуют волнение, страх, дискомфорт, в случае, когда учитель не видит эмоциональных переживаний учащихся, не вникает в состояние ребенка,

игнорирует его настроение, просьбы или обращения. Ответы на вопросы анкеты показывают, что иногда деструктивная эмоциональная реакция учителя приво-

дит к тому, что учащиеся, даже в случае острой необходимости, не обратятся к учителю, не доверят ему проблему или тревожащий их вопрос: Диаграмма 4.

Взаимосвязь между уровнем ЭИ учителя и субъектностью уч-ся

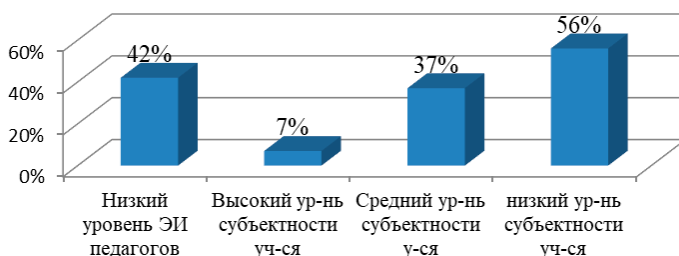

Диаграмма 3. Взаимосвязь между уровнем ЭИ учителя и субъектностью учащихся

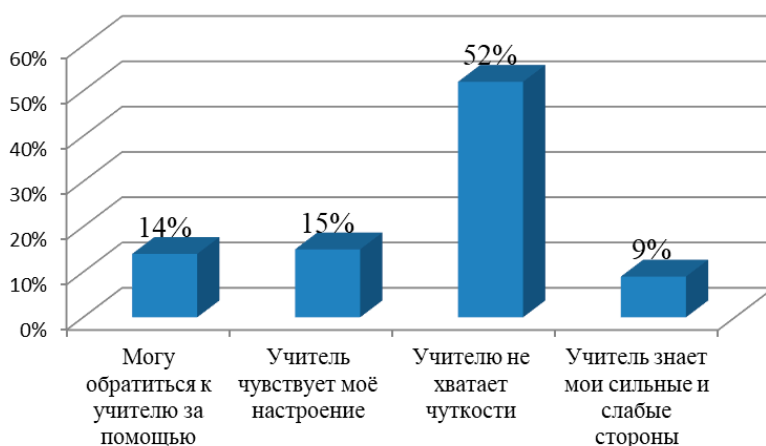

Диаграмма 4. Отношение учеников к учителю с низким уровнем развития ЭИ

Наше исследование подтвердило наличие взаимосвязи уровня развития ЭИ педагога и состояний учащихся, их ощущения психологической безопасности.

Практическое применение

Мы начали внедрять программу по развитию эмоционального интеллекта у педагогов в 2022 учебном году. Основные формы работы представлены в Таблице 2.

Таблица 2. Формы работы с педагогами по развитию ЭИ.

Форма проведения мероприятия	Название	Цель
1. Семинар	«Что такое эмоциональный интеллект»	Сформировать понятие об эмоциональном интеллекте, его компонентах и составляющих. Классификация эмоций и чувств
2. Занятие с элементами тренинга	«Я и мои эмоции»	Развивать способность распознавать эмоции и связанные с ними действия.
3. Занятие с элементами тренинга (маскотерапия)	«Множественность ролей. Влияние главной роли на жизнь»	Способствовать стремлению к самоисследованию своей личности, осознанию влияния социальных ролей на разные сферы деятельности.
4. Тренинг	«Техники развития эмоционального интеллекта» - понимаем себя	Содействовать выработке навыков самопонимания и эмоционального самоконтроля.
5. Тренинг	«Техники развития эмоционального интеллекта» - понимаем других	Содействовать выработке навыков понимания других. Развивать эмпатию.
6. Занятие с элементами тренинга	«Я-высказывание как эффективный способ взаимодействия»	Актуализировать важность выражения своих эмоций и потребностей с учётом эмоций и потребностей другого человека.
7. Практический семинар	«Эго-состояние по Э. Берну. Позитивное и негативное проявление функций»	Показать влияние функциональных состояний на качество коммуникации с коллегами и учащимися.

Особое внимание стоит уделить препятствиям, с которыми столкнулся педагог-психолог в процессе этой работы. Возникли сложности с организацией коллективных занятий и тренингов из-за напряженного графика учителей, двухсменного режима работы школы и дефицита кабинетов, что существенно осложняло задачу. Это вынудило нас пересмотреть формат проведения занятий. Отличительная черта нашей программы заключается в возможности её проведения в рамках регулярных заседаний педагогического коллектива, таких как Педагогические советы, производственные совещания и методические советы. Эффективность такой работы со временем подтверждена практикой и положительными изменениями, зафиксированными в ходе исследований.

Приведем пример наиболее эффективных упражнений, которые, по словам учителей, действительно, оказали влияние и дали толчок для изменений. Упражнение «Уникальность». Педагогам предлагается из бумаги, а именно тетрадного листа «вырвать» образ человека, не пользуясь ножницами и подручными средствами. Примеры полученных фигурок представлены в рисунке 1.

Важно обозначить уникальность полученных фигурок и напомнить, что каждый подросток уникален, о чем педагоги часто забывают. Понятно, что когда в день перед учителем проходит сотня учащихся, об уникальности говорить трудно. Далее учителям предлагалось представить, что это не просто фигура человека, а образ подростка со всеми кризисными прояв-

Рисунок 1. Фигура человека, созданного учителями без подручных материалов

лениями, которые бывают в этом возрасте и посмотреть частые воздействия на его личность. И каждое негативное воздействие обозначить «загибом». В качестве родительских посланий это могут быть следующие слова «Руки не из того места растут», «Ни на что ты не годен», «Ты посмотри на других, почему они могут» и т.п. Со стороны учителей «Голову бы лучше дома оставил», «Я от тебя такого не ожидала», «Это ж надо быть настолько тупым», со стороны сверстников посылы бывают еще более жестокими. В результате фигура меняется до неузнаваемости. Рисунок 2.

По итогам упражнения делается вывод: «Разве может это согнутое зажатое существо что-либо создавать, созидать, быть активным и деятельным?». Далее педагоги предлагают слова педагогической поддержки, которые способны вернуть подростку веру в свои силы и возможности – «расправляем» фигуру человека. Расправив, делаем акцент на том, что линии сгиба «шрамы» их не исправить, они остаются. Но от нас педагогов, от уровня нашего ЭИ зависит, станут ли эти «шрамы» препятствием по жизни и перейдут в

травмы, либо они станут опытом, и окажут влияние на становление сильной психики.

Рисунок 2. Образ человека (подростка), после того, как учителя отразили способом загиба вербальное воздействие на него

Еще одно эффективное упражнение «Четыре квадрата», где необходимо пронумеровать квадраты, в первом написать положительные качества ученика, в третьем отрицательные, во втором переформулировать отрицательные в положительные, а в четвертом переформулировать написанные положительные качества первого квадрата. Педагогам предлагается закрыть квадраты 3 и 4 и прочитать характеристику ученика – получается прекрасный, способный учащийся. Далее закрыть квадраты 1 и 2 – получается максимально негативная характеристика, а ведь речь об одном и том же ученике. Рисунок 3.

Важно помнить особенности учащегося, важно чувствовать и понимать, на это способен только педагог с высоким уровнем ЭИ. Темы проводимых упражнений по программе касаются эмоций, их влияния на жизнь человека и профессионала; мы применяем техники развития ЭИ, разбираемся с Эго-состоянием и позитивно-негативным проявлениями этих состояний.

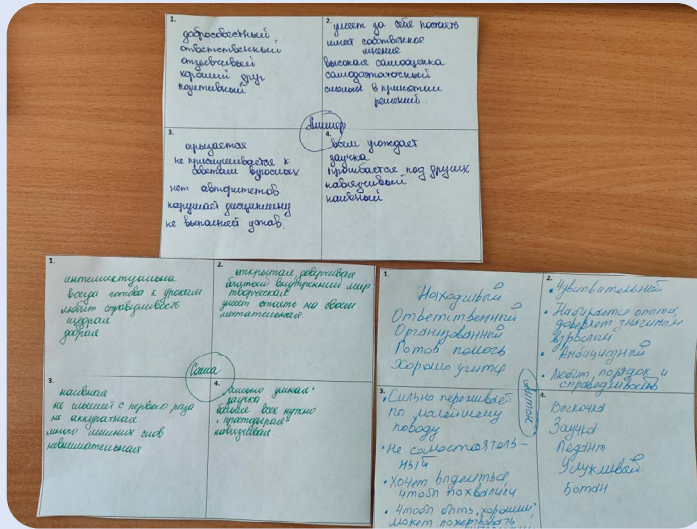

Рисунок 3. Качества ребенка с позиции любящего и критикующего взрослого

В качестве обратной связи по итогам упражнений, мы предлагаем учителям рефлексию через современные способы

обратной связи: ментальной карты, инфографики или скетчноутинга. Рисунки 4, 5.

Рисунок 4

Рисунок 5. Рефлексия по итогам занятия с педагогами

Программа по развитию эмоционально-интеллекта была апробирована в общеобразовательной школе № 39 города Усть-Каменогорска, а также в качестве обмена опытом представлена посредством мастер-класса на курсах повышения квалификации, организованным На-

циональным институтом гармоничного развития человека.

По итогам реализации программы на сегодняшний день мы имеем следующие результаты – Диаграммы 5,6.

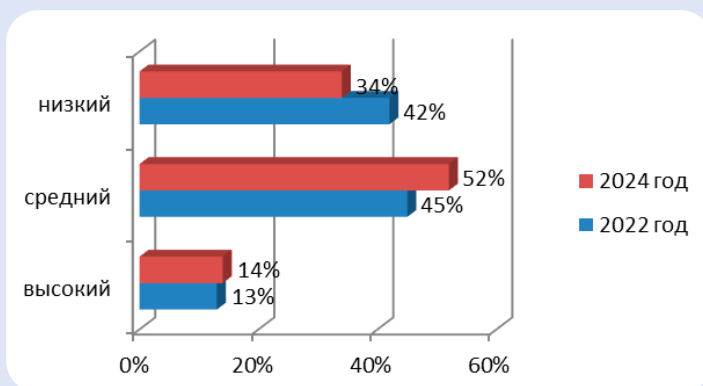

Диаграмма 5. Динамика изменений уровня развития ЭИ педагогов

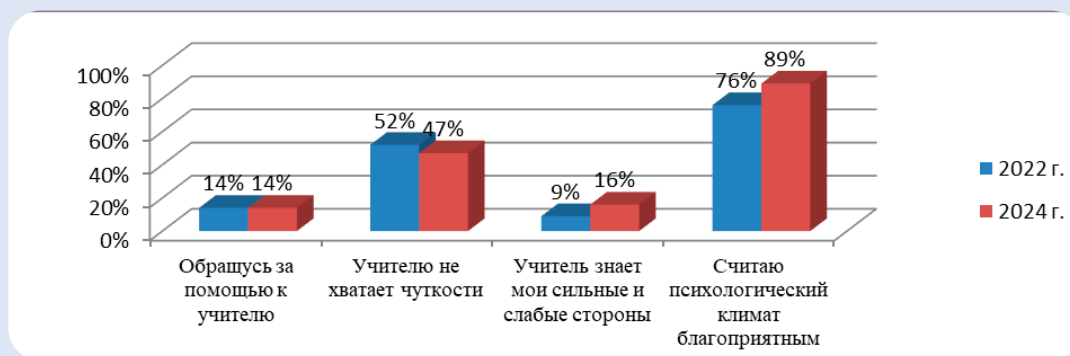

Диаграмма 6. Сравнительные данные мнений учащихся

Можно сказать, что динамика на данный момент не особо значительна, т.к. педагоги люди взрослые и меняется человек в данном периоде очень сложно, но изме-

нения к лучшему налицо. Мы намерены продолжать работу в данном направлении.

Рекомендации

При работе над развитием ЭИ педагогов важно придерживаться следующих моментов:

- ▶ побуждать учителей делиться своими переживаниями и обсуждать ситуации, с которыми они сталкиваются в классе, анализируя их с точки зрения эмоционального интеллекта;
- ▶ - особенный эффект имеют ролевые игры для моделирования педагогических ситуаций, это помогает учителям на практике отработать навыки управления эмоциями и конфликтами;
- ▶ - в ходе занятий выявляются педагоги, которые нуждаются в более глубокой работе по определенным аспектам ЭИ, таким учителям лучше предлагать индивидуальные консультации;
- ▶ - при проведении работы, необходим глубокий анализ каждого проведенного упражнения с конструктивной обратной связью для самосовершенствования и развития профессиональных навыков, а также для улучшения взаимодействия с учениками и коллегами.

Заключение

Формат статьи не позволяет представить все авторские наработки и упражнения на развитие ЭИ педагогов, однако точно можно сказать, что работа школьного психолога играет ключевую роль в развитии ЭИ учителей, что, в свою очередь, существенно влияет на их профессиональную деятельность и успех в образовательном процессе. Нам удаётся помогать учителям лучше понимать свои чувства и эмоции, а это улучшает саморегуляцию и предотвращает профессиональное выгорание. Мы увидели позитивные изменения в организации безопасной образовательной среды, т.к. учителя стараются создавать в классе атмосферу взаимопонимания и поддержки, что существенно снизило уровень конфликтов. Данный факт подтверждается тем, что за последний учебный год на учёт не поставлен ни один из

учащихся школы, конфликтные ситуации учителя разрешают с опорой на индивидуальные особенности ребенка, пониманием его мотивов и интересов. Анкета по выявлению удовлетворенности школьной жизнью свидетельствует о более высоких, чем ранее, показателях безопасной образовательной среды.

Автор считает, что работа в этом направлении обладает высокой практической значимостью, поскольку улучшение взаимопонимания между учащимися и педагогами напрямую влияет на образовательный процесс. Гармоничные отношения способствуют более эффективному обучению и воспитанию, что делает вложения в развитие эмоционального интеллекта не только важными, но и необходимыми для создания оптимальной образовательной среды.

Список использованных источников

1. **Дэниел Гоулман:** Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ Издательство: Манн, Иванов и Фербер, 2022 г.
2. **Рысбекова А.К., Абдраим А., Маннапова У.С.** «Эмоциональный интеллект как основа профессиональной успешности будущего учителя». «Вестник НАН РК», (4), 156–172.
3. **Рогов Е.И.** Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн.-2-е изд., перераб. и доп. -М.: Гума-нит. изд. центр ВЛАДОС, 1999.
4. Субъектность обучающихся в образовательном процессе -анкета. Из ст. Т. В. Терехиной, Н. А. Разиной, М. И. Лукьяновой, ж. Педагогическая диагностика, № 4, 2004 г.
5. https://portal.ksu.edu.kz/storage/app/media/docs/laws/resolutions/zakon_obraz_rk_ru.pdf
6. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000293>
7. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu-shaht-insk/documents/details/515140?lang=ru>
8. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026513>
9. https://adilet.zan.kz/rus/docs/B940001400_
10. <https://hr-academy.ru/hrarticle/metodika-diagnosticski-emotsionalnogo-intellekta.html> Анкета Манойловой М.А.
11. <https://multiurok.ru/files/test-gardnera-tipy-intellekta.html> Тест Гарднера «Типы интеллекта»

● МҰҒАЛІМНІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТИСІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗ ОРТАНЫ ҚҰРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Бородина М.В.

ШҚО білім басқармасы Өскемен қ. білім бөлімінің «Ы.Алтынсарин атындағы №39 орта мектебі» КММ

Аңдатпа. Бұл мақалада мұғалімдердің эмоционалды интеллектісін (ЭИ) зерттеу нәтижелері білім беру ортасы аясында берілген. Автор мұғалімдердегі ЭИ-нің жоғары деңгейі, сыныпта қолайлы атмосфераны құруға, оқушылармен өзара түсіністік пен өзара әрекеттесуді жақсартуға ықпал ететіндігін, бұл оқушылардың психологиялық қауіпсіздігіне оң әсер ететіндігін көрсетеді. Мақалада арнайы әзірленген және енгізілген жаттығу бағдарламасы арқылы мұғалімдерде оны дамыту әдістеріне ерекше назар аудара отырып, ЭИ-нің әртүрлі аспектілері талданады. Мәтін эмоционалды дамыған педагогикалық тәсілдің, сыныптағы атмосфераға және оқушылардың жетістіктеріне, әсерін көрсететін практикалық мысалдармен нығайтылған.

Түйінді сөздер: мұғалімнің эмоционалды интеллектісі, психологиялық қауіпсіздік, мұғалім-оқушының өзара әрекеті, оқу процесі.

● EMOTIONAL INTELLIGENCE OF A TEACHER AS A FACTOR IN CREATING A PSYCHOLOGICALLY SAFE ENVIRONMENT

Borodina M.V.

KSU «Secondary school No. 39 named after Y. Altynsarin» in Ust-Kamenogorsk Educational Establishment East Kazakhstan region

Abstract. This article presents the results of a study of teachers' emotional intelligence (EI) in the context of the educational environment. The author points out that a high level of EI among teachers helps to create a favorable atmosphere in the classroom, improve mutual understanding and interaction with students, which has a positive effect on the psychological safety of students. The article analyzes various aspects of EI, with special attention to the methods of its development among teachers through a specially designed and implemented exercise program. The text is supported by practical examples demonstrating the impact of an emotionally intelligent teaching approach on classroom climate and student achievement.

Keywords: teacher emotional intelligence (EI), psychological safety, teacher-student interaction, educational process.

МРНТИ 14.25.05

СЕМЕЙНОЕ ВОСПИТАНИЕ В ПРЕДСТАВЛЕНИИ СОВРЕМЕННЫХ ПОДРОСТКОВ

Дроженко Г.Г.

КГКП «Профессионально-технический колледж
имени Камшат Доненбаевой» управления
образования акимата Костанайской области

Аннотация. Данная работа посвящена изучению представления современных подростков о семейном воспитании. В работе представлены данные исследования, проведенного среди подростков, анализ результатов и выводы по теме исследования. Автором объяснены некоторые результаты исследования, сделаны пояснения касательного типологии семейного воспитания. Опираясь на свой опыт работы с подростками, автор раскрывает причины эмоциональной разобщенности подростков и родителей.

Ключевые слова: подростки, семья, семейные ценности, идеал

Введение

Одной из величайших человеческих ценностей, то без чего не обошлась ни одна цивилизация и культурная общность, по праву считается – семья. Этот важнейший феномен сопровождает человека на протяжении всей жизни. Трудно переоценить значения семьи, ее влияние на развитие личности, социализацию, воспитание человека. Во многом это обусловлено тем, что человек значительную часть своей жизни находится в семье, поэтому по длительности воздействия семья не может сравниться ни с одним воспитательным институтом.

Кодексом Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье», семья определена как круг лиц, связанных имущественными и личными неимущественными правами, и обязанностями, вытекающими из брака (супружества), родства, свойства, усыновления (удочерения) или иной формы принятия детей на воспитание, и

призванными способствовать укреплению и развитию семейных отношений [1]. Статья 60 Кодекса гласит, что ребенок имеет право на воспитание своими родителями, обеспечение его интересов, всестороннее развитие, уважение его человеческого достоинства [1].

По данным Национального доклада «Казахстанские семьи-2022», одной из основ в процессе воспитания детей является поведение самих родителей, являющихся примером для детей. Это подтверждает и опрос: для 86,9% респондентов образцом семейной жизни являются родители [2].

Семья – основа нации и будущего поколения, от ее позитивного развития, сохранения и упрочения зависит каким будет новое поколение казахстанцев, каким будет Новый Казахстан. Именно в семье сохраняется и передается из поколения в поколение национальный код. На протяжении традиций, передаче культурного наследия и национальных цен-

ностей покоится духовная архитектура государственных институтов.

Формирование позитивного отношения к семье и семейным взаимоотношениям происходит в течении всего детско-юношеского периода. Так, в Государственном общеобразовательном стандарте (Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348) на каждом образовательном уровне предусмотрены виды деятельности и учебные дисциплины, отражающие систему современных семейных ценностей. Обязательным условием воспитательно-образовательного процесса является формирование гуманного отношения к семье, формирование чувства принадлежности к семье. Например, через изучение таких учебных предметов как «Познание мира», «Человек и общество».

Институт семьи сегодня проходит множественные корректировки, изменяются семейные ценности, происходит трансформация семейного уклада. По мнению социолога, одного из авторов Национального доклада «Казахстанские семьи – 2022», Ольги Николаевой, трансформация семейных ценностей в нашей стране происходит под влиянием целого ряда факторов. Среди них не только внутреннее, но и внешнее, что в условиях глобализации вполне объяснимо [3]. Но неизменным остается то, что формирование новой личности происходит в семье. От образа жизни семьи, от качества выполнения функции связующего звена между обществом и личностью зависит мышление, образ жизни, цели стремления нового поколения казахстанцев.

Поэтому важно формировать у подростков позитивное отношение к семье, выявлять приемлемые и желаемые черты и стили семейного воспитания. В этом контексте важность и актуальность данной работы не вызывает сомнений.

Цель данной работы – определить представление подростков о стиле семейного воспитания, характерном для их семьи. Для достижения поставленной цели были определены следующие задачи: изучить отечественную и зарубежную ли-

тературу на тему восприятия семьи подростками, взаимоотношения подростков и родителей; изучить имеющиеся диагностические инструменты для изучения представлений подростков о стилях семейного воспитания и подобрать наиболее подходящие для эмпирического исследования; провести эмпирическое исследование.

В эмпирическом исследовании приняли участие обучающиеся 1-3 курсов КГКП «Профессионально-технический колледж имени К. Доненбаевой» УО АКО. Выборка состоит из 55 участников, которые являются индивидами различных возрастных групп от 15 до 18 лет.

Практическая значимость исследования заключается в возможности использования выявленных особенностей восприятия подростками стилей семейного воспитания для оптимизации детско-родительских отношений. Полученные результаты могут быть использованы в учреждениях психологической помощи населению, в центрах психологической помощи семье, образовательных учреждениях. Результаты исследования также будут полезны для проведения тренингов эффективного взаимодействия и оптимизации детско-родительских отношений.

Методика

Под стилем семейного воспитания следует понимать наиболее характерные способы отношений родителей к ребёнку, применение определенных средств и методов педагогического воздействия, которые выражаются в своеобразной манере словесного обращения и взаимодействия [4].

Наблюдения за воспитанием детей в различных семьях позволили психологам составить описание различных стилей воспитания [5].

Например, А. Болдуин выделил два стиля родительского воспитания — демократический и контролирующий. Демократический стиль подразумевает высокую степень вербального общения, включенность детей в обсуждение и решение се-

мейных проблем. Контролирующий стиль характеризуется ограничением поведения детей с четким пониманием детьми смысла ограничений. Требования, предъявляемые к детям, жёсткие, но обоснованные и справедливые.

А. А. Реан выделяет такие стили воспитания, как авторитарный, демократический, попустительский, хаотический, опекающий. При авторитарном стиле все решения принимаются родителями, они доминируют. Демократический стиль подразумевает поощрение родителями самостоятельности и личной ответственности детей в соответствии с возрастными и психофизиологическими особенностями. Попустительский стиль исключает запреты и ограничения со стороны родителей, родители не умеют или не хотят направлять детей и руководить ими. Хаотичный стиль – это отсутствие единого подхода к воспитанию, родители непредсказуемы в своих действиях, поощрении и наказании. Опекающий стиль характеризуется желанием родителей быть постоянно около ребенка, бдительно следить за ним и ограничивать в принятии самостоятельных решений.

Среди казахстанских психологов наиболее систематическое экспериментальное исследование в этой области осуществляют А.Д. Давлетова, М. Смаилова и др.

Так, А.Д. Давлетова отмечает, что применение одного конкретного стиля воспитания в традиционных казахских семьях невозможно. Выбор стиля детско-родительских отношений зависит от положения подростка среди братьев и сестер (старший, средний, младший). Также и восприятие членов родительской семьи зависит от положения субъекта в структуре этой семьи. Это выражается в склонности восприятия своих позиций: старшими детьми – близко к позиции родителей, средними детьми – близко к позиции старших братьев (сестер), младшими детьми – близко к идеальным образам [6].

Опираясь на тип семейного воспитания, на отношение родителей к своим детям, на образ жизни, который ведет семья, подросток формирует собственные пат-

терны поведения и копинг-стратегии, которые он будет применять в дальнейшей жизни и перенесет их уже в свою семью.

Методы исследования были выбраны исходя из поставленных задач: аналитические (изучение, анализ и обобщение научной литературы по проблеме исследования), диагностические (опросники для подростков «Шкала семейной адаптации и сплоченности», «Подростки о родителях»), статистические методы обработки полученных результатов.

Шкала семейной адаптации и сплоченности представляет собой стандартизированный опросник, цель которого – оценка семейной структуры. Авторами данного опросника являются Д.Х.Олсон, Дж.Портер и И.Лави.

Рассматриваемая методика направлена на оценку уровня семейной сплоченности (степень эмоциональной связи между членами семьи: при максимальной выраженности этой связи они эмоционально взаимозависимы, при минимальной – автономны и дистанцированы друг от друга; для диагностики семейной сплоченности используются следующие показатели: «эмоциональная связь», «семейные границы», «принятие решений», «время», «друзья», «интересы и отдых») и уровень семейной адаптации (характеристика того, насколько гибко или, наоборот, ригидно способна семейная система приспосабливаться, изменяться при воздействии на нее стрессоров; для диагностики адаптации используются следующие параметры: «лидерство», «контроль», «дисциплина», «правила и роли в семье»).

Данный опросник сконструирован таким образом, что позволяет проанализировать, как члены семьи в данное время воспринимают свою семью и какой бы они хотели ее видеть. Расхождение между восприятием и идеалом определяет степень удовлетворенности, психологический климат существующей семейной системой. «Идеал» дает информацию о направлении и степени изменений в семейном функционировании, которые хотел бы осуществить каждый из принявших участие в исследовании. Чем больше

расхождение между идеалом и восприятием, тем больше неудовлетворенность существующей семейной системой [7].

Методика «Шкала семейной адаптации и сплоченности» состоит из списка утверждений (приложение 1). Задача испытуемого заключается в том, чтобы дважды оценить каждое утверждение по степени его выраженности, используя пятибалльную шкалу:

- ▶ почти никогда – 1,
- ▶ редко – 2,
- ▶ время от времени – 3,
- ▶ часто – 4,
- ▶ почти всегда – 5.

В первом случае задача испытуемого оценить реальное семейное функционирование, во втором – идеальное, то есть такое, каким бы хотелось его видеть.

При обработке подсчитывается количество баллов, полученных при суммировании четных и нечетных утверждений.

Количество баллов, полученное при суммировании нечетных пунктов, определяет уровень семейной сплоченности, четных — уровень семейной адаптации.

Тип семейной системы определяется двумя параметрами — суммарными оценками по шкалам сплоченности и семейной адаптации в соответствии с нормами оце-

нок, стандартизированных на различных выборках.

Методика «Подростки о родителях» является адаптированной версией опросника «Поведение родителей и отношение подростков к ним». Она изучает установки, поведение и методы воспитания родителей так, как видят подростки, позволяет описать отношение с родителем по наиболее общим проявлениям: доброжелательность, враждебность, автономия, директивность и непоследовательность родителя [8].

Подростку предлагается заполнить бланк опросника отдельно на каждого из родителей. Принципиальной разницы между формулировками высказываний нет: по отношению к матери все утверждения представлены в женском роде, а по отношению к отцу – в мужском (Приложение 2).

После того, как подросток заполнил оба бланка (на отца и мать), все полученные данные сводятся в «оценочный лист» отдельно на каждого из родителей. Затем, по каждому параметру подсчитывается арифметическая сумма сырых баллов (POZ – позитивный интерес, DIR – директивность, NOS – враждебность, AUT – автономность и NED – непоследовательность). Далее сырые баллы переводятся в стандартные в соответствии с ключом (Таблица 1). Стандартные баллы располагаются от 1 до 5, и нормой является среднее значение, т.е. 3.

Таблица 1 – Номера утверждений, соответствующие шкалам (ключ)

Шкала Позитивного интереса	1,6,11,16,21,26,31,36,41,46
Шкала Директивности	2,7,12,17,22,27,32,37,42,47
Шкала Враждебности	3,8,13,18,23,28,33,38,43,48
Шкала Автономности	4,9,14,19,24,29,34,39,44,49
Шкала Непоследовательности	5,10,15,20,25,30,35,40,45,50

Перед применением данных методик следует ввести подростков в курс дела. Объяснить цели и задачи исследования, заострить внимание подростков на том,

что оно проводится с целью более глубокого и детального изучения их внутреннего эмоционального состояния.

Целесообразно во время анкетирования, присутствие педагога-психолога организации образования.

Важно соблюдать все рекомендации для каждой из методик, тогда интерпретация результатов покажет более адекватную картину.

Обе методики, рассматриваемые в данной работе, могут носить и характер индивидуальной диагностики, тогда перед анкетированием с подростком следует провести беседу в результате которой выясняются основные данные о его семье и его роли в ней.

Применение методик «Шкала семейной адаптации и сплоченности» и «Подростки о родителях» позволяют рассмотреть проблему детско-родительских отношений с разных сторон. Целесообразным является параллельное проведение исследования среди подростков и родителей. Полярные взгляды на проблему семейных взаимоотношений позволяют более эффективно содействовать восстановлению семейных связей, выработать рекомендации для родителей и подростков.

Предложенные методики согласуются, перекликаются и дополняют друг друга, что обеспечивает качественное получение необходимого фактического материала, на основе анализа которого и делаются научные выводы.

Практическое применение

Первым этапом исследования стало формирование выборки для применения обозначенных методик. Для этого педагогом-психологом колледжа было предложено всему контингенту обучающихся поучаствовать в исследовании. Однако, было оговорено что это не обязательно и участвовать можно по своему желанию. В результате сформировалась экспериментальная группа из 55 студентов, юноши и девушки в возрасте от 15 до 18 лет.

Далее, группа была поделена на 5 подгрупп по 11 человек. Это было сделано с целью оптимизации процесса интерпретации результатов. Все 5 подгрупп

одновременно начали процесс анкетирования. За каждой из подгрупп был закреплен преподаватель, который давал инструкции перед началом анкетирования, раздавал бланки и собирал их после того, как они были заполнены испытуемыми.

Выбранные для эмпирического исследования методики применялись одна за другой. Сначала экспериментальная группа прослушала инструкцию и заполнила бланки методики «Шкала семейной адаптации и сплоченности», следом инструкция и заполнение бланка методики «Подростки о родителях».

Следующим этапом стала интерпретация результатов.

По методике «Шкала семейной адаптации и сплоченности» нами был определен тип структуры семьи.

Результаты исследования уровня семейной сплоченности по методике «Шкала семейной адаптации и сплоченности» представлены на рисунке 1.

В реальной семье, среди большинства испытуемых, выделяется разделенный тип взаимоотношений (35 из 55 испытуемых). Такой уровень семейной сплоченности характеризуется некритичной эмоциональной раздельностью. Для таких семей важно время, проводимое отдельно друг от друга, но при возникновении проблемы или общего дела они способны собираться вместе, поддерживать друг друга и действовать сообща. Несмотря на разницу в интересах, разный круг общения в таких семьях все-таки находится компромисс, хоть и временный.

На наш взгляд, такой результат является нормальным т.к. подростки очень хотят быть более независимыми, но при этом нуждаются в поддержке и заботе со стороны семьи.

Интересно, что при анализе идеальной семьи выделяется так же разделенный тип семейной сплоченности. Это можно объяснить возрастными особенностями, когда, с одной стороны, подросток хочет

Рисунок 1 – Результаты исследования уровня семейной сплоченности по методике «Шкала семейной адаптации и сплоченности»

независимости, а с другой стороны, он совершенно не готов к ней.

Стоит отметить, что достаточно высокий результат имеет разобщенный тип взаимоотношений (20 и 22 из 55 испытуемых в реальной и идеальной семьях соответственно). Разобщенный тип семейной сплоченности характеризуется низким уровнем сплоченности, эмоциональной дистанцией, практически отсутствием привязанность друг к другу. В таких семьях, как правило, отсутствуют общие друзья и интересы. По нашему мнению, этот результат получается из-за повышенной тяги подростков к сверстникам. В юношеский период появляются новые интересы и увлечения, подросток готов все свободное проводить в социальных сетях или с друзьями. Разумеется, родителей такое положение дел не устраивает, как правило, они озабочены учебой и выполнением домашних обязанностей. На этом фоне и происходит разобщение семьи.

Получение такого результата в идеальной семье, на наш взгляд, объясняется жела-

нием подростка доказать, что он взрослый, самостоятельный и ему никто из домочадцев не нужен.

На рисунке 2 представлены результаты, полученные по методике «Подростки о родителях». Исследование проводилось по нескольким шкалам: фактор критики и близости, автономность, непоследовательность, враждебность, директивность и позитивный интерес.

Анализ результатов исследования показал, что по шкале позитивного интереса фиксируются высокие показатели (21 испытуемый из 55). Это указывает на то, что подростки чувствуют любовь и заботу со стороны родителей. В таких семьях взаимоотношения строятся на доверии и принятии друг друга.

По шкале директивности преобладают низкие значения, что указывает на отсутствие жесткого контроля над подростком (30 испытуемых из 55). С одной стороны, это означает отсутствие воздействия на подростка с позиции силы и власти, а с

другой на некоторое попустительство со стороны родителей.

По шкале враждебности (32 испытуемых из 55) мы видим, что в большинстве семей испытуемых взаимопонимание и хорошо налаженная эмоциональная связь.

Высокие значения шкалы автономности свидетельствуют об отсутствии гиперопеки, снисхождении со стороны родителей (35 испытуемых из 55). Это также указывает на отсутствие четких требований, редких поощрений и наказаний. Что может

характеризоваться нами как попустительский стиль воспитания.

Интересные результаты получены по шкале непоследовательности. Ее высокий уровень означает, что в семьях нет четкой воспитательной линии (26 испытуемых из 55). Возможно, происходят колебания от авторитарного до опекающего стиля воспитания. Подросток в таких семьях испытывает постоянный стресс, т.к. не знает реакций родителей на то или иное действие.

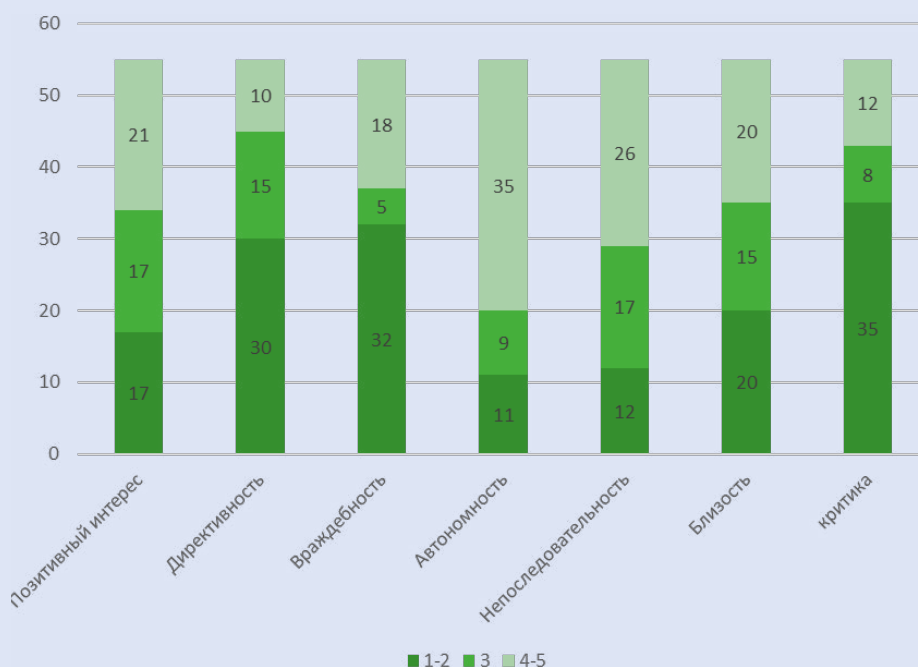

Рисунок 2 – Результаты исследования детско-родительских отношений по методике «Подростки о родителях»

Значения шкалы близости говорит о том, что подросток колеблется и не может четко определить, нуждается ли он в доверительных отношениях с родителями. Это можно отнести к особенностям возраста, когда вместе с подчеркнутой самостоя-

тельностью подросток все-таки нуждается в советах и поддержке близких.

А вот по шкале критики явно преобладающие низкие значения указывают на низкую заинтересованность в подростке,

его желаниях и чувствах (35 испытуемых из 55). Критика, также может быть вызвана нежеланием принять ребенка таким, какой он есть.

Проанализировав все шкалы методики «Подростки о родителях», можно сделать вывод, что родители по отношению к подросткам выбирают либо мягкий, либо строгий стиль воспитания. При этом стиль воспитания может колебаться в одной семье, что ведет к увеличению уровня стресса как у подростка, так и у родителей. Обращаясь к рисунку 2, мы видим, что у нормальных (средних) показателей достаточно низкие значения. Это как раз и указывает на отсутствие четкой воспитательной линии и приверженности одному из стилей воспитания.

Рекомендации

1. Данные полученные при помощи рассмотренных методик могут служить основой для выбора тактики психокоррекции и психотерапии, использоваться в семейном консультировании и диагностике. Являться «отправной точкой» при коррекционной работе, связанной с нарушением социальной адаптации подростков.

2. Интерпретация данных методик позволяет понять причины учебных затруднений у подростков, изменения поведения, нарушения во взаимоотношениях со сверстниками и преподавателями.

3. Результаты, полученные в эмпирическом исследовании, помогут родителям адекватно реагировать на изменения поведения подростка, создавать в семье положительный психологический климат, воспринимать нюансы подросткового периода, не создавая при этом психотравмирующую обстановку в семье.

Заключение

Интерпретируя результаты проведенного исследования, можно сделать вывод, что, к сожалению, многие подростки рисуют достаточно негативный образ семьи и семейных взаимоотношений. Эмоциональная разобщенность, отсутствие доверительных отношений, чрезмерная требовательность, непоследовательность

воспитательных действий в сознании подростков формируют отрицание семейных ценностей, нежелание строить доверительные отношения с родителями. В будущем негативные установки перерастают в нежелание создавать собственную семью, обесценивание семейного института как ячейки общества и хранителя традиций и национального кода.

Исследование детско-родительских отношений помогает выяснить, что именно чувствует подросток, находясь в собственном доме. Более детально показывает, какие переживания, волнения, страхи испытывает подросток, находясь рядом со своей семьей. Рассматриваемые методики позволяют провести параллель между обстановкой в доме и формированием личности, становлением характера подростка.

Перспективой представленного исследования является разработка специальной формирующей программы, направленной на формирование будущих родительских установок и ценностной ориентации подростков.

Список использованных источников

1. О браке (супружестве) и семье Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV. 09.04.2024 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1100000518>
2. Национальный доклад: Казахстанские семьи 2022, Министерство информации и общественного развития Республики Казахстан, https://www.gov.kz/uploads/2023/1/1/4eb472b5c92d3d8224cdc410abfaba90_original.2821402.pdf
3. Как изменились семейные ценности у казахстанцев за последние 5 лет, Международное информационное агентство «Казинформ», 24.02.2023 https://www.inform.kz/ru/kak-izmenilis-semeynyecennosti-u-kazahstancev-za-poslednie-5-let_a4039144
4. Влияние стиля воспитания родителей на личностное развитие ребенка Методические рекомендации – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2015.
5. **Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В.** Психология и психотерапия семьи. – СПб.: Питер, 2000.
6. **Давлетова А.Д.** Ориентировка личности в психологическом пространстве родительской семьи (на материале исследования казахской семьи),

материалы автореферата – М., 2023, http://irbis.gnpbu.ru/Aref_2003/Davletova_A_D_2003.pdf

7. **Шапарь В.Б.** Практическая психология. Психодиагностика отношений между родителями и детьми. - Ростов н/Д: Феникс, 2006
8. **Вассерман Л.И., Горьковая И.А., Ромицына Е.Е.** Психологическая методика «Подростки о родителях» и ее практическое применение. СПб., 2001, с. 3-е изд., дополненное и переработанное.

9. Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. 03.06.2024 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>

● ҚАЗІРГІ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІ ТУРАЛЫ ТҮСІНІГІ

Дрожено Г.Г.

Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Кәмшат Дөненбаева атындағы кәсіптік-техникалық колледжі» КМҚК

Аңдатпа. Бұл мақала қазіргі жасөспірімдердің отбасылық тәрбие туралы түсініктерін зерттеуге арналған. Мақалада жасөспірімдер арасында жүргізілген зерттеу деректері, нәтижелерді талдау және зерттеу тақырыбына қорытындылар берілген. Автор зерттеудің кейбір нәтижелерін түсіндірді, отбасылық тәрбиенің тангенс типологиясына түсініктеме берді. Автор жасөспірімдермен жұмыс тәжірибесіне сүйене отырып, жасөспірімдер мен ата-аналардың эмоционалды бөлінуінің себептерін ашады.

Түйінді сөздер: жасөспірімдер, отбасы, отбасылық құндылықтар, идеал

● FAMILY EDUCATION IN THE VIEW OF MODERN TEENAGERS

Drozhenko G.G.

KGKP «Vocational Technical College named after K. Donenbayeva» of the Department of Education of the Akimat of Kostanay region

Abstract. This article is devoted to the study of the ideas from modern adolescents about family education. The paper presents the data of a study conducted among adolescents, an analysis of the results and conclusions of the research topic. The author explains some of the results of the study, explains the tangible typology of family education. Based on their experience working with teenagers, the author reveals the factors contributing emotional disconnection between adolescents and their parents.

Keywords: teenagers, family, family values, ideal

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1. Бланк для опросника «Шкала семейной адаптации и сплоченности»

Инструкция.

Вариант А. Опишите Вашу реальную семью. Прочтите следующие высказывания и оцените их с помощью представленной шкалы.

Вариант Б. Теперь оцените эти высказывания с точки зрения идеальной семьи, то есть такой, о которой Вы мечтаете.

Бланк опросника

Ф.И.О. _____

Возраст _____

Дата исследования _____

№	Утверждение	1 почти всегда	2 редко	3 время от времени	4 часто	5 почти всегда
1	Члены нашей семьи обращаются друг к другу за помощью					
2	При решении проблем учитываются предложения детей					
3	Мы с одобрением относимся к друзьям других членов семьи					
4	Дети самостоятельно выбирают форму поведения					
5	Мы предпочитаем общаться только в узком семейном кругу					
6	Каждый член нашей семьи может быть лидером					
7	Члены нашей семьи более близки с посторонними, чем друг с другом					
8	В нашей семье изменяется способ выполнения повседневных дел					
9	Мы любим проводить свободное время все вместе					
10	Наказания обсуждаются родителями и детьми вместе					
11	Члены нашей семьи чувствуют себя очень близкими друг другу					
12	В нашей семье большинство решений принимаются родителями					
13	На семейных мероприятиях присутствует большинство членов семьи					
14	Правила в нашей семье изменяются					
15	Нам трудно представить себе, что мы могли бы представить от одного члена семьи к другому					
16	Домашние обязанности могут переходить от одного члена семьи к другому					
17	Мы советуемся друг с другом при принятии решений					
18	Трудно сказать, кто у нас в семье лидер					
19	Единство очень важно для нашей семьи					
20	Трудно сказать, какие обязанности в домашнем хозяйстве выполняет каждый член семьи					

Приложение 2. Бланк для опросника «Подростки о родителях»**Бланк опросника**

Ф.И.О. _____

Возраст _____

Дата исследования _____

№	Мой отец (моя мать)	Да	Частично	Нет
1	Очень часто улыбается мне	2	1	0
2	Категорически требует, чтобы я усвоил, что я могу делать, что нет	2	1	0
3	Обладает недостаточной терпеливостью в отношении меня	2	1	0
4	Когда я ухожу, сам решает, когда я должен вернуться	2	1	0
5	Всегда быстро забывает то, что сам говорит или приказывает	2	1	0
6	Когда у меня плохое настроение, советует мне успокоиться или развеселиться	2	1	0
7	Считает, что у меня должно существовать много правил, которые я обязан выполнять	2	1	0
8	Постоянно жалуется кому-то на меня	2	1	0
9	Предоставляет мне столько свободы, сколько мне надо	2	1	0
10	За одно и то же один раз наказывает, а другой – прощает	2	1	0
11	Очень любит делать что-нибудь вместе	2	1	0
12	Если назначает какую-нибудь работу, то считает, что я должен делать только ее, пока не закончу	2	1	0
13	Начинает сердиться и возмущаться по поводу любого пустяка, который я сделал	2	1	0
14	Не требует, чтобы я спрашивал у него разрешения, чтобы идти туда, куда захочу	2	1	0
15	Отказывается от многих своих дел в зависимости от моего настроения	2	1	0
16	Пытается развеселить и воодушевить меня, когда мне грустно	2	1	0
17	Всегда настаивает на том, что за все мои проступки я должен быть наказан	2	1	0
18	Мало интересуется тем, что меня волнует и чего я хочу	2	1	0
19	Допускает, чтобы я мог бы идти куда хочу каждый вечер	2	1	0
20	Имеет определенные правила, но иногда соблюдает их, иногда нет	2	1	0
21	Всегда с пониманием выслушивает мои взгляды и мнения	2	1	0
22	Следит за тем, чтобы я всегда делал то, что мне сказано	2	1	0
23	Иногда вызывает у меня ощущение, что я ему противен	2	1	0
24	Практически позволяет мне делать все, что мне нравится	2	1	0
25	Мой отец (моя мать) меняет свои решения так, как ему (ей) удобно	2	1	0
26	Часто хвалит меня за что-либо	2	1	0
27	Всегда точно хочет знать, что я делаю и где нахожусь	2	1	0
28	Хотел бы, чтобы я стал другим, изменился	2	1	0
29	Позволяет мне самому выбирать себе дело по душе	2	1	0

№	Мой отец (моя мать)	Да	Частично	Нет
30	Иногда очень легко меня прощает, а иногда – нет	2	1	0
31	Старается открыто показать, что любит меня	2	1	0
32	Всегда следит за тем, что я делаю на улице или в школе	2	1	0
33	Если я сделаю что-нибудь не так, постоянно и везде говорит об этом	2	1	0
34	Предоставляет мне много свободы. Редко говорит «должен» или «нельзя»	2	1	0
35	Непредсказуем в своих поступках, если я сделаю что-нибудь плохое или хорошее	2	1	0
36	Считает, что я должен иметь собственное мнение по каждому вопросу	2	1	0
37	Всегда тщательно следит за тем, каких друзей я имею	2	1	0
38	Не будет со мной говорить, пока я сам не начну, если до этого я его чем-то задену или обижу	2	1	0
39	Всегда легко меня прощает	2	1	0
40	Хвалит и наказывает очень непоследовательно: иногда слишком много, а иногда слишком мало	2	1	0
41	Всегда находит время для меня, когда это мне необходимо	2	1	0
42	Постоянно указывает мне, как себя вести	2	1	0
43	Вполне возможно, что, в сущности, меня ненавидит	2	1	0
44	Проведение каникул я планирую по собственному желанию	2	1	0
45	Иногда может обидеть, а иногда бывает добрым и признательным	2	1	0
46	Всегда откровенно ответит на любой вопрос, о чем бы я не спросил	2	1	0
47	Часто проверяет, все ли я убрал, как он велел	2	1	0
48	Пренебрегает мною, как мне кажется	2	1	0
49	Не вмешивается в то, убираю я или нет мою комнату (или уголок) – это моя крепость	2	1	0
50	Очень неконкретен в своих желаниях и указаниях	2	1	0

FTAMP 14.25.05

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ ПЕРВОГО КЛАССА

Алиева Э.М.

Национальная академия образования имени И.Алтынсарина, г.Астана

Сакенова А.К.

ГКП на ПХВ «Школа-гимназия №75» акимата города Астаны

Аннотация.

Статья посвящена организации психолого-педагогической работы, направленной на формирование познавательной активности у обучающихся первого класса. В ходе исследования были выявлены уровни сформированности адаптации и коммуникации учеников первых классов посредством развития их познавательной активности в учебно-воспитательном процессе. Для создания полноценных условий, способствующих развитию познавательной активности младших школьников, была проведена апробационная работа с учениками первого класса с привлечением родителей и специалистов психологической службы.

Материалы статьи будут полезны педагогам начальной школы, педагогам-психологам, методистам, а также студентам педагогических направлений подготовки.

Ключевые слова:

познавательная активность, младшие школьники, адаптация, когнитивная сфера.

Введение

Содержание современного образования в методических и нормативных рекомендациях периодически делает акцент на готовности младших школьников к учебной деятельности. Актуальность обсуждения данной темы заключается не столько в умении читать и писать, сколько на профессиональной компетенции представителей психологической службы, поддержать юного школьника с интересом учиться и познавать мир знаний.

Выдающийся педагог и психолог Л.С. Выготский сформулировал важную мысль, что «готовность к обучению в школе заключается не столько в количественном запасе представлений, сколько в уровне развития познавательных процессов» [1]. Для успешной адаптации очень важна

поддержка и мотивация к обучению и познанию. И в первом классе, организация психолого-педагогического сопровождения обеспечивается тщательно продуманными целями и планом развивающих мероприятий.

Выполнение установленных правил и норм поведения, сочетание академической и практической направленности начального образования, предусматривающее усвоение обучающимися основ теоретических знаний и развитие умений применять полученные знания для решения задач прикладного характера, поддержку и развитие инновационной практики в организациях образования.

Целью начального образования является создание образовательного пространства, благоприятного для гармоничного

становления и развития личности обучающегося, обладающего основами следующих навыков широкого спектра:

- 1) функционального и творческого применения знаний;
- 2) критического мышления;
- 3) проведения исследовательских работ;
- 4) использования информационно-коммуникационных технологий;
- 5) применения различных способов коммуникации, в том числе языковых навыков;
- 6) умения работать в группе и индивидуально [2].

Процесс формирования и закрепления персональной заинтересованности младших школьников к исследовательской работе показал следующие результаты.

Цель: способствовать заинтересованности младших подростков по проведению исследовательской работы по актуальной для ребенка теме;

Задачи:

1. Обеспечить условия образовательной среды для комфортного проведения исследовательской работы младшим школьником;
2. Организовать психолого-педагогическую поддержку взрослых (педагогов и родителей) в комфортной вовлеченности младшего школьника в обработку текста и выступлений на научной мини секции школы;
3. Проанализировать когнитивный компонент, способствующий максимальной заинтересованности школьника в выполнении исследования интересной для него темы.

Методика

Всестороннее развитие личности ребенка, а особенно его подготовка к обучению в школе, является важной задачей не только образовательного учреждения, но и родителей. На этапе поступления детей

в школу, когда и ребенок, и родители становятся участниками образовательного пространства, необходимость включения родителей в решение задач, связанных с развитием ребенка и его подготовкой к школьному обучению, становится наиболее актуальной.

Поступление ребенка в школу – важный этап в его социализации и развитии. Переход от дошкольного к школьному образованию характеризуется существенными изменениями в условиях существования и круге общения ребенка. В связи с этим возникает необходимость в изучении особенностей адаптации первоклассников к новым условиям.

Психологический анализ процесса адаптации первоклассников к школе выявил следующие проблемы:

- ▶ переход от щадящего режима дня в детском саду к четкому распорядку и строгой дисциплине в школе;
- ▶ необходимость перехода от игровой к учебной познавательной деятельности;
- ▶ более высокие требования, предъявляемые к ребенку;
- ▶ появление большого количества новых взрослых и сверстников, с которыми необходимо выстраивать отношения.

Продолжительность периода адаптации первоклассника может варьироваться от двух недель до полугода. Она зависит от индивидуальных особенностей ребенка, уровня его готовности к школе и степени развития социальных навыков.

Для развития учебной мотивации важна заинтересованность и понимание со стороны и родителей, и педагогов. При развитии интереса и желания к учению, для младших школьников важно иметь:

- ▶ Веру в собственный успех;
- ▶ Получение положительных установок;
- ▶ Любовь и доброжелательность в отношениях между всеми участниками образовательного процесса;

- ▶ Приучение к распорядку в течении дня;

Процесс подготовки, согласований и участия детей в школьных научных мероприятиях включал несколько этапов:

- ▶ Организация совместной познавательной экскурсии детей и родителей в лабораторию «Нейтрон», для знакомства с предлагаемыми для гостей в многочисленных опытах и экспериментах. Дети на практике стали участниками экспериментов и буквально, сами узнавали, насколько увлекательны научные идеи, изучение, экспериментирование, и что это возможность узнать о секретах окружающих процессов. Цель данной лаборатории была - повысить интеллектуальный потенциал молодого поколения, путем дополнения школьной образовательной программы интерактивной практикой. Ученики погрузились в мир невиданной им науки. Бегали по лаборатории, с большим интересом рассматривали предлагаемые им модели в области физики, химии. Чудесный мир науки приглашал детей и их родителей к совместным опытам и исследованиям, так как занимательная лаборатория наук «Нейтрон» объединил несколько блоков: основной зал «Open lab», химические шоу, курсы робототехники, художественная студия и кружок гончарного мастерства.
- ▶ Организация и проведение занятий с детьми на факультативном курсе «Психология саморазвития» с элементами упражнений для развития гибкости мыслительных процессов, вовлеченности школьников, формирование навыков логического анализа, включения операций мышления сравнения, обобщения, выделение существенных признаков, коммуникации среди детей. Приглашение родителей для совместных обсуждений и оказания помощи младшим школьникам в обсуждении интересных тем и в классе и дома.
- ▶ Проведение бесед с детьми и родителями, метод-опрос, наблюдение, интервью.

- ▶ Этап, включенный в подготовку и проведение выступлений младших школьников, с учетом навыков мыслительной и познавательной деятельности предусматривал изучение тем учебников по «Естествознанию» и «Познанию мира» и дополнительных источников. Заявленные выступления школьников начального уровня подготовки охватывали темы: «Мое здоровье», «Личная гигиена», «Мое здоровье. Как я питаюсь», «Земля - Планета», «Изучение космоса», «Что такое энергия? Что такое тепло?», «Что такое свет», «Что такое звук» и другие темы. Инициативными темами самих школьников были темы: «Правильное питание», «Альтернативные источники энергии». Выступление детей на классных часах по интересным для них темам, стал идеей и основанием для организации в школе экспериментального кружка «Жас зерттеуші», «Юный исследователь» для желающих детей. Инициатива школы была поддержана родителями, и укрепилось более детальное сотрудничество и взаимопонимание.
- ▶ Несколько упражнений по формированию мышления, которые использовались в качестве «тренажера» для поддержки когнитивных способностей детей в данном эксперименте.
- ▶ **«Найди лишнее слово».**
 - ▶ 1) В каждом ряду подчеркни слово, которое по смыслу не подходит к остальным трём словам.
 - ▶ Ягнёнок, телёнок, осёл, поросёнок.
 - ▶ Лама, жираф, носорог, лось.
 - ▶ Картофель, морковь, яблоко, перец.
 - ▶ Клён, тополь, дуб, ель.
 - ▶ Скрипка, виолончель, гитара, труба.
 - ▶ Чай, сок, квас, мороженое.
 - ▶ 2) В каждом ряду вычеркни слово, которое по смыслу не подходит к остальным четырём словам.
- ▶ Смотреть, глядеть, тарашиться, моргать, наблюдать,

- ▶ Бросать, пинать, швырять, метать, раскидывать.
- ▶ Мерин, волчица, лань, кобыла, овца.
- ▶ Превосходный, поэтический, величавый, грандиозный, величественный.
- ▶ Жемчуг, сапфир, агат, изумруд, рубин.
- ▶ Растирать, нарезать, толочь, измельчать, дробить
- ▶ **«Продолжи числовой ряд».** Внимательно прочитай ряд чисел и на два свободных места напиши такие два числа, которые продолжат данный числовой ряд. 12 14 13 15 14 16 ____ ____
- ▶ 24 23 21 20 18 17 ____ ____
- ▶ 18 14 17 13 16 12 ____ ____
- ▶ 2 5 10 17 26 37 ____ ____
- ▶ 21 18 16 15 12 10 ____ ____
- ▶ 3 6 8 16 18 36 ____ ____
- ▶ **«Найди общее название».** Напиши общее слово, для которого подходят следующие определения.
- ▶ Бурый, белый, шатун - _____
- ▶ Злая, сторожевая, дворовая - _____
- ▶ Стеклянная, трёхлитровая, консервная - _____
- ▶ Полосатая, мяукающая, сибирская - _____
- ▶ Седые, русые, густые - _____
- ▶ Шахматная, снежная, английская - _____
- ▶ Голубые, карие, грустные - _____
- ▶ Преданная, дворовая, домашняя - _____
- ▶ **«Выбери два главных слова»:**
- ▶ Лес (лист, яблоня, охотник, дерево, кустарник).
- ▶ Чтение (глаза, книга, картина, печать, очки).
- ▶ В этом задании, нужно выбрать из скобок и подчеркнуть два слова, которые являются главными (существенными)

для слова перед скобками. Данные упражнения направлены на развитие вербально-логического мышления – умения устанавливать связи между понятиями.

Практическое применение

В процессе наблюдения за школьниками и проведения исследовательских мероприятий результаты разделены на несколько блоков. В материале данного текста, акцент больше сделан на когнитивной составляющей исследовательской работы. Организация программы формирования познавательной активности юного исследователя проводилось на экспериментальной площадке школы - лицея №72 в период с 2017 по 2019 г.г., всего участвовало 330 обучающихся из 11 комплект классов и 210 обучающихся из 7 комплект классов начального уровня обучения.

По итогам первого ознакомительного этапа в лаборатории «Нейтрон», была возможность предоставить детям апробирование гончарного дела собственными пальчиками с помощью которого, дети смогли превратить кусок глины в продукт своего творчества, «шедевр» собственного изготовления. Разместившись на пуф-зоне, совместно с родителями и учителями проводили наблюдение, как дети самостоятельно обращались к учителям с интересующими их вопросами, могли по желанию участвовать в интерактивных играх и мастер классах, делились своими знаниями о физических свойствах моделей, как они работают, демонстрировали химические шоу «Дым», лепили из глины фигурки, рассматривали экспонаты, осторожно прикасались руками. Данный этап исследования и подготовки младших школьников к исследовательской деятельности и ознакомления с волшебством преобразования от идеи в готовый результат впечатлял не только детей, но и родителей и педагогов.

На этапе формирования у детей навыков гибкости мышления, логических цепочек, умений выделить фигуру и обобщения предлагаемых картинок, были предложены такие упражнения как «Найди лишнее

слово», «Не зевай! Продолжай!», «Задачи со спичками», «Магические квадраты», «Что было сначала...», «Найди недостающие предметы», «Близнецы», «Выбери два главных слова», «Составь предложение из слов», «Вставь по смыслу» [3] Выполнение упражнений в целенаправленной деятельности, по подготовке авторского понимания школьников и изучения интересующей проблемы, выстраиванию навыков коммуникации и совместной творческой деятельности позволили получить некоторые результаты. На рис.1, рис.2,

рис.3 показаны диаграммы динамики коммуникации детей, 1 классов в течении трех четвертей. Высокий уровень межличностной коммуникации был зафиксирован среди детей 1 класса («К», «Е», и «И») по итогам второй и третьей четверти, как закрепленный навык, умения слушать, вникать в содержание и уважения точки зрения другого ученика.

Диаграмма на рисунке 4, показывает высокие показатели итоговой коммуникативной способности, на этапе психо-

Коммуникация 1 "К" класса

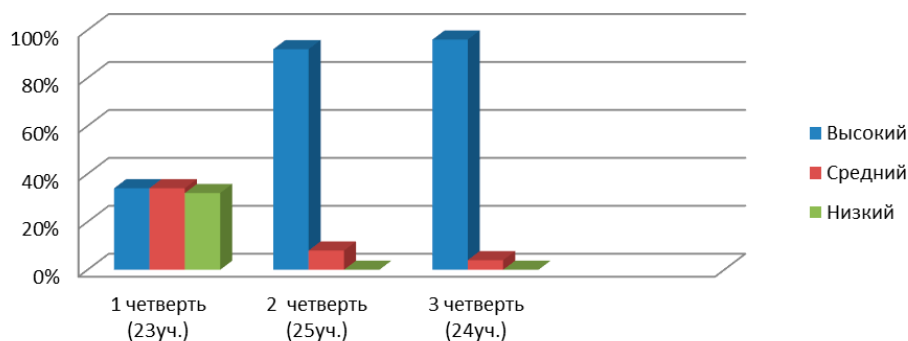

Рис. 1 Уровень формирования коммуникации школьников 1 класса «К» в период первой - третьей четверти, при подготовке исследовательской работы

Коммуникация 1 "Е" класса

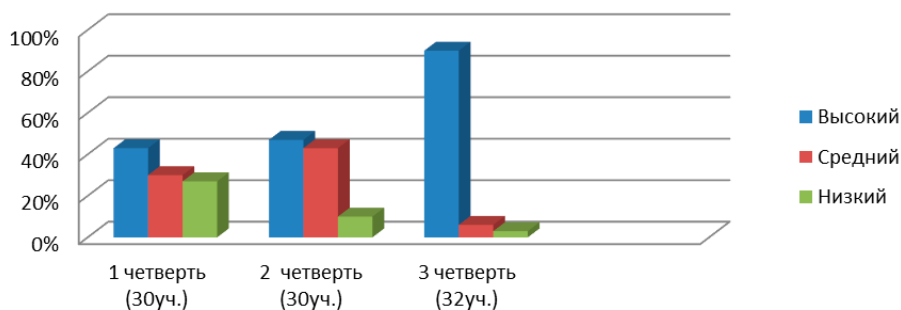

Рис. 2 Уровень формирования коммуникации школьников 1 класса «Е» в период первой - третьей четверти, при подготовке исследовательской работы

Коммуникация 1 "И" класса

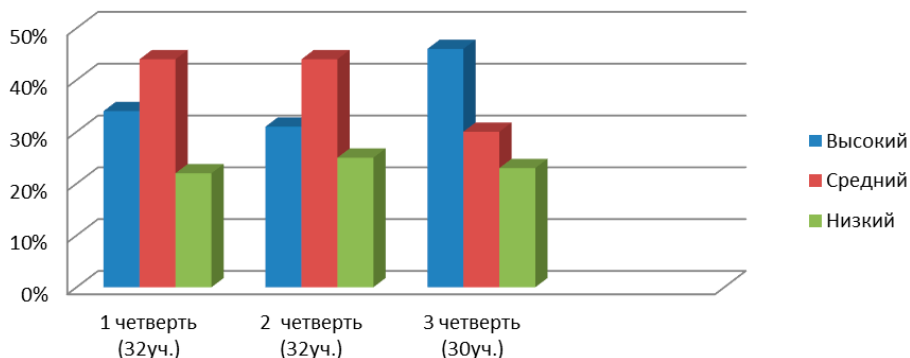

Рис. 3 Рис. Уровень формирования коммуникации школьников 1 класса «И» в период первой - третьей четверти, при подготовке исследовательской работы

Коммуникативтік нәтижесі

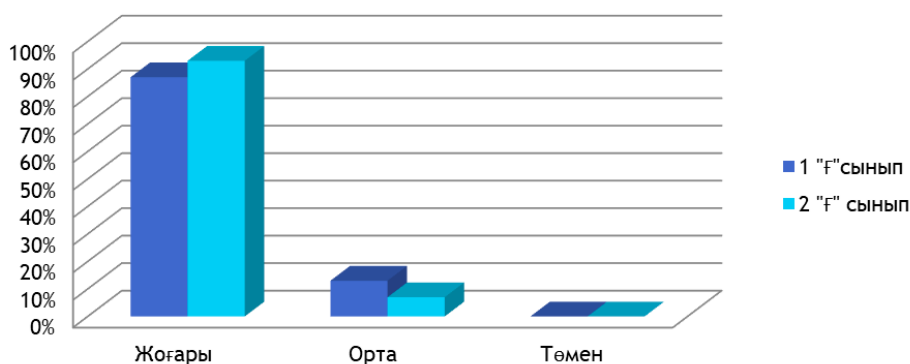

Рис. 4 Динамика формирования коммуникации школьников одного класса «F» в течение двух лет работы, при подготовке исследовательской работы

лого-педагогического сопровождения школьников, взаимодействии с родителями и оформлением условий образовательной среды, предусматривающие не только интеллектуальную работу детей, но и возможность творческой самореали-

зации.

Описание данного рисунка показывает, что количество детей за период проведения подготовки к выбору актуальной проблемы, изучению ее содержания,

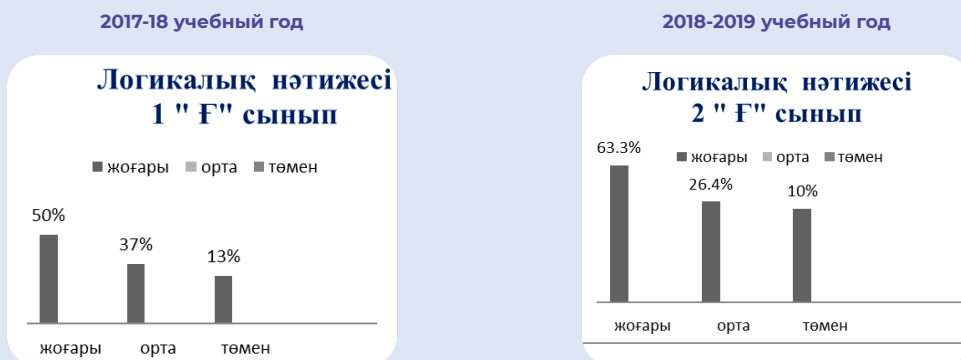

Рис. Динамика формирования навыков логического мышления у детей одного класса в течение двух лет

оформлении текста доклада, презентации выступления и участию в научных мини конференциях, укрепило познавательный интерес детей.

Рекомендации

Предлагаются следующие обоснованные рекомендации по организации адаптации младших школьников к образовательной среде:

- 1) обеспечить создание развивающей образовательной среды, комфортно поддерживающей психолого-педагогическое сопровождение процесса адаптации учащихся начальной школы к познавательной деятельности;
- 2) разработать и внедрить специальные программы, направленные на формирование у первоклассников умений саморегуляции и стрессоустойчивости, что будет способствовать их более успешной адаптации к школьной жизни;
- 3) организовать регулярные консультации с педагогом-психологом для своевременного выявления и оказания необходимой поддержки учащимся, испытывающим трудности в процессе адаптации;

4) согласовать с родителями необходимость формирования культуры уважения к личности, интересам и познавательной активности обучающихся;

5) привлекать родителей к заинтересованному участию в практической деятельности по изучению объектов окружающего мира, природы и родного края;

6) внедрить систему наставничества, в рамках которой старшие школьники или педагоги оказывают помощь первоклассникам в адаптации к новой образовательной среде и учебной нагрузке;

7) организовать проведение игровых и творческих занятий, способствующих развитию социализации и взаимодействия между учащимися первых классов.

Заключение

Адаптация первоклассников к школе является комплексным процессом, включающим психологические, физиологические и социальные аспекты. Его успешность определяется совокупностью внешних и внутренних факторов и требует особого внимания со стороны педагогов и родителей.

В заключении исследования по психологической адаптации обучающихся первого класса можно отметить успешное формирование комфортной образовательной среды, содействие познавательному развитию младших школьников и активизации их исследовательской деятельности. Полученные результаты наблюдений были представлены на различных мероприятиях и позволили выявить важные аспекты психологической адаптации учащихся, что является значимым вкладом в образовательную практику.

Список использованных источников

1. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. М.: Педагогика, 1956, 520 с
2. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования»
3. Упражнения по развитию когнитивных способностей младших классов. Пособие для родителей и педагогов Е.С. Дудникова, Т.В. Борисова. <https://www.ooazeya.ru/sites/default/files/posobie.pdf>
4. Школьники дошкольникам: вместе играем и познаем: методическое пособие /И.Б. Шульгина, Н.В. Новикова, М. Таранов,- М.: ООО «Русское слово – учебник», 2022.- 56с. – (ФГОС. Внеурочная деятельность) ISBN978-5-533-022675-8

● БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІМДЕЛУ

Сакенова А.К.

Астана қаласы әкімдігінің «№ 75 мектеп-гимназия» ШЖҚ МКК

Аңдатпа. Мақала бірінші сынып оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастыруға бағытталған психологиялық-педагогикалық жұмысты ұйымдастыруға арналған. Зерттеу барысында бірінші сынып оқушыларының оқу-тәрбие процесінде танымдық белсенділігін дамыту арқылы бейімделуі мен қарым-қатынасының қалыптасу деңгейлері анықталды. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамытуға ықпал ететін толыққанды жағдай жасау үшін ата-аналар мен психологиялық қызмет мамандарын тарта отырып, бірінші сынып оқушыларымен апробациялық жұмыс жүргізілді. Мақала материалдары бастауыш сынып мұғалімдеріне, педагог-психологтарға, әдіскерлерге, сондай-ақ оқытудың педагогикалық бағыттарының студенттеріне пайдалы болады.

Түйінді сөздер: танымдық белсенділік, бастауыш сынып оқушылары, бейімделу, танымдық сала.

● PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF FIRST GRADE STUDENTS

Sakenova A.K.

«Gymnasium school No.75» of the akimat of Astana city

Abstract. The article is devoted to the organization of psychological and pedagogical work aimed at the formation of cognitive activity in first grade students. The study revealed the levels of formation of adaptation and communication of first grade students through the development of their cognitive activity in the educational process. In order to create full-fledged conditions conducive to the development of cognitive activity of younger schoolchildren, approbation work was carried out with first-grade students with the involvement of parents and psychological service specialists. The materials of the article will be useful for primary school teachers, educational psychologists, methodologists, as well as students of pedagogical training areas.

Keywords: cognitive activity, primary school children, adaptation, cognitive sphere.

МРНТИ 14.29.09

● ПРИМЕНЕНИЕ ПЕСОЧНОЙ ТЕРАПИИ В РАБОТЕ ПО ФОРМИРОВАНИЮ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С РАС

Амренова Н.Т.

КГУ «Специальная школа-интернат №1» акимата города Астаны

Сагадатов А.Х.

КГУ «Кабинет психолого-педагогической коррекции № 2» акимата города Астаны

Аннотация. Эта статья рассматривает эффективность песочной терапии в работе с младшими школьниками, особенно с теми, у кого диагностированы расстройства аутистического спектра. Песочная терапия, основанная на игре и творчестве, предоставляет детям возможность выражать свои эмоции и переживания в невербальной форме, способствуя развитию их коммуникативных навыков, социализации и самовыражению. В статье рассматриваются преимущества и недостатки данного метода, а также его практическое применение в условиях образовательной среды. Результаты исследований и практический опыт подтверждают эффективность песочной терапии, что делает ее значимым инструментом в современной педагогической практике.

Ключевые слова: младшие школьники, эмоциональная сфера, песочная терапия, коррекция, эмоциональный фон.

Введение

В современной образовательной системе наметилась тенденция к всесторон-

нему развитию ребенка, охватывающему не только интеллектуальную, но и эмоциональную сферу. Тем не менее, эмо-

циональному развитию часто уделяется недостаточное внимание, что приводит к дисбалансу в формировании личности ребенка. В связи с этим особое значение приобретает использование нестандартных подходов и инновационных методов в работе с детьми. Одним из таких прогрессивных методов является песочная терапия, относящаяся к арт-терапии, которая доказала свою эффективность в развитии положительных эмоций у младших школьников и способствует их гармоничному эмоциональному становлению.

Традиционно основная форма работы психологов с детьми – вербальная коммуникация, однако нередко она оказывается неэффективной, поскольку многие дети испытывают затруднения в вербальном выражении своих переживаний. В таких случаях песочная терапия выступает как продуктивная техника коррекционно-развивающего процесса. Песочная терапия в работе с младшими школьниками представляет собой увлекательный и естественный способ развития эмоциональной сферы, основанный на использовании песка и различных миниатюрных фигурок.

Актуальность статьи обусловлена согласно Постановлению Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249, в рамках утвержденной Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования на 2023 – 2029 годы, особое внимание уделяется доступности среднего образования для детей с особыми образовательными потребностями. В организациях среднего образования планируется создание инклюзивной образовательной среды, которая включает физическую безбарьерную благоприятную среду, а также методические, кадровые и другие ресурсы, обеспечивающие качественное и доступное образование для всех детей, включая тех, кто имеет расстройства аутистического спектра (РАС) [1].

Исследования показывают, что песочная терапия, в частности игра с песком, может быть ценным инструментом для развития коммуникативных навыков у младших школьников с расстройствами аутисти-

ческого спектра (РАС). Луки Лу (Lucy Lu) обнаружил, что занятия по песочной игре привели к увеличению вербального выражения, социального взаимодействия и символической игры у детей с аутизмом [2]. Аналогичным образом паркер (Parker) подчеркивает потенциал игры с песком в работе с детьми с аутизмом, у которых ограничены социальные навыки и коммуникативные способности [3]. Махадиева А. К. также подчеркнула преимущества песочной терапии в развитии теории мышления, самостоятельности и креативности у детей с аутизмом [4]. Эти исследования в совокупности подчеркивают потенциал песочной терапии в развитии коммуникативных навыков у младших школьников с расстройствами аутистического спектра.

Методика

Песочная терапия – одно из направлений немедицинской психотерапии, возникший в рамках аналитической психологии. Это способ общения с миром и самим собой, способ снятия внутреннего напряжения, воплощения его на бессознательно-символическом уровне, что повышает уверенность в себе и открывает новые пути развития [5].

Песочная терапия дает возможность прикоснуться к глубинному, подлинному Я, восстановить свою психическую целостность, собрать свой уникальный образ, картину мира.

Автор метода песочной терапии, швейцарский аналитик Дора Кальфф, считает что «картина на песке может быть понята как трехмерное изображение какого-либо аспекта душевного состояния. Неосознанная проблема разыгрывается в песочнице, подобно драме, конфликт переносится из внутреннего мира во внешний и делается зримым».

Основная цель песочной терапии – достижение клиентом эффекта самоисцеления посредством спонтанного творческого выражения.

Основная задача песочной терапии – соприкосновение с вытесненным и пода-

вленным материалом личного бессознательного, его включение в сознание [6].

Песочная терапия имеет ряд преимуществ в работе с младшими школьниками. Во-первых, она характеризуется естественностью и доступностью, так как основана на природном для детей желании играть с песком, что делает ее привлекательной и увлекательной формой работы. Во-вторых, она способствует сенсорному развитию: работа с песком и фигурками развивает мелкую моторику, координацию и сенсорные функции, что благотворно сказывается на общем развитии ребенка. В-третьих, песок выступает как проективная среда, позволяющая ребенку выражать свои переживания и эмоции в безопасном и невербальном формате, что способствует эмоциональному самовыражению. В-четвертых, работа с песочным миром способствует развитию самопознания и саморегуляции, что помогает детям лучше понимать и контролировать свои эмоции. В-пятых, создание песочных картин и сюжетов развивает воображение, креативность и фантазию детей.

Можно использовать как сухой, так и влажный песок. Для увлажнения песка используется пульверизатор с водой. Песок можно приобрести в зоомагазинах или специализированных магазинах, предлагающих материалы для творчества. Песочницу следует заполнить на две трети, что потребует 5–6 килограммов песка.

Песочница представляет собой деревянный ящик из хвойных пород дерева, размером 70 см в длину, 50 см в ширину и глубиной 8–10 см [7].

Для песочной терапии используются фигурки людей, животных, птиц и сказочных персонажей. Фигурки должны быть сделаны из различных материалов: дерева, глины, пластмассы и металла. Коллекция должна включать как большие, так и маленькие объекты, красочные и бесцветные, красивые и уродливые. Не рекомендуется использовать крошечные фигурки для занятий с маленькими детьми. Можно приобрести как отдельные фигурки, так и

целые тематические наборы. Полезно использовать также природные материалы, такие как ракушки, веточки и камни. Все фигурки для песочной терапии должны быть доступны детям во время занятий. Фигурки можно хранить по-разному: на полках по группам или темам, либо вперемешку.

Примерная инструкция для клиента перед началом работы с песком: «Представьте, что вы мудрец, путешествующий по миру в поисках места, где ещё не ступала нога человека, чтобы создать там новый мир».

Для тревожных и нормативных клиентов: «Вы можете создать этот мир, следуя вашей мудрости».

Для детей: «В этом мире будет все, что нужно. Там могут быть люди, дома, леса, животные — всё, чтобы люди могли жить хорошо».

Для клиентов со сниженным контролем: «В мире будут свои законы и правила, которые помогут ему быть гармоничным».

Практическое применение

Нами в КГУ специальная школа-интернат №1 акимата города Астаны в период с сентября 2023 года – по февраль 2024 года были проведены психолого-педагогические коррекционные занятия с целью изучения формирования коммуникативных навыков и сенсорных предпочтений у младших школьников с расстройствами аутистического спектра.

Каждое занятие состоит из трех основных этапов:

1. Вводный этап. На этом этапе психолог устанавливает контакт с ребенком, объясняет правила работы и знакомит его с сенсорным материалом. Например, можно попросить ребенка «поздороваться» и «попрощаться» с песком, дотронувшись до него (варианты: коснуться всей ладонью – внутренней, затем тыльной стороной; пальцами одной руки, затем пальцами другой руки, потом всеми пальцами одновременно; сжать кулачки с песком, затем медленно высыпать его в песочницу).

2. Основной этап. Ребенок создает свой песочный мир, используя песок и фигурки. Психолог сопровождает процесс, на-

блюдая за действиями ребенка и поддерживая его.

Игра «Рыбалка»
(кинетический песок)

Игра «Моя семья»
(кварцевый песок)

3. Завершающий этап. Ребенок делится своими впечатлениями от песочной игры, обсуждает с психологом созданный им мир и интерпретирует его значение.

Использование песочной терапии позволяет преодолеть коммуникативные барьеры у детей с расстройствами аутистического спектра, обусловленные наличием определенных языковых проблем, социальных навыков и поведения.

Целью занятия являлось формирование коммуникативных навыков во время совместных занятий творческой и игровой деятельностью.

Задачи занятия: стимулировать речевую активность ребенка (в том числе звукоподражательную), научить его взаимодействовать во время игры, моделировать жизненные ситуации из стереотипных сенсорных игр.

Песочная терапия применялась в различных формах:

- ▶ Индивидуально: сеанс проводится с одним ребенком.
- ▶ В группе: в сеансе участвуют несколько детей, что способствует развитию

социальных навыков и взаимодействия в коллективе.

- ▶ Комбинированно: сочетает элементы индивидуальной и групповой терапии, что позволяет учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка и создавать оптимальные условия для его эмоционального развития

Использовался легкий песочный столик, занятия проходили в игровой форме с элементами, которые заинтересовали ребенка: трактор, кукольный набор «семья». Развитие игры осуществлялось с помощью взрослых, от простых операций с песком до осмысленной игры. Постепенно вводился сюжет, обозначенный комментариями взрослых. Постоянное поддержание интереса ребенка к занятиям и расширение взаимодействия позволили предотвратить появление стереотипных игр с песком.

По результатам работы шести месяцев было замечено что в коммуникативном развитии детей произошли качественные и количественные изменения.

У тех детей которые занимались по программе песочной терапией наблюдалась

Игра «Мир ДИНО»
(интерактивная
песочница проектор)

положительная динамика во взаимодействии, как в условиях школьной организации, так и дома. Родители отметили улучшение поведения ребенка, появление новых навыков общения.

Для оценки использовалась балльная система.

Уровни развития коммуникативных умений, навыков:

Низкий уровень: умение выражать просьбы/требования, отказ, согласие, реагировать на свое имя, отвечать на приветствия и простые вопросы, привлекать внимание.

Средний уровень: умения называть различные предметы, людей (по имени), описывать действия и местонахождение предметов; отвечать и задавать простые вопросы, адекватно выражать собственные эмоции.

Высокий уровень: умение описывать свойства, прошедшие и будущие события, умение задавать вопросы, связанные с понятием времени; умения сообщать о собственных эмоциях и чувствах; формирование социального поведения.

Опросник был разработан в соответствии с рекомендациями А.В.Хаустова. (А.В.Хаустов. Формирование навыков речевой коммуникации у детей с расстройствами аутистического спектра, 2010г.).

№		Сентябрь,%	Февраль, %
1	Формирование умений выражать просьбы / требования	13	14
2	Формирование социальной ответной реакции	12	16
3	Формирование умений называть, комментировать и описывать предметы, людей, действия, события	15	20
4	Формирование умений привлекать внимание и задавать вопросы	12	15
5	Формирование умений выражать эмоции, чувства; сообщать о них	11	12
6	Формирование социального поведения	13	15
7	Формирование диалоговых навыков	9	11

Сравнительная диаграмма

Рекомендации

Работая с данной методикой, можно отметить положительные и отрицательные стороны терапии.

Положительные:

1. Подойдет любому ребенку. Разнообразие видов искусства сопровождается фантазией и креативностью специалиста. Так можно найти подход к каждому, и бороться с индивидуальными проблемами.
2. Дети с аутизмом плохо соотносят чувства со словами и редко говорят о своих эмоциях. Творчество – это возможность выразить состояние без слов.
3. Обходятся блокирующие и защитные стороны сознания аутиста. Арт-терапия стимулирует быть открытым.
4. Ребенок-аутист социализируется, учится доверять.

Отрицательные:

1. Ребенок может не проявлять интерес к предложенным методикам. Новое может пугать.

2. Иногда приходится начинать с банальных вещей (как держать карандаш), а скука может отпугнуть ребенка или не привлечь его внимания.

3. Эффективность в регулярности. Необходимо помнить о повторении для закрепления навыка – на это иногда уходят месяцы.

В ходе организации песочной терапии необходимо находить адекватные возможностям ребенка приемы игровой деятельности. Попытки сразу установить контакт или навязать определенные виды деятельности без учета доступного этому ребенку уровня коммуникации (общения, могут создать атмосферу непонимания. Поэтому поначалу не должно быть никаких речевых инструкций, ребенку предоставляется полная свобода. Далее происходит включение взрослого в деятельность, что дает ребенку понять преимущества совместной работы со взрослым.

Заключение

В заключение, песочная терапия представляет собой эффективный и инно-

вационный метод работы с младшими школьниками, особенно с теми, у кого диагностированы расстройства аутистического спектра. Этот метод, основанный на творчестве и игре, обеспечивает возможность детям выражать свои эмоции и переживания в невербальной форме, способствуя развитию их коммуникативных навыков, социализации и самовыражению. Исследования и практический опыт показывают положительную динамику в развитии детей, занимающихся песочной терапией, что подчеркивает ее важность в современной образовательной системе.

Список использованных источников

1. Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249.
2. Lu L. et al. Stimulating creative play in children with autism through sandplay // The Arts in Psychotherapy. – 2010. – Т. 37. – № 1. – С. 56-64.
3. Parker N., O'Brien P. Play therapy-reaching the child with autism // International Journal of Special Education. – 2011. – Т. 26. – № 1. – С. 80-87.
4. Махадиева А.К. Ата-ана мен аутист бала қарым-қатынас жүйесіндегі стрессті жеңуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу // Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация: 6D010300 – Педагогика және психология. — С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті. — Павлодар: 2019. — 181 б.
5. Основы песочной терапии : практическое руководство / сост. Н. Г. Новак ; Гомельский гос. ун-т им. Ф. Скорины. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2018. – 33 с.
6. Аутаева А.Н., Айдарқұлова А.Ж. Есту қабілеті нашар балаларда ұсақ моториканы дамытудағы құмды ойын терапиясын дамытудың тиімді жолдары // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Арнайы педагогика» сериясы, 2023. – №2(73). – 56-60 б.
7. Прутникова Т.Г. Песочная терапия. Методическое пособие. – Көкшетау: Келешек – 2030, 2011. – 86 с.

● ҚҰМ ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ АУТИЗМ СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Амренова Н. Т.

Астана қаласы әкімдігінің «№1 арнайы мектеп-интернаты» КММ

Сағадатова А.Х.

Астана қаласы әкімдігінің «№2 психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеті» КММ

Аңдатпа. Бұл мақалада құм терапиясының бастауыш сынып оқушыларымен, әсіресе аутизм спектрінің бұзылуы диагнозы қойылған балалармен жұмыс жасаудағы тиімділігі қарастырылады. Ойын мен шығармашылыққа негізделген құм терапиясы балаларға өздерінің эмоциялары мен тәжірибелерін ауызша емес түрде білдіруге, олардың қарым-қатынас дағдыларын, әлеуметтенуін және өзін-өзі көрсетуін дамытуға мүмкіндік береді. Мақалада осы әдістің артықшылықтары мен кемшіліктері, сондай-ақ оны білім беру ортасында практикалық қолдану қарастырылады. Зерттеу нәтижелері мен практикалық тәжірибе құм терапиясының тиімділігін растайды, бұл оны қазіргі педагогикалық тәжірибеде маңызды құралға айналдырады.

Түйінді сөздер: бастауыш сынып оқушылары, эмоционалды сала, құм терапиясы, түзету, эмоционалды фон.

● SAND THERAPY FOR THE FORMATION OF COMMUNICATION SKILLS IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS

Amrenova N.T.

KSU «Special boarding school №1» of the akimat of Astana

Sagadatova A.H.

KSU «Office of psychological and pedagogical correction №2» of Astana city akimat

Annotation. This article examines the effectiveness of sand therapy in working with elementary school children, especially those diagnosed with autism spectrum disorders. Sand therapy, based on play and creativity, provides children with the opportunity to express their emotions and experiences in a non-verbal form, contributing to the development of their communication skills, socialization and self-expression. The article discusses the advantages and disadvantages of this method, as well as its practical application in the educational environment. The results of research and practical experience confirm the effectiveness of sand therapy, which makes it a significant tool in modern pedagogical practice.

Keywords: schoolchildren, emotional sphere, sand therapy, correction, emotional background.

FTAMP 14.29.09

● ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚУ ӘРЕКЕТІНЕ ҮЙРЕТУ

Есениязова А.К.

Атырау облысы білім басқармасы
Махамбет ауданы білім бөлімінің
«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы орта мектеп» КММ

Аңдатпа. Бұл мақалада ерекше балалардың дамуы үшін оқудың маңыздылығы талқыланып, оқуға үйрету бойынша зерттеу жүргізген ғалымдардың тұжырымдалған ой-пікірлері, ұсыныстары жазылды. Әліпби және әріппен таныстыру кезеңіндегі ерекше оқыту-үйрету жұмыстарының тиімді тұстары, сөздерге дыбыстық талдау жасауға үйрету, сөздер мен сөз тіркестерін оқуды үйретудегі ерекшелік, дауыстап оқу дағдыларын дамытудың пайдалылығы, «саусақпен оқу» әдісінің бала үшін көмегі, жаңа сөздерді меңгерту қадамдары, оқуға үйренуге байланысты ойындар ойнау, өз бетінше оқуға ынталандыру жолдары туралы айтылады. Сондай-ақ оқуды үйренудегі дислексия және «қызықсыз оқу» сияқты қиындықтарды жеңу жолдары сараланып, оқуға үйрену процесін аяқтағаннан кейін оқу дағдыларын дамытуды қалай жалғастыру керектігі туралы да айтылады.

Түйінді сөздер: ЕББҚ баланы дамыту, кітап оқуға үйрету, оқыту әдістері

Кіріспе

Кітап оқу – баланың ерте жастан үйренуге тиісті ең маңызды дағдыларының бірі. Бұл дағды білім әлемін ашып, ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар сөйлеу, есте сақтау, қиялдау, ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Оқу балаға жаңа сөздерді меңгеруге және сөздік қорын жақсартуға мүмкіндік береді, сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамытады, мәтінді түсіну және ақпаратты талдау, бағалау қабілетін арттырады. Кітап оқу баланың қиялын, шығармашылық қабілетін дамытуға да көп ықпал етеді. Кітаптар балаға басқа әлемге еніп, өзін кейіпкердің орнында елестетіп, оның шытырман оқиғаларын басынан өткізуге мүмкіндік береді. Оқуға үйрену кезеңінде ата-аналар мен педагогтер балалардың осы маңызды дағдыдан толық пайда алуы үшін оқуды үйрену процесін ынталанды-

рып, қолдау көрсетуі маңызды. Жоғарыда айтқанымыздай, оқу – баланың дамуының ең маңызды дағдыларының бірі және бұл дағдыны үйрету ата-аналар мен оқуға үйретуші педагог мамандарға қиындық тудыруы мүмкін. Ата-аналар мен педагог мамандардың бұл қиындықты жеңуге көмектесуі және балаға оқудың барлық артықшылықтарын беру барысында біраз еңбектенуіне тура келеді. Оқушының ерекшелігін ескере отырып, педагогтің ыңғайлы және тиімді оқыту жолдарын іздестіретіні ақиқат. Көрнекті қоғам қайраткері, ұлт ұстазы А.Байтұрсынұлы «жеңілден ауырға, оңайдан қиынға, жайдан күрделіге» принципін ұстанғандықтан, 1-бастауыш мектеп балаларына арналған материалдарды аса түсінікті етіп беруді көздейді, сондықтан да мысалдарды қазақ баласына таныс мақал-мәтелдерден, нақыл сөздерден, мысалдардан алады.

Ал белгілі бір тақырыпқа лайықталып өзі жасаған текстер ауыл балаларының күнделікті тұрмысынан алынып, олардың арман-тілегін, талап-талпынысын танытатын шағын әңгімелер түрінде беріледі» [1, 23] дейді. Бұл оқыту принципі қазіргі уақытта білім беру жүйесінде бастапқы оқуға үйрету барысында басшылыққа алынған. Танымға сәйкес келетін оқытудың санада берік орнығатыны, рухани өсуге әкелетінін педагог-ғалым сол кездің өзінде-ақ анық көрсеткен. Бүгінде зор мәнге ие болып отырған мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуға үйрету, жайлы оқу ортасын қамтамасыз ету өзекті мәселе.

Ерекше білім беру қажеттілігі – бұл әр оқушының оқуы табысты болуын қамтамасыз ету мақсатында психологиялық-педагогикалық әдістермен жүзеге асырылатын оқу үдерісіндегі көмек пен қызмет көрсету қажеттілігі [2, 41]. Білім беру ұйымдарында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеудің маңыздылығы күннен-күнге артып келеді. «Ерекше білім беру қажеттілігі (ЕББҚ) – бұл көптеген дамыған елдерде кеңінен таралған түсінік, өйткені инклюзивті білім берудің принципіне сәйкес әр оқушының жемісті білім алуы үшін барлық жағдайларды жасауға мектептің назарын аударады» [3, 29]. Өзге қоғам мүшелерімен тең жағдайда білім алуға, өсіп-өркендеуге, еңбек етуге тартылуына мемлекет тарапынан үлкен қолдаулар жасалуда. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға алғаш оқу мен жазуды үйрету, белгілі бір көлемдегі білім, білік, дағдыларды меңгертумен бірге, өзімізді қоршаған орта туралы танымын қалыптастыру – өркениетке құлаш ұрған заманның басты талабы. Олар өз – өздеріне тұрмыстық қызмет етуге үйренуге, салмақты дәрежеде танымдық білім алуға, қарым-қатынас жасауда шеттетілмей жеке тұлға ретінде қоғам мүшесі санатында өздерін құқығы толық қорғалған азамат сезінулері тиіс.

Жалпы білім беретін мектептегі арнайы сынып оқушыларын оқуға үйрету қалай жүзеге асады? Ерекше баланың оқу әрекетінің әрбір кезеңіне бейімделуі бірден қалыптаспайтыны анық. Оларды міндеттеу, үгіттеу арқылы оқуға деген ынтасын

аша алмаймыз. Керісінше, оқу бала танымына қиындықтар келтірген соң, кейбірі оқудан бірден тартынып, алшақтап кетеді. Сондықтан оқушының оқуға деген қызығушылығын тудыру және арттыру үшін тиімді әдістерді іздестіріп, орынды пайдаланған жөн. Мұғалім тарапынан оқушыны оқуға үйрету ісі жүрсе, ал оқушыда үйрену үдерісі іске асатыны белгілі. Үйрену – бұрынғы білетін және жаңа білімді ұштастырудан тұратын процесс. Сондықтан үйренуші рөліндегі оқушы жаңа ұғым-түсініктерді, өзінің осыған дейінгі білімімен салыстырып, жаңа ақпаратпен толықтырады, ойлау және қабылдау кеңістігінің аясын кеңейте түседі. Осылайша шыңдалған ойлауға бірте-бірте қадам жасала бастайды. Мектеп жасына дейінгі баланың бар ермегі ойын болып келсе, мектеп табалдырығын аттаған соң, оқу іс-әрекеті шешуші рөлді атқарады. Осыған орай баланың психологиялық дамуы, жалпы ойлауы айтарлықтай өзгеріске ұшырайды. Ғалым Л.С.Выготский бұл туралы төмендегідей пікірін білдіреді: «Бұрын-соңды оқымай келген бала оқуға кірген соң, оның ойы мен интеллектісі өзгереді. Яғни бала табиғи ойдан мәдени ойлау деңгейіне көшеді, ал бұл – үлкен үдеріс» деп тұжырымдаған [4, 510]. Мақала ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқуға үйретуге, баласын оқуға үйреткісі келетіндерге немесе оның оқу дағдыларын жетілдіргісі келетін және оқуды сәтті үйренуге, баланың шығармашылық және психикалық әлеуетін ашуға ұмтылатындарға пайдалы болады. Бұл еңбектің мақсаты – ата-аналар мен педагог мамандарға ерекше баланы оқуға үйретудің негізгі қадамдары мен кеңестерін беру. Оқуды үйренудің негізгі қадамдарын, сонымен қатар табысты оқуға және оқу жолында туындауы мүмкін қиындықтарды жеңуге арналған ұсыныстар беріледі.

Әдістеме

Оқуды үйренуге дайындық жұмыстарына тоқталамыз. Оқу дағдысын қалыптастыру үшін алдымен сөйлеу мен естуді дамыту қажет. Сөйлеу мен естуді дамыту оқуды үйренудің маңызды аспектісі. Жақсы дамыған сөйлеу дағдылары және есту, есте сақтау қабілеті балаға дыбыстарды түсіну-

ге және оларды әріптермен байланыстыруға көмектеседі, бұл баланың оқуды жақсы және тезірек үйренуіне мүмкіндік береді. Сөйлеу мен есту қабілетін дамытудың бір жолы – үлкендердің баламен анық, дұрыс сөйлеп сөйлесуі. Бала сөйлеуді үлкендерден үйренеді. Тілі шықпаған, дыбыстарды анық айта алмайтын балалардың көбейіп кеткені қоғамдық мәселеге айналғаны рас. Сондықтан сөйлеуді, сөйлесуді отбасында бала туғаннан бастаған жөн. Ересектердің дауыстап анық сөйлеуі балаға сөздер мен дыбыстарды естуге, сонымен қатар сөздердің дұрыс айтылуы мен интонацияны аңғаруына мүмкіндік береді. Бұл баланың сөйлеу дағдыларын дамытуға және сөздердің дұрыс айтылуын үйренуге көмектеседі. Сондай-ақ баланы сөйлеген кезінде өз ойын жеткізуге ынталандыру маңызды. Ата-аналар мен мұғалімдер баламен сөйлесіп, оған сұрақ қоюы, басталған әңгімені өрбіту үшін жетелуі өте маңызды. Мида суреттелген бейнені жеткізуге талпыну сөйлеу мен ойлаудың дамуына ықпал етеді. Есту қабілетін дамытудың жолы – сөзбен және дыбыспен ойнау. Бала дыбыстар мен сөздерді қайталай алады, сонымен қатар оларды ажыратып, сөздердегі дыбыстарды ерекшелей алады, дыбыстарды әріптермен ажыратуды және байланыстыруды үйренеді. Сөйлеуді дамытудың тағы бір жолын М.Жұмабаев әсерленуден туатынын, «біз бір затты суреттесек, сол заттың жанында тұрған басқа заттарды да суреттей қоймаймыз. Мысалы, біз киіз үйдің оң жақ босағасында тұрған кебезені суреттесек, соның жанында тұрған қазан, ошақ, шелек, астау өздері ана кебезеге еріп келіп суреттеледі. Балада осы көршілестік ассоциациясы күшті болады. Мұның себебі бала сыртқы сезім құралдарына қарағанда көзді көп жұмсайды. Балаға не нәрсе үйретсек те көрсетіп (наглядно) үйрету керек екендігі осыдан», - деп түйіндейді [5, 82]. Сөйлеу мен елестету, эмоционалды қабылдау оқуды үйренудің басқыштары екені осыдан-ақ айқын. Ата-аналар мен тәрбиешілер баланың оқуды тез және оңай меңгеруі үшін сөйлеу, сөйлесу, диалогқа рөлдік түсулерді мақсатты түрде ұйымдастыруы және есту қабілетін дамытуға көңіл бөлуі тиіс. Сөйлеу мен естуден соң естің, яғни есте сақтаудың, естіген

мен білгенді қайта жаңғыртудың мәні зор. Бұл жөнінде М.Жұмабаев «Педагогика» еңбегінде «Ес өмір үшін аса керек. Ес болмаса, бүгін жаттағанын бүгін ұмытып тұрса, өмірінде адамның білімі артпас еді. Адам адамды білмес еді. Ес болса ғана адам білімді болады. Ес болса ғана адам дұрыс ойлай алады. Ес неғұрлым мол, бай болса, ой да терең болады. Терең ойлы адамдардың аса есті болғандығы бізге тарихтан белгілі. Балада ес болмаса, оған еш нәрсе үйрену де мүмкін емес. Сондықтан тәрбиеші баланың есті болуына аса көп күш жұмсау керек» [5, 86] деп тұжырымдаған екен. Қазіргі таңда есті, ойлауды қалыптастыруда ұсақ моториканы дамыту оқуды үйрену үшін аса мәнге ие. Ұсақ моторика – қолдың, саусақтардың, көздің, тілдің ұсақ бұлшық еттерінің қимылдарын басқара білу деген сөз. Жақсы дамыған ұсақ моторика балаға кітапты оңай ұстауға, парақтауға, әріптер мен сөздерді жазуға және оқуға көмектеседі. Ұсақ моториканы дамытудың бір жолы – конструкторлық құрастырғыштармен ойнау, басқатырғыштар шешу, модельдеу және дәстүрлі емес форматта сурет салу, саусақ жаттығуларының қайсыбір түрлерін үнемі қолдану, ермексазбен мүсіндеу. Бұл дамыту жұмыстары баланың қолдары мен саусақтарының ұсақ моторикасын дамытуға көмектеседі, сонымен қатар қозғалыстарды басқаруды үйретеді. Ұсақ моторика мен ірі моториканы дамыту арқылы баланың дамуын қалыптастыруды қазақ қауымы бала тәрбиесінде бұрыннан да тұрмыс – тіршілікте, ойында қолданғанбыз. Ол дәуірде оны қағазға хаттап түсірген ешкім болмаса да балалар икемді, белсенді және ұзақ жырлар мен хиса-дастандарды жатқа айтқандығы рас дүние. Басқасын айтпағанда арқан есу мен қамшы өру, ши тоқу, құрт жасау, асық иіру, тоғыз құмалақ ойнаудың өзі неге тұрады. Ірі моториканы дамытудың жолы – қозғалыс, көз бен қолдың дәл қозғалысын қажет ететін ойыншықтар мен ойындарды ойнау. Мысалы, үстел теннисі, доппен ойнау, секіргіш жіппен секіру, дартс ойнау. Бұлар кітап пен мәтінді басқару үшін өте маңызды болып табылатын көз бен қол координациясының дамуына ықпал етеді. Ақырында, дауыстап ән айту, қысқа өлеңдер жаттатқызу тілдің ұсақ моторикасын

дамытуға көмектеседі. Дауыстап әндету, жатқа айту кезінде бала дыбыстар мен сөздерді естиді, тіл мен еріннің қимылын басқара отырып, қимылды ым-ишарамен қостай отырып эмоцияларын көрсетуді, ән мен өлеңді жатқа дұрыс айтуға үйренеді. Жаттағанды жаңғырта алу арқылы жадыны дамытамыз. Шығарманың мазмұнын ойлай аламыз, болжай аламыз, керекті ақпаратты саналы түрде іздестіре білетін боламыз. Осылайша, ұсақ моториканы дамыту, дене қозғалысын қамтамасыз ететін ойындар ойнау - оқуды үйренудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бірақ «Ойын – баланың өз ісі. Баланың ойынына кірісуші болма. Баланы бір нәрсені бүлдірмес үшін тек шеттен бақыла. Есте болу керек, бақылау деген сөз қарауылда тұрған солдаттай қабағыңды түйіп қақиып тұр деген сөз емес. Олай тұрсаң, бала ойнай алмайды. Егер енді баланың ойынына қатысқың келсе, өзің бала болып қатыс. Яғни ойындарына бөгет, оралғы болма. Балалар сенің жеткен адам екеніңді сезбейтін дәрежеде болсын. Балаға нағыз қолайлы ойыншық бір үйім құм деген бір педагогтің сөзі дұрыс сөз» [5, 95]. М.Жұмабаевтың осы айтылған жүйелі сөзінің төркініне бойласаңыз, ұсақ моториканы дамыту мен ірі моториканы дамыту - баланың ойлау қабілетінің дамуының бірден-бір кепіл екеніне көз жеткізесіз. Осы айтылған «бір үйім құм» ойыны қанбаған балада ойлау мен түйсінудің болмайтынын айғақтайды. Сондықтан қандай бала болса да ойнап отырып ойлауға, жаңаны тамсана үйренуге құлықты болуы үшін жалқытырмас оқыту әдістерімен үйреткен жөн.

Жалпы білім беретін мектептің арнайы сынып оқушыларын оқу дағдысына үйретуді зерттеу жұмысының басты тақырыбы ретінде ала отырып бірнеше мақсат көзделді:

- ▶ ЕББҚ бар оқушылардың әліпбидегі барлық әріптерді білуі және оларды дұрыс дыбыстап айтуы;
- ▶ буындап оқу мен тұтас оқуды ыңғайластыра қолдану, яғни әуезді сазбен созып оқу арқылы сөзді тұтас шығару;
- ▶ есте сақтау мен оқылған шығарма

мазмұнын санада қайта жаңғыртуды қалыптастыру;

- ▶ оқумен қатар үйретілетін жазу дағдысына төселдіру мақсатында дыбысты ести білуге баулу;
- ▶ эмоцияларын шығарып, шығарманы сезініп баяндауларын қалыптастыру;
- ▶ оқу техникасын жетілдіру.

Оқу дағдысына үйретудің алғышарты әліпбиді көрсетіп, оның не екенін түсіндіруден бастаймыз. Ерекше балалар үшін әліпбидегі әріптерді жарқын суретті атаулары арқылы есте сақтау пайдалы болады. Әріптерді топтап көрсете отырып дыбыстап айтып үйреткен жақсы нәтиже берді. Мысалы, А және Й әріптері. Әріптерді үйрене отырып жадыны дамыту мақсатында санамақ жұмбақ, өлеңді де қатар жаттауды іске асырдық. Ой мен тілдің бірлікте дамуына ұмтылдық.

А

Алма кетті домалап,
Өзен бойын жағалап.
Кім алманы қуады,
Сол кісі ойыннан шығады!

Й

А – дауысты дыбыс ● Й – дауыссыз дыбыс ●

Т

Асты тас, үсті тас
Ортасында шандыр бас.
Бұл не? (тасбақа)

Ш

Өрге қарай баспайды,
Өрден төмен зырлайды.
Бұл не? (шана)

Осы бағытта психолог-дәрігер А.Р.Лурияның «Оқшауланған сөздер қатарын үйрену эксперименті жалпы психологияда да, клиникалық психологияда да белгілі. Ол пациентке кез келген ретпен есте сақтауы және қайталауы тиіс дискретті (бір-бірімен байланысы жоқ) сөздер қатарын оқудан тұрады» [6, 52] деп өз тәжірибесінде есте сақтауды айқындау қызметінде қолданғанындай оқу үрдісінде де осы тәсілді кеңінен қолдануға әбден болады. Бұл үдерісте әріптерді көрсетіп, сөзді айтып есте қалдыруға, сөздік қорды көбей-

туге әрекет жасалады. Мысалы, «А және Й» әріптерін үйреткенде алма, домалау, езен, қуалау, ойын, йод немесе «Т және Ш» әріптерін үйреткенде тасбақа, асты, үсті, ортасы, бас, шандыр, шана, өр, зырлау деген сөздерді бірнеше рет айтқызу, есте жаңғыртып қайта айтқызу пайдалы бола-

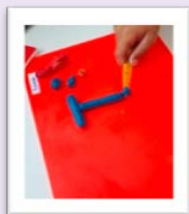
ды. Қанша сөз ойында қалғанын есепке алып отырамыз. Содан кейін ғана баланы үлкен шрифтпен жазылған буындармен таныстыруды бастаймыз: АЙ, АТ, АШ, ТА, ША. Осыған сәйкес оқу үшін ерекше тақта жасап алсаңыз, оқуға үйрену анағұрлым тиімді қадамдармен алға басады.

АЙ	АТ	АШ	АР	ҒА	НА	ПА
ТАЙ	АТА	АША	АРА	АҒА	АНА	АПА
АТАЙ	ШАЙ	ШАР	ШАР	ТАҒА	ПАНА	АПАЙ
АРАЙ	ШАНА	ШАРА	ШАРА	ТАРА	АҒАЙ	НАН

(А, Й, Т, Ш, П, Н, Ғ, Р әріптерін өткеннен кейінгі оқыту тақтасы)

Оқытуды дауысты дыбыстардан бастаған дұрыс, өйткені олар оңай естіледі және есте сақтау оңай. Бала әр әріпті дұрыс айтып, оның қалай көрінетінін білуі керек. Оқи отырып сөздердің мағынасын түсіндіре отыру іске асады. Мысалы, «АШ» – есікті аш, терезені аш, кітапты аш, «ШАЙ»

– шай сусын, шайды ішеміз т/б. Балаға әріптерді есте сақтау үшін әртүрлі ойындар мен жаттығуларды қолдануға болады. Ермексазды баланың «досына» айналдыру біршама оқу мәселесін шешеді. Саусақтың икемді қозғалысы дамудың алғышарты екені мәлім дүние.

Айтқандай-ақ бұл жұмыстарды жасау үшін ынта оянуы тиіс. Ынта туысында психолог С.Есқазиева белгілі ағартушы Жүсіпбек Аймауытовтың: «Бұрын таныс емес тың нәрсеге бала ынталы болмайды, бұрын білетін ескі нәрсеге де ынталы болмайды. Ынтаны қоздыратын – жаңа мен ескі нәрсе. Баланың ынтасын тарту үшін оқылатын нәрселерде жаңалық болу керек. Ол жаңалық бұрын ойда бар нәрсені не толықтырғандай, не дәлелмен бекіткендей, не бұрынғыны бекерге шығарғандай, болмаса күшейткендей бір өзгеріс кіргі-

зетін болу керек. Бір күндегі көз үйренген таныс нәрсеге көңіл қойып қарамаймыз, егер ол нәрсе азырақ өзгеріс пайда болса, әуес қып қызығып қарай бастаймыз... Ол ынтаны оятады. Өмір ақылға жаңа әсер беріп отырады. Сондықтан адам жаңадан жаңаны іздемек. Ынта - ақылдың қызметі. Ол – қызметті шақыратын оқыту» [7, 16] деп талдағанын айтады. Осыншалық орынды жасалған саралауға сүйенсек, әріпті көрсетіп әрі дыбыстатып үйретуде баланың ынтасын жойып алмас үшін тың, қызықты әдістерді орнымен пайдаланамыз. Мыса-

лы, кітаптан таныс әріпті іздеуді сұрай ала-сыз немесе сөздерді жасау үшін магниттік әріптерді пайдалана аласыз. Әріптермен танысу қызықты және көңілді болуы керек екенін есте ұстаған жөн. Ойындар мен жаттығуларға қатысудан бала ләззат ала отырып, әріптерді есте сақтайды және оқуға тартылады. Белгілі жаңашыл педагог А. С. Макаренко айтқандай «Әрбір жақсы ойында ең алдымен жұмыс күші және ой талпынысы болады» [8, 256]. Ойынның түпкі мақсаты – ой талпынысы, ақылдың кемелденуі балаларды рухани байлыққа бастайды. Әліпбимен және әріптермен танысуда, оқуды үйренуде ата-аналар мен мұғалімдер балаға әліпбидің барлық әріптерін меңгеріп, оларды дұрыс айтуды үйренуге көмектесулері керек, ойын мен жаттығуларды пайдалана отырып, оқуды қызықты және оның сүйікті ісіне айналуына ықпал жасағандары дұрыс. Әліпбимен және әріптермен танысуда, оқуды үйренуде ата-аналар мен мұғалімдер балаға әліпбидің барлық әріптерін меңгеріп, оларды дұрыс айтуды үйренуге көмектесулері керек, ойын мен жаттығуларды пайдалана отырып, оқуды қызықты және оның сүйікті ісіне айналуына ықпал жасағандары дұрыс.

Сөздердің дыбыстық талдауын үйрену. Сөздердің дыбыстық талдауын үйрену оқуды үйренудегі тағы бір маңызды қадам болып табылады. Бала сөздерді бөлек дыбыстарға бөліп, әріптермен байланыстыруды үйренуі керек. Алдымен екі немесе үш дыбыстан тұратын қарапайым сөздерден бастап, балаға сөзді дыбыстарға бөлуді көрсетуге болады. Әндете дыбыстап созып қандай әріптің дыбысы екенін ажыратуға баулимыз. Ал бұл жұмыс қатесіз жазуға үйренудің негізі деп түсіну керек. Мысалы, «апа» сөзін «а-п-а» дыбыстарына бөлуге болады. Бала сөзде қанша дыбыс барын анықтай алуы керек. Содан кейін дыбыстарды әріптермен байланыстыруды көрсетеміз. Бала әр дыбысқа қай әріп сәйкес келетінін аңғарып, одан соң жалғас дыбысты әріп таңбасымен сәйкестендіре білуі керек. Мысалы, «а» дыбысы «п» дыбысына, «п» дыбысы «а» дыбысына дегендей. Сөздерге дыбыстық талдау жасауға үйрету үшін әртүрлі ойындар мен жаттығуларды қолдануға болады.

Мысалы, баладан бір сөзде еститін барлық дыбыстарды атауды сұраңыз немесе магниттік әріптерді пайдаланып сөздерді жасап, дыбыстарды әріптермен байланыстырыңыз. Сөздердің дыбыстық талдауын үйрену бала үшін қызықты, суретті көрнекі және түсінікті болуы керек екен. Бала неліктен сөздерді дыбысқа бөлетінін және дыбыстарды әріптермен қалай байланыстыру керектігін түсінуі тиіс. Бала сөздерді дыбысқа бөліп, әріптермен байланыстыруды үйретсе ғана үйренеді және барлық жұмыс барысында, көрнекілік қолдануды ұмытпау қажет. Өйткені қандай бала болса да көзбен көріп, қолмен ұстағанын ұзақ уақыт есте сақтап бойына сіңіретін болады. Ата-аналар мен педагог мамандар ойын мен жаттығуларды пайдаланып, балаға сөздерді дыбыстық талдауды үйренуге көмектесе алады, сонымен бірге оқу процесін оған қызықты және түсінікті етеді.

Кіші жастағы балаларға дыбыстарды таза айтуға үйретуде педагогтер өздері тереңінен аңғармаса да ым – ишара, яғни вербальді емес сөйлеу құралдарын да пайдаланады. Мұндай қарым-қатынас кішкене балалардың түсініктірек ұғынуларына көмекші болады. Оны педагог бет қимылымен, қолын сермелеумен, нұсқаумен, дене қозғалысымен көрсету барысында іске асырады. Өйткені әлі жазбаша сөйлеу іске аспағандықтан ауызша айту мен көзбен көріп түсіну кезеңінде бұл әдіс те пайдасын тигізеді. Бұл жөнінде педагогика ғылымдарының докторы, дефектолог Г.Л.Зайцева «Сөйлеудің бастапқы формасы – дактил, өйткені ол оқытудың бастапқы кезеңіндегі тапсырмаға ең қолайлы болады. Бұл кезеңде мұғалім дайындық сыныбының балаларына ауызша – дактилді түрде жазбаша жазылған плакаттарды қолданады. Балалар барлық материалды есту, көру арқылы қабылдайды, бұл кезде олардың сөйлеуі ауызша - дактилдік айтылу болып табылады. Сөйлеудің дактилдік және ауызша түрлерін оқыту қатар жүргізіледі. Балалар бірте-бірте мұғалімнің ауызша сөзін дактилді қимылыз түсінуге үйренеді: жаңа материал ауызша - дактилді, содан кейін тек ауызша айтылатын болады» [9, 89]. Біздер сөйлеу кезінде ым-ишараны қолданатын болсақ,

балаға мейлінше жақсы әсер туғызатын боламыз. Өзіміз дауыстап оқып берген шығармаларды жеткізуде, өлең мен жұмбақтарды жаттатуда, рөлдік ойындарда аса маңызды болып есептелетін дыбыстың анық айтылуын өз мәнінде үйрету біздің парызымыз.

Сөздер мен сөз тіркестерін оқуға үйрету. Сөздер мен сөз тіркестерін оқуға үйрету – әліпбимен таныстыру және сөздерге дыбыстық талдау жасаудан кейінгі оқуды үйренудің келесі кезеңі. Бұл кезеңде бала жеке сөздерді ғана емес, сонымен қатар қысқа сөз тіркестерін де оқуды үйренуі керек. Мысалы, *АЛА ДОП, ҚЫЗЫЛ АЛМА*. Баланың тек буындар бойынша ғана емес, сонымен қатар сөзді тұтас оқу үшін әуезді созып айтуды қолданамыз. Сонда оқушымыз буын сайын тоқтап, буындарды қайта-қайта қайталап, шатасып, оқуға қызығушылығын жоғалтпай сөзді «тұтас» шығаратын болады. Сол тәрізді сөз тіркестері бойынша оқи алуы маңызды. Содан кейін біздің оқу әрекетіміз мәтіндердің күрделілігін біртіндеп арттыру әдістемесін қолданумен ұласуы тиіс:

1-мәтін. Қыс. Қар аппақ. Қарлы қыр аппақ. Айнала тамаша!

2-мәтін. Қыс мезгілі. Далада қар жауып тұр. Балалар қармен ойнап жүр. Олар қардан аққала жасады. Балалардың қолдары тоңды. Бірақ аққала әдемі болып шықты. Аққаланың көзі көмірден жасалды.

Бірнеше сөзден және қайталанатын конструкциялардан тұратын қысқа және қарапайым мәтіндерден бастау керек. Қайталанатын сөздер балаға сенім, күш пен жігер бере отырып «жеңіс» сезімін сыйлайды. Біртіндеп жаңа сөздер мен сөз тіркестерін қосу арқылы мәтіндердің ұзақтығы мен күрделілігін арттыруға болады. Әр бала өз қарқынымен оқиды, сондықтан баланы асықтырудың және қысым көрсетудің қажеті жоқ. Оқуды үйрену үшін балаға қысым мен стрессті сезінбейтін ыңғайлы және жайлы жағдай жасау маңызды.

Дауыстап оқу дағдыларын дамыту. Дауыстап оқу баланың айтылым, интонациямен

сөйлеу және мәтінді түсінуін дамытуға көмектеседі. Дауыстап оқу дағдыларын дамыту үшін баладан қысқа мәтіндерді дауыстап оқуды және оқығандарының мазмұны бойынша сұрақтар қойып жауап сұрауға, тақырыбына қарап мазмұнын болжатуға, өз жанынан сөйлемдер қосуна, мазмұн барысына өз пікірін білдіруге, «еркін» әңгімелеуге мүмкіндік береміз. Еркін әңгімелеуге мүмкіндік беру дегеніміз мәтіндегі сөздер мен сөйлемдерді қайталану емес, қалай түсінгеніне қарай айтқызу. Сол арқылы баланың қиялын шектемей сөйлету. Баланың өз дауысын естуін, ойындағы бейнені сөзбен суреттеуге талпынуын қадағалауымыз қажет. Дауыстап оқуға байланысты ойындарды ойнауға болады. Бір әріпті ауыстырып жаңа сөз жасау немесе әріптерді біртіндеп алып тастап, не қосып оқып ойнаймыз. (*қар – тар – жар – бар – шар; асық – сық – ық; бал, бала, балақ т/б*). Жаңылтпаштарды барынша тез оқуды қимылмен көрсетіп оқып айту. (*Мынау – бас, баста – шаш. Шаш – баста, баста – шаш*). Түсінік танымына жақын жұмбақтарды шешу, жауабын айтып, жазып оқуды іске асыру. (*Қардай аппақ, жесең тәтті-ақ. Жауабы не? Қант*). Дауыстап оқу тек дұрыс және анық емес, сонымен қатар мәнерлі болуы керек. Бала мәтіннің эмоциясын, интонациясын және көңіл-күйін жеткізуді үйренуі керек. Сонымен қатар, дауыстап оқу баланың дыбыстарды талдау және синтездеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Практикада қолдану

Баланы оқуға үйретуде және ынтасын арттыруда, оқу материалын жүйелі ұғынуында салыстыру ой операциясы зор маңызға ие. Салыстыру бір нәрсені екінші бір дүниеден айырмашылығын анықтау немесе ортақ тұстарын табу болғандықтан, ой үдерістерінің ерекше түріне жатады. Жапония мемлекетінде оқуға деген талпынысын оятуда өз-өзімен салыстырып отыру керек дейді. Мәселен, «Жанарға қара, сенен тез оқиды» деп емес, «кешегіге қарағанда бүгін сен жақсы оқыдың», «бұл тапсырманы орындауға сенің қабілетің әбден жетеді» мадақтау сөздері жиі қолданылса, бала өзіне мақсат қойып, оны дер кезінде және дұрыс орындауға тыры-

са түседі. ЕББҚ балалар да сынып ішінде өзара білім бәсекесіне түсе алады. Зерттеудің екінші жылғы нәтижесінде оқуға үйренудің түпкі мақсатына жету барысында бұрынғы көрсеткіш пен қазіргі көрсеткіштерді салыстырып талдау барысында

айырмашылықтарды көре алдық (16 ай мерзім). Сыныпта ерекше білім беру санатына жататын 6 оқушы білім алуда. Пайыздық көрсеткіш арнайы сынып оқушыларының саны есебіне сәйкес көрсетілді.

	Әріптерді түгел таниды	Буындап оқуы, тұтас оқуы	Дыбыстарды ести білу мен анық айтуы	Шығарма мазмұнын есте сақтауы	Шығарманы эмоциямен сезініп мазмұндауы	Оқу техникасын орындауы
1 оқушы	+	+	V	+	V	+
2 оқушы	+	+	+	+	+	+
3 оқушы	+	+	+	V	V	V
4 оқушы	+	+	+	+	+	+
5 оқушы	+	+	+	+	+	V
6 оқушы	+	+	+	+	+	V
	100%	100%	83,3%	83,3%	66,6%	49,9%

(2-сынып, ЕББҚ оқушылардың мақсатты оқуға үйрену көрсеткіші. «+» - жеткілікті, «V» - толық жеткілікті емес)

Кестені талдау барысында оқуға үйренудің екінші жылының (16 ай мерзім) қорытындысы сипатталды. Арнайы сыныптағы оқу дағдысының даму үдерісі оң диагностикалық өлшеммен бағаланды. Бастауыш сыныптың 3-4 сыныптарында бұл даму көрсеткіші жоғарылайды деп болжанады.

Оқыту, тәрбиелеу, дамыту бірлікте іске асатын процесс екендігін, «үлгерімі төмен» оқушыны «күшті» оқушыға қарай тартумен емес, әр баланың жеке тұлғалық өзіндік дамуына назар аударуды, оның күшіне сенуді, сенім артуды көздейді. Біздің жағдайымызда ерекше балаларды оқу дағдысына үйрету қалыпты балаларды оқуға дағдыландыруға қарағанда басқа сипатта болуы, әрқилы көрінуі жоғарыда айтқанымыздай әр балаға же-

келей қарым-қатынас жасаумен бағалы болады. Оқуды үйрену бір мезгілде қарапайым және күрделі екендігін ескеріп, оқыту жұмыстарын біртіндеп іске асыру жасалды. Оқуға үйрену әсерленіп оқумен ұласқаны үлкен пайда әкеледі. Буындарды қайта-қайта айтқызып жаттата беру қызығушылықты жоғалтып, жалықтырып жібереді. Сондықтан оқыту кезінде буын мен буынның арасын жалғап, (созып қосып), дыбыстарды сазды әуезбен жалғастырып айтып жаңа сөздерді жасап оқу керек. Мысалы, А-ТА – АТА, АЙ-ША – АЙША, ША -Й – ШАЙ, НА – Н – НАН. Ерекше балалар осы әдіспен оқыту кезінде айтулы қиындықсыз оқуды меңгере алды. Егер буын-буынмен оқитын болса, тұтас сөзге айналдыру қиын болатын болды.

ПА НА ША ТА АЙ	а-та а-па а-на а-ша
А-тан а-пан ша-пан па-на та-на ша-на Ай-ша Ай-наш айна	А-тай а-пай шаш нан тап шап ата апа ана

Жоғарыда айтқанымыздай, әліппидегі әріптермен танысу, танумен қатар тіл бірліктері өзара бірлікте жұмсалады. Тіл дамыту жұмыстары, жаттау, тілді жаттықтыру, дыбыстық талдау жасау, ойландыру, суретін салу, бейнелеп айту тәрізді дидактикалық мазмұндағы процестер үздіксіз атқарылуы дұрыс болады. Буыннан - сөз, сөзден - сөз тіркесі, қысқа сөйлемдер, қысқа мәтіндер, ұзақ мазмұнды мәтіндер болып саты – сатымен оқуға үйрену іске асады. Оқуға ұсынылатын жұмыс кестеге жазылып ірі шрифтімен берілді. Кестеге салынған оқу материалдары балалар

үшін тиімді болды. Өзінің дауысын есту, дауыстап оқығанын түсіну, дара сөздерге фонетикалық талдау жасау жақсы көрсеткіштер көруге, мінез-құлықтағы өзгерістерді байқауға әкелді. ЕББҚ балалар зейінді, сабырлы және «жақсы» болғысы келетін нышандарын байқатты. Оқуға үйрену әріптерді жазу, өткенді қайталаумен санада жаңғыруымен жалғасуы міндетті, өйткені ұмытып қалу ерекше балаларда жиі көрініс тапты. ЕББҚ балаларды оқуға үйренуге байланысты тапсырмалардың үлгісі:

Тоңсаң, жылытып күлдірер,
Тамағыңды пісірер.
Өз еркіне жіберсең,
Бәрін-бәрін бүлдірер.
Бұл не? (от))

О – дауысты дыбыс ●

Қ
Сырты қатты-ақ,
Жесең, тәтті –ақ,
Бұл не? (қарбыз)

Қ – дауыссыз дыбыс ●

1. Оқы:

От оқ ор ош ой ол он то ро но ло	О-тау о-рау қо-ра Шо-ра ақ-қу то-ғай
То-рай тор-ғай Қа-ла қа-лақ	Қай-ла қай-ра Қайрат, ойна. Қуат, ойна. Ару, ойна.

2. «Орақ» сөзіне фонетикалық талдау жаса. ●● Орақ туралы әңгімеле.

3. Көркем жазамыз: О және Қ дыбыстарын және сөздер жазамыз.

4. О және Қ әріптерін екі жолға жазбаша түрде жаз.

5. Әріп атауларын қайтала: Аа Йй Тт Шш Пп Нн Ғғ Рр Лл Уу Оо Ққ (жалғасы бар).

Аталған оқыту – үйрету зерттеу жұмысына, яғни әліппидегі әріптерді танытуға 7 айға жуық уақыт жұмсалды. Бұл кезеңде арнайы сыныптағы (1-сынып) әр оқушының

танымы мен даму деңгейінің түрлі екендігін ескеріле отырып кестеге салынды (7 ай мерзім).

	Әріптерді таниды	Буындарды созып қосады	Ішінара тұтас сөздерді оқиды	Сөздерді тұтас оқиды	Оқыған сөзін, қысқа сөйлем мағынасын түсінеді
1 оқушы	+	+	+	+	-
2 оқушы	+	+	+	+	+
3 оқушы	+	+	+	-	-
4 оқушы	+	+	+	+	+
5 оқушы	+	+	-	-	+
6 оқушы	+	+	+	-	+
Пайыздық көрсеткіш	100%	100%	83,3%	49,9%	66,6%

(1-сынып, ЕББҚ оқушының танымы мен даму деңгейінің көрсеткіші)

Оқу дағдысына үйрету кезінде сөздердің айтылуына, интонациясына, оқу мәнеріне мән берген жөн. Бала оқылған сөзді, сөйлемді анық естіп, түсінуі тиіс, сонымен қатар кейіпкерлердің эмоциясын, көңіл-күйін, мінезін жеткізе білуі керек.

Саусақпен оқу. Саусақпен оқу – баланы оқуға үйретудің тиімді әдісі. Бұл әріптер мен дыбыстардың жазбаша түрін байланыстыруға көмектеседі, бұл оқуды жеңілдетеді және мәтінді түсінуді жақсартады. Бұл әдіс баланың дауыстап оқу кезінде саусақпен кітаптағы сөзді немесе сөз тіркесін оқуды орындауын қамтиды. Осылайша ол әріптердің жазылуын олардың дыбыстық айтылуымен байланыстырады. Бұл жағдайда бала дыбыстарды педагогпен, ата-анасымен бірге немесе өз бетінше айта алады. «Саусақпен оқу» әдісін қолдану баланың ұсақ моторикасын және қолды үйлестіруді дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар бұл әдіс баланың сөйлеу ырғағы мен интонациясын жақсы түсінуге мүмкіндік береді, сөйлеу және есту қабілетінің дамуына жақсы әсер етеді. Баланың оқу дағдысын ілгерілету үшін мәтіннің көлемін және күрделілігін біртіндеп арттырып отырса тіптен жақсы. Зерттеу жұмысы барысында ЕББҚ оқушыда саусақпен оқуға үйретуде ерекшелік байқалды. Оқушының сөз астынан ұстаған саусағын қарындаш ұшымен итеріп отыруға тура келді. Өйтпеген жағдайда дыбыстарды қосып оқуды іске асыра алмады, бұл оқуға үйрену барысында кездескен

қиыншылық болды. Оқушы ұзақ уақыт көз бен тіл, саусақ ұшын байланыстыру әрекетіне түсе алмады. Сондықтан оқушымен бірлікте, көмектесу арқылы ғана оқу мүмкін болды. Бұдан шығатын қорытынды әр оқушының дара ерекшелігіне назар аудару, күрмеулі мәселені шешудің жолын табуы нұсқайды.

Балаға жаңа сөздерді үйрету. Балаға жаңа сөздерді үйрету оқуды дамытудың маңызды кезеңі. Жаңа сөздерді меңгеру сөздік қорын молайтады және мәтінді түсінуді жақсартады. Сөз басында айтқанымыздай әр дыбыспен таныс болған сайын ауыз әдебиеті үлгілерінің әр түрін жаттауды, шығармаларда кездескен сөздерді психолог-дәрігер А.Р.Лурияның сөздерді кез келген ретпен есте сақтау мен түсініп қайталауды іске асырдық. Осы ретте тіл кемістігі бар балалардың біршама дұрыс сөйлеуге бейімделе бастағанын ата-аналары, өзге пән мұғалімдері байқай бастады. Бірақ кейбір баланың сөздерді түсіну категориясында кемшін тұстары болды. Оған себеп күрделі тіл бұзылыстары мен аутизмнің салдары деп танылды (9 ай мерзім). Оқығанын түсіне алу дәрежесін бақылауды міндетті түрде іске асыру қажет. Мәтінді педагог оқып беріп, мазмұны талданады, әңгімеленеді, балалардың пікірі мен өзіндік ойлары тыңдалады. Оқушылардың жекелей және мұғаліммен бірге оқуы жүзеге асырылады. Бұл жұмыстардың қорытындысын төменде берілген кестеге түсіреміз. Мәтіндегі сөйлем саны-

на қарай, мазмұнына сәйкес сұрақтарды біртіндеп қоямыз және мәтін мазмұнын қаншалықты түсіне алғанын бақылау үшін мәтін мазмұнын баяндауына итермелейміз. Кестені екі деңгейде қарастыру керек. Өйткені ЕББҚ балалардың түсінігін жеткізбеуі, түсінсе де жеткізе алмауы әбден мүмкін екендігі ескерілді. Кестелердің күнделікті толтырылуы педагогке оқушының оқу материалын қаншалықты

түсіну дәрежесі барлығын айқындауына мүмкіндік береді. Оқушының көрсеткіші әр талдауда бірқалыпты болмайтынын ескереміз, ол оқушының физиологиялық немесе психологиялық жағдайына, берілген оқу материалына да қатысты әр алуан бола алады. Кестелердің жиынтығын есепке ала отырып, нақты қорытындыны жасауға болады.

	Төменгі -деңгей	Жоғары -деңгей	Төменгі -деңгей	Жоғары -деңгей	Өзіндік даму
	Сұраққа бір сөзбен жауап береді	Сұраққа сөйлем құрап жауап береді	Мәтін мазмұнын мұғалім көмегімен баяндайды	Мәтін мазмұнын өз жанынан баяндайды	Өзге оқушылардың баяндаған мазмұнына пікірін қосады
1 оқушы	+		+		
2 оқушы		+		+	+
3 оқушы	+		+		
4 оқушы		+		+	+
5 оқушы		+		+	+
6 оқушы		+	+		+

(2-сынып, ЕББҚ оқушының сөздік қоры мен түсіну деңгейінің көрсеткіші)

Жаңа сөздерді үйреніп, оларды үнемі қайталап отыру маңызды және жаңа сөздерді үйрету үшін әртүрлі әдістерді қолдануға болады. Мысалы, суреттерді көрсетіп, жаңа сөздердің мағынасын түсіндіруге, жаңа сөздерді қамтитын мәнмәтіндік тапсырмаларды да пайдалануға болады. Мысалы, баладан жаңа сөзді пайдаланып сөйлем құрауды сұраймыз. Бала жаңа сөздерді үйренгеннен кейін, білімді бекіту үшін оларды үнемі қайталау маңызды. Жаңа сөздерді қайталау білімді бекітуге көмектесіп қана қоймай, есте сақтау қабілетін жақсартып, жадыда сақтауға ықпал етеді. Жаңа сөздерді пайдаланып дауыстап оқу да айтылу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Жаңа сөздерді үйрену ұзақ процесс және нәтиже бірден байқалмауы мүмкін. Бірақ жүйелі түрде жаттығу және қайталау арқылы бала міндетті түрде жаңа сөздерді үйренеді және мәтіндерді жақсы түсінеді. Тағы бір айта

кету қажет ұғым, егер ата-ана отбасында баламен қарым-қатынасқа түсіп сөйлеспейтін болса, ондай балалар оқып тұрса да түсіне алмайтын жағдайда болады да оқуға үйрену өз нәтижесін бере алмайды. Оқуға үйрену дегеніміз – түсіну ұғымымен тығыз байланыста екенін ұмытпаған дұрыс. Мектепте, отбасында оқушыны «жұмсау», қозғалысқа келтіретін тапсырмалар беру аса маңызды. Мысалы, киімін ілу мен жинау, құралдарын ретпен қою, гүлге су құю, жануарларды тамақтандыру т/б. Мұндай тапсырмалар үйде, сыныпта берілетін болса, ЕББҚ оқушылардың жалпы дамуына оң әсер беретіні ақиқат. Олар айнала дүниені түсінетін, шешім қабылдай алатын, жақсы мен жаманды ажырататын даму жолына түседі.

Ойындар. Ойындар – баланы оқуға үйретудің және оның кітап пен мәтінге деген қызығушылығын дамытудың тамаша

тәсілі. Ойындар оқу процесін қызықты етуге көмектеседі. Оқу дағдыларын дамытуға көмектесетін ойындардың бірі – сөздік ойын. Ойын үшін сөзді таңдап, баладан сол әріптерді пайдаланып басқа сөздер жасауды сұрау керек. Бұл ойын балаңызға сөздердің дыбыстық талдауын жақсартуға, сөздік қорын кеңейтуге және әріптер мен дыбыстарды жылдам байланыстыруды үйренуге көмектеседі. Тағы бір қызықты ойын «Шеңбердегі әріптер» болуы мүмкін. Ойын үшін қағазға әліпбиді жазу керек, содан кейін әр әріпті қиып алып, оларды үстелге шеңбер етіп орналастыру керек. Содан кейін баладан шеңберде тұрған әріптерді пайдаланып сөздерді тауып, құрастыруды сұрау керек. Бұл ойын балаға әліпбидегі әріптерді және олардың ретін тезірек тануға көмектеседі. Оқу ойындары балаларға мәтінді жақсы түсінуге, оқу дағдыларын жақсартуға және сөздік қорын кеңейтуге көмектеседі. Ең бастысы – бала оған қуана қатысуы үшін ойындар қызықты болуы керек. Қазақта «Баланың ойынын тыйма, ойын тыясың» деген аталы сөзі біздің бала тәрбиелеуде, санасы мен мінезін тәрбиелеуде ойынды басты құрал еткеніміздің тектен -тек емесі тағы да көрініс тапқаны ғанибет емес пе. Қазіргі кезде лэпбуктерді оқу процесіне жеке дара балаларды интеллектуалды жетілдіру мақсатында қолданамыз. Білім берудегі олқылықтарды жетілдіру сабақтарында жекелеген балалардың оқуын дамытуда жақсы жетістіктерге қол жеткіздік. Лэпбуктердің тиімділігі оның әр бөлігінің бірнеше бағыттағы тапсырмалар ұйымдастыруға ұтымдылығында. Оның жинақы әрі көп қырлылығы бала мен педагог үйретуші үшін таптырмас үйрену алаңы.

Ұсыныстар

Оқуды үйренудегі қиындықтарды қалай жеңуге болады? Дислексия және басқа оқу бұзылыстары бар баланың оқуды үйренуі ұзақ процесс. Дислексия және басқа оқу бұзылыстары баланың оқуды үйренуін қиындатады, бірақ оларды арнайы әдістер мен тәсілдер арқылы басқаруға болады. Оқуда қиындық көретін балаларды оқуға үйрету үшін бірнеше қадамдарды ұйымдастыруға болады:

- ▶ ақпаратты қабылдауға көмектесетін аудио кітаптар мен бағдарламаларды пайдалану;
- ▶ дислексиямен ауыратын балалар үшін бөлмеден алаңдататын нәрселерді алып тастау;
- ▶ арнайы қаріптер мен әріп өлшемдерін пайдалану;
- ▶ оқуға жеткілікті уақыт беру;
- ▶ оқу үшін қолайлы жағдай жасау.

Сондай-ақ, балаға оқу бұзылыстарын жеңуге, қолдау көрсетуге және оқу дағдыларын дамытуға көмектесетін логопед, дефектолог, психолог және басқа сарапшылармен бірлікте жұмыс атқару жемісті болады. Егер бұл процесте тиісті шаралар қабылданса және қолдау көрсетілсе баланың дамуына еш кедергі болмайды. Дислексия және басқа оқу бұзылыстары кедергі болып табылмайды.

Балалардың оқудан жалығуы мүмкін бе? Балаларда кей уақыттарда оқудан жалығатын немесе мүлде оқуға құлқы болмайтын жайттар да кездесуі заңдылық. Ондай жағдайлар балада оқуға деген қызығушылығы әлі қалыптаспаған тұрғыда болады. Бірақ балаға бұл мәселені жеңуге көмектесетін бірнеше әдіс бар.

1. Баланы қызықтыратын тақырыптағы мәтінді, кітапты таңдаймыз. Оқу бала үшін қызықты әрі оқығанын түсінуді керек, әйтпесе оның қызығушылығы тез жоғалады.
2. Иллюстрацияланған кітаптар сияқты әртүрлі оқу пішімдерін қолданамыз. Бұл баланың мәтін мазмұнын оңай қабылдауына, содан кейін басқа кітаптарға қызығушылығын арттыруға көмектеседі.
3. Өзіңіз дауыстап оқыңыз немесе қызықты оқи алатын басқа біреуді шақырыңыз. Бұл балаға ертегінің, әңгіменің мазмұнын жақсырақ түсінуге көмектеседі.
4. Балаларды мектеп кітапханасына апарып, өз бетінше кітап таңдауына, өздерін тәуелсіз сезінулеріне мүмкіндік беруіміз керек.

5. Жаңа сөздерді есте сақтауға және мәтіннің мағынасын түсінуге көмектесу үшін суреттер, әндер немесе флэш-карталар, атрибуттар сияқты қосымша материалдарды пайдалану керек.

Қорытынды

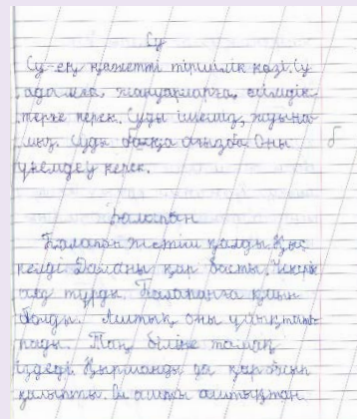
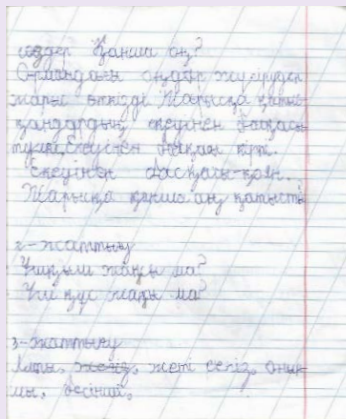
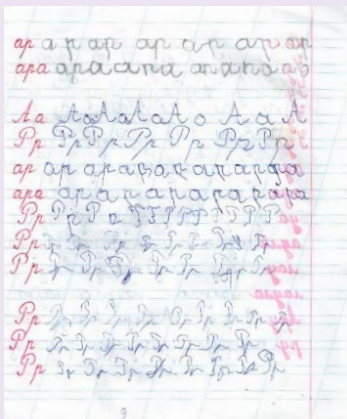
Қорытындылай келе, балалар оқуды үйренген сайын олардың дағдылары біртіндеп дамиды. Егер бала оқуға бірден қызығушылық танытпаса, оны оқуға мәжбүрлемеген дұрыс. Уақыт өте келе оқу дағдысы баланың ес, жады, зейін, қабілеттерінің оянуына сай қалыптасатын болады. Сайып келгенде, ең бастысы, баланың оқу қуанышын сезінуіне және кітапқа деген сүйіспеншілігінің қалыптасуына ықпал ету. Кітап оқуға үйрету – мәдени тәрбие берудің бастауы. Сондықтан «Мәдени тәрбие беру мектеп пен қоғамның міндеті, ал отбасы бұл салада ештеңе істей алмайды деп есептейтін ата-аналар қатты қателеседі» [6, 293]. Отбасы мүшелері ерекше балаларды оқуға үйретуде мектеппен бірлесіп бірлікте жұмыстанулары тиіс. Педагог мамандардың қолдауымен іске асқан оқу әрекеті жемісті болатыны анық.

ЕББҚ бала оқуда қиындық туғызса, оқуды үйрену ұзақ уақыт алуы мүмкін екені

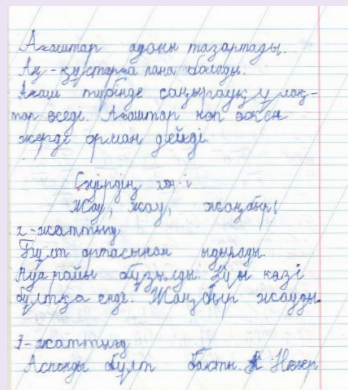
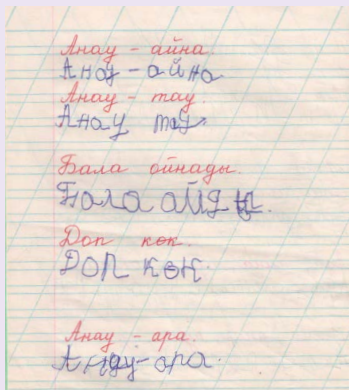
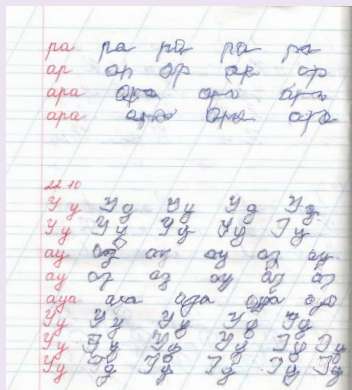
мәлім процесс. Сондықтан шыдамдылық пен баланы жігерлендіруді есте ұстаған жөн. Оқыту біртіндеп және ақылға қонымды шектерде болуы керек. Әрбір бала бірегей және оқу дағдыларын меңгеру үшін әр түрлі уақыт пен тәсілдерді қажет етеді.

Оқуды үйренуде мадақтау мен қолдау маңызды рөл атқарады. Баланың әрбір жетістігі үшін, тіпті ең кішкене жетістігі болса да мақтап, мадақтау керек. Бұл оның мотивациясын сақтауға және одан әрі дамуына көмектеседі. Баланың кітап оқудағы әрбір жетістігі алға басқан қадам. Егер бала қиындыққа тап болса, оған сәтсіздікке ұшырағандай сезінуге жол берілмейді. Оның орнына оған қиындықтарды жеңу және оқуды жалғастыру жолдарын табуға көмектесек, оқуды реттеу әлдеқайда мүмкін болады.

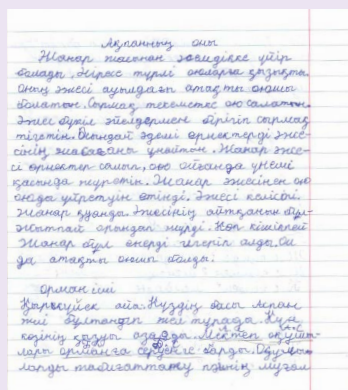
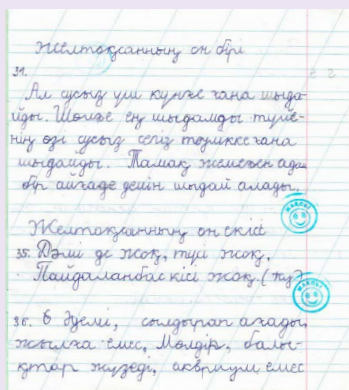
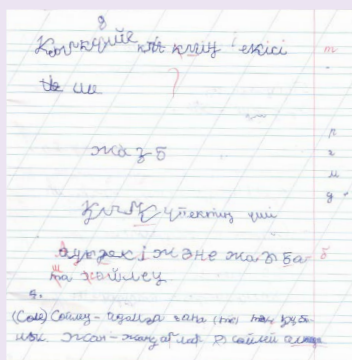
Оқуға үйрету процесі оқу дағдысын меңгеру ғана емес, сонымен бірге баланың оқуға деген сүйіспеншілігін тудыру болып табылады. Бала оқу дағдыларын сәтті меңгерген кезде оның жазу сауаттылық дағдысы да қатар дамыды. Жазу дағдысының қалыптасуы оқуды үйрену кезеңінде бірлікте іске асырылып, оқушының даму деңгейін көрсетті.

1, 2, 3-сурет

4, 5, 6-сурет

7, 8, 9-сурет

Оқуға үйрену процесі барысында жазылм дағдысы, атап айтқанда естіп жазу (жатжазу) жақсы деңгейде көрсеткіш көрсете алды. Мұнымен тоқтап қалмау керек, болашақта оқу дағдылары мен оқуға құмарлықты дамытуды жалғастыру маңызды. Сондай-ақ баланы өзінен басқа оқуды жақсы көретіндермен қарым-қатынас жасауға ынталандыру керек. Оның кітапханаға, кітап көрмелеріне және оқуға құмар басқа балаларды кездестіруге болатын әдеби іс-шараларға баруын ұйымдасты-

рамыз. Сонымен қатар бала өз бетімен оқуды білсе де, онымен бірге кітапты дауыстап оқуға болады. Бұл оның сөздік қорын дамытуға, әртүрлі стильдер мен жанрларды сіздің дауыс ырғағыңыздан сезініп, түсініп үйренуге көмектеседі. Қорыта айтқанда, оқу – бұл дағдыларды дамыту ғана емес, баланың болашағына жол ашатын, педагогтен кәсіби біліктілікті талап ететін күрделі процесс болып табылады.

Қолданылған деректер тізімі

1. **Байтұрсынов А.** Тіл тағылымы, – Алматы: Ана тілі, 1992. - 23 б;
2. **Елисева И.Г., Чумакова О.Ф.** Профессиональное сопровождение педагогов общеобразовательных школ, реализующих инклюзивную практику. Методические рекомендации. – Алматы, 2015. - 315 с;
3. **Сиротюк А.Л.** Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. – М.: ТЦ Сфера, 2003. - 164 с;
4. **Выготский Л.С.** Собр. Соч. В 6-ти. Т.3. – Москва, 1983. - 510 с;
5. **Жұмбаев М.** Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. - 138 б;
6. **Лурия А.Р.** Нейропсихология памяти. – Москва: Педагогика, 1974. - 52 с;
7. **Есқазиева С.** Мағжан Жұмбаевтың «Педагогика-сын» оқыту. – Алматы, 2008. - 16 б;
8. **Макаренко А.С.** Книга для родителей. – Москва: Педагогика, 1988. – 293 с;
9. **Зайцева Г.** Дактилология. Жестовая речь Учебное пособие для педагогических институтов. – Москва: Просвещение, 1991 - 89 с.

● ОБУЧЕНИЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Есениязова А.К.

КГУ «Средняя школа имени Ахмет Байтұрсынұлы»
отдела образования Махамбетского района управления
образования Атырауской области

Аннотация. В данной статье обсуждается важность образования для развития детей с особыми потребностями, представляя выводы и рекомендации исследователей, которые изучали методы обучения. Статья очерчивает эффективные аспекты учебно-образовательной деятельности во время знакомства с алфавитом и буквами, включая обучение фонетическому анализу слов, особенности обучения чтению слов и фраз, пользу развития навыков чтения вслух, помощь метода «чтения пальцем» для ребенка, шаги к освоению новых слов, игры, связанные с обучением чтению, и способы мотивации к самостоятельному чтению. Также рассматриваются проблемы дислексии и «незаинтересованного чтения» в процессе обучения, и исследование завершается предложенными показателями развития для детей с особыми потребностями и обсуждением, как продолжать развивать навыки чтения после завершения процесса обучения.

Ключевые слова: развитие детей с особыми потребностями, обучение чтению, методы обучения

● TEACHING EDUCATIONAL ACTIVITIES TO CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Yeseniyazova A.K.

KSU «Akhmet Baitursynuly Secondary School» of the Makhambet district Education Department
of the Atyrau region

Abstract. This article discusses the importance of education for the development of children with special needs, presenting the findings and recommendations of researchers who have studied teaching methods. The article outlines effective aspects of educational activities during acquaintance with the alphabet and letters, including teaching phonetic analysis of words, features of learning to read words and phrases, the benefits of developing reading skills, the help of the “finger reading” method for a child, steps to learn new words, games related to learning to read, and ways of motivation for independent reading. The problems of dyslexia and “disinterested reading” in the learning process are also considered, and the study concludes with proposed development indicators for children with special needs and a discussion on how to continue to develop reading skills after completing the learning process.

Keywords: developing special needs children, teaching to read, teaching methods

FTAMP 14.29.09

● БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ ҚИЫНДЫҚТАРЫН АНЫҚТАУ МЕН АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ

Искакова А.А.

Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Binom School мектеп-лицейі, Астана қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада дислексия түсінігі, оның негізгі белгілері және адамның күнделікті өміріне әсері, дислексияның ықтимал себептері, әсер ететін факторлары туралы айтылады. Сондай-ақ дислексия белгілері бар балаларға көмектесудің әртүрлі әдістері қарастырылады. Тиімді көмек көрсету мақсатында дислексияны диагностикалау мен емдеудің заманауи зерттеулері мен тәсілдері талданады.

Түйінді сөздер: дислексия, диграфия, дискалькулия, диагноз, дезориентация.

Кіріспе

Дислексия – бұл оқу кезінде, сондай-ақ мәтін жазу кезінде сөздерді тез және анық танудың қиындықтарымен сипатталады. Мұндай құбылыс баланың оқығанын түсінбеуінен, сәйкесінше материалды игермеуінен байқалады. Дер кезінде түзету жұмыстары болмаған жағдайда сөздік қоры толықтырылмай, барлық пәндер бойынша қиындықтар туындап, баланың жаңа білім алуға деген ынтасы жоғалады. Мұқият бақылаған кезде балада дислексия белгілері айқын көрінеді. Патологияның негізгі белгілері:

- ▶ Сөздердегі әріптер немесе буындардағы оқу тәртібінің өзгерісі;
- ▶ Мәтіндегі сөздерді дыбысқа сәйкес келетін сөздермен ауыстыруы;
- ▶ Оқушының негізгі оқу дағдыларын игерудегі қиындықтары;
- ▶ Оқу жылдамдығының нашарлығы;

- ▶ Баланың әңгімелерді, ережелер мен оқу материалдарын дауыстап оқудан бас тартуы.

Осыған дейінгі зерттеулер «дислексия» түсінігі ақыл-естің төмендігі және басқа ментальді мәселелермен тікелей байланысы болғанын айтса, соңғы зерттеулер көру, есту және интеллект бұзылыстары арасындағы себеп-салдарлық байланыстардың жоқтығын дәлелдеді.

1977 жылы неміс терапевті, ғалым Адольф Куссмаул, кейінірек ағылшын терапевті В.Прингл Морган (1986) интеллектісі сақталған балалардағы оқудың бұзылу жағдайын сипаттады. «Дислексия» терминін алғаш рет 1887 жылы офтальмолог Рудуольф Берлин енгізген.

Қазір дислексия терминінің мағынасын сипаттайтын көптеген сипаттамалар бар. Батыс (A.W.Ellis, T.R.Milles, P.Ott, R.G.Rudel, R.Davis, P.A.Aroon, H.W. Catts) ғалымдары дислексияға оқу, жазу, емле, санау және

басқа да бұзылыстарды жатқызса, ресейлік (Г.А.Каше, А.Н. Корнев, Р.И. Лалаева) зерттеушілер дислексия терминін тек оқудың бұзылуы деп түсіндіреді. Бүгінгі таңда Халықаралық Дислексия Қауымдастығы (IDA) ұсынған шетелдік және қазақстандық мамандар жиі қолданатын түсінік: «Дислексия – бұл нейрологиялық шығу тегі бар оқытудың ерекше қабілетсіздігі». Ол нақты сөздерді тану кезінде пайда болған қиындықтар мен жеткіліксіз оқу және жазу дағдыларымен сипатталады.

Қазақстанда дислексиямен жұмыс 1976 жылдан, түзету жұмыстарын диагностикалау тақырыптары логопедтерді даярлау бағдарламасына енген кезден бастап шешілуде. Бұл кезеңді шартты түрде логопедиялық деп атауға болады. 2018 жылдан бастап дислексия проблемасы логопедиядан психологиялық-педагогикалық бағытқа көшті.

Дислексия белгілері:

1. Оқығанда, кітапты тым жақын ұстайды.
2. Көзіге байланысты мәселелер пайда болады.
3. Жазуы нашар, әріптері түсініксіз.
4. Оқу кезінде ол бір көзін аздап немесе мүлдем жауып алады.
5. Басын бұрып, бір көздің жұмысын блоқтайды.
6. Оқу кезінде немесе одан кейін бас ауруы.
7. Басын алға-артқа шайқайды.
8. Көзін жиі уқалайды.
9. Тез шаршайды.
10. Оқу үлгерімі жасына сай емес.
11. Оқу кезінде ол сөздерді өткізіп жібереді.
12. Шамамен бес жасында әріптер мен сөздерді кері жазады.
13. Оқу мен үй тапсырмасын орындағысы келмейді.
14. Негізгі геометриялық фигураларды есте сақтау, анықтау және көбейту қиынға соғады

Дислексия түрлері:

Фонематикалық дислексия – дыбыстық-әріптік бұзылыстар.

Семантикалық дислексия – техникалық тұрғыдан дұрыс оқылған сөздердің, сөйлемдердің, мәтіннің бұзылуында көрінетін оқу түрі.

Аграмматикалық дислексия – сөйлеудің грамматикалық құрылымының бұзылысы.

Мнестикалық дислексия – дыбыс пен әріп арасындағы байланыстарды орнату процестерінің және сөйлеу жадының бұзылуы.

Оптикалық дислексия – кеңістіктегі сөздерді және сөйлемдерді оқығанда көрнекі әріптерді бір-бірінен («О» және «С», «Р» және «Н», «D» және «А») ажырата алмауы. Бала оқып жатқанда бір сызықтан екіншісіне секіріп немесе кері (оңнан солға қарай) оқуы.

Тактильді дислексия – оқу үшін Брайль алфавитін қолданатын зағип адамдарда кездеседі. Бұл әріптерді жанасу арқылы анықтаған кезде олар дұрыс қабылданбайтындығында немесе адамға қажетті жолға назар аудару қиынға соғатындығымен көрінеді.

Жоғарыда сипатталған дислексия белгілері анықталған кезде бала логопед, психолог, психоневролог, балалар невропатологында тексеруден өтуі қажет. Диагностикалық тексеруде офтальмологтың және невропатологтың электроэнцефелограмма жүргізуімен консультациясы енгізілуі мүмкін. Ең алдымен жұмысты логопед маманнан бастау керек, себебі арнайы мамандар мәселенің бағыты мен түзету жолдарын біледі.

Әдістеме

Мектеп оқушыларында дислексияны анықтау және түзетудің бірнеше әдістері бар. Ең танымал әдістердің бірі Р. Дэвис және А. Н. Корнев әдістері.

Р. Дэвис оқу мәселелерін зерттеу орталығының негізін қалаушы, АҚШ-тың Калифорния штатындағы дислексияны тү-

зету орталығында дислексияны түзетудің тиімді әдісін жасады. Р. Дэвис әдісі көп жағдайда 99% сәтті нәтиже береді.

Р.Дэвис әдісі бойынша дислексия белгілерін талдайтын бірнеше параметрлер бар. Олар:

- ▶ анамнез (анасында жүктілік және бо-сану кезеңі, сырқат болуы);
- ▶ сөйлеуі;
- ▶ артикуляция;
- ▶ ұсақ моториканың даму дәрежесі;
- ▶ лексика, грамматика, фонематика, дыбыстық айтылым, сөйлеуінің дамуы;
- ▶ жазбаша сөйлеуі (үлгіден көшіріп жазу, диктант жазу);
- ▶ оқуды меңгеру деңгейі (қарқыны, дұрыстығы, оқу тәсілі, мәтінді түсіну, типтік қателіктердің болуы);
- ▶ сөйлеуді талдау және синтездеу күйі;
- ▶ әріптерді визуалды танудың қалыптасу деңгейі;
- ▶ кеңістіктегі бағдарлау күйі.

Р.Дэвис әдісі тек жазбаша тілді үйретіп қана қоймай, ол өзін-өзі ұйымдастырудың дағдыларын қалыптастырады.

Р. Дэвис бойынша оңай оқып үйренудің үш қадамы бар.

Бірінші қадам – әріптермен оқу. Мақсаты: оқу кезінде баланы солдан оңға қарай назарын аударуға үйрету, әріптерді сөз ретінде тануды үйренуге көмектесу. Бұл кезеңде сөздердің мағынасын түсінудің қажеті жоқ. Басты мақсат – сөздегі әріптерді тану және оларды сол тәртіпте оқып үйрену. Бұл әдіс ми мен көзді оқу кезінде солдан оңға қарай өтуге үйретеді.

Дислексиктер көбінесе оқумен байланысты қиындықтарға тап болады, олар тым жылдам оқуға тырысады немесе оқылатын материалға көп көңіл бөледі. Сондықтан оларға оқу үшін күрделі емес ең жеңіл кітапты таңдау керек. Егер балада мәтіндегі көп сөздерді көргенде шатасу

пайда болса, сіз оқылатын мәтіннің астындағы мәтін жолдарын қағаз парағымен жаба аласыз. Баланың бағдарын шатастырып алмау өте маңызды. Бала назарын жоғалтып алған жағдайда үзіліс жасау қажет.

Екінші қадам – көзбен жүгіртіп, әріптерді қосып оқу. Мақсаты: солдан оңға қарай көзбен оқу арқылы сөздерді тану. Егер бала жаңа оқығанын айта алмаса, онда сөзді қайтадан оқудың қажеті жоқ. Керісінше, әріптерді оқып, қалай елестететіні туралы, бұл нені білдіретіні туралы сұраңыз, содан кейін оны қайта оқытыңыз. Әріптерді тану кезінде жеңілден күрделіге қарай ауысып отыруы керек.

Үшінші қадам – суреттердегі тыныс белгілері. Мақсаты: оқылатын ақпаратты түсіну.

Кез келген мәтінде әр аяқталған ойдан кейін тыныс белгілері бар, олардың көмегімен мәтін мазмұны ерекшеленеді. Тыныс белгілері арқылы аяқталған ойды елестетуге немесе сезінуге болады. Оқып болған мәтіннен соң баладан не түсінгенін, тыныс белгілерінің мағынасын сұраңыз. Егер бала түсінбеген жағдайда арнайы сөздіктен қарап түсіндіруге болады.

А.Н. Корнев әдістемесі оқу мен жазудағы қиындықтарды анықтауға көмектеседі. ДЕАӘ (МРВД) әдістемесін 6-8 жастағы балаларды жаппай профилактикалық тексеру кезінде қолданған жөн. Әдістеме арнайы жабдықты қажет етпейді, мұғалімдерге де, ата-аналарға да пайдалануға қол жетімді. Орындау уақыты: 5-8 минут. Аталған әдістеме 1-суретте көрсетілген.

А.Н. Корнев әдістемесі төмендегідей тапсырмалардан тұрады:

1. «Сөздерді ретімен айту».
2. «Дыбыстарды қайталау»
3. «Жұдырық, қабырға, алақан» әдісі
4. «Сандарды қайталау»
5. «Оң, сол» бағыт-бағдарды анықтау
6. «Сурет бойынша әңгіме құрастыру».

Проба	Керсеткіш	Пікірлер	Балл
1. Сөздерді ретімен айту	Жыл мезгілдерінің атауы: тәртіп бойынша дербес, реті бойынша көмек, қате жауап, жауап жоқ Аптаның күндерін атау: тәртіп бойынша дербес, реті бойынша көмек, қате жауап, жауап жоқ		0-екі сұраққа да дұрыс жауап берді 2-бір сұраққа дұрыс жауап берді 3-бірде-бір сұраққа жауап бермеді
2. Дыбыстарды қайталау (Ритм)	Қарапайым дыбыстар ш; шш; шшш; шшшш иө жоқ Күрделі дыбыстар шшш; шшшш; шшшшш иө жоқ		0 – екі тапсырма да дұрыс орындалды-0 балл 2-тек қарапайым ритақтар орындалады 3-бірде-бір тапсырма орындалмады
3. Жұдырық-Қабырға-алақан бойынша әңгіме құрастыру	Демонстрациялар саны 1 2 3 4 5 Әрекет саны жетекші сұрақтар қолданылды элементтерді тізімдеу жауап жоқ Себеп-салдарлық байланыстарды түсіну толық жауап толық емес жауап жауап жоқ 		0-1-ші демонстрациядан кейін бір-екі әрекетті дұрыс ойнату 2-2 демонстрациядан кейін немесе бірінші әрекетте 3 2-әңгіме қате немесе тәуелсіз, бірақ әрескел қателіктермен (маңызды бөліктердің бос орындары, оқиғалар тізбегінің бұзылуы) жетекші сұрақтар бойынша құрастырылған 3-расказдың орнына заттар қайта есептеледі 4 - суреттердегі заттарды да тізімдемейді себеп-салдарлық байланыстар 0-дұрыс түсіндіруге үміттенемін 1-түсініктеме толық емес 3-анық емес Қорытынды баға-1 және 2 сомасы бойынша.

1-сурет: А.Н. Корнев әдісінің үлгісі

6,5-7,5 жастағы балаларды зерттеуде төмендегі критерий бойынша бағаланады: «Сөздерді ретімен айту», «Дыбыстарды қайталау», «Сандарды қайталау». Ұпай саны 5 тен көп болса, дислексияға бейімділікті көрсетеді.

7,5-8,5 жастағы балаларды зерттеуде «Сөздерді ретімен айту», «Сандарды қайталау», «Оң сол» бағыт бағдар және «Сурет бойынша әңгіме құрастыр» тапсырмалары бойынша бағаланады. Ұпай саны 5 тен көп болса, дислексияға бейімділікті көрсетеді.

Практикада қолдану

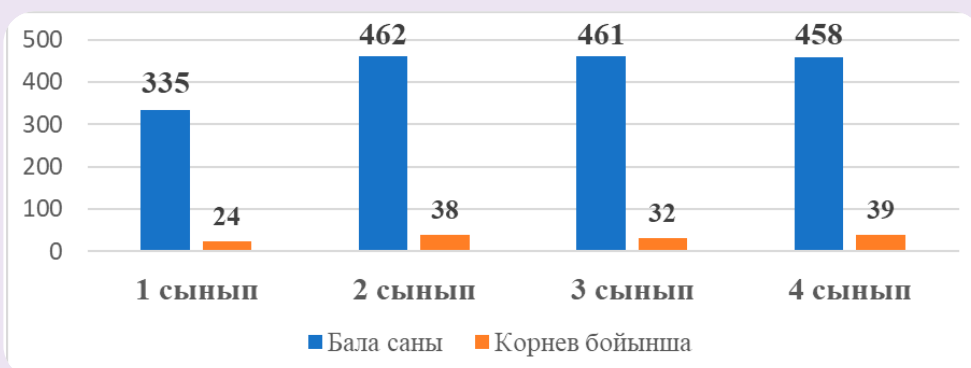
Қараша айынан бастап Астана және Атырау қалалары бойынша әр Vinom School мектеп-лицейінің психолог, логопед, дефектолог ұстаздары Р. Дэвис әдісі бойынша лицензияланған әдіскер, клиникалық психолог, педагогика ғылымдарының магистрі Е.С. Данилованың жетекшілігімен «Дислексия мен дисграфияны диагностикалау және түзету әдістері» курсынан өтті. Курс барысында теория, диагностика жүргізу және түзету-дамыту жұмыстары тәжірибеде көрсетілді.

Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Vinom School мектеп-лицейі мамандары төмендегі алгоритм бойынша жұмыстар жүргізді.

1. Мектепте бастауыш сынып ұстаздарына «Оқу қиындықтарының алдын алу және мектеп бағдарламасын сәтті игеруге дайындық» тақырыбында семинар өтті. Семинар барысында ұстаздар А.Н. Корнев әдістемесімен танысып, тәжірибеде қалай жүргізілетінімен та-

нысты. Диагностиканың мақсаты мен міндеті, ата-аналар мен ұстаздарға көмекші құрал екені түсіндірілді.

2. Ата-аналардың келісімі бойынша барлық бастауыш сынып оқушылары А.Н. Корнев бойынша диагностикадан өтті. Мектебімізде жалпы оқушылар саны – 1716. А.Н Корнев әдістемесі бойынша анықталған оқушылар саны – 133. Оның ішінде 7-еуі инклюзия тобындағы оқушылар.

1-кесте: А.Н.Корнев әдісі бойынша қорытынды

3. Анықталған 126 (7 инклюзия топтағы баланы қоспағанда) оқушының ата-аналарымен жиналыс өткізіліп, Р.Дэвис бойынша тереңдетілген диагностикаға келісім алынды.
4. Р.Дэвис бойынша тереңдетілген диагностикада әрбір оқушыны егжей-тегжейлі туған кезеңнен бастап, бүгінгі күнге дейінгі даму процесі зерттелінді. Зерттеу бойынша анықталған 63 оқушыда дислексия белгілері анықталды.
5. Жүргізілген жұмыстардың қорытындысы бойынша оқушыларда төмен-

дегідей қиындықтар анықталды. Атап айтқанда:

1. Өлшем бірліктерге байланысты қиындықтар (кг, минут, ақша);
2. Математикалық амалдар (+, -, *, /);
3. Мәтіндердің мазмұнын, мағынасын, жеке сөздердің мәнін түсіну;
4. Өріптерді толық танымау (ь, ъ, й, ю, у);
5. Тыныс белгілерін назарда ұстамау;
6. Қатарды сақтамау;

7. Сөйлем арасында қандай әріппен жазуды ескермеу;
 8. Фонетикалық, фонематикалық бұзылыстар.
6. Жоспар бойынша анықталған оқушылардың әрбірімен 30 сағаттық жеке түзету-дамыту жұмысы жүргізіліп, динамикасы туралы мектеп әкімшілігіне есеп берілді.

Дислексияның алдын алу және түзету жаттығулары.

Түзету-дамыту шараларына логопед, психиатр және психолог қатысады.

Логопедпен сабақта бала, әдетте, артикуляция, дыбыстық әріптік байланыстарды нығайту бойынша жұмыс істейді, буындарды біріктіруді, ең бастысы – оқылған мәтінді түсінуді үйренеді. Бұл жағдайда балаға психологиялық көмек өте маңызды. Психолог логикалық және кеңістіктік қабылдауды қалыптастыратын әртүрлі әдістерді қолданады. Дислексияны түзетуге бағытталған барлық әдістер ойын түрінде ұйымдастырылуы керек.

Көптеген мамандар жұмыста Р.Дэвис сипаттаған стандартты емес әдісті қолданады. Ол қағазға жазылған сөздер мен символдарды, олардың қабылдауына байланысты проблемалардан арылуға болатын бейнелі өрнекті дайындауды қамтиды. Әдіс көмегімен бала қиялдай алады, ол өзінің бағдарлау нүктесін анықтайды. Түзету жұмыстары:

Пластилин – дислексиялық балалармен жұмыс істеуде тиімді болатын жалғыз құрал. Біріншіден, пластилин ерік-жігер мен шыдамдылықты дамытуға көмектеседі, өйткені бәрі бірден жұмыс істей алмайды. Бірақ, ең бастысы, пластилин саусақтардың, алақандардың және жалпы қолдың бұлшықеттерін нығайтуға көмектеседі. Илеу кезінде пластилин қызады, жылу саусақтарға беріледі. Бұл жүйке жүйесі мен бұлшықеттерге өте пайдалы. Қосымша құралдың келесі түрі – жас ерекшелігіне байланысты мәтіндер тізбесі. Мысалы:

1. Бір әріптен ерекшеленетін сөздер қатарын оқу: қол – сол, қыз – қыс, үтік – үтір, т.б.
2. Таңбалануы бойынша сөздер тізбесін оқу: күз, күн, көз, нан, нар, нұр, т.б.
3. Қате сөзді табу (бірдей жазылған, бір әріпі басқа сөзді табу): шаңғы, шаңғы, шанғы, шаңғы, ұй, ұй, үй, үй, т.б.
4. Бір әріп көмегімен сөздердің жуан және жіңішке болуы: Гүлназ – Гульназ, Ержан – Ерхан, аз – ас, шай – жай, т.б.
5. Бір-бірімен түбірі байланысты сөздер тізбегін оқу: су – сулы – судай, орман – орманшы, орманда, т.б.
6. Бүкіл мәтінді оқымас бұрын буын арқылы оқу және қиын сөздердің мағынасын нақтылау: ша-тыр-да, көк-тем-де-гі, ба-қыт-ты, т.б.
7. Аралас әріппен жазылған сөздерді оқу: ҚарАҒай, БЕЛдеМше, т.б.

Фонематикалық талдауды дамыту бойынша жұмыстың бастапқы кезеңдері сөйлеуге бағытталады. Алайда бұл әдіске ұзақ тоқталу ұсынылмайды. Логопедияның түпкі мақсаты – фонематикалық талдау әрекеттерін ақыл-ой тұрғысынан қалыптастыру.

Көптеген сарапшылардың айтуынша, екі бірдей дислексик болмайды, сондықтан түзету жұмыстары әрқашан жеке ерекшелігіне қарай жасалады. Көбінесе мұндай диагноз ересек өмірде де сақталады, сондықтан түзетуді мүмкіндігінше тезірек бастау маңызды.

Ұсыныстар

Кез келген басқа диагноз сияқты, дислексияның алдын алуға немесе оның дамуын бәсеңдетуге болады. Ол үшін алдын алу шараларын үнемі ескеріңіз.

- ▶ Балаларыңызға мұқият болыңыз. Сөйлеуі жылдам қарқынмен дамуы керек;
- ▶ Сөйлеуі кеш дамыса, себебін анықтауға тырысыңыз. Сөйлеудің дамуы қол моторикасының қалыптасуына өте тәуелді екенін көп адамдар біле бермейді.

- ▶ Сөйлеу функциясына жауап беретін ми аймақтарына импульстар саусақтардағы жүйке жүйесі арқылы жүретіндігі белгілі. Сондықтан балаларға сурет салу, мүсіндеу және басқа да жұмыстармен айналысу өте маңызды. Қазіргі таңда құм терапиясы, пластилин және т. б. арқылы сөйлеуді дамытудың заманауи әдістері қолданыла бастады.
- ▶ Баланың саусақтары монотонды әрекеттерге үйреніп қалмауы және дамуын тоқтатпауы үшін сабақтарды мезгіл-мезгілімен қиындатып отыру керек.
- ▶ Кішкентай баланы шаршатпау үшін сабақтар тым ұзақ болмауы керек.

Оқудың бұзылуы баланың бүкіл оқу процесіне, оның психикалық және сөйлеу дамуына теріс әсер етеді. Оны тудыратын механизмдер ауызша да, жазбаша да бұзылуларды қалыптастырады. Сондықтан сөйлеу мен психиканың барлық спектріне кешенді әсер ету арқылы бұл бұзылысты сәтті жеңу мүмкін.

Тапсырмаларды таңдау кезінде келесі принциптерді ескеру қажет: тапсырмалардың кезеңдермен күрделенуі, жаттығулардың көп мөлшерде болуы. Сонымен қатар дидактикалық принциптер: жеке көзқарас, қол жетімділік, көрнекілік, нақтылық. Дислексиялық балалар стандартты емес ойлауға қабілетті, бұл оларға туындаған мәселелерді креативті шешуге мүмкіндік береді. Олардың түйсігі жақсы дамыған, олар ізденімпаз және бай қиялға ие.

Қорытынды

Дислексияның этиологиясын түсіну үшін оның пайда болу себептерін түсіну маңызды. Уақытша аспект ретінде босанғанға дейінгі, босану кезеңі және босанғаннан кейінгі кезеңнің себептерін ажыратуға болады. Босанғанға дейінгі патологиялық себептер: гипоксия, инфекция, анаға әсер ететін күйзелісті жағдайлар.

Мұндай жағдайдың алдын алу үшін: салауатты өмір салтын ұстану; дұрыс тамақтау

нужет. Егер ас мәзірінде майлы теңіз балықтары мен теңіз өнімдері немесе жүктіліктің ортасынан бастап және босанғаннан кейін әйелдер балық майын қабылдаса, балаларда жүйке-психикалық дамудың жоғары көрсеткіштері байқалады. 2-2,5 жаста сөйлеу және ұсақ қол моторикасы жақсы дамыса, 4 жаста интеллектуалды дамудың жоғары деңгейі байқалады. Сонымен қатар жүктілік кезеңінде қандай да бір ауру немесе инфекция анықталса, дәрігер нұсқауын дұрыс уақытында орындау керек.

Босану кезеңінде көбінесе босану кезіндегі жарақаттардан сақтану маңызды. Босанудан кейінгі кезеңнің себептері әртүрлі болуы мүмкін. Мысалы, дұрыс таңдалмаған оқыту әдістемесі немесе денсаулығына бір дерттің себебінен зақым келу, ата-ананың баланың дамуына тиісті назар аудармауы да болуы мүмкін. Туылғаннан кейін, өмірдің алғашқы айларынан бастап, ата-аналар баламен үнемі сөйлесуі керек, қарым-қатынас дыбыстарды қабылдауға және оның жадында бейнелер жасауға мүмкіндік береді. Ол сөйлей бастағанда, әндер мен ертегілерді бірге ойлап тауып, баланы ертегіні немесе оқиғаны жалғастыруға және аяқтауға шақыра аласыз. Мектепке дейінгі жаста есте сақтау мен зейінді дамыту маңызды. Балада ойлау, есту және көру зейінін дамыту керек. Арқаға немесе қолға әріптерді жазу арқылы тактильді сезімдерді дамытуға болады.

Соңғы жылдардағы зерттеулер дислексияның пайда болуының генетикалық негізін көрсетеді. Қарапайым тілмен айтқанда, дислексия тұқым қуалайды, егер отбасында әкесі немесе анасы дислексик болса, онда балалардағы дислексияға бейімділік ықтималдығы өте жоғары болады.

Қолданылған деректер тізімі

1. **Лалаева, Р.И., Венедиктова, Л.В.** Диагностика и коррекция нарушений чтения и письма у младших школьников /Р.И.Лалаева, Л.В. Венедиктова. – СПб.:Союз, 2001. 9 б.
2. **Лалаева, Р.И.** Нарушения чтения и пути их коррекции у младших школьников / Р.И.Лалаева. – СПб.: Союз, 2001. 25 б.

3. Логопедия / Под ред. Л.С. Волковой. – М.:ВЛАДОС, 2007. 470 б.
4. **Ефименкова Л.Н.** Коррекция устной и письменной речи учащихся начальных классов. – М.: Владос, 2001. 125 б.
5. **Корнев А.Н.** Нарушения чтения и письма у детей. – Санкт- Петербург, «Речь», 2003. 330 б.

● О СПОСОБАХ ВЫЯВЛЕНИЯ И ПРОФИЛАКТИКИ ТРУДНОСТЕЙ ЧТЕНИЯ И ПИСЬМА У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Искакова А.А.

Школа-лицей Vinom School имени Ахмета Байтурсынова
г.Астана

Аннотация. В этой статье рассказывается о понятии дислексии, ее основных симптомах и влиянии на повседневную жизнь человека, возможных причинах дислексии, факторах, влияющих на нее. Также рассматриваются различные способы помощи детям с симптомами дислексии. Анализируются современные исследования и подходы к диагностике и лечению дислексии с целью оказания эффективной помощи.

Ключевые слова: дислексия, диграфия, дискалькулия, диагностика, дезориентация.

● ON WAYS TO IDENTIFY AND PREVENT READING AND WRITING DIFFICULTIES IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Iskakova A.A.

BINOM school school-lyceum named after Akhmet Baitursynuly
Astana city

Abstract. This article describes the concept of dyslexia, its main symptoms and impact on a person's daily life, possible causes of dyslexia, and factors affecting it. Various ways of helping children with dyslexia symptoms are also being considered. Modern research and approaches to the diagnosis and treatment of dyslexia are analyzed in order to provide effective assistance.

Keywords: dyslexia, digraphy, dyscalculia, diagnosis, disorientation.

МРНТИ 14.29.37

РАЗВИТИЕ ЗРИТЕЛЬНОГО ВОСПРИЯТИЯ У ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВОМ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА

Умарова С.А.КГУ «Кабинет психолого-педагогической коррекции №2»
управления образования г.Шымкент

Аннотация. Одним из важных аспектов глубинного исследования психофизического развития детей с расстройствами аутистического спектра (РАС) является визуальное восприятие. Целью данного исследования является оценка эффективности программы психолого-педагогической поддержки, основанной на методологии прикладного анализа поведения в Аутизм-Центре «Асыл Мирас» г. Шымкент, на формирование зрительного восприятия у детей с РАС. Анализ показывает значительное влияние данной программы на формирование зрительного восприятия у детей с РАС, стандартизируя подход к обучению и обеспечивая эффективную помощь, опираясь на современные исследования и лучшие практики в этой области.

Ключевые слова: расстройство аутистического спектра, зрительное восприятие, прикладной анализ поведения.

Введение

В современных исследованиях акцентируется внимание на глубоком анализе разнообразных аспектов психофизического развития детей, что имеет значимость в контексте научного и практического применения. Одной из актуальных задач в области специального образования является изучение расстройства аутистического спектра.

Современная классификация расстройств развития включает две основные диагностические категории: детский аутизм и расстройство аутистического спектра (РАС) [1]. Расстройство аутистического спектра (РАС) — это расстройство психического развития, характеризующееся дефицитом социального общения и взаимодействия, а также ограниченными или повторяющимися моделями поведения, интересов и деятельности [2].

В исследовании, проведенном психиатрами Сынвоном Чоном и Чоном У Соном из Кореи, под названием «Зрительное восприятие при расстройствах аутистического спектра: обзор исследований нейровизуализации», рассматривается связь между активностью мозга, связанной со зрительным восприятием, и социальными нарушениями при РАС. Исследования, представленные в статье, демонстрируют, что нетипичная обработка визуальных образов может оказывать негативное воздействие на способность субъекта фокусировать внимание, участвовать в совместном внимании и интерпретировать выражения лица, что является важными компонентами социальных взаимодействий, зависящих от визуальной информации [3].

Ученые из Университета Гронингена (Нидерланды) и Хайфского университета (Израиль) в своей статье «Моторика, зри-

тельное восприятие и зрительно-моторная интеграция у детей и подростков с расстройствами аутистического спектра» приводят анализ исследований, посвященных взаимосвязи между особенностями развития двигательных навыков у детей с РАС, в частности прицеливание, баланс, ловля предмета и ловкость рук, и зрительным восприятием. Они обсуждают трудности, с которыми сталкиваются эти дети в подражании движениям других людей и их влияние на развитие моторных навыков. Это исследование помогает лучше понять особенности развития детей с РАС и разработать более эффективные методики поддержки и обучения для этой категории детей. [4].

В статье «Рецептивная речь связана со зрительным восприятием у типично развивающихся детей и сенсомоторными навыками у детей с аутистическим спектром», автор Пенелопа Ханнант из Центра инновационных исследований на протяжении всей жизни, Университета Ковентри, Великобритания, утверждает, что помимо сенсомоторных навыков, связанных с языком, зрительное восприятие непосредственно влияет на рецептивную речь. Исследования показывают, что как рецептивное овладение языком, так и визуальное восприятие аудиальной лингвистической информации происходят в одной и той же области мозга, а именно, в области ВА 37. Этот сегмент мозга расположен в зоне Вернике, которая, по мнению исследователей, связана с семантико-лексической системой и, вероятно, выполняет не только функции речи, но и функции зрительного восприятия. [5].

Казахстанские исследователи, занимающиеся проблематикой РАС: Ерсарина А.К., Джангельдинова З.Б., Баймуханова М.Е., Чувашев Ю.Ю., Цой Е.В. и другие.

Обзор исследований, представленный в данной статье, подчеркивает значимость развития зрительного восприятия в формировании основных речевых, двигательных и коммуникативных умений.

Цель исследования состоит в оценке эффективности программы психолого-пе-

дагогической поддержки, основанной на методологии прикладного анализа поведения, применяемая в Аутизм-Центре «Асыл Мирас» г. Шымкент, на формирование зрительного восприятия у детей с РАС. Задача - стандартизировать подход к обучению и взаимодействию с детьми с РАС, обеспечивая эффективную помощь, опираясь на современные научные знания и лучшие практики в области работы с РАС. Среди задач статьи выделяется демонстрация этапов функционального анализа до и после вмешательства.

Методика

В данной работе мы использовали поэтапную работу с ребенком, предусматривающую начальный этап (диагностика и ознакомление с индивидуальными особенностями и потенциалом ребенка), и дальнейший этап работы над индивидуальными потребностями ребенка. Особое внимание мы уделяли тщательной оценке возможностей, чтобы разработать наиболее эффективные стратегии, тактики и методики работы с ним. Этим мы старались создать индивидуализированный подход, который учитывает потребности каждого ребенка и способствует его полноценному развитию и достижению оптимальных результатов в обучении и воспитании.

Программа, описанная в данной статье, представлена Частным Фондом «Фонд Булата Утемуратова» в рамках проекта «Аутизм. Мир один для всех», реализуемого через Центры поддержки детей с расстройствами аутистического спектра (РАС) «Асыл Мирас». Её основа составляет методология АВА-терапии (Прикладного Анализа Поведения), что делает эту программу эффективным инструментом в работе с детьми с РАС.

Прикладной анализ поведения представляет собой научную область, которая основывается на законах поведения и разрабатывает прикладные методики для систематического улучшения социально значимого поведения. Эта наука также включает в себя экспериментальный подход для исследования переменных, ответственных за изменение поведения. [6].

Для разработки индивидуального плана развития ребенка была проведена оценка его навыков с использованием функционального анализа (ФА) по протоколу ABLLS-R. Данный протокол, разработанный доктором Джеймсом У. Партингтоном, Ph.D, BCBA-D, представляет собой эффективный инструмент для критериальной оценки навыков ребенка. Он широко применяется специалистами по всему миру для выявления специфических навыков, на развитие которых направлена коррекционная работа с ребенком, с особыми образовательными потребностями, включая детей с расстройством аутистического спектра. Работа над усвоением этих навыков в последующем способствует обучению ребенка в естественной среде, где он ежедневно приобретает новый опыт. [7].

Протокол ABLLS-R обеспечивает обширный анализ 544 навыков, разделенных на 25 областей, включая речевое развитие, социальное взаимодействие, самообслуживание, академические и моторные навыки, которые обычно приобретаются типично развивающимися детьми к моменту достижения возраста детского сада (2-6 лет). Элементы задач, в каждой области навыков, упорядочены от простых к более сложным, обеспечивая последовательный подход к оценке и развитию навыков [7].

Перед проведением ФА педагогу необходимо установить первоначальный контакт с ребенком с РАС. При вступлении в новую среду ребенок может проявлять нежелательное поведение, поэтому важно создать благоприятную и поддерживающую обстановку для установления контакта и успешного проведения анализа [8].

Этапы проведения функционального анализа включают в себя следующие шаги:

1. Сбор информации, включающий опрос родителей и близких, а также наблюдение за поведением ребенка в кабинете во время проведения функционального анализа.

2. Подготовка материалов и пособий для проведения функционального анализа.
3. Функциональный анализ (Далее- ФА), в ходе которого определяется степень сформированности навыков ребенка, выраженная в диапазоне от 0 (полное отсутствие данного навыка) до 1-4 баллов, в зависимости от сложности предъявленных заданий.

Повторный ФА проводится после завершения курса психолого-педагогической коррекции. В ходе первичного и повторного оценивания данные выделяются различными цветовыми маркерами для наглядной визуализации изменений в поведенческих показателях ребенка в результате вмешательства.

После завершения ФА на основе собранных данных формируется ИПР ребенка, учитывая уровень сформированности текущих навыков и определение целевых навыков в зоне ближайшего развития. Корректное составление программы развития для ребенка является важным этапом и требует учета его индивидуальных возможностей, уровня развития и возрастных особенностей.

В нашем исследовании мы ограничились выбором областей навыков, которые прямо соотносятся с целью исследования. Мы сосредоточились на выявлении нарушений различных аспектов зрительного восприятия, включая избирательность/предметность, целостность/детальность, апперцепция/антиципация, а также константность/обобщенность. Это позволило нам более глубоко проникнуть в сущность изучаемых явлений и получить более точное представление о характере нарушений, что имеет важное значение для разработки эффективных методов поддержки и коррекции.

Этот раздел включает в себя 27 заданий, представленных с учетом их уровня сложности. Пример задания:

«Простые рамки-вкладыши» представляют собой метод оценки навыков ребен-

ка в выкладывании деталей в соответствующие рамки. Оценочные критерии устанавливаются следующим образом: 4 балла присваиваются, если ребенок выкладывает 5 деталей, внимательно рассматривая рамку и размещая детали на своих местах; 3 балла – если ребенок выкладывает 3 детали, также внимательно рассматривая рамку и размещая детали на своих местах; 2 балла – если ребенок, используя метод проб и ошибок, размещает 5 деталей, которые предоставляются взрослым по одной; 1 балл – если ребенок, также методом проб и ошибок, выкладывает до 3 деталей, предоставляемых взрослым по одной. Этот метод оценки позволяет оценить навыки ребенка в работе с рамками-вкладышами, учитывая различные аспекты его действий и стратегий. [7].

Практическое применение

Для иллюстрации практической применимости программы была выбрана группа из 20 детей с РАС в возрасте от 3 до 4 лет, обладающих приблизительно одинаковым уровнем сформированности навыков зрительного восприятия. Эти дети прошли курс интервенции в Аутизм-Центре «Асыл Мирас» в городе Шымкент в 2023 году.

Перед разработкой индивидуальной программы развития был проведен функциональный анализ сформированности навыков. Ниже приведены результаты данного анализа. (рис.1).

На основании результатов ФА был разработан индивидуальный план развития ребенка с базовым уровнем развития:

1. «Простые рамки-вкладыши».
2. «Соотнесение идентичных предметов с образцом».
3. «Реагирует на собственное имя»
4. «Следует инструкции дать нейтральный объект (предмет или изображение)»
5. «Имитация с использованием предметов»
6. «Имитация движений рук»
7. «Просьба через указание на желаемый предмет»

Для формирования навыков зрительного восприятия был использован метод дискретных проб, также известный как метод отдельных блоков (DTT). Дискретная проба представляет собой поведенческую реакцию, которая возникает однократно при наличии возможности. [6].

При обучении ребенка новым навыкам в соответствии с ИПР, педагог применяет метод пошагового обучения, который предполагает разбиение формируемого навыка на последовательные этапы. После того как ребенок овладеет данным навыком, ему предоставляется возможность освоить следующий навык.

Реализация индивидуального плана развития (ИПР) включала в себя проведение 36 занятий, организованных следующим образом. Занятия осуществлялись в индивидуальном формате, длительностью 40 минут каждое, согласно заданным целям и задачам ИПР. Кроме того, предусматривались групповые занятия продолжительностью 20 минут, для которых разрабатывался календарно-тематический план. Этот план включал разнообразные виды деятельности, такие как конструктивная игра, ознакомление с окружающим миром, физические упражнения, логоритмика и другие.

Структура занятия включает следующие этапы:

Круг (приветствие) -3 мин
Индивидуальные занятия- 40 мин
Перемена-5 мин
Групповые занятия 10 мин
Круг (прощание)-2 мин.

В ходе индивидуального занятия, длительностью 40 минут, педагог самостоятельно управлял последовательностью выполнения задач в соответствии с ИПР. В случае, если у ребенка наблюдалась быстрая утомляемость и затруднения в поддержании концентрации на протяжении всего занятия, педагог предоставлял небольшие перерывы, продолжительностью не более 1 минуты, в течение всего времени занятия.

На каждом групповом занятии, продол-

жительностью 10 минут, предусматривался конкретный вид конструктивной деятельности, способствующий развитию различных навыков и социальной интеграции участников. Это включало творческую деятельность, такую как аппликации, работа с пластилином, рисование и прочее, игровые активности, в том числе совместные игры, как физически активные, так и игры на полу, а также занятия логоритмикой и другие формы учебных мероприятий.

В рамках программы также предусмотрено применение визуальной поддержки, которая играет важную роль в обучении детей с РАС, особенно тех, кому трудно ориентироваться в устной коммуникации. При выборе визуальных материалов учитывался уровень развития каждого ребенка, включая расписание занятий, планшет с последовательностью действий, визуальные правила и инструкции, а также система альтернативной коммуникации.

Одним из существенных компонентов программы является вовлечение родителей в психолого-педагогическую практику.

Родители активно включались в процесс занятий со своими детьми в соответствии с определенным подходом:

1. На начальном этапе в центре родитель выступал в роли наблюдателя, фиксируя ключевые моменты занятий, без активного вмешательства или реакции на действия ребенка, при этом избегая глазного контакта.
2. Постепенно родители переходили к роли помощника, занимая позицию за ребенком и оказывая физическую поддержку при необходимости выполнения заданий, сохраняя при этом нейтральную позицию и не реагируя на поведение ребенка.
3. На более продвинутом этапе родители становились активными участниками, выполняя рекомендации педагогов в домашних условиях, принимая участие в консультациях и обучении.

После завершения цикла из 36 занятий был проведен повторный функциональный анализ для оценки эффективности

психолого-педагогической коррекции. Результаты вторичного функционального анализа представлены в рисунке 2. (рис.2)

На основании данных, полученных в ходе первичного и вторичного функционального анализа, был проведен сравнительный анализ с целью выявления

положительной динамики в развитии показателей зрительного восприятия. (рис.3)

Сравнительный анализ результатов первичного и вторичного функционального анализа показывает определенные различия в динамике зрительного восприятия у детей с расстройством аутистического спектра (РАС). Во-первых, отчетливо заметно улучшение показателей зрительного восприятия после применения программы коррекции вторичного функционального анализа по сравнению с первичным. Например, процент улучшения зрительного восприятия составил 21% в первичном анализе, тогда как во вторичном анализе этот показатель составил 31%.

Во-вторых, наблюдаются различия в распределении значений между двумя анализами. Некоторые дети показали более значительное улучшение во вторичном анализе, в то время как у других это улучшение было менее выраженным или даже отсутствовало. Это может быть связано с индивидуальными особенностями реагирования детей на программу коррекции, а также с другими факторами, включая степень аутистических проявлений, мотивацию к участию в занятиях и эффективность взаимодействия с педагогами.

Таким образом, данные первичного и вторичного функционального анализа свидетельствуют о положительной динамике в развитии зрительного восприятия у детей с РАС после применения предложенной программы интервенции.

Рекомендации.

Систематическое применение методики, описанной в статье, требует от педагогов, осуществляющих программу «Аутизм. Мир для всех» в Центрах поддержки детей с РАС «Асыл Мирас», высшего образования в области психологии или специальной педагогики, а также глубокого понимания базовых принципов и методов прикладного анализа поведения.

Педагогам рекомендуется придерживаться общих и специфических принципов развивающей работы с детьми с РАС [1]:

1. Адаптировать подход к каждому ребенку, учитывая его текущий уровень развития и особенности его психического развития.
2. Принцип системности направлен на обеспечение целостного развития личности ребенка, устранение асинхронности и неравномерности его психического развития.
3. Необходимо использовать индивидуальный и дифференцированный подход к каждому ребенку.
4. Личностная ориентированность предполагает уважительное отношение к ребенку как к активному субъекту развития, учитывая его сильные стороны и потенциал.
5. Важно акцентировать внимание на развитии социальных и коммуникативных навыков у детей с РАС.
6. Семейно-центрированный подход предполагает включение семьи в процесс обучения и поддержку, учитывая их роль в жизни ребенка.
7. Необходимо уметь дозировать психическую нагрузку в процессе работы с ребенком, предотвращая перегрузку и стресс.
8. Использование интегративного и последовательного подхода.

Педагогам рекомендуется соблюдать стандарты профессиональной этики и нормы поведения, установленные для поведенческих аналитиков. Эти стандарты основаны на пяти взаимосвязанных документах, которые включают в себя следующее [6]:

1. Этические принципы и кодекс поведения психологов, определяющие обязанности и ответственности практикующих специалистов.
2. Право на качественное поведенческое лечение, гарантирующее каждому человеку право на получение эффективной терапии.
3. Право на образование, включая доступ к эффективным образовательным методикам и программам.

4. Рекомендации по ответственному поведению для поведенческих аналитиков.
5. Список знаний и навыков, необходимых для успешной практики поведенческого аналитика.

Заключение

Результаты современных исследований о зрительном восприятии у детей с РАС, проведенных в разных странах, подчеркивают его важность для развития социальных навыков, моторики и речи. Отсутствие внимания к этому вопросу может ограничить эффективность образовательных программ, подчеркивая необходимость в специальных мероприятиях по развитию зрительного восприятия в индивидуальных планах развития. Несмотря на значимость темы, научные исследования в этой области остаются недостаточными, требуя дальнейших исследований для глубокого понимания механизмов и разработки более эффективных методов поддержки.

В статье представлена реализация программы психолого-педагогической поддержки, основанной на применении методологии прикладного анализа поведения, а также на общих и специфических принципах развивающей работы с детьми, страдающими расстройствами аутистического спектра (РАС), представленная Частным Фондом «Фонд Булата Утемуратова» в рамках проекта «Аутизм. Мир один для всех», реализуемого через Центры поддержки детей с расстройствами аутистического спектра (РАС) «Асыл Мирас». В частности, приводится пример применения индивидуального плана развития для ребенка с базовым уровнем развития. Все методы работы с детьми с РАС, включенные в данную программу, представляют собой структурированный комплекс методов и технологий, который при разработке индивидуального плана развития требует индивидуализации под каждого конкретного ребенка, учитывая его уровень развития навыков.

В ходе сравнительного анализа результатов исследования, проведенного для

данной статьи, было обнаружено, что применение программы психолого-педагогической поддержки и методик, применяемых в Аутизм-Центре «Асыл Мирас» г. Шымкент, а также разработанный ИПР на основе тщательно проведенного функционального анализа, оказывают значительное влияние на формирование зрительного восприятия у детей с РАС. Однако, для полного понимания причин различий в данных и определения эффективности программы, необходимо дополнительное исследование, учитывающее широкий спектр факторов, влияющих на результаты.

Список использованных источников

1. **Ерсарина А.К., Джангельдинова З.Б., Айтжанова Р.К.** Специальная развивающая программа для детей с аутизмом. – Алматы, ННПЦ КП, 2020. – 169 с.
2. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5) 5th ed. American Psychiatric Association; Arlington, VA: 2013.
3. **Seungwon Chung, Jung-Woo Son** (2020). Visual Perception in Autism Spectrum Disorder: A Review of Neuroimaging Studies. *Journal of the Korean Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 31(3): 105–120. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7350544/#ref1>
4. **Leila Faber, Nellie van den Bos, Suzanne Houwen, Marina M. Schoemaker, Sara Rosenblum** (2022). Motor skills, visual perception, and visual-motor integration in children and youth with Autism Spectrum Disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*. Volume 96, August 2022, 101998. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S175094672200085X>
5. **Penelope Hannant** (2018). Receptive language is associated with visual perception in typically developing children and sensorimotor skills in autism spectrum conditions. *Human Movement Science*. Volume 58, April 2018, Pages 297-306. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167945717300970?via%3Dihub>
6. **Джон О. Купер, Тимоти Э. Херон, Ульям Л. Хьюард.** Прикладной анализ поведения. Пер.с англ. – Москва.: Практика, 2016 – 864 с.
7. **Джеймсон Партингтон.** Оценка базовых речевых и учебных навыков. Пересмотренная версия (ABLLS-R). Тестирование, пособие по построению ИПРР, система оценки навыков для детей с РАС и другими особенностями развития. Behavior Analysts, Inc. 1941 Oak Park Blvd., Suite 30, Pleasant Hill, CA 94523. – 151 с.

8. Рон Лиф, Джон Макэкен пер. с англ. Толкачев Л.Л.
Идет работа. Стратегии работы с поведением.

Учебный план интенсивной поведенческой терапии при аутизме. – Москва, ИП Толкачев, 2016 – 608 с.

● АУТИЗМ СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ВИЗУАЛДЫ ҚАБЫЛДАУЫН ДАМУЫ

Умарова С.А.

Шымкент қаласы білім басқармасының
«№2 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ

Аңдатпа. Аутизм спектрі бұзылған балалардың психофизикалық дамуын тереңдетіп зерттеудің маңызды аспектілерінің бірі - визуалды қабылдау болып табылады. Бұл зерттеудің мақсаты Шымкент қаласындағы «Асыл Мирас» аутизм орталығында қолданбалы мінез-құлық талдауының әдістемесіне негізделген психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасының АСБ бар балалардың визуалды қабылдауын қалыптастыру бойынша тиімділігін бағалау болып табылады. Талдау осы саладағы қазіргі зерттеулер мен озық тәжірибелерге сүйене отырып, АСБ бар балалардың визуалды қабылдауын дамытуға, оқуға деген көзқарасты стандарттау мен тиімді көмек көрсетуге осы бағдарламаның елеулі әсерін көрсетеді.

Түйінді сөздер: аутизм спектрінің бұзылуы, визуалды қабылдау, қолданбалы мінез-құлық талдауы

● THE DEVELOPMENT OF VISUAL PERCEPTION IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

Umarova S.A.

KSU «Office of psychological and pedagogical correction No. 2»
of the Department of Education of Shymkent

Abstract. One of the important aspects of in-depth research on the psychophysical development of children with autism spectrum disorders (ASD) is visual perception. The aim of this study is to assess the effectiveness of a psycho-pedagogical support program, based on the methodology of applied behavior analysis at the “Asyl Miras” Autism Center in Shymkent, on the formation of visual perception in children with ASD. The analysis demonstrates a significant impact of this program on the development of visual perception in children with ASD, standardizing the approach to education and providing effective assistance, based on contemporary research and best practices in the field.

Keywords: autism spectrum disorder, visual perception, applied behavior analysis.

ӘДІСТЕМЕЛІК КОМПАС МЕТОДИЧЕСКИЙ КОМПАС

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАҢДАР!

Сіздерге педагогтер мен әдіскерлерге кәсіби қызметінде қолдау көрсету үшін құрылған кезекті «Әдістемелік компас» айдарын ұсынып отырмыз. Бұл бөлімде біз әдістемелік құзыреттілікті дамытуға және білім беру процесінің сапасын жақсартуға көмектесетін материалдарды жариялаймыз.

Осы шығарылымда Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жү-

йесін жетілдіру бойынша әдістемелік ұсынымдар, Инновациялық педагогикалық тәжірибені зерделеу, жинақтау және тарату бойынша әдістемелік ұсынымдар және 5-9-сынып білім алушыларының оқу сауаттылығын дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар берілген.

Әдістемелік ұсыныстардың толық нұсқасымен Академия сайтында танысуға болады: <https://uba.edu.kz/qaz/metodology/3?page=1>

Әдістемелік ұсынымдар

1

Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін жетілдіру бойынша әдістемелік ұсынымдар

Бұл әдістемелік нұсқаулықта толық теориялық ақпаратты және сыныпшілік бағалауды жүзеге асырудың практикалық стратегиялары берілген. Критериалды бағалау бойынша халықаралық және отандық тәжірибенің салыстырмалы талдауы ұсынылған. Сонымен қатар әдістемелік ұсынымдарда сыныпшілік бағалаудағы мұғалімдердің сәтті кейстері қамтылған.

Аталған әдістемелік ұсынымдар мектеп әкімшіліктері мен білім беру саласының мамандарына, педагогтер мен

әдіскерлерге, тәлімгерлер мен болашақ мұғалімдерге пайдалы болады деген ойдамыз.

2

Инновациялық педагогикалық тәжірибені зерделеу, жинақтау және тарату бойынша әдістемелік ұсынымдар

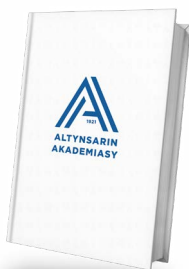

Бұл әдістемелік ұсынымдама инновациялық педагогикалық тәжірибе бойынша түсініктемелер беру мақсатында жазылған. Оның мазмұнында педагогикалық инновациялық қызметінің халықаралық және отандық тәжірибелерінен мысалдар беріледі. Педагогтердің инновациялық қызметін анықтау және бағалау әдістемесі сипатталып, инновациялық педагогикалық тәжірибені сынақтан өткізу және тарату бойынша әдістемелік кеңестер ұсынылады.

Әдістемелік ұсынымдама мектепке дейінгі, орта және кәсіптік техникалық білім беру ұйымдарының әкімшілігіне, педагогтерге, сонымен қатар білім басқармалары және әдістемелік кабинеттердің (орталықтардың) қызметкерлеріне арналған.

3

5-9-сынып білім алушыларының оқу сауаттылығын дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар

Ұсынылып отырған әдістемелік ұсынымдама жалпы білім беретін орта мектепте «Қазақ тілі» пәні бойынша оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастыруға арналған. Жұмыста оқу сауаттылығын дамытуға арналған тапсырмалар үлгілік оқу бағдарламасындағы оқу мақсаттарына сай ұсынылады және үлгілік тапсырмалар беріледі.

«5-9-сынып білім алушыларының оқу сауаттылығын дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар» әдістемелік ұсынымы жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне, білім алушыларға, жоғары оқу орындары оқытушылары мен студенттеріне, әдіскерлерге, сонымен қатар білім беру ұйымдарының қызметкерлеріне арналады.

УВАЖАЕМЫЕ ЧИТАТЕЛИ!

Предлагаем вашему вниманию очередную рубрику «Методический компас», посвященную методической помощи педагогам и методистам в их профессиональной деятельности. В этом разделе мы публикуем материалы, которые помогут развить методическую компетентность и улучшить качество образовательного процесса.

В данном выпуске представлены Методические рекомендации по совершенство-

ванию системы критериального оценивания учебных достижений школьников, Методические рекомендации по изучению, обобщению и распространению инновационного педагогического опыта и Методические рекомендации по развитию читательской грамотности обучающихся 5-9 классов.

С полной версией методических рекомендаций можно ознакомиться на сайте Академии: <https://uba.edu.kz/qaz/metodology/3?page=1>

Методические рекомендации

1

Методические рекомендации по совершенствованию системы критериального оценивания учебных достижений школьников

Настоящие методические рекомендации содержат подробную теоретическую информацию и практические стратегии по реализации внутриклассного оценивания. Представлен сравнительный анализ международного и отечественного опыта критериального оценивания. Наряду с этим, в методических рекомендациях содержатся успешные кейсы педагогов по внутриклассного оценивания.

Методические рекомендации рекомендованы администрации организаций среднего образования, педагогам и методистам.

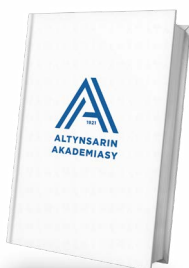
2

Методические рекомендации по изучению, обобщению и распространению инновационного педагогического опыта

В данных методических рекомендациях даны разъяснения по инновационному педагогическому опыту. Представлен международный и отечественный опыт педагогической инновационной деятельности. Описана методика выявления и оценки инновационной деятельности педагогов, также даны методические рекомендации по проведению апробации и распространению инновационного педагогического опыта.

Методические рекомендации предназначены для педагогов и администрации дошкольного, среднего и профессионально-технического организаций образования, а также для сотрудников Управлений образования и Методических кабинетов.

3

Методические рекомендации по развитию читательской грамотности обучающихся 5-9 классов

Методические рекомендации по развитию читательской грамотности обучающихся 5-9 классов предназначена для формирования читательской грамотности обучающихся по предмету «Русский язык» и «Английский язык». Приведенные примерные задания для развития читательской грамотности на работе представлены в соответствии с учебными целями типовой учебной программы.

Методические рекомендации по развитию читательской грамотности обучающихся 5-9 классов предназначены для руководителей организаций основного среднего образования, педагогов учебных предметов «Русский язык» и «Английский язык», методистов управлений и отделов образования, учебно-методических центров.

ҚҰРМЕТТІ ҚАРЛЫҒАШ ЛЕКЕРҚЫЗЫ!

Сізді өмір жолындағы биік белес – 70 жасқа толған мерейтойыңызбен шын жүректен құттықтаймыз!

Саналы ғұмырыңызды отандық білім-ғылым жолына арнап, филология ғылымы салаларын дамыту, оны орта білім беру жүйесінде оқыту және ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету ісіне өз үлесіңізді қосып келесіз.

Сіз ұзақ жылдар Алтынсарин академиясы қабырғасында оқыту қазақ, өзбек және ұйғыр тілдерінде жүргізілетін «Орыс тілі мен әдебиеті» пәнінің академиялық мазмұны мен әдістемелік оқу кешендерін әзірлеуге қажырлы еңбек еттіңіз.

Қымбатты Қарлығаш Лекерқызы, айтулы күнде Сізге зор денсаулық, игі жақсылық пен отбасыңызға бақ-береке тілейміз!

**Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясының
ұжымы**

Қарлығаш Лекерқызы Қабдолова – педагогика ғылымдарының докторы, Халықаралық педагогикалық білім беру ғылымдары академиясының академигі, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің профессоры.

Қарлығаш Қабдолова 1976 жылы Абай атындағы Қазақ педагогикалық институты филология факультетінің орыс бөлімін тәмамдаған. Еңбек жолын туған ауылы – Көкшетау облысы Қызылту ауданы «Бидайық» совхозының Өндіріс ауылында орыс тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі ретінде

бастайды. Екі жылдан кейін Алматы қаласындағы №103 пен №12 мектептерінде педагогикалық қызметін жалғастырды. 1985 жылы Мұғалімдер білімін жетілдіру институтының Орыс тілі кафедрасы оқытушысы лауазымына ауысты. 1993-2010 жылдары Ы. Алтынсарин атындағы Қазақ білім институтында (қазіргі Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА) Орыс тілі мен әдебиетін оқыту зертханасының меңгерушісі, Мектеп және мектепке дейінгі тәрбие институтының ғалым хатшысы, Жалпы орта білім беру ғылыми-зерттеу институтының директоры және директордың орынбасары лауазымдарында абыройлы еңбек етті.

Алтынсарин академиясындағы қызмет жолында Қ.Л. Қабдолова мектеп білім беру жүйесінде орыс тілін екінші тіл ретінде оқытуды ұйымдастыру және оны әдістемелік қамтамасыз ету мәселелерін жүйелі іске асырды. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары мектептегі тәрбие жұмыстары, оқушы тұлғасы мен оның мұғаліммен қарым-қатынасына деген көзқарастың өзгеруімен білім мазмұнын қайта қарау, қазақ мектептерінде орыс тілі мен әдебиетін оқыту бағдарламаларын жаңарту талап етілді. Осы кезеңде Қ.Л. Қабдолова жетекшілік ететін Орыс және шет тілдерін оқыту зертханасы мектеп педагогтеріне әдістемелік бағыт-бағдар беру, оқулықтар мазмұнын сараптау, жаңа оқу-әдістемелік құралдарды әзірлеу жұмыстарын жүргізді.

1993 жылдан бастап еліміздің Білім министрлігінің тапсырмасы бойынша Қ.Л. Қабдолова жалпы білім беретін мектептердің оқушыларына арналған «Орыс тілі мен әдебиеті» пәні бойынша жаңа буын оқулықтар, оқу-әдістемелік кешендер әзірлеу және оларды енгізу жөніндегі авторлық ұжымдар жұмысына сапалы жетекшілік жасады. Сонымен қатар Қарлығаш Лекерқызы «Мәдени мұра» ұлттық жобасы аясында «Әлемдік педагогикалық ой антологиясы» атты қазақ тілінде 10 томдық еңбек жазған авторлар тобын құруға белсенді қатысты.

Қарлығаш Қабдолова – қазақ мектептерінде орыс тілін оқыту әдістемесінің көрнекті маманы. Ол қазақ, ұйғыр және өзбек мектептеріне арналған мектеп оқулықтары мен оларға арналған оқу-әдістемелік

құралдардың, монографиялардың, 100-ден астам ғылыми-әдістемелік мақалалардың авторы. Оның жетекшілігімен қазақ (ұйғыр, өзбек) мектебінің 4-сыныбына арналған «Орыс тілі» пәнінен оқу-әдістемелік кешен әзірленді. Ол орыс тілінде оқытатын мектептердің 3-8-сыныптарына арналған «Орыс тілі» оқулығы авторларының бірі.

2007 жылы Қ.Л. Қабдолова «Ұлттық мектептің білім беру қостілділігі жағдайында сөзжасамның күрделі бірліктерін өзара байланысты оқытудың теориясы мен әдістемесі» тақырыбында докторлық диссертациясын сәтті қорғады. Оның жетекшілігімен 3 докторлық, 4 кандидаттық және 4 магистрлік диссертация қорғалды. Оның ғылыми қызығушылықтарын сөзжасамды оқыту әдістемесі, орыс тілін екінші тіл ретінде оқыту әдістемесі, мектеп оқулықтарының мәселелері, тілді оқытудың теориясы мен тәжірибесін зерттеу, контрастивтік лингвистика, лингводидактика, аударма мәселелері т.б. бағыттар айқындайды.

Ұзақ жылдар атқарған ұстаздық және ғылыми-зерттеу қызметі үшін Қ.Л. Қабдолова Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің Құрмет грамотасымен, «Қазақстан білім беру ісінің үздігі» және «Ы.Алтынсарин медалі» төсбелгілерімен марапатталған.

Шығармашыл ұстаз әрі әдіскер ғалым Қарлығаш Лекерқызының бай ғылыми-педагогикалық тәжірибесі және интеллектуалдық қабілеті әріптестері мен жас ғалымдар үшін өнегелі үлгі екені сөзсіз.

ҚҰРМЕТТІ ДАНАГҮЛ МҰҚАЖАНҚЫЗЫ!

Сізді өмір жолындағы асқар белесі – 70 жасқа толған мерейтойыңызбен шын жүректен құттықтаймыз!

Саналы ғұмырыңызда отандық орта білім беру саласы, физика ғылымы және жаратылыстану бағытындағы білім салаларының академиялық мазмұнын, сапасын, бағалау және білім стандарттарын ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету ісіне зор үлесіңізді қосып келесіз.

Сіз ғылыми академиялық ортада өрелі зерттеуші және шебер сарапшы еңбегімен танылып, жас әдіскер ғалымдар мектебін қалыптастыруға атсалысудасыз.

Қымбатты Данагүл Мұқажанқызы, айтулы күнде Сізге зор денсаулық, шығармашылық шабыт пен бақ-береке тілейміз!

**Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясының
ұжымы**

Данагүл Мұқажанқызы Қазақбаева – педагогика ғылымдарының докторы, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің профессоры, физика пәнінің әдіскер ғалымы.

Данагүл Қазақбаева Талдықорған облысы Гвардия ауданы Ақжар ауылында дүниеге келген. 1978 жылы І.Жансүгіров атындағы Талдықорған педагогикалық институтының физика-математика факультетін үздік бітірген.

Еңбек жолын 1978 жылы мектептің физика пәні мұғалімі болып бастайды. Ғылы-

ми қызметі 1984 жылы Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында бастау алып, 1992-2006 жылдар аралығында Алтынсарин академиясының жетекші ғылыми қызметкері, Бағдарлы мектеп және қашықтықтан оқыту лабораториясының меңгерушісі, Орта жалпы білім беру институтының директоры қызметтерін атқарған. 2006-2009 жылдар аралығында Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясының докторанты әрі жетекші ғылыми қызметкер болды. 2012 жылдан Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің профессоры болып еңбек етіп келеді.

2000 жылы оған педагогика мамандығы бойынша доцент ғылыми атағы берілді. Ол 2010 жылы Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының БД 14.65.02 біріккен диссертациялық кеңесінде «Мектепте жаратылыстану-ғылыми білім беруді дамытудың теориясы мен практикасы» тақырыбында докторлық диссертация қорғады. 2019 жылдан Ресей Жаратылыстану Ғылымдары Академиясының шетелдік мүшесі.

Д.М. Қазақбаева 200-ге жуық ғылыми-әдістемелік еңбектің авторы. Олардың көпшілігі мектепте физиканы оқытудың мазмұны мен әдістерін жетілдіру, үздіксіз білім берудегі сабақтастық, білім беруді стандарттаудың әдіснамалық негіздерін жасау проблемалары бойынша жүргізілген зерттеу жұмыстарының нәтижесі болып табылады. Сонымен қатар ол жаратылыстану және физика пәндері бойынша білім тұжырымдамаларының, оқу бағдарламаларының, «Физика» пәні бойынша мемлекеттік жалпыға міндетті білім стандартының, жалпы білім беретін мектептің 7 және 9 сыныптарына арналған «Физика және астрономия» жаңа буын оқулықтарының, 12 жылдық мектептің 11 және 12 сыныптарына арналған «Физика» оқулықтарының, 2019 жылы «Мектеп» баспасынан шыққан 9-10 сыныптарға арналған жаңартылған мазмұндағы оқулықтардың, «Мек-

тепте жаратылыстану-ғылыми білім беруді дамытудың теориясы мен практикасы» атты монографияның, анықтамалық және әдістемелік құралдардың авторы.

Қазіргі таңда Данагүл Мұқажанқызы Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА әзірленетін (7-9-сыныптар, жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағытындағы 10-11-сыныптар) «Физика» пәнінен жетілдірілген үлгілік оқу бағдарламасын дайындайтын топтың жетекшісі болып табылады.

Данагүл Қазақбаеваның ғалым және әдіскер-педагог ретіндегі еңбегі жоғары бағаланып, жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеуде қол жеткен нәтижелері үшін еліміздің Білім министрінің Құрмет грамоталарымен (1996, 2003жж.), республиканың білім беру саласына сіңірген ерекше еңбегі үшін «Қазақстан Республикасы білім беру ісінің үздігі» (1997ж.) және «Ы.Алтынсарин» төсбелгісімен марапатталған.

Білікті әдіскер әрі зерттеуші ғалым Данагүл Қазақбаева жаратылыстану бағытындағы білім салаларының академиялық мазмұнын, бағалау талаптарын және білім стандарттарын ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету жолында жас сарапшылар мектебін қалыптастыруға өзіндік үлесін қосуда.

ҚҰРМЕТТІ ЖАНБОЛ ОКТАБРЬҰЛЫ!

Сізді өміріңіздегі айтулы белес – мерейлі жасыңызбен шын жүректен құттықтаймыз!

Саналы ғұмырыңызды отандық орта білім беру мен мемлекеттік қызмет саласына арнап, педагогикалық ғылым салаларын дамыту мен болашақ педагог кадрларды даярлау ісіне зор үлес қосып келесіз. Еліміздің іргелі академиялық ортасы – Алтынсарин академиясын басқарған лауазымдық қызметте білікті басшы, шебер ұйымдастырушы және парасатты азамат еңбегімен танылып, жас әдіскер ғалымдар мектебін қалыптастыруға атсалыстыңыз.

Ғылыми педагогикалық ортадағы еңбегіңіз одан әрі еселеніп, мақсат-жобаларыңыз сәтті жүзеге аса беруіне тілектеспіз!

Құрметті Жанбол Октябрьұлы, мерейлі жасыңызбен шын жүректен құттықтай отырып, Өзіңізге зор денсаулық, игі жақсылық пен отбасыңызға бақ-береке тілейміз!

**Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясының
ұжымы**

Жанбол Октябрьұлы Жилбаев – Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің басқарма төрағасы-ректор, п.ғ.к., профессор, Қазақстан Республикасы білім беру ісінің үздігі, «Құрмет» орденінің, «Ыбырай Алтынсарин» медалінің иегері.

Жанбол Жилбаев – 1964 жылы 1 мамырда Қарағанды облысы Нұра ауданы Плаховка ауылында дүниеге келген. 1988 жылы Қарағанды педагогикалық институтын «Алғашқы әскер дайындық және дене шынықтыру» пәні мұғалімі мамандығы бойынша бітірген. 1995 жылы Қазақстан Республикасы Еңбек министрлігінің Қа-

рағанды оқу орталығынан экономист-есепші, 1999 жылы Д.А. Қонаев атындағы гуманитарлық университетінің Қарағанды филиалынан заңгер мамандығы бойынша бітірген.

Еңбек жолын 1988 жылы Қарағанды қаласындағы №88 орта мектебінің алғашқы әскери дайындық пәні жетекшісі болып бастап, кейін осы мектептің директоры болды. 1993-1995 жылдары аралығында Қарағанды қаласы Ленин аудандық білім беру бөлімінің басшысы, 1995-1996 жылдары Қарағанды қалалық білім бөлімінің басшысы, 1996-1999 жылдары Қарағанды облыстық білім басқармасы бастығының

орынбасары, 1999 жылы Қарағанды қаласы әкімінің орынбасары, 1999-2010 жылдары Қарағанды қалалық білім бөлімінің басшысы, 2010-2011 жылдары Қарағанды облысы Әділет департаменті басшысының орынбасары, 2011-2012 жылдары Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің Астана қаласы бойынша Талдау және құқықтық насихат департаменті директорының орынбасары, 2012-2013 жылдары Қарағанды облысы әкімінің орынбасары, 2013-2020 жылдары аралығында Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының президенті қызметтерін атқарған. Алтынсарин академиясын басқарған уақытта орта білім жүйесін жаңғырту саясатын жүзеге асырып, XXI ғасыр талаптарына сай заманауи қазақстандық мектеп қалыптастырудың ғылыми-әдіснамалық негізін дамытуға өз үлесін қосты.

Бүгінде таңда Жанбол Жилбаев Ертіс-Баян өңірінің ұстаздар ордасы – Марғұлан университетін басқаруда. Осы жыл-

дар ішінде жоғары оқу орны материалдық-техникалық тұрғыда орнықты қалыптасып, жоғары білім беру сапасы нығайды. Соның арқасында университеттің профессорлық-оқытушылық құрамы мен студенттері жоғары нәтижелерге қол жеткізді. Атап айтқанда академиялық әлеуеті артып, білім мен ғылым, өнер мен спорт салаларында әртүрлі жетістіктерге жетті. Сонымен қатар университет шетелдік оқу орындарымен ынтымақтастық орнатып, оқытушылар мен студенттер академиялық ұтқырлық бойынша сол оқу орындарында тағылымдамадан өтіп, тәжірибе жинақтауда. Ж.Жилбаев басшылыққа келгелі педагогикалық оқу орны университет мәртебесін алды және қазақ археологиясының негізін салушы, академик Әлкей Марғұланның есімі берілді. Жанбол Октябрьұлының басшылығымен университеттің 60 жылдық мерейтойына, Әлкей Марғұланның 120 жылдық мерейтойына арналған іс-шаралар жоғары деңгейде өтті.

ҚҰРМЕТТІ ЗӘУРЕ АБДЫКЕНҚЫЗЫ!

Сізді өмір жолындағы биік белес – 60 жасқа толған мерейтойыңызбен шын жүректен құттықтаймыз!

Саналы ғұмырыңызды білім-ғылым жолына арнап, отандық математика ғылымы салалары және мектеп математикасын оқытудың академиялық мазмұны, сапасы және білім стандарттарын ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету ісіне зор үлесіңізді қосып келесіз.

Сіз ғылыми академиялық ортада зерделі сарапшы әрі кәсіби шебер маман ретінде танылған және әдіскер ғалымдар мектебін қалыптастыруға атсалысудасыз.

Қымбатты Зәуре Абдыкенқызы, айтулы күнде Сізге зор денсаулық, толайым табыс пен бақ-береке тілейміз!

**Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясының
ұжымы**

Зауре Абдыкеновна Жұмағұлова – Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері, педагогика ғылымдарының кандидаты, PhD.

Еңбек жолын 1986 жылы Қарағанды мемлекеттік университетінің математика факультетін тәмамдағаннан кейін мұғалімдік қызметтен бастады. 1986-2005 жылдары Ақмола облысы мектептерінде математика пәнінің мұғалімі, директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары және мектеп директоры қызметін атқарды. 2005-2011 жылдары «Оқулық» РҒПО-ның ғылыми қызметкері, аға ғылыми қызметкері және ғалым хатшысы лауазымында еңбек

етті. 2011 жылдан Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында жетекші ғылыми қызметкер лауазымында табысты жұмыс жасауда. 2019-2020 оқу жылы Академияның Орта білім мазмұны институты директорының орынбасары қызметінде болды.

Академия ұжымына зерттеуші ғалым, білікті маман, әдіскер әрі практик ретінде танылған З.Жұмағұлова мектептің математика курсы оқытуды ғылыми-әдістемелік және әдіснамалық сүйемелдеу жұмысын жоғары жауапкершілікпен жүзеге асырып келеді. Ол жаңа оқу жылының басты құжаты – Әдістемелік нұсқау хатын

әзірлеу жұмысына да белсенді қатысады. Оның табанды еңбегі арқасында жалпы білім беретін мектептердің 5-11 сыныптарына, 12 жылдық оқытуға көшу бойынша тәжірибелік мектептердің 5-12 сыныптарына арналған оқу бағдарламалары, 1-11 сыныптарға арналған оқу жоспарлары, Байқоңыр қаласындағы қазақ тілінде оқытатын мектептерінің 5-8 сыныптары үшін өтпелі оқу бағдарламалары әзірленді.

3. Жұмағұлованың ғылым жолында жеткен жетістіктері де бір төбе. Ол РФ Мәскеу қаласында мектеп математикасын оқыту әдістемесі бойынша кандидаттық диссертация қорғады. Әдіскер ғалымның 50-ден астам ғылыми және оқу-әдістемелік еңбектері, оның ішінде математика пәнінің 36 оқулығы мен оқу-әдістемелік кешендері, Халықаралық ғылыми-өлшемдік деректер (Scopus пен Web of Science) базасына тіркелген журналдар мен халықаралық конференциялар жинақтарында жарық көрген жарияланымдары бар. ЖОО-ның математика ғылымы магистранттарының диссертациялық жұмыстарына жетекшілік жасайды.

«Ғылымдар патшасы – математика» ілімінің маманы орта білім беру деңгейлері арасында, сол сияқты ЖОО-лар мен мектептер арасындағы білім беру мазмұнының сабақтастығы мәселесіне сарап-

тама жасап, еліміздің педагогикалық қауымдастығына математика пәнін оқыту әдістемесіне арналған курстар, вебинарлар мен форумдарды тұрақты жүргізеді. 2022 жылы ҚР математика мұғалімдері съезінің секциялар жұмысын ұйымдастырып, модератор қызметін атқарды.

Сонымен қатар Зәуре Жұмағұлова «Ұлттық тестілеу орталығы» РМҚК сарапшысы, ҰБТ-дағы республикалық апелляция комиссиясының, республикалық орта білім беру ұйымдары білім алушыларын қорытынды аттестаттау жөніндегі комиссияның, мектептерге халықаралық мәртебе беру бойынша республикалық комиссияның мүшесі және отандық педагогика ғылымы саласы бойынша диссертациялық кенестің уақытша мүшесі болып табылады.

Білім және ғылым саласындағы ұзақ жылғы адал еңбегі мен толайым табыстар үшін Зәуре Абдыкенқызы «Ыбырай Алтынсарин» тәсбелгісі (2020 ж.), «Қазақстан Республикасының Білім беру ісінің үздігі» медалі (2000 ж.), «Халық алғысы» (2020 ж.) медалі және т.б. жоғары наградалармен марапатталған.

Зәуре Абдыкенқызы тұлғалық қасиеттері мен кәсіби білім-білігі қызметтес жастарға өнегелі үлгі екені сөзсіз.

ҚҰРМЕТТІ МАЙРА САЙЫМҚИЗИ!

Сізді өмір жолындағы биік белес – 50 жасқа толу мерейтойыңызбен шын жүректен құттықтаймыз!

Жоғары мектептегі оқытушылық қызмет пен ғылыми ізденіс жолын ғылыми-әдістемелік зерттеулермен ұштастыра отырып, еліміздің жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім, кәсіптік және техникалық білім беру салалары, олардың академиялық саясатын жүзеге асыруға өзіндік үлесіңізді қосып келесіз. Сіз үздіксіз білім беру саласының білікті де тәжірибелі сарапшы маманы ретінде шыңдалып, білім беру мазмұнын қазіргі заман құндылықтары және құзыреттерімен байытуға атсалысудасыз.

Майра Сайымқызы, мерейлі жасыңызбен құттықтай отырып, Сізге зор денсаулық, игі жақсылық пен бақ-береке тілейміз!

**Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясының
ұжымы**

Майра Сайымқызы Сапиева – педагогика ғылымдарының кандидаты, Алтынсарин академиясының Үздіксіз педагогикалық білім беру орталығының жетекші ғылыми қызметкері, білікті сарапшысы.

Майра Сапиева 1997 жылы Ахмет Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университетін тәмамдап, еңбек жолын осы ЖОО-да оқытушы болып бастайды. 2007-2020 жылдар аралығында Қостанай мемлекеттік университеті Өнер кафедрасының меңгерушісі қызметін атқарды. 2004-2008 жылдары Еуразия гуманитарлық институтының аспирантурасында «Кәсіптік білім берудің теориясы мен әдіс-

темесі» мамандығы бойынша оқып, 2010 жылы кандидаттық диссертациясын сәтті қорғады. 2020-2021 оқу жылы Білім және ғылым министрлігінің Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім комитетінде жұмыс істеді. 2021 жылдан Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында еңбек етіп келеді.

Алтынсарин академиясындағы қызмет жолында Майра Сайымқызы мектепке дейінгі, орта және кәсіптік-техникалық білім беру ұйымдары педагогтерінің кәсіби дамуы бойынша қазақстандық мазмұнға ғылыми-әдістемелік зерттеулер жүргізді, кәсіптік-техникалық бағытта

мамандар даярлаудың білім беру бағдарламалары мазмұнына сәйкестігіне талдау жасады, Педагогтердің кәсіби стандартын (2022 ж.) және оның әдіснамасын әзірледі. Сонымен қатар ол Педагогтердің кәсіби стандарт нормаларын сынақтан өткізіп, аталған стандартты валидациялау бойынша жұмысты орындады. Сондай-ақ МЖМБС талаптары бойынша педагогикалық және инклюзивті білім беру, қашықтықтан оқыту, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруге өзгерістер мен толықтырулар енгізу жөніндегі тұрақты жұмыс тобына қатысады. Қазіргі таңда педагогтердің қолданыстағы кәсіби стандартын өзектендіру бойынша жұмыс жүргізіп жатыр.

2015-2017 жылдар М.С. Сапиева ҚР Білім және ғылым министрлігінің гранттық қаржыландыру шеңберінде іске асырылған «XX-XXI ғғ. тоғысында Қазақстан композиторларының академиялық аспаптық музыкасы (1980-2014жж.)» ғылыми жобасына жетекшілік етті.

2021-2023 жылдар аралығында М.С. Сапиева «Білім және ғылым жүйесін жаңғыртудың ғылыми негіздері» бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру шеңберінде іске асырылған «Үздіксіз кәсіптік педагогикалық білім берудің қазіргі жай-күйін зерттеу және Lifelong Learning Teacher (педагогикалық үздіксіз білім беру) тұжырымдамасын әзірлеу» ғылыми зерттеу тобының мүшесі ретінде қатысты. 2021-2023 жылдар аралығында Оқу-ағарту министрлігінің педагогтердің біліктілігін арттыру курстарының 2020-2023 жылдарға арналған білім беру бағдарламаларына сараптама жүргізу жөніндегі Сараптамалық кеңес жұмысына да атсалысты.

Майра Сайымқызы 2022 жылдан еліміздің Ғылым және жоғары білім министрлі-

гінің Жоғары білім беруді дамыту ұлттық орталығының жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бағдарламалары бойынша сарапшысы, ал 2023 жылдан Оқу-ағарту министрлігінің Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, орта, қосымша, сондай-ақ техникалық және кәсіптік білім беру саласындағы кәсіптік біліктіліктер жөніндегі Салалық кеңесінің мүшесі және 2024 жылдан ҚР Оқу-ағарту министрлігінің «Талап» КеАҚ Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру бағдарламаларының сарапшысы.

Ғалым М. Сапиеваның 100-ден аса ғылыми еңбегі, оның ішінде Scopus дерекқоры журналдарындағы мақалалары, бірнеше монографиясы мен оқу құралдары, №43656 «Педагогтің кәсіби құзыреттілігінің деңгейлік мазмұны (ұлттық біліктілік шеңбері бойынша 5-8 деңгейлер)» авторлық куәлігі бар.

Майра Сайымқызы жоғары білім беру саласындағы ұзақ жылғы адал еңбегі үшін Қостанай облысы әкімінің Құрмет грамотасы (2011 ж.), «Университеттің дамуына сіңірген еңбегі үшін» төсбелгісі (2014 ж., 2019 ж.), ҚР Білім және ғылым министрінің Құрмет грамотасы (2016 ж.), Білім және ғылым министрлігінің «Қазақстан Республикасының ғылымын дамытудағы сіңірген еңбегі үшін» төсбелгісі (2019 ж.), ҚР Оқу-ағарту министрлігінің «Оқу-ағарту министрлігінің Еңбек сіңірген қызметкері» Құрмет дипломымен (2024 ж.) марапатталған.

Майра Сапиеваның үздіксіз педагогикалық білім беру саласындағы академиялық әрі білікті сарапшылық мол тәжірибесі қазіргі орта білім және кәсіптік білім беру саласын зерделеуші мамандар үшін өнегелі үлгі екені сөзсіз.

«АЛТЫНСАРИН АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ» ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛЫНЫҢ АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕЛЕРІ

1. Жарияланымдарға қазақ, орыс, шет тілдеріндегі мақалалар қабылданады. Мақалаларды авторлар мұқият тексеріп, өңдеуі керек.
2. Мақалалар компьютерде терілуі керек, аралық интервал – 1, өрістер: сол жағы - 30 мм, оң жағы - 15 мм, жоғарғы жағы - 20 мм, төменгі жағы - 20 мм, сондай-ақ «Windows-ке арналған Word» мәтіндік редакторындағы электронды мақала қабылданады.
3. Мақаланың көлемі (әдебиеттер тізімін, кестелерді, суреттер, олардың атауын қоса алғанда) 10 беттен аспауы тиіс.
4. Суреттер көлемі мақала көлемінің 1/4 бөлігінен аспауы тиіс.
5. Мақалалар келесі ережелерге сәйкес қатаң түрде рәсімделуі керек:
 - ▶ ФТАМР (ғылыми техникалық ақпараттың мемлекетаралық айдары) <https://grnti.ru/>;
 - ▶ мақаланың тақырыбы мақала мазмұнын толықтай ашуы керек және 12 сөзден аспауы керек. Техникалық параметрлер: кегль - 14, гарнитура - Times New Roman, қалың, абзац орталықтандырылған болуы керек;
 - ▶ автордың (авторлардың) аты-жөні мен тегі, сондай-ақ мекеменің толық атауы мынадай техникалық параметрлерге сәйкес келуі тиіс: кегль - 14, гарнитура - Times New Roman, орталықтандырылған абзац;
 - ▶ аңдатпа мақаланың негізгі ақпаратын қамтуы керек, көлемі 100 сөзден аспағаны жөн. Аңдатпа қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде беріледі. Аңдатпа келесі параметрлерді сақтауы керек: кегль - 12 пункт, гарнитура - Times New Roman, көлбеу (курсив), солдан оңға шегініс - 1 см, жоларалық интервал – дара;
 - ▶ түйінді сөздер аңдатпадан кейін қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы тиіс және 4-7 сөз жеткілікті. Түйінді сөздер келесі параметрлерді сақтауы керек: кегль - 12, гарнитура - Times New Roman, көлбеу (курсив), сол-оң жақ шегініс - 1 см, жоларалық интервал – дара;
 - ▶ мақала мәтіні: кегль - 14, гарнитура - Times New Roman, жоларалық интервал – дара;

Мақаланың құрылымы: кіріспе, әдістеме, практикада қолдану, ұсыныстар, қорытынды және қолданылған деректер тізімінен тұрады.

МАҚАЛАНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ (1500 – 2500 сөз)

Кіріспе (200-400 сөз)

Кіріспеде әдістемелік мақала тақырыбының маңыздылығы мен өзектілігін жазылу керек. Мақаланың мақсаты мен міндеттерін тұжырымдап, осы тақырып бойынша жазылған отандық және шетелдік әдебиеттерге шолу жасалады.

Әдістеме (400-750 сөз) (*технологияны қолдану / озық педагогикалық тәжірибе / авторлық бағдарлама / әдіс / тәсіл*)

Бұл бөлімде әдістеменің толық сипаттамасы ұсынылады. Оның ерекшеліктері, негізгі реттілігі мен принциптерін сипаттау керек. Білім беру немесе оқушылармен жұмыс істеу процесінде қолданылатын әдістер жазылады.

Практикада қолдану (500-850 сөз)

Бұл бөлім әдістемені іс жүзінде қалай нақты қолданылғанын көрсетуге арналған. Сабақтар, авторлық бағдарлама, жобалар немесе басқа білім беру іс-шаралары сияқты әдістемені нақты білім беру процесінде қолдану барысын келтіреді. Әдістемені қолдану нәтижелерін талдау және оның тиімділігіне баға береді. Сонымен қатар осы бөлімде әдістемені қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктері де жазылады.

Ұсыныстар (200-250 сөз)

Ұсыныстар бөлімінде басқа педагогтерге әдістемені оқу процесіне сәтті енгізу бойынша ұсыныстар беріледі. Бұл әдістемелерді қолдануға дайындық бойынша кеңестер, нәтижелерді бағалау әдістері, әртүрлі оқу топтары мен контекстерге бейімделу және басқа да практикалық ұсыныстар жазылады.

Қорытынды (200-250 сөз)

Қорытынды – бұл әдістемелік мақаланың соңғы, бірақ маңызды бөлімі. Бұл бөлімде мақалада жазылған ойлардың, әдістемелердің, олардың практикада қолданылуы бойынша жалпы тұжырымы жасалынады. Қорытынды қысқа, бірақ мазмұнды болуы керек және педагогтердің

практикалық қызметі мен білім беру процесін дамыту үшін зерттеудің маңыздылығын атап өтуі керек.

Қолданылған деректер тізімі

Осы журналға арналған әдебиеттер тізімінде мақала мәтінінде сілтеме жасалған дереккөздер ғана көрсетілуі керек. Тізімді жасамас бұрын, тізімдегі барлық дереккөздердің мақалада болғандығын тексеру керек. Сондай-ақ ел ішіндегі зерттеулер мен жарияланымдарға негізделген жұмыстарды қоса алғанда, отандық көздердің болуы міндетті. Әдебиеттер тізімі ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 сәйкес ресімделуі керек. Барлық сілтемелер түпнұсқа тілінде берілуі керек. Мақалада келтірілген сілтемелер нөмірленген және төртбұрышты жақшада болады.

- ▶ кестелер мәтіндегі сілтемеден кейін орналастырылады, оларды мәтінде атап өту ретімен нөмірленеді, әр кестенің өз тақырыбы болады. Диаграммалар мен графиктер кестелерді қайталамауы керек. Кестелердің материалы мәтінге қосымша сілтеме жасамай-ақ түсінікті болуы керек. Кестеде қолданылған барлық қысқартулар оның астында орналасқан жазбада түсіндірілуі керек;
 - ▶ суреттер TIFF кеңейтімі бар жеке файлдармен ұсынылады (*.TIF) немесе JPG (Word бағдарламасына ендірілмеген). Әр суретте мәтінде бір сілтеме болуы керек, суреттердегі нөмірлеу өтпелі болуы керек, суреттерге қолтаңбалар жеткілікті толық ақпаратты қамтуы керек;
 - ▶ қысқартулар тек жалпы қабылданған – өлшем атауларын, физикалық, химиялық және математикалық шамалар мен терминдерді және т. б. қолдануға рұқсат етіледі;
 - ▶ математикалық формулаларды Microsoft Equation ретінде теру керек (әр формула бір объект).
6. Редакция мақаланы әдеби және стилистикалық өңдеумен айналыспайды. Талаптарға сәйкес келмейтін мақалалар жариялауға қабылданбайды.
7. Мақаланың электрондық нұсқасы электрондық пошта арқылы жіберілуі керек: **bak@uba.edu.kz**

8. Байланыс телефоны: 8(7172) 725882

9. Жеке бетте автор туралы мәліметтер болуы керек: толық аты-жөні, ғылыми дәрежесі мен ғылыми атағы (болған жағдайда), біліктілік санаты, жұмыс орны;

- ▶ мақаланың атауы және автордың (авторлардың) тегі қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде («Мазмұны» үшін);

10. Басылымда мақала жариялау ақылы. Бір мақала (көлемі 10 парақтық) құны - 5058 теңге тұрады.

Мақаланы қарау тәртібі

Журналдың электрондық поштасына келіп түскен мақалалар келесі талаптар бойынша қаралады:

- ▶ техникалық ресімделуі;
- ▶ құрылымға сәйкес жазылуы;
- ▶ журналдың тақырыптық бағытына сәйкестігі;
- ▶ лицензияланған Антиплагиат жүйесінде тексеру;
- ▶ жасанды интеллектіні қолдану;
- ▶ сараптамалық талдау (**рецензиялау**) жасау;
- ▶ редакция алқа мүшелерінің ұсыныстары негізінде қайта өңдеу және толықтыру.

Рецензиялау – мақалаға ғылым және пән салалары мамандары жүргізетін дербес жазбаша ғылыми бағалау. Рецензент бағалауы негізінде ғана редакция жұмысты журналда жариялайды. Мақала авторына оның қалауы бойынша сараптамамен (рецензиямен) танысуға болады. Сараптама (рецензия) қолжазба авторына рецензенттің қолы қойылмай және тегі, лауазымы, жұмыс орны көрсетілмей ұсынылады. Рецензиялауға журнал талаптарына сай келетін және мақала мәтіннің кемінде **70%-ы түпнұсқа** болып табылатын жұмыстар жіберіледі. Рецензиялау мерзімі - **2 апта**. Оң бағалау мақаланы жариялауға жеткілікті негіз бола алмайды. Мақаланы журналда жариялау туралы түпкілікті шешімді журналдың редакция алқасының мүшелері қабылдайды.

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ МЕТОДИЧЕСКОГО ЖУРНАЛА «ВЕСТНИК АКАДЕМИИ АЛТЫНСАРИНА»

1. К публикациям принимаются статьи на казахском, русском, иностранных языках. Статьи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами.
2. Статьи принимаются в 1 экземпляре, набранных на компьютере, напечатанных на одной стороне листа с одинарным межстрочным интервалом, поля: левое - 30 мм, правое - 15 мм, верхнее - 20 мм, нижнее - 20 мм, а также электронный вариант со всеми материалами в текстовом редакторе «Word для Windows».
3. Объем статьи (включая таблицы, список литературы, подписи к рисункам, рисунки) не должен превышать 10 страниц.
4. Объем рисунков не должен превышать 1/4 объема статьи.
5. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:
 - ▶ МРНТИ (межгосударственный рубрикатор научной технической информации) <https://grnti.ru/>;
 - ▶ заглавие статьи должно точно отражать содержание статьи и состоять из не более 12 слов; технические параметры: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, жирные, абзац центрованный;
 - ▶ инициалы и фамилия(-и) автора(-ов), а также полное название учреждения должны соответствовать следующим техническим параметрам: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, абзац центрованный;
 - ▶ аннотация должна быть лишена вводных фраз, содержать только главную информацию статьи, не превышать объем 100 слов, выполняться на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman, курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал - одинарный;
 - ▶ ключевые слова (4-7 слов): на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman, курсив, абзац - 1 см, межстрочный интервал - одинарный;
 - ▶ текст статьи: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, межстрочный интервал - одинарный;

Структура статьи: введение, методика, практическое применение, рекомендации, заключение и список использованных источников;

СТРУКТУРА СТАТЬИ (1500-2500 слов)

Введение (200-400 слов)

Во введении следует изложить важность и актуальность темы методической статьи. Формулируя цель и задачи статьи, следует дать обзор отечественной и зарубежной литературы, посвященной данной теме.

Методика (400-750 слов)

В этом разделе будет представлено подробное описание методики. Необходимо описать, как она разработана, основные этапы и принципы. Записать методы, используемые в процессе обучения или работы с учащимися.

Практическое применение (500-850 слов)

Этот раздел предназначен для демонстрации того, как методика была применена на практике. Предоставить опыт применения автором конкретной методики, как уроки, авторская программа, проекты или другие образовательные мероприятия, в реальном образовательном процессе. Проанализировать результаты применения методики и оценить ее эффективность. В этом разделе также описать преимущества и недостатки использования методологии.

Рекомендации (200-250 слов)

В разделе с рекомендациями предоставить рекомендации для других педагогов по успешному внедрению методики в учебный процесс. Сформулировать советы по подготовке к использованию данных методик, методы оценки результатов, адаптацию к различным учебным группам и контекстам, а также другие практические рекомендации.

Заключение (200-250 слов)

Заключение - это последний, но важный раздел методической статьи. В данном разделе делается общий вывод по изложенным в статье соображениям, методикам, их практическому применению. Заключение должно быть кратким, но содержательным и подчеркивать важность исследований для развития практической деятельности педагогов и образовательного процесса.

Список использованных источников

В списке литературы для данного журнала должны быть указаны только те источники, на которые ссылаются в тексте статьи. Перед составлением списка следует проверить, что все перечисленные источники были упомянуты в статье. Также обязательным требованием является наличие отечественных источников, включая работы, основанные на исследованиях и публикациях внутри страны. Список литературы должен быть оформлен в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003. Все ссылки должны быть даны на языке оригинала. Ссылки и сноски, приведенные в статье, пронумеровываются и заключаются в квадратные скобки.

- ▶ таблицы помещаются после ссылки в тексте, нумеруются в порядке упоминания их в тексте, каждая таблица имеет свой заголовок. Диаграммы и графики не должны дублировать таблицы. Материал таблиц должен быть понятен без дополнительного обращения к тексту. Все сокращения, использованные в таблице, должны быть пояснены в Примечании, расположенном под ней;
 - ▶ рисунки (только черно-белые) представляются отдельными файлами с расширением TIFF (*.TIF), или JPG (не встраивать в Word). На каждый рисунок должна быть одна ссылка в тексте, нумерация у рисунков – сквозная, подписи к рисункам должны содержать достаточно полную информацию;
 - ▶ сокращения разрешаются применять только общепринятые — названия мер, физических, химических и математических величин и терминов и т. п.;
 - ▶ математические формулы должны быть набраны как Microsoft Equation (каждая формула - один объект).
6. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются.
7. Электронный вариант статьи следует направлять по электронной почте: bak@uba.edu.kz
8. Контакт. тел.: 8(7172) 725882
9. На отдельной странице приводятся сведения об авторе: Ф.И.О. полностью, ученая сте-

пень и ученое звание (если есть), квал. категория, место работы;

- ▶ название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках (для «Содержания»).

10. Басылымда мақала жариялау ақылы. Бір мақала (көлемі 10 парақтық) құны - 5058 теңге тұрады.

Порядок рассмотрения статьи

Статьи, поступившие на электронную почту, рассматриваются по соответствию следующим требованиям:

- ▶ техническое оформление;
- ▶ написание статьи в соответствии со структурой;
- ▶ соответствие тематической направленности журнала;
- ▶ проверка в лицензированной системе Антиплагиата;
- ▶ использование методов искусственного интеллекта;
- ▶ экспертный анализ (**рецензирование**);
- ▶ переработка и дополнение на основании предложений членов редакционной коллегии.

Рецензия является самостоятельным письменным научным произведением, выполненным специалистами предметной области, к которой относится и рецензируемая статья. Рецензирование помогает редакции при принятии решения об опубликовании работы, а автору, через связь с редакцией, может помочь улучшить свою работу. Автору рецензируемой работы предоставляется, при его желании, возможность ознакомиться с текстом рецензии. Рецензия предоставляется автору рукописи без подписи и указания фамилии, должности, места работы рецензента. На рецензирование направляются статьи, удовлетворяющие всем формальным требованиям журнала и имеющие не менее **70%** оригинального текста. Сроки рецензирования – **2 недели**. Положительная рецензия не является достаточным основанием для публикации статьи. Окончательное решение о целесообразности публикации статьи принимается членами редколлегии журнала.

Журналдың құрылтайшысы:
Қазақстан Республикасы
Оқу-ағарту министрлігінің
«Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы» ШЖҚ РМК.

Журнал 2023 жылдың
наурызынан шыға бастады.
Басылым 3 айда бір рет шығады.

Журнал Қазақстан Республикасының
Ақпарат және қоғамдық даму
министрлігінің Ақпарат комитетінде
қайта есепке қойылған
(2023 жылғы 20 ақпандағы Мерзімді баспасөз
басылымын, ақпарат агенттігін және желілік
басылымды қайта есепке
қою туралы №KZ35VPY00064971 куәлік).

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар
редакцияның көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің анықтығына,
сондай-ақ стилистикалық қателерге
авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды
редакцияның келісімінсіз
көшіріп басуға болмайды.

Мекенжайы:
010000, Астана қ.,
Мәңгілік Ел даңғ., 8/2
«Алтын Орда» БО.
E-mail: bak@uba.edu.kz
Басуға 28.06.2024 ж. қол қойылды.
Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 36.5. RISO басылым.
Таралымы - 300 дана.

Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА-ның
Дизайн және полиграфиялық қызметтер
бөлімінде басылып шығарылды.

Учредитель журнала:

РГП на ПХВ «Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина»
Министерства просвещения
Республики Казахстан.

Журнал издается с марта 2023 года.
Периодичность 1 раз в 3 месяца.

Журнал поставлен на переучет в Комитете
информации Министерства информации и
общественного развития
Республики Казахстан
(Свидетельство №KZ35VPY00064971
о переучете периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
от 20 февраля 2023 года).

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы
не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность
фактов и сведений в публикациях,
а также за стилистические
ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов,
опубликованных в журнале,
допускается только с согласия редакции.

Наш адрес:

010000, г. Астана,
пр. Мәңгілік Ел, 8/2,
БЦ «Алтын Орда».
E-mail: bak@uba.edu.kz
Подписано в печать 28.06.2024 г.
Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 36.5. Печать RISO.
Тираж - 300 экз.

Отпечатано в Отделе дизайна
и полиграфических услуг
НАО им. И. Алтынсарина.